

Rəşid Bərgüşadlı

ƏSƏRLƏRİ

I CİLD

“Azərnəşr”

Bakı – 2014

BBK 47

B - 56

Texniki redaktor: Aliyə Qabilqızı,
Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvü

Buraxılışa məsul: Ələddin Məhərrəmli

R.Bərgüşadlı. "Əsərləri". Bakı, 2014; 356 səh.

*Bir neçə nominasiyalar qalibi olaraq
artıq özünü yazıçı kimi təsdiq etmiş Rəşid
Bərgüşadlının bu kitabı oxucularla gecik-
miş ilk görüşüdür.*

4700000000 Qrifli nəşr
M – 651(07) 2014

© R.Bərgüşadlı – 2014

Ön söz əvəzi

Ədəbiyyatçı olsaydım, vallah elə əsərlər yazardım ki, Şekspir, Dostoyevski, Tolstoy, Hemenquey və Hüqo kimiləri ocağıma qızınardılar. Hələ, ədəbiyyatda sadəcə bəxti gətirmiş Pör Laqerkvist, Bulqakov və Qoqol kimilərini heç əlimə su tökməyə də qoymazdım... Di gəl ki ədəbiyyatçı deyiləm. Səmimi etiraf da cürət istər – ədəbiyyat aləmindən başı çıxmayan iki nəfər varsa, onların birincisi mənəm. Nə “məfailün”dən, nə şeirdən, nə də nəsrədən başım çıxır – adicə tikinti mühəndisiyəm. Günlərin birində qaçqınlıq dərdimi kağıza köçürüb adını şeir qoymuşdum ki:

*...“Daddıydı, şirindi nənəmin aşı,
Tez-tez də keçərdi kəndin işığı.
Qardaşım gəzərdi qabı-qaşığı,
Budun oğurlanmağı yadıma düşdü”...*

Hələ orta məktəbdən ədəbiyyat yazılı və riyaziyyatdan yoxlama yazı işlərini köçürməyin ustasıydım. Düşünürdüm ki, ulu Şəhriyarın “Heydər baba”sıyla, Dədə Ələsgərin “Ya-

dıma düşdü”sünü möhtəşəm “calaq” etmişəm. Ancaq, filoloq qardaşım dedi ki, – “Bu şeiri həyatımızdakı toyuqların yanında da oxuma – yumurtadan kəsirlər...”. Bax onda, həqiqətən “sındı qol-qanadım, yanıma düşdü”. Sən demə, şeirdə, nəsrə də düsturlar və çərçivələr varmış – mühəndislikdə olduğu kimi. Əgər biri, tikməkdə olduğum binaya gəlib desə ki, – “Ay sənə mühəndis deyəni tünbətün olsun, niyə bu armaturu, qəlibi tərsiməşəb yığmısan!”, ilk əvvəl duruxardım. Fikirləşərdim ki, bəlkə nəyisə səhv eləmişəm. İşimə son dəfə göz gəzdirib həmin adamın peşəsini soruşardım. Biləndə ki, filoloqmuş, deyərdim – “İşin gücün yoxdur sənin, get öz cızma-qaralarınla məşğul ol da qardaş..!”. İndi o timsalla da ədəbiyyatçıların bostanına daş atıb, hikkəmlə baş-başa qalanda yazmağa qərar verdim. Elə sürətlə yazdım ki, öz-özümü səmimi qəlbədən “məhsuldar yazıçı” adlandırmaqdan da utanmadım. “İşıq pulu” adlı ilk hekayəmi utana-utana “Ədəbi Azadlıq – 2012 yarışması”na göndərdim. Müsəbiqənin ilk onluğuna düşəndə məni dəli bir hır tutdu. İlk aldığı “Finalçı” şüşə priz mənə “Nobel”dən də əziz oldu. Bundan sonra məni kimsə tuta bilməzdi – özümü böyük bir inamla ədəbiyyat aləminə dürtdüm...

Gözüm növbəti yarışmaların sorağındaydı. IV Nəsimi Milli Ədəbiyyat Müsəbiqəsinin elanını oxuyanda sevindimsə də, iştirakçıların 35 yaş məhdudiyyəti əl-qolumu bağladı – müsəbiqə üçün qocaymışam. İlk dəfə qoca adını üstümə götürmək məcburiyyətindəydim. 35 yaşım olmadığı üçün halal qırx ikimdən utandım – doğma yaşım acığımı tutdu. Amma fərağat durmadım, acığımı müsəbiqənin üstünə tök-

düm. Xatırladığım qədər ilk fırladığımı elədim – işlədiyim şirkətin katibəsi, anbardarı və tikinti mühəndisinin adından üç hekayə ilə müsabiqəyə qatıldım, onları da fırladağa sürü-düm – yaşları 35-dən azıydı deyə... İblis də mənim tərəfim-dəymiş – lənətgəlmiş yardımçım oldu. Hekayələrin üçü də ilk onluğa düşəndə barmağımı dişlədim, – “Ey dili-qafil, deyəsən mən yazmağı bacarırmışam...”. Hekayələrim II və III yerlərin qalibi olanda matım-qutum qurudu, – “Mən lap dahiyəmmiş!” – deyib özümlə ilk dəfə qürur duydu. Yeri gəlmişkən, bu fırladığma görə həmin müsabiqənin təşkilatçılarında, iştirakçılarda min yol üzr istəməyə və cəzamı hər zaman çəkməyə hazıram. Ancaq bunu, ədəbiyyat xatirinə etdiyimcün, yəqin ki cəzamı yüngülləşdirərlər. Həm də, bu cinayəti işləyəndə “yaş söhbəti”nə görə bir qədər anlaşıqız halda idim – yəqin bunu da yüngülləşdirici hal kimi nəzərə almaq mümkündür.

Artıq cilovu qırmışdım və dinc dura bilməzdim. Hər gün yazmağım gəlirdi – yumurtlaq toyuq da mənə çata bilmirdi – həftəyə bir-iki hekayə yazırdım. Bir hekayənin mövzusunda beş hekayəyə cığır açırdım. İki hekayəni birləşdirib bir povest, ya da roman düzəldirdim. Yazmaq bir ibnəlikmiş. Yaza-yaza yazıcılara yazığım gəldi. Ürəyini boşaltmasan partlarmış qardaş. Közün izsiz-tozsuz kül olarmış – sən demə bu zülmələrinə görə onları fəxri xiyabanda dəfn edirmişlər... Özümü nə qədər sıxdımsa da xeyri olmadı, içimdən bir səs – “Ölsən də yazacaqsan, yoxsa əl çəkən deyiləm!” – dedi. Təzyiqim rahatlıq vermədi – düşdü-qalxdı, yuxum ərsə çəkildi, fikir məni götürdü, əsəblərim tarıma

çəkildi. Bilmirəm yazarlar günə neçə səhifə yazırlar, ancaq Allaha and olsun, elə gün oldu ki, biroturuma 30-40 səhifə yazdım. Yazdığımı nə olduğunu vallah özüm indi də bilmirəm – romandımı, hekayədirmi.., – bilmirəm. Ancaq bir gün baxdım ki, bircə ilin içində yeddi kitab həcmində nəşə yazmışam. İçində biədəbi, fəlsəfi, dini, siyasi olanı da var. Yazılarımı qabağıma töküüb, – “bunları mən necə və nə vaxt yazdım?” – deyib öz-özümə düşünəndə yazılarımda təkrarçılıq edə biləcəyimdən ehtiyat etdim. Yazmağı məqsədli olaraq dayandırdım. Yazılarımı kənar oxucu kimi oxudum. Yazdıqlarımı tutuşdurdum – təkrarçılıq, paralelləri sezmədim. Amma, yazdıqlarımın yarısını kəsib tulladım – oxuduğum kitabların təsiri, xırda plagiatlıqlar vardı. Cildlərin tərtibatına başladım – cild-cild cızmaqaralarım baxıb həyəcanla köks ötürürdüm. Bu ərəfələrdə dünya klassiklərinin əsərlərini təkrar-təkrar gözümə təpdim. Saxladığım yazılardan bəyəndiklərimin yarısını da indi cırıb tulladım – mənim yazmaq istədiklərimi məndən qabaq və məndən daha yaxşı yazıbmişlər. Əlimdə qalanların azlığına məyus oldum – sən demə, mən yazdıqlarımdan nənəm də yazarmış...

Amma bir gecə...

... Xatırlayıram, qurban bayramına bir gün qalırdı. Ətli-piyli bir qurbanlıq qoç almışdım. Adamın əli də gəlmirdi ki zavallı heyvanın canına qıysın – şəriətə tam uyğun yaraşlıq, buynuzlu, lakin axtalanmış bir erkək idi. İndi də biz müsəlmanların üç adətini heç sevmirəm – Qurban Bayramındakı heyvan qətləmini, diri-diri qaz yolmağını və heyvan ax-talamağını. Söz yox, qaydaları dəyişmək iqtidarında deyir-

ləm, özüm də qurban kəsirəm, mənim anam da qaz yolurdu – qaz tükünün yastığı bir başqa olur. Amma, “insaf da dinin yarısıdır” axı. Nəysə, gecə qoç yuxumda dil açdı ki, – “Düzgün yazmırsan! Ana dilində yazmırsan! Öz dilini işlət! Yoxsa yazdıqlarının duzu olmayacaq!”. Qoyunun nə demək istədiyini heç anlaya bilmədim. Qurban Bayramından bir neçə gün sonra qoç yenidən məni yuxuda haxladı – dırnaqlarıyla sinəmi döyəclədi, – “Sağır nun olmadan yazdıqlarının hamısı yöndəmsiz qoyun qığıdır!”. Qoçun, qulaqlarımda gurlayan səsinə yuxudan dik atıldım. Anlamışdım onun nə demək istədiyini. Uyurgəzər kimi kompüterimi qaranlıqda tapıb düyməsini basdım. Ürəyimə yatan, canıma yağ kimi yayılan ilk yazımı birnəfəsə yazdım. Ümumiyyətlə, ağıma gələn mövzunu dərhal bir yerə – siqaret qutusuna, cib dəsmalına, ovcuma, telefonun yaddaşına yazmasam, sonradan unuduram – neçə-neçə qeydiyyatını aparmadığım mövzular beləcə it-bata düşüb unudulub.

O gecə, özüm kimi didərgin salınmış itkin bir hərfin – səsin şərəf və heysiyyatının mühafizəsinə qalxdım. Məncə, bu hərf dilimizin yaraşığıdırsa, niyə yazılı dilimizdə olmasın. Raziyam! Hər kəs öz anasının dilində danışmaq eşqinə düşsə, dilimiz əcəb-sandal kimi həfços xörəyə dönər. Amma mən, dilimizi bəzəyən, aşiq, xalq dilinin şirinliyini özündə gizləyən hərfdən danışiram – eynilə ingilis dilindəki *morning, coming, going* sözlərinin axıncı iki hərfinin birgə yaratdığı [ŋ] səmindən (fonetik və digər qanunauyğunluqlarını ingilis dilinin qrammatika qaydalarından öyrənə bilərsiniz).

“Sağır nun”u yazandan sonra gördüm ki, həqiqətən də yazdıqlarım bir qəpiklik şey deyilmiş. Ümumiyyətlə, yazmaq mənlilik deyilmiş – mənim dilim kitab üçün yatımlı deyil. Həm ədəbiyyat savadın olmaya, həm də əziz ananın doğma dilində yazmaq ədəbi qayda baxımından yalnız yol ola – əl-qolumu tamam soyutdum. Bir xeyli sonra, bilmirəm nədənsə (deyəsən lətifələri toplamaq istəmişdim), vulqar ədəbiyyatı oxumaq könlümə düşdü. Bu səpkidə əsərləri oxudum və yenidən “Sağır nun”a qayıtdım. Çünki, həcm və dil baxımından mənə daha yaxın olan yazım bu idi. Bundan sonra yazacaqlarım üçün bulaq oldu “sağır nun”. “Bəyin oğurlanması” filminə baxa-baxa – elə süjeti də filmin bir parçasına uyğunlaşdırmaqla – yazıma vulqarlıq bulaşdırmaq qərarına gəldim.

Əgər yanınızda bircə hərflik xətrim olmasını istəyirsinizsə, o vaxt qurban kəsdiyim axtalanmış qoça ithafla yazdığım “Sağır nun”u təqdim edirəm ki, mətləbimi daha dərin-dən anlatmış olum...

“Sağır nun”- 9

*Sənin ərin olsun, mənim arvadım,
İkimiz də gözək yaşlı-yaralı ...
Aşıq Ələsgər*

Uzun və gərgin keçən gecədən yorğun düşmüş Ay, gər-nəşib şirin yuxuya dalmaq üçün yorğanını sinəsinə çəkirdi. Yerə keşik çəkmək növbəsi indi Günəşin idi. O, pırtlaşıq saç-larını səhmana salıb öz sarı donunu əyninə geydi. Sevgilisi Ayın üzündən son dəfə öpüb gözücü Yerə boylandı.

Kəndin xoruzları toyuqları itələyib ağacdən salsa da, hələ könül dolusu banlamamışdılar. Adamlar mal-qaranı, qoyun-quzunu topa-topa “Yal Məhlə”dəki yığıncaq yerinə gə-tirib nobata qatırdılar. Asfalt yolun bozaran kölgəsində qo-yun sürülərinin ağartısı güclə sezilirdi.

Naxış da qoyunlarını nobata qatıb, bayaqdan yolboyu qulağını dələn, onu bağirdalaq edən qaz qaqqılıtısına doğru dartınırdı. Səs, Tubunun məhləsindən gəlirdi, – “Bəlkə öl-müşün qazlarına çaqqal-canavar cumub”... Tubunun mal nobatına gedəcək kimi-kimsəsi olmadığından inək-qoyun sevgisini toyuq-cücəyə, qaz-hinduşqaya vermişdi. Naxış hə-

yətin yolağasını aralayıb içəri girən kimi, çöməltmə oturub qaz yolan Tubunu saldı çənəsinin altına:

- Ağız¹, a səni başıhəşirinə qalasan! Görüm elə başına əlləmə² düşsün sənini! Ağız, vallah cəhənnəmdə yanacaqsan. A dernəyi dağılmış³, nədi belə herağışdan – xoruz banlamamış bu qazların çığırtısını salmısan kəndə! Yazıqların qak-kıltısı ta., Həcərin evinin yanınacan gəlir. Yazığın gəlmirmi bu qazlara?! Diridir də qaz yollararmı? Sənin imanın-dinin yoxdurmu? Hamı şirin yuxudadı, sən də cəhənnəm qazanını səhər ertədən qalayıb ərəsət qoparıbsan! Heç ölmürsən?!

Tubu əlindəki lələklərdən yumuşaq tükləri sivirib bardama qoyandan sonra atakən dədə sərcə kimi biləyini yanına dayadı:

- Ağzına qara daşlar çalım elə! Arvad olanda nolar, səhər-səhər bir salamın-kalamın yoxdurmu? Get bunları toğlu ax-talayan ərinə de. Sırağagün kövşənə yenəndə evinizin yanından keçməli deyildi – ərin yazıq erkəklərin bəyirtisini salmışdı kəndə. Kövşənəcən adamın əti ürpənirdi. Qazın yoxdu deyənə yırtılırsan hı...? Nədi, ağzını niyə əyirsən, düz demirəm?

Naxış, başqasına qismət olası ürəyi zəbt etdiyini çox yaxşı bilirdi. Canı çıxsada, söz altında qalmazdı:

- Diliyi dinc saxla, ərimnən nə işin var! Vallah başına bir oyun açaram ki, qazların kimi səsin kəndi başına götürər!

- Durub səni qaz kimi yolaram, rədd ol burdan..!

- Bah! Qorxudan düşümdə südüm qurudu ağız!

- Sənin düşün yerli-dibli quruyeydi kaş! Odur ey, toğluburan ərin də qəlbidən gəlir...

¹ "Ay qız!"

² Əllə qaldırıla bilən daş, qaya parçası

³ "Evi yıxılmış", "tifaqi dağılmış"

Bu heynidə Naxışın əri Salantur əlində çomaq onlara yaxınlaşdı:

– Nədi aaz yenə, nə əl qatmısınız özünüza, bu nə ərəsətdir səhər-səhər!?

Tubunun ayağı yer aldı:

– Bunları sərədərsiz arvadına de! Həşirdi ki, – “qazları yolma, səsdən yata bilmirəm...”. Buna bir bax, yatmaqdan yanbızları dəyirman daşlarına dönüb arsızın! Belə qaz tükündən yastıq qayırib başımı qoyub rahat yatacam, əlimin içindən gəlir! Di hı!

Naxış:

– Həyasızın danışdığına bax ey! Səni görüm elə qız qarıyasan! Gör yad kişinin yanında nə danışır!

Tubu:

– Allah ağzını yumsun! Burda yad olan sənsən.., lənət şeytana!

Amma vicdansız Salantur arvadına qahmar çıxdı:

– Adamın üstündə Allah var – düz deyir dayna..! Yolursan, günorta yol, səhər-səhər səs götürüb kəndi başına...

– Bəs sən toğluları burub axtalıyanda səsləri kəndi başına götürmürdü!?

Salantur:

– Axtalamağın qaydası budu...

Tubu:

– Qaz yolmağın da qaydası budu! Sonra!?

Salantur:

– Bəlkə kəsəndə yolaydın..?

– Yox əşşi! Bir yastıq üçün 20 qaz kəsəcəyəmmi indi..?!

Onda sən niyə öz toğlularının xayalarını apres⁴ edib axtalamırsan, adam da bir canlının xayalarını əzib yazıqları bağır-dalaq eliyər!? Heç insafın yoxdu!?

Naxış özünü murdar çömçə kimi ortaya atdı:

– A məğmun, neynirsən bu qədər yastığı?

Tubu:

– Canına dərd olsun deyə özümə cehiz düzəldirəm!

Salantur davanın qızısaçağından qorxdı – arvadına acıqlandı:

– Yeri çıx get evə!

Amma Naxış buruntağını gəmirən at kimi Tubuya tərəf dartınırdı. Salantur bu dəfə səsini qaldırdı:

– Ağız, nə gözüңü döyürsən, rədd ol evə dedim sənə..!

Naxış məğlub olmaq istəmirdi. Ərinə:

– Nə var ey!

Salantur:

– Azzar var, çor var! Rədd ol!

– Ta, niyə səsinı başına atırsan itin-qurdun yanında, gedirəm dayna...

Naxış mısırığını sallamışdı. Ərinin Tubu ilə birlikdə qalmasını şəstinə sığışdırmırdı. Amma Tubunun yanında ərindən çomaq yemək də istəmirdi.

– Səni görüm “ər” deyə-deyə əriyəsən! – Tubuya atdı bu tulamazı. Naxış yolağadan çıxanadək araya cansıxıcı bir sükut çökdü.

Siftə Salantur dilləndi:

– Tubu...

⁴ Apres – rusca “operasiya” sözünün qısaldılmış formasıdır. İnsafı olanlar, erkəyin xayalarını keyitdikdən sonra dərini yarıb diri götürərdilər – ta, əzib heyvana əziyyət verməzdilər.

– Can Tubu...
– Tubu, sənə qurban olum, axı doğrudan günahdı...
– Bilirəm ay Salantur, axı səninki də günahdı... Niyə acığını yazıq erkəklərin üstünə tökürsən?...

Salantur təvərə kepkasını başından çıxarıb taxçanın üstündə oturdu:

– Görəsən bizim taleyimiz niyə belə bəd gətirdi. Bir-birimizə nə vaxta qədər uzaqdan yad kimi baxacağıq?

Tubu:

– Sənin ananla, mənim dədəmi dərin yatsınlar! Onlar elədi hamısını. Öz nəfslərinin qurbanı elədilər doğmaca balalarını. Nədi, nədi bəlkə qovuşdular. Onlar qovuşmadılarsa, biz necə qovuşacağıq? Mən qaz yolmuram e, saçlarımı yoluram, qara taleyimə şivən qoparıram sabah-sabah!

– Deyirəm ay Tubu, qovuşsaydılar indi bacı-qardaşıydıq...

– Zəvzəmə ə! Səni dayının canı bir arvadının yerisinə bax, elə bil baltadı zalımın qızı...

Kəndin asfalt yolunda bir gözü onlarda qalan Naxışı süzdülər.

Salantur:

– O gün başı ağrıyırdı, deyəsən qovuşmağımıza az qalıb...

– O ölən-zad deyil, o bizi qəbirə qoymayınca özü ölməyəcək...

– Tubu...

– Nədi başına dönüm...

– Tubu səni and verirəm Allaha, qazları belə yolma, günahdı...

– Yaxşı qadağı alım. İmansız, gecə yenə yuxuda görmüş-

düm səni..., ona görə hirsimi tökürdüm... Amma sənin də o erkəklərə yazığın gəlsin, adamın tükləri biz-biz olur.

– Baş üstə Tubum...

– Salantur..., deyirsən Naxışın başı ağrıyır?

– Hə vallah...

– Onda biraz da gözləyək dayna, görək başımıza nə iş gəlir... Di get evinə, özünə muğayat ol, yaman düşkünləmişən. Hara gedirdin belə sapoqlu-zaddı?

– Kövşənə – kişilərlə arx badlamağa⁵ gedirik. Sənin yanaqlarına uzaqdan baxmaqdan sınıxaram da, düşgünlüyərəm də, kəklik yerişli Tubum mənim. Yaxşı, di salamat qal...

– Sağ ol ağrın ürəyimə. Özünə korluq vermə sən allah. Tez-tez görsən, yoxsa təklikdən bağrım çatlar. Səni görməsəm havalanaram. İstəyirsən günorta gəl, sənə qaz ətindən yaxşı bir soyutma hazırlayım...

– Yox. Kənd yeridir – görüb eliyən olar, adına söz çıxar.

– Bu kənd dağılsın elə! Necə istəyirsən! Heç gəlmə!

– Di küsmə yenə, yekə qızsan!

– Hə., yekə qız... – 52 yaşlı qız... Qız Tubu! Çıx get cəhənnəmə, gözüm görməsin səni!...

Salantur qızın könlünü almaq istədi:

– Qısqanc Tubum! Mələk Tubum! Gözəl Tubum mənim!

Biz qovuşacağıq, mütləq qovuşacağıq...

Tubu:

– Hə, qovuşacağıq. Ancaq, cəhənnəmdə!

– Orda nə işimiz var?

– Sən axtaladığın toğluların, mən də yolduğum qazların qarğısını, günahını ödəmək üçün...

⁵ Bənd bərkitmək

...Di hı! Düzdür, şirin qarabağ şivəmi də qatıb bəzi ədəbiyyat qaydalarını da qəsdən pozdum. Ancaq, onu demək istəyirəm ki, biri qaydası üzrə kağıza yazsa ki, – “Başına daş düşsün..!” – hansı ki, qayda elə bu cürdür – həmən xirt-dəyindən yapışib sual verərik, – “Kimin başına deyirsən?!”. Bu yersiz sualı ona görə veririk ki, qarğışın ünvanı, yeyəsi dəqiq göstərilməmiş olur, isimin hansısa halı (ya yeyəlik, ya da yönlük haldır deyəsən...) burda pozulub və şəxs əvəzliyi (şəxs əvəzliliklərinin eyniləşməsi baş verir, bir söz iki şəxsə də şamil edilə bilər – “*sənin* başına”, “*onun* başına”) problemi yaranır. Amma deyəndə ki, – “Başına daş düşsün!”, – artıq bu zaman xirt-dəyindən yapışmadan birbaşa yumruğu ovurduna vururuq. Burda, “*sənin*” sözünü yazmamaqla xeyli qənaət və ünvanı birbaşa ayırd etmiş oluruq.

Digər bir məsələ – sağır nunun yoxluğundan yaranan şivələrə nəzər salaq... Məsələn, – “Sənin öləninin gözü çatlasın!” qarğışı. “Öləninin” sözündəki “-ninin” hissəsi dilə dolaşır – pəltək effekti yaradır, fonetikamızda türklərin “gəliyorum” sözündəki “-liyorum” dolaşıqlığı kimi ağız orqanlarını əzib-büzür. Odur ki, Kürdəmir tərəfdə “öləninin” əvəzinə “ölənu-un”, Göyçay tərəflərdə “ölənuyun”, Bakı tərəfdə “ölənü-vün”, Qarabağda “ölənıqın”, el arasında isə “öləniin” və s. şivələr yaranır. Amma, fikrimcə bu sözün ütülü deyilişi “öləniğin” şəklində daha münasibdir.

Mənimki bura qədərdir, qalanı dilçilərin insafına qalır... Qarğışlarımıza baxın: “Adın qalsın!”, “Səsin batsın!”... “Sağır nun”un adı batıb, səsi qalıb. Bir hərf neçə illərdir ki, doğma dilindən didərgin salınıb. Bu səsin dalınca düşən olsaydı, 20

illik didərginliyimdə bir şeyə yaradığımdan rahat nəfəs alardım – son nəfəsini vermək üzrə olan bir hərfi yenidən dünyaya gətirməyin sevincini yaşayardım...

Əgər həddimi lap aşmışamsa, bağışlayın – günahımı yazın “söz azadlığının” ayağına. Hamı müğənni ola bilər, mən yazma bilmərəm?! “Sağır nun”a süni tənəffüs vermək istədim. Süni tənəffüs qaydalarını isə hər kəs bilməlidir – mühəndis də, filoloq da...

Nənəmin, ən çox lağa qoyduğum bu deyimini, – “Uşaqda sikəpərdiliyə⁶ bax ey sən allah! Ay bala birjə hovur dın-dincəl dayna! Bıy ayıb ola ağız, - şitənmə dedikcə gədə ərəmşiyir ey! Səs-küyündən “tilvizi” da oxuyanı da anıqdıra bilmirəm!” – elə orijinal deyimindəki kimi yazmaq mümkün deyilsə, ya da ədəbiyyatın duzsuz “ənlik-kirşanıyla” bəzəyib yazmalıyamsa, onda heç nə yazmamağım daha məsləhətdir.

Əminəm ki, “sağır nun” hərfinə qovuşsaydıq, bu əsrin ən böyük divanını yazanlardan biri də mən olardım. Qurana and olsun ki, ondan sonra bir dastanlar yazardım ki, gəl görəsən!

Cəhənnəmdə, ya cənnətdə “sağır nun”un hüsurunda görüşərik inşallah!

24 oktyabr 2012-ci il (gecə saat 3.47-4.33)

⁶ Yekəbaşlıq, tərbiyəsizlik

Türkün məsəli

Əgər “sağır nun” dan bir şey təməsiyanlamadınsa, onda ürəkli yaza bilməməyimin başqa bir dərdini də deyim.

Kim deyirsə ki, – “ədəbi dilimiz çox zəgindir”, – mən bununla razı deyiləm. Mətləbimi açıqlayım.

...“Ulu sözünə baxmayan ulaya-ulaya gəzər” – deyiblər ağsaqqallar. Ağsaqqal da var birdən elə zayıllayır ki, adamın dəymişi dura dura, kalı tökülür. Ancaq, rəhmətlik Misirxan kişi hamıya, – “Ay xalası göyçək...”lə başlayıb elə köntöy sözlər deyirdi ki, adamın qeyrətində şallaq kimi zoqquldasa da, ürəyə yağ kimi yayılırdı. Hərdən ədəbi yazılarımızdakı elə “mədəni vulqarizm”lə rastlaşırsan ki, süniliyi, sönüklüyü, ya da çılpalıqı adamın lap ətinə tökür. Nozəmbillah, demirəm ha söyüşü elə olduğu kimi zoplayasan kitabın vərəqlərinə – onda da şitini çıxarmış olarsan. Ancaq, dilimizdə ərəb-fars mənşəli olmayan 5-6 doğma söz qalmışdı, onları da işlədəndə ya “türkün məsəli” deməlisən, ya da qəliz avropa sinonimi ilə “vulqarlığını” ört-basdır etməyə məcbursan. Danışığımızda mədəni sinonim tapa bilməyəndə isə “zad”, “şey”lə başımızı gırləyib dururuq.

Qonum-qonşuda saçıyolduya çıxan arvadların ağzında barıt kimi partlayan, zəhmli kişilərin qamçı kimi şaqqıldatdığı yeddiqatdan keçən söyüşləri azmı eşitmişik... Bəlkə bütün günü internetdə qurcalanan 16-18 yaşlı cavanların bu “vulqar” sözləri eşiməsi elə böyük qüsurdur? Kişi vulqar danışar! Qızbibi kişidənsə, belə oğul böyütməkdənsə, keçəl qız daha yaxşıdır. Məncə xalq dilindəki ədəbi qadağan çərçivəsini çox ehmalca və lap azca açmaq lazımdır – qoy xalq dilinin şirin mehi ədəbiyyatımızın kifini süpürsün bir az.

Görəsən indi tanış olacağınız Dursun qağanın təmiz qəlblə dediyi “zad”, “şey” nə dərəcədə Azərbaycan ədəbiyyatındakı “vulqarizm” formatına sığır? Ümumiyyətlə bu vulqarlıqdır, yoxsa söz qıtlığı və “mədəniyyət” çərçivəsində çaş-baş qalmış sadə xalqın dili? Xalqın arasında yaranan və ədəbiyyatçılardan başqa əksəriyyətin göz yumduğu dil nə dərəcədə vulqar sayıla bilər? Məgər bu ədəbiyyat xalqın deyil? Yaxud, xalqa xidmət etmir? Dolayısı ilə, “ütülü” ədəbiyyat, vulqarizm və xalq dili arasındakı kəskin sərhəd harda yaranır?

Çoxumuzun çıxdığı o halal kənd çuxasının gözəlliyini, təzək qoxulu, yuxa salan o halal qadın əllərinin hərdən heç nə üstündə saç yolduğu zaman ağızlarından qaçırdığı, kişilərin padaraf⁷ söyüşlərini “ədəbi qadağa”dan azad etmək olarmı?

Əgər bu kitaba pul verib almısansa, demək həddibuluğa çatmısan. Yaşın çatıbsa, internetin latayır saytlarında oxuyub-gördüklərinin yanında bu nədir ki – sadəcə, “çuşka” dediyimiz üzümçü, pambıqçı, tütüncü ana-bacılarımızın, zəhmətkeş əkinçilərin gündəlik kənd dilidir. Hansınızın ya-

⁷ Vulqar

xınlığınızdan latayır danışıqlı biri yoxdur ki? Qınıni bəyənməyən tısbağanı dalıqatta çevirənə eşq olsun! Mən də kənddə doğulmuşam və heç vaxt qınıni bəyənməmək kimi bir arzum olmayıb. Verənə şükür, nə veribsə, qabımda və canımdakı da odur. Kənd şəhərdən min dəfə yaxşıdır – təkcə mal nobatı, müftə kolxoz işi, bir də ot biçməyi olmaya..!

Digər məqsədim isə, nə gizlədim, səni yönsüz yazılarımı oxumağa həvəsləndirmək, səni “şirəyə çəkmək”dir. Qoy, həm də qəmli könlünə (axı bu kitaba verdiyin pula azı beş ədəd çörək ala bilərdin...), yorulmuş güzlərinə bir az gülüş çöksün, könlün açılsın. Elə bil ki, buradakı qəhrəmanların hamısı sizin qonum-qonşulardır və onlarsa, heç vaxt biədab sözlər işlətməzlər. Bilsələr ki, gündəlik danışdıqları hər ifadə şəhər yerində və kitaba yazılsa biədablıkdir, toba heç ağızlarını açıb kəlmə də kəsməzlər. Sadəcə, səmimi kənd dilinin bəzən vulqarlığın sərhəddinə yaxınlaşdığının fərqi varmırlar – axı onlar biclik bilməyən kənd adamlarıdır...

Lap çoxdan şahidi olduğum bir səhnəni təsvir etməyə çalışacağam.

Sovet hökumətinin ahıl vaxtlarında rayonlarda bir dəb düşmüşdü – tələbələri, şagirdləri, yolda-yolağada bika gəzənləri zorla kolxozlarda üzüm, pambıq, tütün yığmağa apardılar. Bir gün bizi də orta məktəbdən ucqar bir dağ kəndinə üzüm yığmağa aparmışdılar. Bu hay-küylü hadisəni də elə o vaxtı üzümlükdə eşitmişdim. Camaatımız, indi bunu dığğ⁸ eliyib hamıya yaydığını bilsələr, yəqin məni üzüm pasinkasına⁹ sarıyıb dərimi diri-diri soyarlar.

⁸ Hay-haray salmaq

⁹ Beton tənək dirəyi

Sənin də insafın olsun, əgər qəlbiqara adam deyilsənsə, burada pis məna yozmayacaqsan – çünki, mən burada qəlbiqara niyyət güdməmişəm. Mən çıxdığım kəndin çuxasını öz-ləmişəm...

Çox şit alınıbsa, kitabı “uf” demədən cır at – kitaba ver-diyin pulu isə gedib kitabxanadan geri al. Amma lütfən, ar-xamca söymə! Axı mən hələ yazmağı yenidən öyrənirəm...

* * *

Tənha kərkinçək vələmir sahəsinin üstündə qanadlarını yelpik kimi elə tez-tez yelləyirdi ki, sanki, üzümçü qızların alnından yanaqlarına, oradan isə sinələrinə süzülən təri sərinlədə biləcəkmiş. Hərdən manşırlandığı siçan dəməyinə şığayır, növbəti uğursuz cəhddən sonra yenə caynağıboş öz yerinə qayıdırdı – biz tərəfin dağ siçanları da yaman diri-başdı. Tənəklərin arasında eşələnən üzümçülərin isə kimi dilinin altında zümzümə edib yorulmadan gündəlik nor-masını doldurmaq uğrunda əzabla çarpışır, kimi kölgədə gizlənib sərinləyir, kimi də şirin qeybətlərin kələfini yığıb yığışdıra bilmirdi. Amma ucadan danışan iki qadının səsinə aydınca eşitmək olurdu...

– Ay qız Simavər, toba ağlım başımda gücəndi qaldı bu zəhrimar göydaşın iyindən. Görəsən bu hökumət niyə Azər-baycana göz verib işıq vermir. A başına dönüm, neft ifraz edirik, qaz ifraz edirik, gərək elə bu zəhərə qalmış çaxırı da biz ifraz edək? Bu zəhəri də ver canı çıxmış erməniyə, qoy onlar da bir kişi işinin qulpundan yapışsınlar dayna! Yeyib-yatmaqdan donuz kimi şişib qızarıblar. Çaxırı içə bilirlər, tənəyə baxa bilmirlər..?

- İfraz yox ey, külü qoyum təpənə, ixrac...
- Aaz, lap ixlac olsun! Dursun başına daş düşmüş də şeşələnir ki, – “Rayonumuzun üzüm ifrazı planını vaxtından əvvəl ödəməsəm nə deyirsiniz deyin!”... Bu çər dəymiş gə-dələr niyə gəlmədi görəsən?!
- Hansı gədələr ağız?
- Şagirdləri deyirəm dayna.
- Hələ tezdir axı.
- Səni başın get simavarı qala, bu zəhrimarın tozundan dilim-boğazım qurudu, dilim dişlərimə ilişir.
- Ağız, Tovuzla de, mənim cızıma¹⁰ hələ çox var.
- Tovuz uşaq əmizdirir.
- Simavər:
- Buy ayıb ola ağız! Bunun səyləri qırılsın, bu qız lap başını itirib ey. Qoşəllənin yanındamı əmizdirir?
- Nə olsun ağız, Qoşəllə də onun qardaşı kimi bir şeydi dayna...
- Ay qız səyləmə sən allah! Adam qardaşının yanında da uşaq əmizdirməz. Vallah Dursun qağa görsə, bu dəfə Qoşəlləni iti qovan kimi briqadirlikdən qovacaq. Görəsən Allah-təala hərdən belə kişiləri niyə yaradır? Bu kənd yerində Qoşəllə kimi oğlan niyə belə qızbibi oldu?
- Aaz şəhərdə oxuyan nə təhər olmalıydı ki! Boynu qırılsın uşağını şəhərə oxumağa göndərəninin. Bir də hər şeyi Allahın boynuna yıxma – bu qədər yükdən Allahın da boynu qırılar. Allah neyləsin, boylu-buxunlu cavan gədədi, o qədər arvadların yanında oturub-durub ki, axırda arvadlaşıb dayna... Dursunu da heç salamat durmasın. Qovur, cəhənnəmə

¹⁰ Üzüm cərgəsi, sıra, lək

qovsun. Bu kəndin kişilərinin içində həya eləmədiyimiz bir kişi varsa, elə o da Qoşəllədir. Onu qovar, Qiceri briqadir seçərik. Amma, Qicer də, Qoşəllədə bax bu təs kimi eyni şeydilər, – yerdəki köhnə at təsini qaloşunun yanı ilə ikiyə böldü.

– A Kəklik, sən allah Qicerin anası yenə Göyərçinə göz verib-işiq vermir?

Kəklik:

– Ağız bu Dalaverdinin ki nəsli var ha, bunlarda arvad saxlamaq haram sayılır. Göyərçin kimi qıza əl qaldıranın görüm əli qurusun. Vallah elə göyərçin kimi də qızdı. Gör adam da belə qızın yediyini-içdiyini zəhərə döndərərmə heç?

– Ay Kəklik, axı qız niyə doğmur ey, canı da yumruq-təpikdən qurtarsın.

– Başına kül töküm sənə, deyirəm “qısıram”, soruşursan ki, – “neçə uşağın var?”. Doğmur dayna, doğa bilmir – qısırdı.

Simavər:

– Düşükləmə sən allah, arvad da heç qısır olar?.. Amma, sən demişkən, bu göy daş, bu sahələrə səpilən zəhərlər çoxumuzu qısır qoyacaq. Yazıq qız, uşağa tamarzı qalmaq yəqin ki pis şeydi....

– Sənə nə dərdin var ağız, sən ki yeddisini doğub Cümşüdın öhdəlik planını artıqlamasıyla doldurmusan? Uşaqların əlindən ələtəş qalmısan.

– Ağzına daş çalım sənə, bir nəmxuda da heç olmasa – uşaqlara bir şey olar... Cümşüdın boynu sınısın, gözü doyur ki? Deyir, – “biz 12 uşaq olmuşuq, sən də on ikisini doğmısan”.

Kəklik:

– Doğ deyir, doğ da. Səndən nə gedir. Doğ, qoy canı çıxıb saxlasın. Onsuz da kalxozun işinə də yaramır. Qardaşı Xatayıra çəkib dayna. Deyir, dünən yenə vurub gedəsinin birinin qolunu qırıb.

– O niyə ağız?

– Hər dəfə televizorda futbol göstərəndə uşaqlarından birinin qol-qıçını vurub sındırır dayna.

– Buy ayıb ola ağız...!, – Simavər şəhadət barmağını əyib üst dodağına qoydu.

– Hə dayna, bu ayağı əyri Maşallah Əhmədov topu hər dəfə qapıdan kənara vuranda birinin qolu mütləq sınılmalıdır – oyunçu topu “qola” vura bilməyəndə sizin bu Xatayır da ona-buna şllaq atır. Zalımın gədəsi, evin ortasında futbolçularla birlikdə stol-stulu, arvad-uşağı təpikləyir. Neçə uşağı var ay qız o başıbatmışın?

– 14-dü deyəsən...

– Pah atonnan! Ağız yazıq Bildirçin indi çaqqal dəməyinə¹¹ dönüb ey.

– Abrını örtüm sənin! Deyirsən doğ, ağız doğmaqdan qarnım sallanıb topuğuma dəyir. 53 yaşım var, küpəgirən qarıllara oxşayıram, hıqqanıb doğmaqdan saçım da tökülüb ey.

– Ay səni yerə soxum, sənən nə yaşın var ki, indidən saçın tökülür? Sənə neçə dəfə demişəm ki, saçını qıfşamış ayranla yu.

– Simavər, vallah Cümşüd deyir ki, – “qıfşamış ayranın qoxusundan sənə yaxın dura bilmirəm”. Yoxsa, ayranla yuyanda saçım elə qəşəng daranır ki, nə sirkə düşür başıma, nə də saçım dolaşır.

¹¹ Çaqqal yuvası

– Durmur, durmasın. Sənə lap yaxşı, gecələr dalını çöndərib rahat yatarsan.

– İy verib iylənim, o da getsin başqasına meyl salsın hı?

– Ay avam, kimdir sənin dırınqlet¹² ərinə mehr salan, kənd yerində kimə mehr salacaq ağız. Camaatın qızı-arvadı o qədər namussuzdu ki, sənin ipləmə Cümşüdüənə göz-qaş eləsin!?

– İpləmə niyə olur ağız! İpləmə sənin öz ərindi.

– İpləmə dəyil nədi, dıra-dıraya¹³ oxşuyur.

– Səninki də arıquşuna oxşuyur.

– Sayaqlama ləçər, indi dolaşıq saçını biləyimə dola-yajam yoxsa! Deyəsən maşın səsi gəlir, qalx qəlbiyə gör gə-dələrdimi gələnələr?

Simavər əlini alnına qoyub gözlərini qıydı, – “Hə, bir lapet oğlan-qızıdır” – dedi.

Kəklik:

– Ömrübudanmışlar qoymurlar ki, gədələr dərslərini oxusunlar. Vallah kitab oxuyan uşağı kitabdan ayırmaq, na-mazdan adam durğuzmaq kimi günahdı.

– Ağız onlar olmasa biz bu üzümlükdə it kimi gəbərərik. Görən o gün tırığa düşən uşağın axırı nətər oldu?

– Qanmır ki, üzümə zəhər səpilib? Yeməyəydi!

– Ağız yazıq acıymış dayna, tamahsınıb yəqin, neyləsin?

– Tamahsınıb, sonra da yeyib pəndəm olub, daha ney-ləyəcək? A bala bura gəlin! – Kəklik maşından yerə tökü-lüşən şagirdlərə səsləndi, – gəlin üzümlükdə eşlənin, sonra

¹² Sınıq-salxaq, əzik-üzük.

¹³ Yarıqlarda yuva quran alabəzək quşdur.

da evlənəndə gözünüzü döyün ki, – “görəsən niyə uşağımız olmur – niyə qısır qalmışıq?”

– Az bəd gətirmə, allah eləməsin qısır olalar. Adam bu uşaqlara baxanda cavanlaşmağı gəlir.

– Sənin cavanlaşmağın qaldı qəbr evinə.

– Dilinə qarayaman çıxsın sənin! Deyəsən sədrimiz Dursun qağadır – Şəspər atın səsi gəlir.

– Onu salamat durmasın heç! Sən allah belədən gəl, bizi görməsin. İndi yenə “şey-zad”layıb baş-beynimizi aparacaq. Ağız vallah ürəyim yaman bılanır, get gör termosda çayı olan varmı?

– Nədi ağız, bəlkə yenə hamiləsən?

– Sus ay qız! Ağzına qurğuşun əridim sənin, dilin qurusun elə! Sənin ağzın faldı, ağıma salma, yoxsa uşağa qalaram. Bəlkə də elədi. Nə bilim vallah. Bu Dursun çər dəymişlə söhbət edən adamın hamilə qalmağı gəlir...

– Nədi az, yoxsa aranızda bir şey var? – söz atdı.

– A gay, elə yox ey, qara pişik kimi qabağıma çıxanda işlərim düz gətirmir. Vallah ürəyim ağzıma gəlir, bu saat çul kimi düşəcəyəm yerə. Sən demiş, deyəsən zayıllamışam yenə...

Kolxoz sədri şagirdləri cızlara paylayıb Kəkliyə yaxınlaşdı:

– Ay zad...

Kəklik:

– Zad yox, Kəklik.

– Sizə ad qoyanın dernəyi dağılsın, şeyi görməmisən?

Kəklik:

– Nədi ə! Birinci öz adına lağ elə, sonra bizimkinə söz atarsan. Nəyi pisdi adımızın, – Kəklik, Simavər, Durna, Bil-dirçin...

– Kəkliyin qanadı, simavarın da lüləyi olur. Sən qarğaya, Simavər isə allah bilir nəyə oxşuyur.

– Siz kommunistlərin də elə yarısı lüləksiz deyilsinizmi? Onda qızının adını niyə Sərçə qoyurdun – cik-cik civildiyir, ona görə?

– Nəhlət (lənət – R.B) sənə kor şeytan! Ha deyirəm sənə baş qoşmuyum, yenə də olmur. Söz soruşduq, zibilə düşdük!

Kəklik:

– Qoşəlləni deyirdinsə, odur ey uşaq əmizdirir.

Sədr:

– Pah atonnan yeri get yeyəsi! Ə, vallah bu zadın oğlunu bir gün biabır eliyib iti qovan kimi işdən qovacağam. Bu ki-mə çəkdi belə arvadxasiyyətlikdə görəsən?

Simavər:

– Biz də elə bundan danışırıdık bayaqdan. A Dursun qağa, vallah Qicerdəndirsə, Qoşəllə daha münasibdir. Bacımız kimi şeydir. Arvadlarla işləməyə elə beləsi yarayır. Quran haqqı elə onun yanındaca paltarımızı dəyişib, uşaq əmizdiririk.

– Axırda şeyinizə – əmcəyinizə tamah salanda sizə deyəcəm!

Kəklik:

– Şeyimizin hay-hayı gedib, vay-vayı qalıb. Bir də ki ərlərimizin namusuna nə gəlib ki, durub Qoşəllənin şeyinə zad salaq.

– Məni yamsılayırsan!?

Simavər gülümsündü:

– Dursun qağa, sən allah sənə bu adı kim qoyubdu? Belə məzəli addır ey, – “Dursun” – qızlar şaqqanaq çəkib gülüşdülər.

– Lap hərcayı olub getmisiniz ey! Sizi saxlayan kişinin zadına kül olsun!

Kəklik:

– Bir ehmal ol görüm ey! Neçə ildi sədrsən?

– 11... Nədi ki?

– Bu 11 ildə briqadalarının hansı sənin üzünü qara eliyib raykomun yanında? Medalların əlindən məhsul bayramında yaxanda iynə taxmağa yer tapmazsan. Bizim də barəmizdə düşünsənə bir! Gümanımız bir “qəhrəman ana” adınadır, doğmaqdan “Cin kahası”na dönmüşük. Odu ey, “Komso-mol” kolxozunda qabaqcıllara göy “Moskviç” bağışlayırlar. Bir sənin də dilin-ağzın olsun raykomun yanında, sən də bir drınqlet maşından-zaddan al dayna bu kəndə. Təzə qız-gəlinlərimiz siftə doğanda yenə rayon xəstəxanasına apar-mağa miniyimiz olsun. Elə cöngə kimi belimizə qalxmağı bacarırsınız. Bala salmaqdan qırıldıq batdıq. Bu zəhərə qal-mış zəhərlər bizə bala saldırır. Gör neçə-neçə komsomol, kommunist olacaq uşaqlarımız dərədə-təpədə qurd-quşa yem olur. Oyrəli Məhişin gəlini yenə “Arpa çuxuru”nda bala saldı.

– O döyülməkdən bala salır. “DDT¹⁴”-nin bir təsiri yox-du bu zad salmaqda. Onun dalına şəllədiyi ot yükünü gör-sən, sən də bala salarsan. Min dəfə demişəm ki, qız, bir az usluf ol şəllənəndə. Nə vaxt da baxsan qarnı çənəsinə deyir.

¹⁴ İnsektisiddir

– Nə bilim vallah, görək sənin qızın Sərçə doğanda nəylə aparacaqsan xəstəxanaya...

– Canı çıxacaq evdə doğacaq. Nənələrimiz xəstəxanada doğublar, bəlkə sən xəstəxanada doğulmusan?

– Elə mamaşa Qirbişim bizi belə bequrum doğuzdurub dayna. Hamımızın bir gözü aya, o biri gözü çaya baxır. Beisbat küpəgirənin nə gözü görür, nə də qulağı eşidir. Adamı heç gücənməyə də qoymur. Zalım qızı kirli əllərini soxub içəridən dartıb çıxarır bədbəxt uşağı.

– Sizə Qirbişim arvad da çoxdur. İt kimi küçükləməkdən əl çəkin. Kolxozun işi tökülüb qalıb, sizsə, doğmaqdan başqa dərdiniz yoxdur.

– Vallah sənə söz deyəndədir günah. Bir gün allah haqqı bu arvadları yığıb başıma kəsdirəcəm raykomun qabağını. Deyəcəyəm ki, – “Yoldaş raykom, bax sizin bu sədr Dursun bizi doğmağa qoymur, partiyamızın, qəhrəman analarımızın zadına zidd gedir...”

– Səni bildiyin qədər çəkəsən qız, sən nə od-yalovsan-mış! Səndən nə desən gözləmək olar, sən hər şey eliyərsən. Höyürə gələn camış kimi, doğmaq beyninizə batdısa, gözü-nüz heç nəyi görmür. Nəysə, çox zəvzədin. Şeyə denən, zadımı bağlamışam şeyinin qırağına, hərdən baxsın ki, şeyinə girməsin.

– Oppala! Gəl indi başa düş görüm bizim “şey-zad” sədrimiz nə demək istəyir. Vallah burasını ta mən də qanammadım ay sədr. Deyirsən nə deyim..?

– Atımı buruntaxlayıb, cidarlayıb buraxmışam üzüm-lüyün zadına, gözləsin, birdən üzümlüyə zad eliyər... Mən gedim. Bu şagirdlərdən də özün göz-qulaq ol.

– Yaxşı. Amma sədr, zadına dönüm, şeyi yadından çıxartma – maşın məsələsini deyirəm. Yoxsa bax gedəcəyəm raykoma ha..!

– Beynimi mıcıqlama. Dedim ki, baxarıq. Əldən iti olun, yağış deyiblər. Elə eləyin ki, məhsul zay olmasın. Zad hanı bəs?

– Qumrunu deyirsənsə, o dey, iki cız o tərəfdədir.

Sədr ucadan:

– Ay Qumru, zadın nətərdi!

Qumru o yandan:

– Sağ ol Dursun əmisi, o gün məktub yazmışdı, hamıya duavsana¹⁵ deyirdi.

– Şeyinə nə qədər qalıb?

– Dörd aya qayıdır inşallah! Sercant¹⁶ veriblər.

– Allah zad eləsin, sənin uşağın yaxşı baladır. Gələn kimi onu zadın yerinə briqadir qoyacağam.

– Allah köməyin olsun sədr, ancaq Kətmən balam instituta girməyə qərar verib.

– Ağız neynir institutu? Oxuyub nə olacaq ki? Gəlsin kəndinə – elinə. Ona bir toy eliyək ki, zurnanın zadı Urusi-yətdən gəlsin.

– Sağ ol Dursun əmisi. Allah səndən razı olsun. Sən olmasan biz qırılıb batırıq.

Kəklik səsinə qaldırdı:

– Az yaltaq ol ağız! Neyliyib ki bizə Dursun qağan! Bütün günü eşşək kimi üzümlükdə ağnamaqdan ələngəyə dönmüşük.

¹⁵ Salam-dua

¹⁶ Serjant hərbi rütbəsi

Qumru:

– Dilini dinc saxla ay qız! Adam naşükür olmaz! Kəndimizin başını rayonda uca eliyibsə, o da bəsimizdir. Hökumətə üzüm lazımdır, onu da yığmaq bizim öhdəmizə düşür.

Kəklik:

– Hökumət də üzümdən araq-çaxır düzəldib satsın, sonra da içənləri tutub damlasın eləmi! Gündə eşşək kimi anqırtın düşüb kəndə ey, – “Ay Hətəm, az iç bu zəhrimarı!” – deyə. Bu zəhrimarı yığmasan, o da içməz. Hökumətin beli qırılsın elə! Onsuz da sədr nə qədər pripiska eləsə də bizə bir qara qəpik çatan deyil. Bu urus ayısı gəbərməyincə biz öz üzümümüzün doşabına, bəhməzinə həsrət qalacağıq...

Dursun:

– Ay qız sənin ağzından vallah qan iyi gəlir. Bir gün səni demoqoqluq üstündə damlasalar, məəttəl qalmaram. Sizin bu qeybətlərinizə qulaq asmaqdan mən də Qoşəllə kimi arvadlaşaram. Qoy mən gedim işimin dalınca. Şeyini dinc saxla, əlinə güc ver.

– Get! Get yoldaş sədr, bu hökumətin də bir gün səndən xəbəri olacaq. Bir gün sovet hökumətinin özü bu dağlara gələndə sən dərinə saman təpəcək.

– Neyləmişəm ağız hökumətə, belə yanıqlısan məndən?

– Kəndə maşın al!

– Dedik yaxşı da!

– Dedin, amma eləməsən gələn dəfə gəlib sənə evində doğacağam.

– Öz xarabanda su çıxıb?

– Sən sən ol, mən də mən!

– Lənət şeytana, işə düşmədik! Bax bu il də “Komsomol” kolxozundan geri qalsaq, maşın yox ey, bax bunu görərsiniz
– baş barmağını iki barmağının arasından göstərdi.

Kəklik:

– Onu apar arvadına göstər, tərbiyəsiz!

– Bu il nə olursa olsun, “Komsomol” a çatmalıyıq və hələ ötməliyik də!

Kəklik:

– Çatmağa çatırıq, ancaq ötməyi aqlım kəsmir.

– Niyə ötmürük ki!? Nəyin əskikdir?

Kəklik:

– Ötsək, iştanımızın¹⁷ dalındakı qırmızı yamağı görünəcək, ona görə. Anladın!?

Dursun:

– Sənin dilinin zadını...

Bu heynidə üzüm sahəsinin başında sarı “PAZ” avtobusu tozanaq qaldırır saxladı, içindən kostyum-qalstuklu 8-9 kişi düşdü. Dursun nimdaş, düyməsiz pencəyinin yaxasını qaydaya salıb avtobusa tərəf cumdu.

Kəklik Simavərə səsləndi:

– Yoxlama görən kimi gör altına necə batırır. Qaç qabaqlarına! Gopla ki, – “Hər hektardan filan sentner üzüm gözləyirik, əməkçilərimiz sovet xalqına öz töhfəsini vermək üçün gecə-gündüz əlindən gələni edəcək...”. Görüm qırılsın elə bu sovet xalqını – bizi diz üstə qoydu. Ağız nə qədər yeyirmiş bu sovet xalqı! Eşşək kimi işləyirik, yenə də qarnı doymur bu gözü çıxmış xalqın! Gör nə qədər çiçəyi burunda qız-gəlinimiz qısır qaldı bu üzümlüklərdə...

¹⁷ Alt tumanı

Simavər:

– Aaz dilini dinc saxla, vallah səni qazamata salacaqlar. Qız, deyəsən bu gələnlər yoxlamaya oxşamır axı. Əllərində nəysə yekə çamadanları var... Bəlkə yenə tilvizordandılar¹⁸?

Məktəblilərdən kimsə görünür üzüm yığımına ilk dəfəydi gəlirdi. Tənək yarpağının üstündəki göydaş tozunu Kəkliyə göstərib soruşdu, – “Xala, bu göy şey nədir?”

Simavər önlüyü ilə uşağın əlini silib, istehza ilə:

– Baldı dayna bala, dürməklə ye! Zəhərdi, zəhər! Yesən, evlənəndə uşağın olmayacaq! Üzüm yemə! – dedisə də, bir gözü gələn qonaqlarda idi. Kəklik cızdan çıxıb üzüm dolu vedrəni sahənin başındakı badyaya töküb gələnlərin yanına dartındı.

Sədr gələn qonaqlara çatıb, – “Ay xoş gəlmisiniz, buyurun, buyurun...” – əl uzadıb bir-bir görüşdü.

Gələnlərin içində şux geyimli olanı qaşqabağını salladı:

– Cərə gəldik, cəhənnəmə gəldik... Ver vedrələri görək! Hardan başlayaq?

Dursun çaşdı:

– Zad eləginən.., nə verim dedin?

– Vedrə!

– Şeyi neynirsiniz?

– Burda neyləyərlər, çalıb-oxumayacağıq ki! Üzüm yığacağıq!

– Qanammadım...

– Əşşi yoldan tutub göndəriblər ki, üzüm yığaq!

Sədr işin nə yerdə olduğunu indi anlayıb bağırırdı, – “Kəklik, ay Kəklik!”

¹⁸ Televiziya

Kəklik düz sədrin arxasında dayanmışdı, – “Çığırma, burdayam” – dedi.

– Bu gədlərin hərəsinin əlinə bir şey ver – vedrə, hərəsinə də bir cız, qoy üzüm yığsınlar.

Kəklik:

– Bu kostyumda, qalstukda da üzüm yığarlar heç?

– A sənin zadın qurusun! Sənə nə var olar, ya olmaz! Yoldaş Səlimov “olar” deyirsə, demək olar!

Sonra üzünü qonaqlara tutub, – “Kimsiniz, anışdırma bilmədim sizi...”

– Qara yola, qara saata rayonunuza toya gəlmişdik – musiqiçilərək. Ağdamdan gəlmişik. Yolda milislər bizi tutub basdı avtobusa ki, – “prokurorun göstərişi var – rayonda üzüm yığımı vaxtı toy eləmək qadağandır, gedin üzüm normanızı yığın, axşam isə gedib toyunuzu çalarsınız”...

Sədri gülmək tutdu, – “Ay alım ağrını belə prokuror. Ə., ə, kişi belə olar ey!”. Vallah yoldaş Əzizov kimilər olmasa, Kəklik kimilərin qaqqıltısı bu hökuməti çoxdan yıxıb dağıtmışdı.

Kəklik:

– Nəyi qalıb ki daha, saxta “pripiska”larla elə özünüz yıxacaqsınız bu dövləti.

Dursun:

– Səni yıxıb yerə, ağzına-ağzına zad eləmək lazımdır!

Kəklik:

– Mənim ağzıma zad eliyən hələ anasından doğulmayıb!

Musiqiçilərdən biri:

– A kişi, ağsaqqal adamsan, danışığına bir fikir ver, qadınla da belə danışarlarmı heç!

Kəklik:

– Bala, o “zad” dediyi, “beş nömrə qaloşla ağzına-ağzına döymək lazımdır” demək istəyir.

Musiqiçi sədr:

– Heç olmasa bir “türkün məsəli” de!

Dursun:

– Türkün zadıyla, bizim şeyimizin nə fərqi var ə! İndi dağ başında mənə tərbiyə verəcəksən? Beqom üzüm yığmağa!

Musiqiçilərin eyinləri yolboyu çəkdiyi əzabdan sonra yəqin ki birinci dəfəydi açılırdı. Sədr də onlara qoşuldu, – “Dayan bir... Deyirsiniz zad çalansınız.., bəlkə bir çalansınız baxaq?”

Bayaqkı musiqiçi:

– A kişi “türkün məsəli” de!

– Nədi çalmaq da pis sözdü? Zurnanı zad eləməyə – püləməyə sizin irayonda nə deyirlər?

– Elə sən deyəni.

– Di çalın dayna! Zurnaçıyla, nağara çalana – hərəsinə bir göy beşliyi özüm verəcəm. Bəs bu qədər adamın hamısı zurnaçıdır?

– Yox a dayı. İçimizdə gitara, sintezator, ionika, qarmon çalan da var.

Dursun:

– Əgər qarmondan başqa dediklərinizin birinin adını eşidib, üzünü görmüşəmsə, atam zad olsun.

Kəklik tez:

– “Gorbagor olsun” demək istəyir.

Musiqiçilərdən biri:

– Xalacan, sən bu kişinin yanından ayrılma. Əməllicə tərcümə edə bilirsənmiş. Yoxsa bu ağsaqqal vaxtında kişini yalnız anlama ucbatından öldürəcəklər.

Xanəndə:

– Kişi, onsuz da üzüm yığan deyilik. Bəlkə, doğrudan elə üzüm yığmaqdaysa, burda bir konsert verək? Zurnanın səsinə salaq bu dağlara? Həm də toyqabağı məşq eləmiş olarıq. Hı, nə deyirsən?

Dursun:

– Hı...? Olsun! Camaatın da şeyi qalxar.., – könlü açılar, əlli olarlar bir az.

Müğənni öz dəstəsinə, – “Çıxardın ə alətlərinizi.., – türkün məsəli...”

Simavər tənəklikdən Kəkliyə çıxırdı:

– Aaz nooldu, kimdilər?

Kəklik:

– Manıslardır, indi çalaxlar... A Simavər, Göyərçini, Qumrunu, Tovuzu da çağır gəlin bura...

Müğənni:

– Ə bunların hamısı quşdu ki...

Kəklik ona çəpəki baxıb üstünə cöjüdü, – “Quş sənə anandı!”

Müğənni iki addım geri çəkildi, – “Xala, türkün məsəli...”

– Ə, lap belə türkün də, sənə də...

– Hamınızın adı quş adıdır, elə demək istəmişdim...

Dursun araya zarafat qatdı, – “Ağız, dədə sərcə kimi nə cöjüyürsən xalxın zadının üstünə, düz deyir dayna. Bu dağda-dərədə quş qalmayıb, hamınız birinin adını şeyinizə götürmüşünüz. Bircə dıra-dırayla, gart-gart quşu qalıb”.

Kəklik lap özündən çıxdı:

– Nədi, ot-ələf adı qoysunlar? Bəlkə yemilik, quzqulaq, xincilovuz, çiriş qoyaq adımızı?! Yoxsa, inək, keçi, qoyun..?

Dursun:

– Qudurma ay qız! Həddini bil! Kişilərdən ayıbdır. Amma Çiriş, yaxşı oğlan adıdır...

– Onda nəvən olanda adını Çiriş qoyarsan!

Nağaraçı ağ kapron dərili nağarasını açanda nəzərlər günəş şüasından parıldayan nağaraya yönəldi. Dursun əlini əlinə vurdu:

– Bu nə nağaradı əyə, burdan baxanda, o yanı görünür. Buna zopa vursan ortadan bölünər.

Nağaraçı:

– Əmi bu rus nağarasıdır, bunu əllə çalırlar, çubuqla yox.

– Bir şapalaq vur görüm ə o urvatsız rus zadına. Deyirlər onların elə hər zadı belə nazik olur.

Nağaraçı ritmik bir nömrə nümayiş etdirdi. Sədr çönüb, – “Aaaz Qumru, şeyin səsi ora gəlir!?” – qışqırdı.

Qumru:

– Yox a sədr, elə-belə bir dıppıltı gəldi. Kəklik ayaqyoluna gedəndə bundan gur səs çıxarır, – üzümlükdəki qızgəlinlərin hamısı şaqqanaq çəkib gülüşdülər.

Sədr:

– Uşaqların birini yolla o uşaqəməzdirən Qoşəllədi, nə zibildi, onun yanına – atla gedib nağaraçı Canbaxışı ayıqdırsa diri tutub gətirsin bura.

Qumru:

– Baş üstə Dursun qağa!

Musiqiçi, başqa sənət yoldaşını istəməz. Odur ki, nağaraçı nigarançılıqla soruşdu:

– Əmi sizin bu qoşalülə dediyiniz də nağaraçalandır?

– Yox, Qoşəllə briqadirimizdir – əl buyruqçumuzdur. Bax Canbaxış, özün görəcəksən necə nağaraçalandır.

Aradan bir xeyli keçdi. Musiqiçilər çalğı alətlərini yer-bəyer raxlayıb bitirənədək dəstəyə iki atlı yaxınlaşdı – biri Qoşəllə, digəri isə Canbaxış idi. Sədr Qoşəlləni görcək üstünə çımxırdı:

– Ə lülə, sən yenə arvadların tumanının yanını kəsdirib durmusan! Ədə vallah bu kənddə sənə oxşayan bir uşaq doğulsa ha, səni xıncım-xıncım edəcəklər. Camaat qız-gəlini, arvadlarını etibar edib işə göndərir, sən də bütün günü onların tuman soyunmağına, uşaq əmizdirməyinə baxırsan ay ütük!?

Qoşəllə:

– Yoldaş sədr, Tovuz bacı xahiş elədi ki, yemək yeyənə qədər körpəni saxlayım...

– Əyə, səni uşaq saxlamağa götürmüşəm işə, yoxsa briqadirliyə! Qarnı yırtılsın Tovuzun, elə əndamı yansın onun. A qadan alım, insan bir gündə nə qədər yeyər! Axırda yeməkdən zadı yırtılacaq.

Qoşəllə:

– Yoldaş sədr, yeməsə südü olmaz, südü olmasa uşaq tələf olar axı...

– Ədə, sən zootexniksən!? Vallah səni fermaya feldşer göndərəcəyəm, sənin əsl yerin oradır. Get quzu əmizdir, qoyun-keçiylə başını qat. Ə, Canbaxış, şeyini aç görüm.

Canbaxış:

– Nəyimi sədr?

– Nə tupoy adamsan ə! Yenə içmişən!? Şalvarının qa-bağını demiyəcəm ki, nağaranı deyirəm!

Canbaxış nağaranı kisəsindən çıxarıb çubuğun iplərini barmağına keçirdi.

Sədr:

– Vur görüm ə zadına...

Canbaxış aşılanmış qoyun dərisindən olan nağarasına bir-iki çubuq vurdu. Səs dərələrdə əks-səda verdi. Sədr yenə arxaya çöndü:

– Aaz, indi eşidilirmi?!

Qumru:

– Bax bu başqa məsələ, adamın lap qulağının pərdələri cırılır!

– Cırılmaz... Doğmaqdan cırılmamısınızsa, qulağınıza da heç nə olmaz – Kəkliyə yandıq verdi.

Dursun üzünü zurnaçıya tutdu, – Ə, pülə görüm şeyini. Heç mahnı-zad bilirsənmi?

– Bilirəm.

– Onda bir diret¹⁹ “Gödək donlu” havası çal.

– Baş üstə.

Dağın döşündən dərələrə doğru axan musiqi, az keç-məmiş elə dərədən dağların zirvəsinədək yayılırdı. Sima-vərin səsi üzümlüyü başına götürmüşdü, – “Ağız urreyy! Ağız tullayın səbətləri. Süzün, bir az sümüklərinizin duzu tökülsün!” – özü də əl götürüb quş kimi əldə səbət tənəklərin arasında süzürdü. Məktəblilərin hamısı musiqiçilərin başına toplaşdı. Əvvəldən də tanıdıqları Qoşəlləni zorla tutub ortaya çəkдилər, dövrəyə alıb oynadılar. Qoşəllə yazıq-yazıq

¹⁹ “Bir ağız”

sədrə baxdı. Arıq, çəlimsiz və qaytan kimi əyri bədəninə abır və yazıqlıq çökmüşdü. Oynamağa utanırdı. Dursun isə, – “Oyna əyə!” – deyib onun üstünə çımxırdı. Amma özü də dayana bilmədi – yerində dövrə vura-vura üzügöyə ağır-ağır fırlanır, musiqinin ritmini çiyinləriylə tuturdu. Oynayanlar bir-birinə qarışmışdılar. Üzümlüyün qırağında bir vur-çatlasın vardı ki, gəl görəsən. Üzümlükdə adam qalmamışdı – hamı mərəkəyə toplaşmışdı. Üzüm dolu səbətlər, vedrələr yerdə tullanıb ağzığünə qalmışdı.

Amma, “mərdimazar axtarmaqnan deyil ki”... Qəfildən arvadlardan birinin bağirtısı oynayanların bədənindən ildırım kimi keçdi, – “İraykom!!!”. Əllər göydə qurudu, ayaqlar yerə mıxlandı. Gələn “UAZ” mühərriki söndürməyilə Dursunun qıyya çəkməyi bir oldu, – “İş başına, beqommm!!!”. Sədr maşına doğru qaçdı. Maşından düşən katibin qarşısında ikiqat əyilib onun könülsüz uzanmış əlini böyük şərəflə sıxdı.

Hamı raykomun qorxusundan özünü verdi üzümlüyə, – yığan da, yıgmayan da.

– Xoş gəlmisiniz yoldaş Səlimov. Buyurun. Necəsiniz?

Katib:

– Toy eliyirsən Gülcəmalov?

– Yox yoldaş katib, prokuror yoldan tutub göndərüb bura, kolxozçuların zadın bir az qaldırmaq üçün...

– Ə zayıllama yenə, ədəbli danış. Sən öl bu dəfə də səni iş üstündə görməsəydim, səhər partbiletini əlindən alıb dalına da bir təpik vurub qovacıqdım sədrlikdən.

– Sizi verənə şükür! Vallah ürəyi-yuxa adamsınız, qıymazsınız mənə.

– Xoroşo... Kak dela Gülcəmalov?

– Hər şey normalno yoldaş sekretar. Üzüm sobirayem, əgər dojd ne budet, onda üzüm mnoqo budem sobirat...

– Səndə harda boş sahə qalıb?

– Nə üçün yoldaş katib?

–Yuxarıdan göstəriş veriblər ki, pustoy mestalarda qoz, gavalı ağacları əkilsin. Sonra..., kəndinizdə hamam var?

– Yoox...

– Tikmək lazım olacaq, Sekanın göstərişidir.

– Başım üstünə. Neçəsini tikməliyik?

– 3-4 dənə xvatit.

– Zavtra tikərik. Kakraz, Qoşəllə inşaat texnikumunu bitirib, onu ayıraram tikintiyə özü rəhbərlik edər.

– Dövlət əhəmiyyətli işləri uşaq-muşağa həvalə eləmə, özün üstündə dur. Bu musiqiçilər bir şey bacarırlar? – kati-bin gözü bir əlində vedrə, o birində alətlərini tutub yerbəyer eləmək istəyən musiqiçilərə sataşdı.

– Hələ şeyləri... – vedrələri indi əllərinə vermişik.

– Ə, üzüm yığmağı demirəm, bir şey çala bilirlər, onu soruşuram. Başımız gecə-gündüz qarışıb işə-gücə, nə vaxtdı qulağımız xoş səs də eşitmir.

– Hə... Pis deyillər. Camaatın şeyini qaldırmaq üçün bir-iki dəfə çaldırdım – babatdırlar.

– De bir şığal²⁰ yaxşı şey çalsınlar, yolboyu qulağım batıb UAZın səmindən. Sürücüm – avaranın oğlu elə sürür ki, elə bil lafetlə peyin daşıyır.

Dursun yüyürək musiqiçilərə yanaşdı, – “Ədə tez ol, bayaqkıdan birini də əndər gəlsin. Ə Canbaxış, sən də çubuğu bir az yavaş zolla şeyinə, katibin zadı ağrıyır...”. Səs

²⁰ Diret, şığal, bir ağız - eyni mənadadır.

yenidən ucalanda üzümlüyün cızlarından arvadlar gizlincə boylanırdılar ki, görsünlər katib də oynayacaqmı. Qoşəllə bayaqkı yerində mıxlanıb qalmışdı. Katib ona yaxınlaşıb əl verəndə güclə özünə gəldi. Sədr onlara yaxınlaşıb briqadirini katibə təqdim etdi:

– Təvəriş katib, bax texnikom qurtaran oğlan budur, bizim briqadirdir. Çox istedadlı, intizamlı işçidir. Adı Qoşəl-lədir.

Katib:

– Nə!

– Qoşəllə...

– Bu nə addır ə..!

Qoşəllənin əvəzindən sədr dilləndi:

– Atası rəhmətliyin əlində qoşəlülə tufəngi partlayıb iç-içalatını dağıtmışdı. Elə o gedən getdi. Yaman ovçuydu rəhmətlik. Yatanda da zadın əlindən, – tufəngini qucağından yerə qoymazdı. Anası da dirəşdi, o zadın adın qoydurdu buna...

– Ha, ha, ha... Qəribə kəndsiniz ey. Elə bil orta əsrlərdə yaşayırsınız. Ada bax, – “Qoşəlülə”! – yox bir TOZ-8! Niyə partlayıb ki tufəng?

Qoşəllə:

– Əsgərlikdən avtomat patronları gətiribmiş. Avtomatın barıtını götürüb doldurub tufəngin gilizlərinə. Normanı düz tutmadığına görə lülə partlayıb.

– İnteresni ölümdür. Bəs sonra tutdular atanı?

– Yox. Ona qədər ölmüşdü.

– Dursaydı bir-iki il iş verərdik gedib yatardı... Zemlya poxam budet.

– Sizinkilərə də....

Katib:

– Axmaq-axmaq danışma ə..! Tak, Qoşalülə, bax o düzənlikdəki kol-kosu nemedlenna ubrat, zdes budet gavalı bağı! Ponyal!?

– Tak toçna, tovariş Salimov!

– Malades... Harda oxumusan ə rus dilini?

– Sumqayıtda – texnikumda.

– Çox malades. Ə Dursun, bunu partiyaya keçirtmişənmi?

Dursun:

– Yox hələ yoldaş katib, hələ şeyi zad olmayıbdır.

– Şey-zadı özünə saxla əyə, bir kitabdan-zaddan oxu, savadın artsın. Nə vaxtadək belə köntöy danışığınla camaatı özünə güldürəcəksən! Toje mne!

– Oxuyuram yoldaş Səlimov.

– Nə oxuyursan?

– “Aldanmış kəvakib”i.

– Kto napisal? Şto takoy kəvakib?

– Ne znayu. Kto napisal eto toje yadımda deyil.

– Oxu. Tovariş Lenin otliçno skazal, – “Oxumaq, oxumaq, seravno yenə də oxumaq”. Acmağa başlayıram, uşaqlara de günortaya yemək hazırlasınlar. Canımı güclə götürüb qaçmışam rayondan. Bu məhsul yığımı vaxtı müxbirləri iti zincirindən açan kimi açıb buraxırlar rayonların canına, lap boğazım quruyub müsahibə verməkdən.

Dursun:

– 5-6-sını gətirəydiniz bura biz də zad verəydik dayna. O qədər deyiləsi sözüümüz, onlara veriləsi şeyimiz var... Heç olmazsa, gəlib 5-10 vedrə üzüm yığaydılar. Ə, Qoşəllə, fermaya adam göndər, bir toğlu yendirsinlər şeyin., – bulağın

başına. Özün də süfrəyə zada nəzarət elə. Şeyim qaldı zadın arasında, get onu da götür.

Katib:

– Tobəstəfurulllah...! Ə düz əməlli danış!

Dursun yenidən asta-asta izah etdi:

– Əməkünü cədvəli xurcunda papkanın arasındadır onu da götür.

Katib:

– Bax belə deyə bilmirsənmi!?

Sədr:

– Nə bilim ey, bitib dilimə da...

Qoşəllə “baş üstə” deyib qaçdı. Sədr katibin soluna yanaşıb astaca soruşdu:

– Yoldaş Səlimov, bu qoz-hamam məsələsi hardan çıxdı belə? İndi məhsulu tullayıb qoz-gavalı əkməyin mənası nədir?

– Mən atkuda znayu ədə! Deyirlər ək, əkək da.

– Əkməyinə əkək ey, amma, bu dağlarda – öriş yerində qoz, gavalı bitməz axı, həm də ilin-günün bu vaxtında.

– Bəs nə bitər?

– İtburnu, dağdağan, qarellə, çaqqala...

– Sən də onlardan ək. Lijbi yaşıl ağaclar görünsün. Bitməsə, yerə çubuq basdır, yaşıl rəngdə kraskala – sən ki bu işdə pərgarsan...

– Bitirərik, siz narahat olmayın.

Katib:

– Bilmirəm bu ruskoyazıçnını hardan tapıb gətirdilər respublikaya. O günləri bizi yığıb 5 saat dayanmadan danışdı. Denən kişinin danışdığından bir şey başa düşdümümü? Özümü lap kənd çuşkası kimi hiss elədim. İndi oturub rusca

öyrənirəm bu yaşdan sonra... “Qırxında öyrənən, görunda çalar” – bu vaxtdan sonra zırt da öyrənə bilmərəm. Rus dilini bilməyənləri yəqin ki katib saxlamaz... Sənin “şey-zad”ın mənimkinin yanında toya getməlidir. Ə, toy demişkən, bu muzikantları da göndər bulaq başına. Burda səsləri yaxşı gəldi qulağıma, görək meşədə dərənin dibində nə qələt eliyəcəklər. Özün də işini bilirsən də, ötən dəfəkindən olsun, başıbağlıdan. Bu gün gərək bir az yorğunluğumu alım, neçə vaxtdı gecəm-gündüzüm yoxdur.

Sədr və katib UAZa minib yola düşəndən sonra Kəklik Səməvəri yanladı:

– Ağız bu katibin zəhmindən adamın bağı yarıdır. Görəsən buna desək ki, – “bizə məşin ver”, verər?

Simavər:

– Sənin də fikrin-zikrin elə məşin olsun! Külü qoyum təpənə! Ağız görmürsən kolxozları gəzməkdən yazıq əldən düşüb? Heç insafdırmı ki, belə ağır yükün altında inildəyən adamın vaxtını boş bir şeydən ötrü alasan? Ağız, eşitmisən katibin təzə lətifəsini?

– Yox az, hansıdı, danış görək! – vedrəni ağzıüstə çevirib donunu altına yığdı və üstündə oturdu.

– Deyirlər ki, keçən qış bizim katib kabinetdə oturmaqdan bezibmiş. Sahələri gəzmək könlünə düşüb. Sürücüsünü çağıraraq ki, – “A gədə, tufəngləri sazla, çıxmaq həm sahələri gəzək, həm də görək kəklikdən, dovşandan nə var?”. Nəysə, UAZa minib qışın oğlan çağrı çıxırlar bizim dağlara. Məşin bunları o qədər atıb-tutur ki, – axı katibin də böyrəklərində daş var, – Səlimovun ayıb olmasın çışı gəlir. Məşini saxladım düşür çışə. Üzü şüşə kimi hamar qarın üstündə başlayır öz

adını çişiylə yazmağa, –“S., Ə., L., İ.” – kişinin çişi birdən qurtarır. Sürücüsünü çağırır ki, – “A gədə bura gəl!”. Sürücü qaça-qaça gəlir katibin yanına. Katib deyir, – “Bax adımı yazırdım, yarımçıq qalıb, dalını sən davam elə”. Sürücü utana-utana deyir ki, – “Yoldaş Səlimov, vallah uşaqlıqdan mənim xəttim pis olub, gəlin verim sizə, özünüz yazın”...

Kəkliyin qaqqıltısı üzümlüyü başına götürdü.

– Ağız toba olmuş şeydir ey! Deyir özü də tut arağından doymur, bir gün içəndə iki gün pəndəm olub yerindən qalxa bilmir!

Kəklik güclə özünə gələndə, – “Az camaatın şeyini.., buy ayıb ola ağız, bu “şey-zad” mənim də dilimə bitdi ey..!” – yenidən qəşş edib vedrədən aşdı.

Səsə Qumru gəldi. O da lətifəni təkrar eşidib dedi:

– O günləri kolxozun iclasında Dursun qağam yaman coşmuşdu. Amma allah saxlamış ağzından bir “zad”, “şey” qaçıran kimi hamı üzünə hırıldıyır. Lafetləri vaxtında göndərməyən MTS-in işçisinin üstünə qışqırırdı. O qədər coşmuşdu ki, az qala gözləri hədəqəsindən çıxacaqdı. Birdən qağam bir “quş buraxdı”. Dedi ki, – “Səlimov yoldaş sizə nə qədər tapşırıb ki, biz üzümçülərin şeyiylə çox oynamayasan! Bilirsən ki, şeyimiz üzümə qarışıb. Bu zəhrimar lafet nə olan şeydir ki, vaxtında göndərə bilmirsən! İndi mən ispalkoma xəbər verim, onda görərsən sənin zadını necə burub eşirlər.., – yəni qulağını...” Qorxusundan tir-tir əsən MTS-n mühəndisi pıqqıldayıb gülən kimi zaldan bir uğultu qopdu gəl görəsən...

Kəklik:

– Az, vallah bu kişininki lap sikəpərdilikdir ey, heç düşünmür ki, bir yad adam olar, tutar ağzını cırıb qoyar ayağının altına? El içində biabır olmuşuq. “Harda işləyirsən?” – soruşanda, – “Çərəli kolxozunda” – deyən kimi üzümüzə hırıldayırlar, – “Hə, şey-zad Dursunun kalxozunda...”. Belə də binamusluq, arsızlıq olar? Bəs bizim kişilər hara baxır görəsən. Dursun ağzına gələni “şey-zad” layacaq bizimkilər də zad olan namuslarına baxıb güləcəklər?

Qumru:

– Sənə nə oldu ay qız birdən-birə? Dursundur dayna, qoy nə qədər istəyir “şey”ləsin, durub ondan küsəsi deyilik ha...

Kəklik:

– İndi bir gün də Qoşəllə lüt soyunub qaratikan kolunun dalına keçəndə deyəcəklər ki, bu kənddə bir kişi yoxdur. Arvadın üstünə gərək erkək milçək də qonmaya, qondusa, kişinin namusu əldən gedər.

Qumru:

– Düşükləmə sən allah! Sən lap gerçəklədin ey..! Qoşəlləyə kimdir təməsiyanlayan²¹?

Kəklik:

– Namussuz ləçərə dönmüsən dayna. Qulağın o qədər biədəb sözlər eşidib, hərcayı kişi görüb ki, artıq namus da vecinə deyil.

Qumru:

– Ləçər özünsən az, ağzını təmiz saxla!

– Sən öl dürüb ağzını “cart” deyib cırajam indi, həyasız!...

– Səni ayağıma geyinərəm, qancıq!

²¹ Tamahsınmaq, tamah salmaq

- Kimə deyirsən ay qız!
- Lap sənin gözlərinin içinə!
- Mənə ha...!!

Saçlaşma düşdü, nə düşdü...

Simavərin cingiltili şivəni üzümlüyü başına götürdü:

- Ay camaat qoymayın, bu dəliləri aralayın..!

Elə bil balış yırtılıb, toyuğun da tükləri göydə yellənə-yellənə aşağı tökülür. Səs-küyə hamımız dava yerinə tökülüşdük. Onları ayıranda hər ikisinin yanaqlarından qan axırdı. Söyüşün biri bir qəpik. Yazmalı da deyil ki, vərəqə yazasan..

Axşam barışıb televizora birlikdə baxacaqdılar, sabah səhər yenə bir yerdə işə çıxacaqdılar, üzüm yığacaqdılar. Hələ bir: – “Ağız, a qancıq, dünən niyə üz-gözümə əl atırdın, deməmişəm dalaşanda sifətimi cırmaqlama?” – deyəndə, cavabı da bu olacaqdı ki, – “Ölənlərimi qəbirdən çıxarıb yuyub sə-rəndə bilmirdin payını qanınla ödəyəssən”... O da deyəcəkdi ki, – “Neynim, onların iylənmiş cəsədlərini, sür-sümüyün çıxardıb qabağına tökməyəndə hirsim soyumur dayna”.

Hələlik isə acıqların, hirs-hikkələrin bir-birinin üstünə töküüb yüngülləşirdilər. Bu yerlərdə küsü saxlamaq sadəcə mümkün idi, hamının işi, sözü bir-birindən keçirdi. Bir də, kənd yerində küsüb-barışmaqdan başqa maraqlı nə vardı ki...

17-22 noyabr 2011

Yarımçıq qalan gündəlik

Sizə ucqar bir dağ rayonunun ünyetməz dağ kəndindən, onun insanlarından, dərindən-sərindən və aqibətindən söhbət açacağam. Bu kənd hər ədibin, ya rəssamın təsvir edə bilməyəcəyi ən ideal bir təbiət qucağıdır. Suyu, havası o qədər təmizdir ki, insanların yanaqlarındakı qan damarları az qalır ki, dəridən pırtlayıb çıxsın – “yanaqları qan damır” – bax buna deyərlər. Yanaqları qıp-qırmızı, nurlu çöhrələr, gur-gur gurlayan ağsaqqal sədası, örpənən ağbirçəklər, dağ laləsi kimi alyanaq və bənövşə kimi böynubükük, ürkək baxışlı, kəklik yerişli dağ qızlarının, əli cadarlı, dağı yerindən oynadan igid gənclərin məskənidir bu kənd...

Hər kəsin məhləsində gərmə sahəsi, ot və təzək tayaları mütləq olmalıydı. Arı ailəsi kimi yorulmadan, bezmədən tezdənnən ta, axşamadakı ordan-bura, burdan-ora qaynaşib iş görərlər. Bu kəndin bir nəfər də olsun tənbəli yoxdur. Aman Allah, insan nə qədər əziyyətə qatlaşarmış... Siz 12-15 yaşlı bir oğlan uşağının dalına şəllədiyi ot bağlarını görsəniz gözləriniz heyrdəndən hədəqəsindən çıxar. Qabağına hinduşka sürüsünü qatıb keçixmaz qayalarda asudə gəzən qız

uşaqlarını görsəniz ürəyiniz yerindən qopar. Neyləsinlər, işləməsələr 7 ay şaxta-sazaqda acından ölərdilər.

Burda elə qəribə adlara rast gələrdin ki, “bişmiş toyuğun da gülməyi gələrdi”. Adı necə tələffüz etsəydilər, doğum haqqında şəhadətnaməyə də eləcə yazdırardılar. Məsələn, Rəhimi İrəhim, Səmayəni Samaya, İbrahimi İrvahım və s. İrana xalaya izah edəndə ki, – “Sənin adın İrana yox, Rəna olmalıydı”, deyirdi ki, – “Rəna əzik-üzük qız adıdır, İrana daha yaxşıdır”. Allah köməyi olmuş sovet sədri Mütəllimin də savadı o qədər deyildi ki, bu orfoqrafik səhfləri düzəldə bilsin. İndi başa düşürəm və razılaşıram ki, düz sözüymüş, – “Kamçatka Gəmiçatdı deməkdir və Amerika, Əmirxan kişinin, Alp dağlarının adı da Alpi dərəsinin adından məhz bu şəkildə dəyişilərək ortaya çıxıbmuş”. Digər bir ənənə də vardı. Kimin hansı nəslə aid olduğunu adından bilmək olurdu – eyni ailə üzvlərinin “həmqafiyə” adları tükənmək bilmirdi. Samaya–Gülaya–Sumaya... bir ailənin qızlarının adıydı. Xanoğlu–Güloğlu–Kamran–İmran–Osman da bir ailənin kişi xeylaqlarının adıydı. Birinin adı Firzəddin, Kəmaləddin, Bahəddin, Səfalətdin idisə, demək bunlar Firəddin kişinin ailəsinə məxsus idi. Ən maraqlısı isə o idi ki, bir ailə başqa bir ailənin “ad mülkiyyətinə” müdaxilə etməzdi – heç vaxt Qoşunalı kişinin ailəsindən olan bir uşağa Məhəmməd adını qoymazdılar, oğlandırsa, ən azı Həsənalı, qız uşağıdırsa, evin ağbirçəyi Süsənbərin “şəninə” Gülənbər olmalıydı.

Burda hava çox təmiz olduğundan nə tütün, nə pambıq, nə taxıl əkməzlər, çünki deyilənə görə oksigen çatışmazlığından burda hər bitki tab gətirmir. Odur ki, “dövri qədimdən” burda kolxoz da olmayıb – eləcə, kəndin adını “xala, xətrin qalması” ən yaxın (12 kilometrə yerləşir) Göyarabas

kolxozuna daxil ediblər. O da, ayda-ildə bir dəfə arayış-zad verməkdən başqa bir şeyə yaramır. Camaat heyvandarlıqla məşğuldur, bir də meşələrin səxavətindən nə toplusalar yığıb saxlayar, həftədə 3 gün kəndə gələn Fəyyazın maşınını bu nemətlərlə doldurar, onun insafı ilə ödədiyi puldan-paradan öz alış-verişlərini edərdilər. Ya da, topladıqlarını qəndə, konfetə, kartofa, şəkər tozuna dəyişərdilər.

Bu kəndin dağ yolu iri bir cığırdan ibarət idi. Maşın kəndin ancaq üç kilometrindək gələ bilirdi, qalan yolu payı-piyada əli belində dırmanmalıydın. O qədər dırmanmışdılar ki, düzəngahda yeriyəndə də əllərini belində cütləyib şöhtüyə-şöhtüyə, az qala tullana-tullana yeriyirdilər. Rayon mərkəzində xırnazlıları yerisindən əlbəhəl tanıyardılar. Küçədə yanbayan yeriməzdilər, qarışqa sırası kimi bir-birinin dalınca şöhtüyərdilər – cığırlarda yeriməyin verdiyi vərdi-şiydi bu. Qadınları, bellərinə doladıqları alı-güllü şallarından, kişilərinin isə rezin qaloş və ya sapoqlarından xırnazlı olduqları bəlli olardı. Arvadlar da qaloş geyərlər, həm də bu qaloşlar eyzən peyin bulaşığı olardı.

Payızın ayazı düşən kimi xırnazlıların əllərinin üstü cadar-cadar cırıldı. Cadarlar elə qaşınırdı ki, qaşıldıqca qan çıxardı. Odur ki, qışda rayon yerində xırnazlılar əllərini şal altında, ya da ciblərində gizlətməyə çalışırdılar. Utanardılar köntöy, kobud cadarlı əllərindən. İsti su, kisələmək, heç nəyin xeyiri olmazdı – əllərin cadarlamasının qarşısını almaq mümkün deyildi. İlk baxışdan deyərdin ki, – “Bunlar əllərini bir aydır yumurlar”, ancaq Allaha and olsun ki, hər gün əllərini bəlkə də yüz dəfə isti suyla sabunlasalar, vazelinləsələr də, qara “kir” ləkələrini, cadarları itirmək mümkün deyildi. Görünür bu da dağ havasının ziyanlı təsirindən biri idi. Öz-

ləri demişkən, – “İlmüdamın yeddi ayı bu dağların sırsıralı cığırları, sazaqlı havası bu kəndin bəlasıdır”. Amma bu insanların ürəyini oxuyan olsaydı, inanın ki, hər biri bir mələkdə. Biciyin, haramın, tənbelliyin nə olduğunu bilməyən xırnazlılar öz dar dünyalarından – Xırnazdan kənara çıxmağa çox meyl eləməzdilər – başqa dünyanın gözəlliklərini görməkdən qorxardılar. Qızlarını bir-birinə verib-almaq zərurətdən doğan çarəsizlik idi. Öz gözəl şivələrində həmişə aşağı kəndlərin qadınlarına giley-güzar edərtilər, – “Sizinlə qızlar irayonaja yaxındılarja, görüb, bəyəni alırlar. Amma bizim alma yanaqlı qızlarımızıja özümüzünkülərdən başqa heç kim görmür. Allah uzaq eləsin, bir azdan sonra qardaş bacınıja alajax...”. Xırnazlıların bu dərdi çox ağır dərdiydi. Amma Xırnazın qaxı²², muxəşəri²³ rayonda dillər əzbəriydi – aş bişirirsənsə, mütləq xırnaz muxəşəri istifadə etməliydin. Bu rayon isə aş növləriylə ətrafda məşhur idi.

Bu kəndin ən əsas atributu isə rayonda dillər əzbəriydi – Xırnazın öz radiosu vardı. Bu, respublika radiosuyla heç bir əlaqəsi olmayan sadəcə kənd radiosuydu. Bu “radiostansiya”nın isə maraqlı bir tarixçəsi vardı...

* * *

Günlərin birində kəndə səs yayıldı ki, – “Bakıdan kəndimizə quyuqazanlar gəlib”. Bütün kənd – qocalı-cavanlı bakılılara baxmağa yollandı. Kəndin mal meydanında “Qaz-69” markalı maşınla gəlmiş iki şlyapalı kişi və sürücü rayon mərkəzindəki adamlardan çox da fərqlənmirdilər. Ancaq on-

²² Meyvə qaxacı

²³ Zoğal qurusu

ların maşından düşürdükləri alət və cihazları hamının diqqətini cəlb etmişdi. Sanki, Kolumbun ekspedisiyası Amerika sahillərinə ilk dəfə qədəm qoyurdu. Qonaqlar isə özündən-razı şəhərlilər kimi bu yerlilərə heç yönlü-başlı da baxmırdılar. Elə bircə, – “Salam, xoş gördük” – deyib teodolit, nevelir, laboratoriya avadanlıqlarını maşından boşaldırdılar. Onların bu soyuqluğu xırnazlıları da üşütmüşdü. Çünki, başqa vaxt çəkinmədən bu yükü boşaltmağa can-başla yardım edərdilər. İndi isə bu dəmir-dümürün nəyə yaradığını düşünür, “görəsən kömək etsək inciməzlər ki...” – deyər matməttəl izləyirdilər. Nəhayət ki, gələnlərdən biri üzünü camaata tutub dilləndi:

– Biz geoloqlarıq, Bakıdan gəlmişik. Sizin bu yerlərdə mərmər dağı tapmışıq. Kəndinizə işıq, yollar çəkiləcək, burada zavod, xəstəxana, məktəb tikiləcək... İndi isə bizə bir boş ev lazımdır – bu şey-şüyləri yığmağa və gecələməyə. Biz on gün burda qalacağıq. Bizi kəndinizə qonaq edərsinizmi?

Kəndin ən sayılan ağsaqqalı Qəniş ağa qabağa yeridi:

– Qonaq Allah qonağıdır, qadalarınızı alım! Bayaقدan hünduşka samalyota baxan kimi sizə baxırıq ki, – “Ay Allah bu boşaltdıqları nə mənədir, bombadımı, raketdimi?”. Dediniz ki, nəçisiniz?

– Geoloq.

– O nə mənədir elə?

– Faydalı qazıntıların yerini axtarıyıq – qızıl, dəmir, mərmər, bax belə şeyləri axtaranlara geoloq deyirlər.

– Hə... Siz allah savadsızlığımızı bağışlayın. Bizdə qalacaqsınız. Ay gədə, kömək edin bu şeyləri bizim dama daşıyın. Ehtiyatlı olun, salıb sındırarsınız, – üzünü yanındakı oğlan uşaqlarına tutub göstəriş verdi.

Axşam bütün kəndin pəpə yeyənindən-məmə əməninə qədər hamısı Qəniş ağagilin evinə toplaşıb gözlərini bu “yadplanetlilər”in ağzına zilləmişdilər.

Yaşlı geoloq:

– Kəndinizdə çox böyük mərmər yatağı aşkar edilmişdir. İndi çökmə suxurların analizini aparacağıq ki, görək qneys, mis və sair qazıntıların da nişanələri tapılacaqmı? 3 günə iri yük maşınlarıyla radiostansiya və generatorlar, çadırlar, partlayıcı maddələr gətiriləcək. Dərhal kəndə maşın yolu çəkiləcək. Burda işlər qaydasına düşəndən sonra isə kəndin bütün lazımı tikililəri salınacaq – məktəb, xəstəxana, poçt tikiləcək, hamınız işlə təmin olunacaqsınız.

Qəniş ağa:

– Demək hökumət axır ki, bizim kəndə də gəlib çıxmağı bacardı... Biz elə bilirdik ki, yer kürəsində Xırnaz adlı yeri tanıyan bir nəfər də olsun yoxdu. Burda qaçaqların gizlətdiyi qızıl küplərinin olduğu barədə şaiyə eşitmişdik, amma, mərmərdən xəbərimiz yoxdu. Gələn ayaqlarınız sayalı, işləriniz uğurlu olsun bala. Gözümüz üstündə yeriniz var. 36 evik, hər evdə 3-4 nəfər istədiyiniz qədər qala bilərsiniz. İndi ki bizi deyib gəlmisiniz, bizlik nə işiniz olsa, heç çəkinməyin, hər işinizin qulpundan yapışmağa hazırıq.

– Təşəkkür edirik ağsaqqal. Cavanların köməyinə ehtiyacımız olacaqdır. Alət və avadanlıqları dağlarda daşımağa kömək etsələr minnətdar olarıq. Bir də at-eşşək lazım olacaq...

– Hamısı eşidir. Tapşırıram! Siz bizim qonaqlarımızsınız və hər işdə sizə kömək edəcəklər! – az qala cavanları hədələyirdi.

Geoloqluğun incəliklərindən, çölçülüyün sərgüzəştlərindən xeyli söhbət etdilər, axşam yeməyini yeyib qonaqlara yer saldılar.

Deyilən kimi də oldu. Bir həftədən sonra yük maşınları generatorlar və akkumulyatorlar gətirdi. Kənddə şalbanlardan üçotaqlı bir barak tikdilər və radiosytansiyanı burada qurdular. Buradan “Qara qaya”ya radio xətləri çəkildi. Dağlarda dinamitlə partlatma işləri başladı. Bu partlayışlarda çoxlarının evində iri çatlar əmələ gəldi, çoxlu bitki və ağaclar məhv edildi. Bu partlayışların qorxusundan adamlar gündəlik meşə azuqəsi yığımalarını günlərlə təxirə salmalı olurdular. İtburnu, mərmərə, çiriş, mərvəzə, yemilik, quzuqulağı, qarellə, çaqqala, dağdağan, xincilovuz, çaşır, baldırğan, biyan, dombalan yığını olmadan isə kənd adamlarının əli boşda qalırdı. Artıq bir neçə dəfə Fəyyaz kənddən əliboş qayıtmışdı. Xırnazlılar Fəyyazdan gündəlik tələbat mallarını ilk dəfə nisyə almışdılar – Fəyyaz xırnazlıları bir neçə günlük mülhaz²⁴ etmişdi. Bu, geoloqları narahat etməyə bilməzdi. Odur ki, hər sabahkı partlayış barədə bir gün əvvəldən kəndlilər xəbərdar edilir, öz işlərinə isə böyük sürət vermişdilər.

Amma payızın gəlişilə geoloqlar işlərinə ara verməli oldular. Kəndin 3 kilometrliyində yol çəkilişi dayandırıldı və texnikalar rayon mərkəzinə aparıldı. Daha sonra sovet hökuməti laxlamağa başladı və Xırnaz kəndi yenidən unuduldu. Kəndə qalan bircə radiostansiya, bir də ev tikmək üçün gərəkli hazır qaya parçaları oldu. Kabellərin çoxu malheyvana ilişib qırıldığından, sahibsiz əmlakın yığışdırılıb

²⁴ Güzəşt etmək

taxta baraka yığılması qərara alındı. Barakın açarı isə Qəniş ağanın qoltuq cibində bir qiymətli əmanət kimi düz iki il qaldı. Ta ki, mən Xırnaza gedənədək...

* * *

Bəndənizin adı Dostəlidir. 43 yaşın içindəyəm. Əslən Yevlaxdanam, amma indi özümü xırnazlı sayıram. Xırnazda mərmər yatağı tapılanda, qırmadaş karxanası qurmaq üçün mənə də bu cənnət yeri bir dəfə görmək nəsim olmuşdu. Ta, o vaxtdan bu kəndin adamlarının mehribanlığı, təbiətinin gözəlliyi xəyallarımdan çıxmırdı. Tale elə gətirdi ki, oğlum və arvadımla birlikdə avtomobil qəzasına düşdüm. Hər ikisini itirdim. Bu itkidən sonra şəkər xəstəliyi mənə dinclik vermədi. Əlimdə olub-qalanı çarəsiz dərdimin müalicəsinə xərclədim. Həkimlər israrla həyatımı yenidən başlamağımı, istirahət etməyimi, həyatdan zövq almağımı tövsiyyə edirdilər. Ancaq bu unudulan itkiydimi ki... Ağılımdan çıxmayan Xırnazın cazibəsiydi. İxtisasca texnoloqam – inşaat materiallarının istehsalı üzrə mühəndis-texnoloq. Yayın cansıxıcı istilərinin Xaldanda cövlan elədiyi bir vaxtda Xırnaza baş çəkməyə gəldim. Adamlar burda pencəkdə gəzirdilər – havanın temperaturu avqust ayında 18-22 dərəcə arasında dəyişirdi. Kəndin tanıdığım ağsaqqalları bir-bir, növbəylə hər gün məni öz evinə qonaq aparırdı. Ayrılmaq vaxtı yetişəndə Qəniş ağa məni daldaya çəkdi:

– Camaatımızın hamısı səni namuslu adam kimi tanıyır. Yığış gəl bizim kəndə. Onsuz da tək-tənhasan, heç olmazsa, xəstəliyinin şəfasını bu dağlarda tapmış olarsan.

– Ağa, ürəyim istəyir, amma qərar verə bilmirəm. Bular çox ürəyimcədir. Hər birinizi o qədər çox istiyirəm ki, elə bil mənə çoxdan doğmasınız – dedim.

– Onda vaxt itirmədən tez köç gəl. Ev tikməyə kömək edərik. Həyatını burda yenidən qurarsan.

– Allah sizdən razı olsun. Bilirəm ki, burda dinclik tapa bilərəm. Ancaq ata yurdundan ayrılmağın...

– Ata yurdunda nəyin qalıb ki. Hamını itirmisən. Məzarlara keşik çəkməklə isə ömrünü yelə verirsən oğul. Məndən məsləhət verməkdir, seçim özünündür.

Öz evimə qayıdandan sonra özümü çox yaxşı hiss etməyə başladım. Gümrahlaşmışdım. Həkimə getdim. Şəkərimi yoxlatdıranda, həkimdən eşitdiyim məni mat qoydu, – “Səndə şəkərdən əsər-əlamət də yoxdur”. Demək mən depressiyadan çıxmalı, təbiətin gözəllikləri içində öz dərdimi əritməliydim. Heç bir ay qalmadım, Bakıya – əvvəllər işlədiyim baş idarəyə yollandım. Köhnə heyətdən kimsə qalmamışdı. Xırnaz kəndindəki taxta radiostansiya binasının yaşamaq üçün mənə verilməsini xahiş etdim. Bir qəpik də rüşvət-zad vermədən üçotaqlı taxta barakı öz adıma keçirdib rayona qayıtdım. Əzizlərimin məzarlarını son dəfə ziyarət etdim. Məzarlarından azca torpaq götürüb, ev-eşiyimi, bağımı, mebelimi, mal-qaramı – hər şeyimi satıb biryolluq Xırnaza doğru üz tutdum.

Xırnazlılar məni sevinclə qarşıladılar. Barakı elliklə yuyub təmizlədik. Hərə bir şey pay verdi – biri yorğan-döşək, biri yastıq, qab-qacaq, kerosin, soba – kimin imkanı nəyə çatırdısa, nəyi artıq idisə mənə pay verdilər. Hətta, köhnəni özlərinə saxlayıb təzəsini mənə verirdilər. Elə ilk gündən özümü xırnazlılara borclu hesab elədim. Evim hər gün qo-

naqlarla dolub-boşalırdı. Bir ailə gedir, digəri gəlirdi. Çaydanımın qaynağı, dəmi əskik olmurdu. Hətta, bəzən yorğunluqdan yuxuya gedirdim, ancaq qonaqlarım özlərini öz evlərindəki kimi hiss edir, xörək bişirir, yeyir, qab-qacağı yuyur, qazanda isə mənim payımı saxlayır, lampanı söndürür, sobanı qalayıb, qapını da bağlayıb evlərinə gedərdilər. Bu səmimilik mənə olmazın ləzzət verirdi. Düzü əvvəllər kiməsə qonaq getməyə utanardım, ancaq sonra kəndin hər bir evində məni öz balaları, qardaşları, əmi-dayıları kimi gözləyənlərin gözlərini yolda qoymaqdan utanmağa başladım. Altı aydan sonra artıq öz doğma əzizlərimin dərddini, yüzlərlə yeni əzizlərimə olan sevgim unutdura bildi. Çox gümrah və sağlam idim. Tez-tez təzyiqimi ölçmə vərdişimi, gəzdirdiyim dərmanları evin bir küncünə tulladım. İndi mən də meşədən giləmeyvələr, bulaqlardan acıpencər (buna, həm də acıqıjı deyirlər burda), göbələk yığır, Fəyyaza verib Allah verəndən başımı dolandırırırdım. Öz pullarıma toxunmağa ehtiyac yox idi. 46 toyuğum vardı, 4-ü xoruz idi, 58 dənə də hinduşkam. Yumurtalar səhər yeməyim idi – hər səhər 5-6 yumurtanı qayğanaq bişirirdim. Axşam gələn daimi qonaqlarıma da yumurtam artıqlamasıyla bəs edirdi. Hinduşka yumurtalarını kürt toyuğun altına yığmaq üçün toplayırdım. Mənim hinduşka kababım kənddə çox məşhur idi. Rayonda özümə manqal və şiş düzəltdirmişdim. Soyuq düşən kimi birinci öz hinduşkalarımı kababa çəkirdim. Quş azalanda, bir neçəsini damazlıq saxlayırdım, sonra isə hamı özüylə hinduşka gətirər, şişə çəkib yeyib-içərdik. İçərdik dedim, yadıma Qəniş ağa düşdü. Qəniş ağa içkinin düşməniydi. Bilsəydi ki, hərdən kəndin mənlə həmyaşıd, ya da daha cavanlarıyla arada tut, zoğal, göyəm arağı gillədirik, inanın ki,

hamımızı kənddən köçürərdi. Amma xoşbəxtlikdən spirtli içki, sərxoşluq barədə biliyi olduqca az idi. Hətta içkidən qusan birini görəndə elə bilirdi ki, yazığın soyuqdəyməsi var və dərhal qayğıkeşliklə hansı dəmləmələr içməyin lazım olduğunu xatırladardı. Qəniş ağa, bu bölgənin ən ağır səyidlərindən olan Çələbi ağanın oğlu idi. Atasına hörmət əlaməti olaraq onu da “ağa” deyə çağırardılar. Və bu ona çox xoş gələrdi. Orucunu, namazını heç qaçırmaz, iman və küfr məsələlərinə, ürf-adətlərə çox bağlı biri idi. 63 yaşı vardı, ancaq qıvrıqlığını heç itirməmişdi. 25 yaşlı gənc nəyi bacarırdısa, Qəniş ağa da ondan geri qalmazdı.

Hər gün səhər saat 4-də, 5-də meşəyə yollanır, saat 10-dək yığıqlarımızı Fəyyazın “Moskviç”inin gələ biləcəyi yola qədər düşürüb ona təhvil verir, əvəzində lazımı şeyləri ondan alır və yenidən evlərimizə doğru yoxuşları üzüyuxarı dırmanardıq. Nəticədə, günortadan sonra işsiz qalırdım. Odur ki, ya əkin-biçin, tövlə işlərində həmkəndlilərimə yardım edir, ya da toyuq-cücəylə başımı qatırdım. Boş vaxtlarımda isə gündəliyimə yeni qeydlərimi yazırdım.

Otaqlarımın birini qonaq otağı kimi ayırmışdım. Burada taxta döşəmənin üstünə qədimi, lakin təzə görsənən kilim sərmışdim. Bu kilimi mənə Süsənbər xala pay vermişdi. Kilimin üstündə, onun toxunma vaxtı və onu toxuyanın adı yazılmışdı – “Dilbər -1936-cı il”. Buralarda divan-kreslo, stol-stul deyilən şeylərə ehtiyac yoxdu. Telefon, radio-televizordan, elektrik, qazdan isə söhbət belə gedə bilməzdi. Qədimdə olduğu kimi odun sobaları, kerosin lampaları, sac çörəyi əvəzedilməz daimi keçinəcəkləriydi. İkinci otaqda yerdə salınma yatağım idi. Digər ən iri otağı isə radiostansiya avadanlıqları, cihazlar və kabellərlə təpili doldurub ağzını

qıfıllamışdım. Günlərin birində bu otağın havasını dəyişəndə radiostansiyanın və generatorun istismarı qaydalarına dair təlimat kitabları əlimə keçdi. Bu kitabları bəlkə də 50 dəfə oxudum. Oxudum və radiostansiyanı quraşdırmaq qərarına gəldim. Özümə bir-iki cavan yardımçı götürüb avadanlıqları və cihazları bayıra çıxardım. Otağı səliqəyə salıb təlimata uyğun olaraq stansiyanı yenidən quraşdırmağa başladım. Fəyyaz bizə dizel yanacağı gətirdi. Akkumulyatorları doldurmağa göndərdim və yenilərini aldırdım. İlk olaraq, ən çox əziyyət çəkənim və köməkçim İsmilgilin evinə kabel çəkdik. Məndən 25 yaş kiçik olmasına baxmayaraq İsmillə əməlli-başlı simsarlaşmışdıq. İndi günün istənilən vaxtı İsmillə sərbəstcə danışa bilirdik. Bu əsl telefon idi. Xəttin hər iki ucunda dinamik, mikrofon və düymə var idi. Düyməni açaraq danışa və dinləyə bilirdin. Camaat bizim bu ixtiramızdan ildırım sürətilə xəbər tutdu. Hamı bir-biriylə telefonla danışmaq üçün xəttin uclarındakı yerlərini dəyişirdilər. Kabellərin çatdığı qədər 5, sonra 15, daha sonra 25 evə “radio” çəkdik. Yerdə qalan qırıq kabelləri calayıb, rayondan əlavə kabellər aldıq və kəndin bütün 36 evinin kabelləşməsini – radiolaşdırılmasını başa çatdırdıq. “Komutator” otağımdakı hər işıq düyməsinin altında telefonun o biri ucunun ünvanını səliqəylə yazmışdım. İşıq yanan kimi bilirdim ki, “zəng” vuran hansı evdəndir, düyməni basıb onunla aydın danışırıdım. Və onun sifarişini asanlıqla başqasına çatdırırdım. Danışqlarımız çox bəsit olurdu. Məsələn, Fədail dayı: – “Dostəli, bala, qadını alım, Aşa oğlu Ələmdara de, sabah oğlu Etibarı mənə versin qaratikan qırmağa gedək”. Ya da, Çimnaz xala zəng vururdu, – “Başına dönüm, Süsənbərə de ertədən tez gəlsin, sac asacağam, yuxa salaq”. Bu radio

kəndin qüruruna çevrildi. Amma bir narahatlıq var idi, onu da Qəniş ağa yaman qabardırdı:

– Sizin bu radiodu, telefondu nədi, bütün kəndi bir-birindən soyudub. İnsanlar tənbelləşib, daha qonşu qonşunun halını radioyla soruşur. Bax Əhməd, sən axırıncı dəfə bizə nə vaxt gəlmisən.

Əhməd:

– Keçən həftə.

Qəniş ağa:

– Amma radio çıxmamışdan qabaq hər axşam ya siz bizə gələrdiniz, ya da biz sizə. Bəlkə düz demirəm?

Əhməd:

– Əşşi indi halını gündə yüz dəfə soruşuram, vallah belə daha rahatdır.

Mən Qəniş ağanın fikriylə razılaşırdım. Mənim bu “icadım” kəndin əvvəlki təbii harmoniyasını pozmaqdaydı. Elə özümdən götürürəm ki, evim əvvəlki kimi qonaqlı-qaralı deyildi və radionun tablosu arxasında oturub onu-buna, bunu-ona calamaqdan bezirdim.

Tez-tez rayona düşüb ATS-dən bu ministansiyanı təkmilləşdirmək yollarını arayırdım. Öz pulumdan xərcləyib avtomatik qoşulmanı təmin etdim. İndi hər kəs istədiyi evi sərbəstcə yığib telefonla danışa bilirdi. Lakin bir qüsurluq daha var idi, o da, cihazların və stansiyanın elektrik təchizatı ilə etibarlı və fasiləsiz təminatı idi. Buna da əncam tapıldı – “Hidayət” bulağının bütün arxlarını birləşdirib qijnov düzəlttik və üzərində su dəyirmanı quraşdırdıq. İndi burda həm elektrik istehsal edir, həm də un üyüdürdük. Kəndin bütün evlərini elektrikle təchiz etdik. Təəssüf ki, bu, ancaq gecələr işıqlandırmaya kifayət edirdi və işıq dayanmadan əsib ada-

mı hirsləndirirdi. Nəticədə kerosinə və dizelə olan tələbat xeyli azalmışdı. Kəndin cavanları qonşu kəndlərdə Xırnazdan olduqları üçün ədəbazlıq edirdilər – axı onların kəndində un dəyirmanı, elektrik, radio-telefon vardı... Ahıllar isə kəndlərindəki “kommunizm”i ağızdolusu tərifləyir, hələ qaz, televizor, tam elektricləşmənin olacağını da deyib yandıq verirdilər. Xırnaz muzeyə dönmüşdü. Rayon mərkəzindən olan qohum-əqraba, tanış-biliş “kommunizmin bəh-rələrini” görməyə həvəslə gəlirdilər. Ancaq görəndə ki, bunlar primitiv cihazlar və elektrik lampalarından başqa bir şey deyil, onları lağa qoyub gedirdilər. Ancaq eyni dərddə olan qonşu kəndlər, sözün həqiqi mənasında xırnazlılara qibtə edirdilər.

Mən isə yorulub-ərinmədən fizika dərslilərini əldə edib elektrinə aid mövzuları öyrənirdim. Faradeyin qanunlarını əzbərdən bilirdim. Peyin və digər tullantıların çürüntüsündən yanacaq qazı almaq üçün baş sındırırdım. Bu işdə bütün kənd arxamda idi. Simuzər xala hər dəfə mənə görəndə, – “Ay oğul, bircə bu qaz məsələmizi də həll eləsəydin, bu meşələri doğramaqdan, odun daşımaqdan canımız qurtarardı. Səni verənə şükür, gör neyləyə bilirsən...” – deyirdi. Bu işi bacaracağıma əminiydim, başqa yolum da yox idi. Çünki, bütün kəndin sözü-söhbəti mənim araşdırmalarımıydı. Bir el mənə mənəvi dəstək göstərüb, – “Qorxma alınacaq, mütləq alınacaq” – deyirdi. Yenə də etibar elədiyim, elmdən anlayan, ən yaxşı köməkçim İsmil idi. Artıq İsmil fizikayla əlaqəli elmləri – riyaziyyat və kimyanı da öyrənirdi. Praktiki təcrübələrimiz o qədər bəsit idi ki, bütün mövzuların mahiyyətini tam dərk edirdik. Sizi inandırım ki, mənim təhsil aldığım ən qabaqcıl məktəb olan Xaldan məktəbində də belə laborato-

riya, təcrübələr yox idi. İsmilin elmə sonsuz sevgisi yaranmışdı. Heyif ki, ətraf kənddəki məktəb uzaqdaydı və yönlü-başlı dərs keçən müəllim də yox idi. Amma, Qəniş ağanın köməyinə bel bağlaya bilərdim. Bir gecə İsmili də götürüb Qəniş ağagilə getdim. Çay-çörəkdən sonra birbaşa mətləbə keçdim:

– Ağ, bu boyda kənddə bircə nəfər də olsun təhsilli adam yoxdur. İstəyirəm ki, İsmili oxudaq. Göyarabas məktəbində bilirsən ki, düz-əməlli dərs keçmirlər. İstəyirəm onu rayon mərkəzindəki məktəblərdən birinə göndərək. Rayonda bir ev kirayəliyərik. Rayona ayağımız düşəndə də gecələməyə yerimiz olar. Lap yığdığımız göy-göyärtini də özümüz aparıb İsmilə verərik – dərsdən sonra özü satar, yoxsa Fəyyazın qəpik-quruşuna qalsaq, gərək bütün meşəni yolub ona verək ki, bir addım irəli gedək. Nə deyirsən..?

Qəniş ağa bir xeyli fikrə getdikdən sonra:

– Vallah, söhbət təhsil almaqdan gedirsə, nəyin bahasına olursa-olsun buna çox yaxşı baxıram. Evin kirayəsini ödəmək də asan məsələdir. O ki qaldı, Fəyyazı aradan çıxarıb özümüzün alverə girişməyimizə, bu nəysə ağıma batmır. Birincisi, illərlə qurulmuş qaydanı pozmaqla, qorxuram “Əli aşından da olaq, Vəli aşından da”. Çünki, biz alveri bacarmırıq, alverçilik yaxşı şey deyil oğul. Adam sırtılır, üzü üzlər görüb həyasızlaşır. Bu camaat alverə qurşansa, bu kənddə bir kimsə qalmayacaq, aşağılardakı dəbdəbəyə aldanıb evlərini atıb gedəcəklər. Qorxuram İsmil balamız da rayona gedəndən sonra bizi bəyənməsin, ordan da biryolluq Bakıya üz tutsun. İllərdir ki, içimi yeyirəm ki, axı niyə bir oxumuş adamımız yoxdur ki, bizə bir yol göstərsin. Bax sən oxumuş adamsan, sənlə danışmaq asandır, amma elminlə

gətirdiyin hər bir xeyirxahlığında adətlərimizi, dinc həyatımızı pozan xırda qüsurlar da var. Lakin, qüsurların ziyanı xeyirindən qat-qat az olduğu üçün səsimi çıxarmağa utanıram. Amma elmin əleyhinə çıxsam, Allah mənə qənim olar. Çünki hamını məğlub edəcək bir güc varsa, o da elmdir. Mənə iki gün vaxt ver, bir düşünüm, həm də Fədailə bir məsləhətləşim. Deyirsən yəni İsmildən adam olar..?

– İsmil elmə hədsiz maraq göstərir ağa. Əminəm ki, ümidlərimizin və çəkdiyimiz zəhmətin bəhrəsini görəcəyik. Bu il özünə sitəm edib oxusa, gələn il də məktəbi bitirəcək. Sonra sənədlərini versin Bakıdakı ali məktəblərin birinə. O ki qaldı evin kirayəsinə, bunu mən öz üzərimə götürərəm. Camaatın yığıqlarını mən özüm rayona aparıb satacağam, İsmil isə dərstdən sonra gəlib mənə kömək edər. Qınamayın məni, biz tərəfdə göy-göyerti alveri dəbdədir – hələ balacaykən bazarda o qədər ispanaq, kələm-pomidor satmışam ki... Qalır bircə Fədailə dayının razılığını almaq, ona da siz dedikdən sonra etiraz etməz.

– Əgər belə qərara gəlmisənsə, Fədail qələt eləyir. Sabahdan düş bu işin dalınca. Biz də əlimizdən gələn nə varsa edərik. Hər həftə pay-püşünü göndərərik. Təki İsmil balamız oxuyub adam olsun və kəndinə savadlı biri kimi dönüb elmə açdığı cıgırla başqa balalarımızı da aparsın. Allah özü sizə yar olsun Dostu balam (ağam həmişə mənə “Dostu balam” deyər çağırır).

Sağollaşıb bizə gəldik. Onsuz da İsmil çox vaxt mənimlə birgə gecələyirdi. Gecəyarısındanək İsmilin ali təhsil xəyallarıyla düzəltmədiyimiz planlar qalmadı. Mənim institut illərindəki xatirələrimə elə diqqətlə qulaq asırdı ki, az qala sevindiyindən uçaqadı.

Səhər açılan kimi İsmilin metirkasını götürüb rayon mərkəzinə endim. Ən yaxşı orta məktəbin direktorunun qəbuluna düşdüm. İsmil barədə, tədqiqatlarımız barədə xeyli danışdım. Direktor İsmili məktəbə qəbul etməyə etiraz etmədi və hətta Göyarabas məktəbinə rəsmi tələbnamə də yazıb verdi. Tələbnaməni də götürüb dərhal bazara yollandım. Fəyyazı axtardım, amma onu tapa bilmədim. Bizim mərəvzələri, qulañçarları qabağına qoyub satan yaşlı bir qadına yaxınlaşdım:

– Allah bazar versin xalacan. Qulañçarın qomunu neçəyə verirsən?

– Bir manata oğul. Qulañçar deyil ey, cənnət bağından dərilmiş güldür, gül. Xırnaz qulañçarı...

– Neçəyə alırsınız ay xala bu qulañçarı?

– Qurana and olsun 80 qəpiyə özümüz alırıq, biz də üstünə 20 qəpik qoyuruq.

– Fəyyaz kişidən alırsınız bu malları?

– Hə... Tanıyırsan onu?

– Bəs Fəyyazın gətirdiklərini mən sizə daha ucuz qiymətə gətirsəm alarsanmı?

– Alaram, niyə almıram. Amma gərək həmişə gətirəsən. Yoxsa yenidən o imansız Fəyyaza möhtac olacağamsa, gətirməsən yaxşıdır...

– Bax sənin bu qulañçarlarını mən öz əlimlə yığmışam. Sənə isə qomunu 80 qəpiyə yox 50 qəpiyə satacağam, ilboyu da özüm ertədən gətirəcəyəm, razısan? Fəyyazla isə özüm məsələni yoluna qoyacağam.

– Elə olsa, onda mən də ucuz sataram. Amma söz verəcəksən ki, malları məndən başqa heç kimə satmayacaqsan. Hər səhər malı gətirib, dünən verdiklərinin pulunu alacaqsan, razılaşdıq?

– Hə. Mən 3 gündən sonra malları gətirməyə başlayacağam.

– Olsun, gözləyəcəyəm.

Digər göy-göyərti, meyvə-giləmeyvələrin də qiymətini razılaşdıq və sağollaşib ayrıldıq. Mal bazarına yollandım, özümə 50 ədəd hinduşka yumurtası alıb maşın bazarına döndüm. Budkalı “Moskviç İj”i yaman gözüm tutmuşdu. Qiymətini o ki var öldürdüm – 800 manata razılaşdım, amma yanacaq bakını ağzınacan doldurmağı da satıcının boy-nuna qoydum. Sabah pulu gətirib maşını aparacağım söz verdim. Günün ikinci yarısı Göyarabas məktəbinə yollandım. Tələbnaməni verib İsmilin şəxsi qovluğunu və göndərişi aldım. Evə döndüm. İsmilə və Qəniş ağaya bu günkü görüşlərim, gördüklərim barədə danışanda sevinclərini gizlədə bilmədilər. İsmilin xəyalları başqa yerdəydi. Qəniş ağa isə, – “Vay sənin zatına lənət Fəyyaz, gör bizi nə yerinə qoyurmuş! Bizdən 20 qəpiyə al, apar 80 qəpiyə sat hə..! Mən sənə göstərərəm, haramzada!”.

Tapşırdım ki, camaat hər axşam evbə-ev yığdıqlarını siyahı ilə mənə təhvil versinlər. Axşam malları qəbul edəcək, səhər ertədən at arabasıyla yükü bir nəfərlə maşınadək – “Mollaburan dərəsi”nə aparmağa kömək edəcək, ondan qalanını isə öz boynuma götürürdüm. Kəndin kişiləri məsləhət elədilər ki, təcili traktor tapıb kəndin qalan 3 km yolunu da qaydaya salsınlar ki, maşınla kəndə gələ bilim.

Sabah İsmillə rayona getdik. Onu məktəbə düzəldib, kirayə ev axtarmağa yollandıq. Bizim göy-göyərtini satacaq Qəmər xala burada da dadımıza yetdi – öz qonşuluğunda tənha bir qarının həyatindəki balaca otağı İsmilə düzəltdi – ayı 15 manata – çox sərfəli qiymət idi. Otaqda qaz sobası,

ışıq, köhnə divan, qabaq stolu və iki stul var idi. Qab-qacaq alıb yeni evi səliqəyə saldıq. Notariusu gedib maşınımızın pulunu ödəyib götürdük. “İj” İsmilin çox xoşuna gəlmişdi. Maşınla kəndimizə – “Mollaburan dərəsi”nədək gəldik. Bura maşın yolunun dirəndiyi son dalan idi. Maşını kənar bir düzəngahda saxlayıb, qalan yolu yoxuşboyu dırmandıq. Kəndə girəndə uşaqlar bizi ötüb maşına baxmağa qaçırdılar – yarığın burnundan bizi görübmüşlər. İndi kəndin xeyirşər maşını da var idi...

İsmil sanki hərbi xidmətdən qayıtmışdı, ya da ali məktəbi bitirib və kəndə qayıdıb – hamı onu göydən gəlmiş adam kimi qarşılayırdı. İndi bütün kəndin işıqlı gələcəyi onun əlindəydi. Həmyaşıd qızların onu nəvazişlə süzməyindən, – “Görəsən bu yaraşıklı və oxumuş oğlan hansımızın qismətinə düşəcək..?” – fikrini aydınca sezirdim.

Bax beləcə, Xırnaz kəndi İsmilin təhsili və yeni alver üçün qollarını yenidən çırmaladılar. İndi hər kəs siyahı üzrə təhvil verdiyindən göy-göyerti olaraq 10 qom, giləmeyvə olaraq 1 kq, yumurta olaraq 10 ədəd artıq qoyurdular – bu maşının yanacaq haqqı idi. Bunun üstünə bir qara qəpik də qoymadan Fəyyaza satdıqlarının ikiqat ucuzuna Qəmərxalaya təhvil verir, yanacaq pulundan artıq qalanı isə İsmilə cibxərcliyi verirdim. İlk günlər kirayəyə öyrəşmədiyindən elə mənimlə səhər ertədən məktəbə gəlir, mənimlə də kəndə qayıdırdı. Lakin özünə sinif yoldaşlarından dost tapdıqdan sonra rayonda yaşamağa uyğunlaşdı. Qısa vaxt ərzində dərslərində uğur qazandı – yeganə şikayəti xəttinin pis olmağında idi. Xüsusən fizika müəllimi ondan çox razılıq edirdi.

Beləcə günlər, aylar ötdü. Xırnaz kəndi öz dinc həyatını sürürdü. İndi radiostansiyamıza batareya ilə işləyən radio

almışdım. Hər gün gecə saat 22.30-da axşam konsertinə qulaq asırdıq. Hamı konsertədək qoyun-inək sağınını qurtarıb tövlədən çıxmağa tələsirdi. Konsert, sabahkı kəndarası söhbətin əsas mövzusu olurdu. Oxuyanın adını unudanda isə ərinmədən dəstəylə mənim evimə gəlirdilər:

– Dostu, axşam üçüncü mahnını oxuyan arvadın adı nəydi..?

– Sara Qədimova – deyirdim.

– Ay sağ ol, İrana da mənlə höcətləşir ki, Mahrux Muradovadır, – Dilbər xala sevincək geri dönürdü.

Səxavət Məmmədov, Fatma Mehrəliyeva, Şövkət Ələkbərova, Əlibaba Məmmədov, Qəndab Quliyeva, Həbil Əliyev, Şahmalı Kürdoğlunun dəlisiydi xırnazlılar. Kəndə yeni bir nəfəs verə bildiyim üçün çox xoşbəxtiydim və istəyirdim ki, yeniliklərin sayını artırım.

Buldozərlə danışdıq. Güc-bələyla yolu düz kənd mərkəzinədək səhmana saldıq. İndi maşını öz həyatımda saxlayırdım. Hərdən təmir üçün aldığı detalların, yağların qiymətini fərqinə varmadan ağzımdan qaçırdığım üçün, sən demə hər ev öz qazancından yığıb saxlamaq üçün Qəniş ağaya hər ay 10 manat pul verirmişlər. Günlərin birində Qəniş ağa mənə yaxınlaşıb dedi ki, – “Nəzərə al ki, sənin məndə 1500 manat pulun var. Təzə maşın almaq, ya da təmir üçün nə vaxt istəsən götürə bilərsən”. Kimi görürdüksə, pul yığımı biabırçılığına son qoymalarını tələb edirdim. Amma sonra başa düşdüm ki, bununla onların xətrinə dəyə bilərəm və sonda susdum. Sonra isə özümdə qalan puldan da götürüb Qəniş ağadakı pulun üstünə qoydum, “İj”i də satıb təptəzə “Qazel” yük maşını aldım. İndi camaatın həm otunu daşıyırdım, həm də bazara qoyun-keçi aparırdım.

İsmil rayona köçəndən sonra xeyli kişiləşmişdi. Doğma balamdan doymadığım sevgimi İsmildə tapmışdım, ona öz balam kimi mehr salmışdım. Aramızda bir sirrimizin olduğunu sanmırdım, lakin, bizi kövrək və sirli bir körpü ayırırdı. Geyim-kecimindəki səliqə-səhmandan xoşum gəlsə də, çoxdandır ki, bir sual mənim içimi gəmirirdi, – “Axı mənim verdiyim pul, belə kostyum, köynək, ayaqqabı almağa yetməzdi...”. O qədər tərbiyəli və çəkingən idi ki, aramızdakı pərdəni cırıb dərinə gedə bilmirdim. Məktəbi bitirməyinə bir aydan da az vaxt qalmışdı. İmtahanlara hazırlaşır, Bakı Dövlət Universitetinə sənəd toplayırdı. “Təbiiqi riyaziyyat”ı seçmişdi. Hərdən onunla danışanda özüm də utanırdım – mən onu uşaq sansam da, hərdən elə kişi-kişi, məntiqli fikir söyləyirdi ki, özüm məəttəl qalırdım.

Və gözlənilən gün gəlib çatdı. Bütün kənd əhli kiçikdən-böyüyəcən hamı bizim həyətə yığışib İsmillə məni Bakıya yola salırdılar. Kəndin bütün arvadları əlində bir parç²⁵ su hazır durmuşdular. Hər evin ağsaqqalı cibimizə pul dürtür, bizə uğurlar arzulayırdı. Arvadların gözündən axan yaşı durduran yox idi. Hamı Samaya xalaya toxtaqlıq verirdi, – “Buy başıma xeyir! Elə bil uşağı davaya yola salır. Bırdanja bıra Bakıdı dayna. Allah qoysa, inistutaja girib gələjəhdi!..” Samaya xala isə üzünü cırıb qanadırdı. Əsli xala, – “Allah sən saxla, ağız oğlun ölüf, niyə xuduruja yerə özünə sitəm eliyirsən!” – desə də, Samaya kirmək bilmirdi. Fədail arvadının yanından keçəndə, onun böyrünə xəlvəti bir dürtmək

²⁵ Dəmir stəkan

vurub, – “Üzündə istahət qalmadı, nə sitəm edirsən özünə!”.

Samaya:

– İsmilsiz mən neyniyəjəm bəs...

Fədail dayı:

– Mən el içində hürdurmə! Dılğır bir gədə doğmusan, oxudub adam eləmək istəyirik dayna! Həkət çıxartma... – deyib üstünə çımxırandan sonra arvad bir az özünü toparladı. Amma nə təsəlliyyə, nə toxdaqlığa baxan yox idi, biz tər-pənəndə arvadlar da Samaya xalaya qoşulub hönkür-hönkür ağlaşırdılar. Ta, “Mollaburan”a çatnadək “Yal məhlə”də qaralan adamların əl yelləməsinə dönüb baxırdıq.

“Həkəri” dəmiryolu stansiyasına çatanda İsmil hər şü-mal küknar ağacına da möcüzə kimi baxırdı. Zavallı uşaq öz rayonlarından ilk dəfəydi ki kənara çıxırdı. Hələ yük qatarlarını, vaqonları görəndə az qalırdı sinəmə qısıla – möcüzəyə valeh olduğunu gizlədə bilmirdi. Axır ki, bizim qatar da gəlib parronda dayandı. Öz vaqonumuzu tapıb kupedəki yerlərimizi tutduq. Bilmirəm, ya həyəcandan, ya da xoşuna gəldiyindənmi, – hər 10 dəqiqədən bir durub qatardakı ayaq-yoluna gedirdi.

– Ürəyin bulanır? – soruşdum.

– Yox.

– Başın gicəllənmir ki..?

– Yox, birinci dəfədir qatara minirəm axı... O biri vaqonları gəzirdim. Bilirsiniz, vaqonların birində yeməxana da var ey...

– Bilirəm. Acmısansa çantada toyuq, yumurta soyutması-zad var, açım yeyək.

– Yox, mən vaqon-yeməxanada istəyirəm. Amma, əgər məsləhət bilirsinizsə...

– Əlbəttə. Gedək.

Bilirdim ki, vaxtında yeməyi “odu bahası”na verirlər, odur ki, toyuq soyutmasını da özümlə götürdüm. 2 limonad sifariş verdim. İsmil limonad şüşəsinin üstündəki etiketi səliqə ilə isladib qopardı və qatlayıb cibinə qoydu. Bütün yeməkboyu pərdəni çəkib pəncərədən çölə boylandı. Hələ İran sərhəddi boyunca keçəndə, biləndə ki, İranın 5-10 kilometrliyindəyik, ağzı açıla qalmışdı. Bir toyuğun yarısını harasına yedi, onu bir Allah bilir. Hər şeylə maraqlanıb suallar yağdırırdı – qatar necə gedir, relslərin vəzifəsi, teplovoz necə idarə olunur, şpallar nə üçündür, yolayrıcılar necə işləyir, işıqforlar necə idarə olunur... – çoxusunun cavabını isə heç özüm də bilmirdim.

– Oxuyarsan, hamısını da özün öyrənərsən, – deyirdim.

Bakıya çatanda hava hələ qaranlıq idi. Taksi saxladıb “Bakı” mehmanxanasına sürdürdük. Qatardan o qədər çölü izləmişdi ki, indi Bakıya valeh olacaq halda deyildi – gözləri yorulmuşdu. Otağa daxil olan kimi yük çantalarını bir yana tullayıb özünü yatağa daş kimi atdı və həmən şirin yuxuya getdi.

Qaranlıq gecə öz növbəsini işıqlı sabaha təhvil verəndə vanna otağından gələn su səsinə gözlərimi hövkələdim. İsmil əl-üzünü yuyub balkona açılan qapıya yaxınlaşdı:

– Sabahın xeyir Dostəli əmi.

– Sabahın xeyir qaqa. Necə yatmısan?

– Daş kimi.

– Şəhəri bəyənirsən, çıxıb balkondan baxsana.

– Hündürlükdən qorxuram, balkon uçub eliyər...

Güldüm. Xırnaz kimi yüksəkdə yaşamış bir gənc 4-cü mərtəbənin yüksəkliyindən qorxur. Şəhərə, səs-küyə, maşın-

lara, küçədə qaynaşan adamlara elə həsədlə diqqət kəsilmişdi ki, bomba atsaydın da ayılmazdı. Durub mən də duş qəbul edib paltarlarımı geyindim. Yeməxananın yarıbışmış qayğanağıyla səhər yeməyimizi yedik. İlk işimiz İsmilin səndəllərini qəbul komissiyasına təhvil vermək oldu. İmtahan vaxtını və yerini öyrənib şəhərə gəzməyə çıxdıq. İsmil Bakıya, onun tarixi tikililərinə valeh olmuşdu.

– Mən elə bilirdim ki, Azərbaycan təkcə Xırnazdan, bir də bizim rayondan ibarətdir. Amma gör nə böyük ərazimiz varmış. Müğənnilər Bakıda yaşayırlar, eləmi?

– Hə, Xırnaz radiosuyla eşitdiyin bütün müğənnilər bax bu qoca şəhərdə yaşayırlar.

– Görəsən Fərzalı radionu qoşa bilirmi? Kəndimizdən ötrü darıxıram...

– Nə tez! Təhsilini başa vurandan sonra Qəniş ağa demişkən, qorxuram Xırnazı bəyənmişsən.

– Şəhərin hamamına söz ola bilməz, amma anamın dəmir vannada isti suyu ilə mal tövləsində çimməyin ləzzəti bir başqadır.

– Kəndçisən ki, kəndçi...

– Dostəli əmi, sizcə peyin çürüntüsündən yanacaq qazı almaq planımız baş tutacaq?

– Məntiqlə alınmalıdır, lakin bu işdən başı çıxan birindən məsləhət almalıyıq.

– Deyirəm alınsa, ilk olaraq kənddə bir hamam tikərik.

– Hamam da tikəcəyik, hələ evlərə istilik sistemləri də quraşdıracağıq.

– Allah, sən arzumuzu ürəyimizdə qoyma! Meşələrin də canı qurtarar bizim əlimizdən. Kəndimiz kommunizmə döner hə..?

- Kommunizmə yox, cənnətə...
- Qoy bu instituta bir girim, sizinlə Xırnazı cənnətə döndərməsək, atamın çörəyi burnumdan gəlsin.
- Gedək, sənə dağüstü parkı və zooparkı göstərəcəyəm.
- Siz Bakını yaxşı tanıyırsınız?
- Mən 5 il burda oxumuşam, sonra da 3 il işləmişəm, deyirsən tanımayım?
- Bəs nə yaxşı bizim Xırnazda qalmağa səbriniz çatdı?
- Mən Xırnazı dünyanın heç bir yerinə dəyişmərəm.
- Heç öz kəndiniz yadınıza düşmürmü?
- Düşməzmi heç, əlbəttə düşür.
- Kəndə qayıdanda sizin doğulduğunuz rayona dönərik. Yolumuzun üstündədirmi?
- Yox, tam başqa səmtdədir.
- Xahiş edirəm, gedərik, olarmı? Siz neçə ildir ki öz yurdunda getmirsiniz?
- Artıq 3-cü ildir...
- Darıxmırsınız mı..?
- Orda məni qarşılayan acı xatirələr, məzarlardan qaçırım...
- Adam sevdiklərindən aralı qaldıqca, yanğısı daha da artır axı...
- Düzdü, amma nə etməli, görünür qorxaq adamam, dərddən qorxuram...
- Elə dərdlər var ki, adamı həyata bağlayır. Oğlunuzu, həyat yoldaşınızı unuda bildiyinizə inanmıram. Sizdə gecələyəndə neçə dəfə yuxuda onların adını sayaqladığınızı özüm eşitmişəm. Səsinizə yuxudan diksinib oyanmışam. Məncə siz, itirdiklərinizin yerini tam doldurmamısınız. Heç yenidən ailə qurmaq barədə düşünmüsünüzmü?

– Bu yaşdan sonra gec deyilmi?

– Sevginin geci, tezimi olur? Buna cəhd eləməyə çalışın. Amma o vədəyədək, itridiklərinizdən qalan yeganə nişanə – məzarları ziyarət etməyə can atın ki, ürəyinizi göynədən dərdi az da olsa yüngülləşdirə biləsiniz.

– Sən axı hardan bilirsən ki, sevgi nədir? Bayaقدan cavvan oğlanlar kimi dil-dil ötürsən.

İsmilin al yanaqları bir az da allandı. Aramızdakı pərdəni aralamağa isə özüm də utandım. Amma:

– Heç sevmisənmi, indi sevdiyin biri varmı? – soruşa bildim.

İsmil:

–... Zoopark çox uzaqdadır, piyada çox gedəcəyik..?

Dostumu yaman yerdə haxlamışdım. Demək bu barədə danışmaq istəməmiş.

– Nədi yoruldu?

– O boyda dağda-daşda böyümüş biri bu asfalt yollarda yorulsun deyirsiniz, sadəcə heyvanları tez görmək istəyirəm...

– Amma bilirsənmi ki, dağ adamları asfalt yolda daha tez yorulurlar? Sən kənddə qoyub gəldiyin qız üçün darıxırsan, heyvanlar üçün yox...

– Kənddə deyil, rayondadır...

– Ay bərəkallah! Demək vurulmusan hə..?

– Həm də necə! Heç bilmirəm imtahanları verə biləcəyəmmi. Kitabı açıram, gözlərim qarşısına o gəlir.

– O da səni sevirmi?

– Hə., həm də çox.

– Görüşürsünüz?

– Hə... Amma xahiş edirəm bunu heç kim bilməsin. Bir daha bu barədə məndən hələ ki heç nə soruşmayın.

– Olar.

– Xətrinizə dəyməsin... Əsas imtahandır, qəbul olmasam kəndə qayıtmaqdanısa, ölüm yaxşıdır.

– Girəcəksən, buna mən tam arxayınam.

– Qəniş ağa demişkən, – “Allaha təvəkkül!”

– İnşallah hər şey biz istəyən kimi olacaqdır.

* * *

İsmil qəbul imtahanlarını yüksək qiymətlərlə verdi. Sevincimizin həddi-hüdudu yox idi. Xırnazın ilk ali təhsilli ziyalı olacaq cavanı, qanadlanıb bu şad xəbəri kəndlərinə, sevdiyi qıza çatdırmaq üçün yerə-göyə sığmırdı. Avtovağzalə bilet almağa yollandıq. Evə tələsməli olduğuna baxmayaraq söz verdiyimi xatırlayıb mənim doğulduğum rayona israrla iki bilet aldırdı. Razılaşdım – özüm də getmək istəyirdim. Yolboyu ucsuz-bucaqsız çöllərdə salınmış obaları, kəndləri seyr etməkdən doymur, hər dəfə də öz kəndlərinin gözəl təbiətiylə qürur duyurdu.

Axşamüstü Xaldana çatdıq. Dayımın nəvəsi gildə gecələdik. Sübh tezdən İsmili oyatmadan qəbristanlığa yollandım. Qəbristanlığın girəcəyində dizlərim əsdi. Bu saat, – “Üç ildi hardasan ay vəfasız!” – deyib göz yaşı axıdacaq ömür-gün yoldaşımın sinəmi yumruqlayacağını, üstümə, – “Ata!” – deyib cuman oğlumu gözlərim önünə gətirdim və dizlərim əsdi. Ucuz əhəngdaşının ortasında mərmər şəkli döyülmüş arvadımın gözlərilə nəzərlərim toqquşanda göz yaşımı sax-

laya bilmədim. Gözlərim elə arvadımın baxışlarındaca, oğlunun yanaşı başdaşını sinəmə sıxıb hönkür-hönkür ağladım. Çoxdandı içimi, ürəyimi göynədən ağrıdan hələ tam azad olmamışdım. Dizlərimi yerə qoyub öz-özümə danışır, həm də sinə daşına dırmaşan çayırıları qoparırdım. Öz dərdli dünyamdaydım və İsmilin çiynimə ehmalca təmasına gözlərimin yaşını biləyimlə silib dikəldim. Nəmli gözlərimi ondan gizlədirdim. İsmil hər iki başdaşını öpüb mənə sarıldı.

– Ağla, ürəyin istəyən qədər ağla. Az da olsa rahatlaş. İndi rahatsanmı?

– Hə., – dedim.

– Söz verirəm, hər Bakıdan kəndimizə qayıdanda sənin əzizlərini mütləq ziyarət edəcəyəm. Bilirsinizmi, mən yalnız sizin sayənizdə oxudum, instituta girdim. Bu dünyada sizdən yaxın dostum, etibar edib güvənəcəyim ikinci adam yoxumdu. Mən sizə ömrümün axırınadək minnətdar olacağam. Bax bu məzarda yatanlara and içirəm ki, bir sözünüzü iki etməyəcəyəm, sizi böyük qardaşım, əmim, dayım kimi seəcəyəm. Qoy ruhları şad olsun. Mən onlara da söz verirəm ki, sizi dərd çəkməyə qoymayacağam, üzünüzün ürəkdən gülməsi üçün lap təxəkkik də olsa edəcəyəm...

İsmil də kövrəlmişdi. Bir dağ kişisi üçün belə səmimi etirafın, sevgi etirafından da çətin olduğunu bilirdim. Onu sinəmə sıxıb saçını öpdüm, telini qoxladım. İsmil hələ də dərk eləmirdi ki, mən öz ata mehrimi çoxdan ona salmışdım. İndi bu dünyada mənə ən məlhəm insan idi o. Bütün xırnaz bacı-qardaşım, xalam-bibim, dayı-əmim idisə, İsmili doğma oğlum kimi sevirdim.

Qəbristanlıqdan tez çıxmaq istəyirdim. Son dəfə məzar daşlarından mənə həsrətlə boylanan iki cüt gözlərə günah-

karcasına baxıb qolumla İsmilin çiyninə söykəndim. Qəbristanlıqdan çıxanda İsmil nə fikirləşdisə geri – məzarların yanına döndü. İki məzarın arasından torpağı ovucalayıb ciblərini doldurdu. Gəlib əlini belimə doladı, – “Lazım olacaq., yəqin ki, yenə darıxacaqsan. Qoy onların da torpağı Xırnazınkına qarışsın. Həyatində bu torpağa gül əkəcəyəm...”. İsmilin belə duyğusal olması mənim ona olan ehtiramımı daha da artırırdı. Bığ yeri yenicə tərləməyə başlayan bu cavanın qəlbi ayna kimi tərtəmiziydi.

Avtobusları dəyişə-dəyişə Qarabağın bərəkətli və əsrarəngiz rayonlarını bir-bir keçərək Xırnaza doğru yol aldıq. Rayon mərkəzinə gecə çatdıq. Rayonun uçuq-sökük mehmanxanasında otaq tutub çayxanaya düşdük. Rayona girəndən yerində qurcuxurdu.

O:

– Məni üzürlü hesab etsəydin, şad xəbəri gözləyənimə çatdırmağa gedərdim.

– Əlbəttə, get. Mən bir qədər gəzişib mehmanxanaya qayıdacağam.

– Amma məni gözləməyin. Gecə gəlməyəcəyəm. Sabah səhər tezdən sizi yuxudan mən oyadacağam.

– Dəli olmusan, çöldə yatacaqsan?

– Narahat olmayın, yerim cənnət kimi isti olacaq.

Heç nə anlamadım. O isə heç bir izahat vermədən, növbəti sualımdan qorxurmuş kimi qaçıb getdi. “Yəqin sinif yoldaşlarından birinin evində qalacaq. Gedib sevdiyi qızgildə gecələyəsi deyil ki!” – düşündüm. Yol yorğunuydum, çayımı içib mehmanxanaya qayıtdım.

Səhər tezdən çantalarımı yır-yığış edirdim ki, İsmil içəri girdi. Kefi “fıştırıq çalırdı”. Üz-gözündən təsviredilməz se-

vinc yağırdı, elə bil 10 yaş körpələşmişdi. İçəri girən kimi tullanıb boynuma sarıldı, – “Nə gözəl şeymiş instituta daxil olmaq..!”. Yanaqlarımdan öpüb yerə tullandı. Bu dəqiqə dünyanın ən xoşbəxt atası mən idim. “Villis” maşın tutub Xırnaz yolunu əlimizə aldıq. İki saatdan sonra kəndin girəcəyinə çatdıq. İsmilin israrıyla “muştuluq oyunu” üçün maşını kəndə sürdürmədik. Gülməli bir məsxərə düşünüb razılaşıdıq və kəndə tək girdim. İsmil “Qulançar dağı”nda gizləndi. Camaatın meşədən gəlib dincələn vaxtıydı. Odur ki, heç kim məni görmədi. Evimin qapısı açıq idi. Ehmalca içəri girdim. Fərzalı mənim yatağımın üstündə – qucağında “Ədəbiyyat müntəxəbatı” kitabı yuxuya getmişdi. Döşəmənin cırıltısına dik atıldı. Məni görcək üstümə atıldı – kənddə uşaqların ən sevimli dostu olduğumu bildirdim. Bapbalaca uşaqlar o qədər səmimiydilər ki, görüşəndə adamı qəhər boğurdu.

– Qurban olum Dostu əmi, nə yaxşı sağ-salamat qayıtdın!

– Hə Fəzi, qayıtdım. Necədir dərslərin, oxuya bilirsənmi?

– Əlaçıyam Dostu əmi. İnşallah, sizə söz verirəm mütləq ali məktəbə girəcəyəm. İsmil qaqanın imtahanları necə oldu?

– Susacaqsansa deyim...

– Girə bilmədi..?!

– Bütün evləri qoş radioya!!!

– Girib!!! Girib!!! Ay Allah, İsmil qaqam instituta girib!!!

Fərzalı qeyri ixtiyarı çölə atılanda onun şalvarının qurşağından yapışdım.

– Dedim axı susacaqsan. Hamını qoş...

Fərzalı əlləri sevincdən əsə-əsə bütün evlərin düymələrini tələsik qoşdu. Radionun səsini tam verib məni stula dəvət etdi. Stula əyləşib mikrofonu əlimə götürəndə əliylə mikrofonu tutdu, – “Kəndin ortasındakı səsgücləndiricini də qoy qoşum, onu özüm təmir etmişəm”. Reproduktoru qoşanda mikrofonun buraxdığı uğultunun əks-sədası bütün kəndi başına götürdü.

– Diqqət, diqqət! – mikrofonu ağzımdan aralayıb dinlədim – səsim dağlarda əks-səda verirdi – Danışır Xırnaz radiosu. Əziz Xırnaz camaatı.., İsmil., Bakı Dövlət Universitetinə qəbul olundu!!! Gözlərimiz aydın olsun!

Mikrofonu stolun üstünə tullayıb cəld qapıya cumdum. İndicə bu mehriban, yalnız sevincin yaraşdığı çöhrələrdəki şadlığı, səmimi sevgini görmək üçün acmışdım. Bu mənzərəni təsvir etməkdə çox acizəm. Allahın altında, qaloşları taykeş geyən, qaloşunu tapmayıb ayaqyalın qaçan, ömür-boyu – yay, qış qaragül papağını başından çıxarmayan Qəniş ağanı yaylıqda yüyürən, ayaqlar altında qalan qazların qaqqıltısını, örpənməyi unudan ağbirçəkləri görəydiniz... Hamı da mənim evimə, mənim üstümə cumurdu. Mən özümü saxlaya bilmədim, evimin pilləkənlərinə oturub sevincdən axan göz yaşlarımı yanaqlarımdan axmasına mane olmadım. Mən Xırnazın hər bir kəsini, toyuğunu-cücəsini, otunu-ələfini, hər şeyini sevirəm. İlk çatan, əllərini yana yelləyə-yelləyə ayaqyalın qaçan İsmilin anası Samaya xala oldu.

– Sənin qadını alaram eləjə, sənin şad xəbər gətirən dilinə canım qurban olsun eləjə...

Əlləri havanı yara-yara özünü üstümə atdı, boynumu qucaqlayıb heç kimi vecinə almadan məni duz kimi yaladı.

Başqa vaxtı bu cür hərəkət qınanardı, ancaq onun dalınca Fədail dayı məni qucağına alıb havada fırlatdı.

Samaya xala:

– Bəs hanı İsmilim? Sən niyə ağlayırsan? Yalan deyirsən? Zarafat eləyirdin? Düzünü de, İsmil girib instituta? Hanı mənim balam!

– Mən burdayam ana!.. – İsmil yoxuşun kəndə girəcəyindən anasına səsləndi. O da biləyi ilə gözünün mütüyünü silirdi. İndi yadıma düşdü ki, axı camaatı bir az cıratmaq üçün plan düşünmüşdük...

İndi kişilərdən başqa hamı məni buraxıb İsmilə tərəf cumurdu. Kənd bircə dəqiqənin içində sevinc çəlləyinə döndü. Xırnazın dağlarını, havasını bir anda xoşbəxtlik ətri bürüdü. Hamı qışqırır, ucadan bir-birini səsləyir, şad xəbəri bir-birinə ötürürdülər. Qəniş ağa başındakı yaylığı (burada ağsaqqallar evdə, ya ot biçinində başına həmişə çalma bağlayardılar) başından götürüb, arvadı Gülgəzin gətirdiyi papağını başına qoydu və əlinin işarəsiylə camaatı susdurdu.

– Ay camaat! Bu gün kəndimizdə bayramdır. Bunu İsmilin şəninə layiq qeyd etməliyik. Kimin evində nə stol-stul, süfrə, qab-qacağı varsa “Örən düzü”nə yığsın. Ay Murad sən qaç Göyarabasdan Bəndaliya de, Maliklə Fərruxu, zurna-nağarası ilə birlikdə götürüb tez gəlsin. Bu gün şənlənəcəyik, manqalları hazırlayın ay gədə! Yekə bir cöngə məndən!

O yandan Fədail kişi:

– İki erkək də məndən!

Salam kişi:

– İki dübür də məndən!

Bu siyahı o qədər uzandı ki, bunları yeməyə iki ay vaxt yetməzdi.

Bir saatin içində kəndin ortasındakı çayırılıqda – “Örən”də iri bir ziyafət stolu açıldı. Hərə Allah verəndən – hətta dar günə saxladıqlarını gətirib düzdü stolun üstünə. Bir xeyli sonra Bəndalı, Malik və Fərrux da gəlib çıxmışdılar. Bir azdan kənddə elə bir şadlıq-mərəkə qopdu ki, Xırnaz hələ beləsini görməmişdi. Kəndin cavanları hardansa iki üçkiloluq bankada cır zoğal arağı tapıb mənim evimdə – radiostansiyanın altında gizlətmışdilər. Növbə ilə otağa ağ girib qırmızı çıxırdılar. Axşama yaxın cavanlar Bəndalını o qədər yordular ki, yazığın zurna püləməkdən boğazı qovuşmuşdu. Yeyin havalar bir-birini əvəzləyir, ortada ayaqları bir-birini dolaşanların sayı isə artırdı.

Qəniş ağa:

– Bu gədələri elə bil cin vurub. Oynamaqdan qıp-qırmızı qızıarıblar. İt kimi yorulub pörtüblər, yenə də ortadan çıxmırlar.

Yusif kişi:

– Dəymə sən Allah ağa, qoy bu gün ürəkləri istəyən kimi şənlənsinlər. Qardaşları o boyda Bakını görüb gəlib, instituta girib...

Qəniş ağa:

– Demirəm ki, oynamasınlar. İzafa²⁶, adam balası kimi oynasınlar dayna. Böyük-kiçik, arvad-uşaq var axı, onlardan ayıb deyilmi – belə farmazonluq edərlər heç?. Düngüş kimi dallarını burcudə-burcudə qalıblar, ortadan çıxmırlar. Hələ sən danqalax Hüseynin oğlunun danqaz-danqaz dingildəməyinə bir bax, elə bil basaratı bağlanıb...

²⁶ Amma, di gəl ki

Qəniş ağa hardan biləydi ki, cavanları bu kökə salan cır zoğal arağıdır. Bilsəydi, vallah hamını kənddən sürgün edərdi. Amma hirsli olduğu aydınca görünürdü. Dözməyib ayağa durdu, əlinin işarəsiylə zurnaçını saxladı. Üzünü ortada dingildəyən cavanlara tutub:

– Bura sizin göbək oynatmağınıza baxmağa gəlməmişik. Oturun yerinizə, bir az İsmil balamıza qulaq asaq. Görək nə gördü Bakıda, necə verdi imtahanını. Dur ayağa görüm İsmil. Keç aşıqların yanına, danış, necə imtahan verdin, neçə aldın?

İsmilin da yanaqları qızarmışdı. Özünü dik tutaraq göstərilən yerə çıxdı. Boğazını arıtlayıb sözə başladı.

– Suallar çox asan oldu. “Eloktrolitik dissosasiya” düşdü, siz bunu bilməzsiniz. Müəllimlər düşdü üstümə, tutdular məni sual yağışına. Hardan dedilər, cavabını verdim.

Yerdən səslər, alqışlar eşidilirdi, – “Əhsən sənə, əhsən!”

– Axırda gombul bir kişi dedi ki, – “Get oğul, “4” alırsan”. Gözlərimi elə bərəltədim ki, – “Müəllim siz nə danışırırsınız, Xırnaz kimi yerdən gəlmişəm Bakıya, nədi-nədi qotur bir “4”-dən ötrü?! Qəniş ağa məni kənddən qovar! İstədiyiniz qədər sual verin, mən sualdan qorxmuram və “5” almamış ayağımı burdan çölə qoyan deyiləm” – dedim. Müəllim soruşdu ki, – “Sizin kənddə hələ ağa, bəy, xan zamanəsidir, sizdə sovet hökuməti yoxdur?”. Dedim ki, – “Ağam ağır seyiddir, məni yola salanda dualayıb, üzümə üfürüb, siz istəsəniz də “4” yazmağa bilməyəcəksiniz – ağamın cəddi çox güclüdür – sizi tutar”. Müəllim dedi ki, – “Düz deyirsən oğul, bayaqdan sənə “4” yazmaq istəyirəm, amma əlim gəlmir, ürəyim mənə deyir ki, – “insafsızlıq eləmə”.

Sənə halal olsun, “5” yazıram. Məndən seydə çoxlu-çoxlu salam deyərsən”.

Qəniş ağa qürurla:

– Salam göndərən də, gətirən də var olsun. Allah o kişidən razı olsun, vicdanlı adamıymış. Amma Allah haqqı dualamışdım – duam afsanata düşüb²⁷.

İsmil birinin üstünə üçünü də qoyub danışdıqca cuşa gəlir, dinləyicilər də ağızlarını hayıl-mayıl ayırıb diqqətlə qulaq asırdılar. İsmilin şövqlə danışdıqlarını eşitmirdim, mənim ürəyimi rıqqətə gətirən bir növcənin açdığı ilk cığırın dəyəriydi. O danışdıqca gözümün qarşısına onu se-vən qızın nə qədər sevindi-yini canlandırırdım. Mən bir baş-qa cür sevinirdim – öz balasının mürvətini görən bir ata kimi sevinirdim...

Məclis gecə saatlarınadək davam etdi. İsmil evlərində gecələyəsi oldu. Səhəri dirigözlü açdım – qoşa başdaşından mənə həsrətlə zillənən nisgilli gözlər həmin gecə məni yat-mağa qoymadı.

* * *

Bakıdan, kənddə işimə yarayacaq kitablar almışdım. İndi quş peyininin qıvcırmasından alınan qazların yığılması və yönləndirilməsi üçün balonun cizgisi əlimdəydi. Payız gələnədək evlərin istiliklə təchiz edilməsini qarşıma məqsəd qoymuşdum.

İlk əvvəl düz “Örən”in mərkəzinədək boru xətti çəkdik. Gecələr yanan mavi məşəl kəndimizin qürur mənbəyinə

²⁷ Duam qəbul olunub

çevrilmişdi. Adamlar düşünəndə ki, bu qazla evdə yemək bişirmək, evi qızdırmaq, hamam qalamaq mümkün olacaq, gündə mənə minlərcə suallar verir və məni karıxdırırdılar. Qazın tərkibində zərərli qarışıqlar olduğundan yananda kəskin qoxu yaranırdı. Odur ki, bu qazı evlərə çəkməkdən qorxurdum – adamları zəhərləyə bilərdim. Lakin, kəndin qırağında arxa-arxaya hər üzündə 3 kabinet olmaqla – qadınlar bir üzdə, kişilər isə digər üzdə – hamam otaqlarının tikintisinə başlamışdıq. Hamamın qazanxanasında ayrıca bir su çənini qızdırıb evlərə isti su xətti çəkdik. Hər evin istilik radiatorlarının yoxlanışını başa çatdırdıq. Kəndin ən qiymətli başını gəzdirdiyim üçün çox xoşbəxtiydim. Qəniş ağa hər mühüm işdə mənimlə məsləhətləşməyi vacib sayırdı, mən də öz növbəmdə onun verəcəyi qərara hörmətlə yanaşırdım.

İsmil artıq Bakıda təhsil almaqdaydı. İnstitutun yataqxanasında yaşayır, zərbəçi təqaüdü alırdı. Ayda iki dəfə kənd camaatı əlinə düşəndən pay-püş düzəldib İsmilə göndərirdilər. Rayon mərkəzi poçtuna tapşırıbmışdım ki, bizim kəndə gələn məktubu saxlasınlar – özüm gəlib götürəcəyəm. Onsuz da İsmildən başqa bizə məktub göndərən yox idi, ya da ancaq biz ona məktub, bağlama yollayırdıq. Hər dəfə məktub aşağıdakı quru – şablon cümlələrlə başlayardı, – “Salam. Məlumatınız olsun ki, mən yaxşıyam. Sizin də sağ və salamat olmağınızı ulu Tanrının dərgahından arzu edirəm...” Bu şablon, o zamankı məktubların standart girişi hesab edilirdi. Görünür İsmil də bunu məktub yazmağın ənənəvi qaydası kimi qəbul etmişdi. Dərsləri yaxşı gedirdi, kənd üçün çox darıxırdı.

İndi kəndin “axşam konserti”nə Fərzalını nəzarət edirdi. Hətta günlük radio proqramında maraqlı, xüsusən musiqi verilişi olanda “Örən”dəki reproduktoru canlı yayıma qoşurduq. Beləcə, camaat çöldə-bayırda da konserti dinləyə bilirdi. Bircə, körpə uşaqlı analar uşaqları səs-küydən yatıra bilmədiklərindən şikayətçi idilər. Onların isə cavabını öz ərləri verirdi.

Bax beləcə Xırnaz kəndi özünün “kommunizm” günlərini yaşayırdı. Artıq kəndin yol, istilik, hamam, radio, telefon problemi həll olunmuşdu. Payız-qış aylarında “Qazel”in təkərlərinə buzda-qarda sürüşməsin deyə zəncir dolayıb satılacaq malları rayon mərkəzinə aparırdım. Sürücü kimi mənə çox vaxt Firəddin əvəz edirdi. Şaxta düşəndə meşəyə getmək mümkün olmadığından və ya məhsul olmadığından əsasən quş və qoyun-keçi, ya da qurudulmuş ədva, dərman bitkilərini daha çox daşıyırdıq.

* * *

İsmil ikinci kursa keçəndə ondan bir məktub aldım, – “...Qağa (hərdən böyük qardaşı kimi mənə belə müraciət edirdi), artıq Bakıda qala bilmirəm. Heç kimə demə, qiyabi şöbəyə çevrilirəm. Mən rayona qayıdıram. Dekanla danışmışam – hər semestr haqqını verib qiymətlərimi yazdıracağam – təki diplomum olsun. Mən, sevgilim yanımda olmadan yaşaya bilmirəm. Bu sirri sizdən başqa heç kim bilməsin. Sizə yalan danışa bilmirəm. Bilirəm ki, nəzərinizdə çox yalnız bir iş tuturam – ən çox da sizin əziyyətinizi və etimadınızı yerə çırpmış oluram. Amma mənə başa düşməyə

çalışın, mən çox darıxıram, onsuz dözə bilmirəm. Rayonda özümə iş taparam. Əsgərliyimi başa vurub, təhsilimi davam etdirirəm. Rayonda görüşüb ətraflı söhbət edərik. Xırnaza salam deyin. Hörmətlə İsmil”.

Çox narahat idim. Bir kəndin ümidlərini yerə vuracaq qədər məsuliyyətsiz deyildi mənim İsmilim. Amma sevginin də böyük qüvvə olduğunu dərk edirdim. Bilmirəm, sevgimi insanı dəli edir, yoxsa təkcə dəlilərimi aşiq olur?

Məktub yazdım ki, – “Dəlilik eləmə, bütün el içində özünü rüsvay edərsən. Əgər istədiyin qız səni ürəkdən sevirsə, niyə darıxırsan ki? Papağını fırladacaqsan 5 il gəlib yel kimi ötüb keçəcəkdir”. Bir sözlə onu bu divanəlikdən döndərmək üçün nə lazımdısa yazdım. Fikirləşirdim ki, 10 günə özüm Bakıya yollanıb üzbə-üz İsmillə söhbət edərdim. Lakin işlərə başım elə qarışdı ki (həm də məktub yazmadığından, düşündüm ki fikrindən vaz keçib yəqin), aradan 15-20 gün keçməmiş rayon bazarında qabağıma çıxdı. Canım qədər sevdiyim İsmil qucağıma tullanıb boynuma sarılmadı. Əməlli-başlı sınxmış, kişiləşmişdi. Üzünü azca tük basmışdı. Qucaqlayıb balamı öpdüm, tükləri üzümü daladı.

- Nə vaxt gəlmisən? – soruşdum.
- Sırağagün axşam.
- Bəs niyə dünən kəndə gəlməmisən?
- Dünən Firəddini göndərmişdin deyə, ondan gizləndim.
- Gizlənəcək nə pis iş tutmusan ki...
- Mən qiyabi şöbəyə keçdim...
- Demək inadından dönmədin... Bəs harda gecələmisən bu iki gündə?
- Qızgildə...

– O nə qızıdır elə səni başından çıxarıb Bakıdan buralaradək gətirir, hələ bu azmış kimi öz evlərində saxlayır? Kimdir o qız, kimin qızıdır?

– Biz bu barədə söhbət etməliyik... Ancaq söz ver ki, məni axıradək və öz balan kimi dinləyəcəksən. Sənin məsləhətinə çox ehtiyacım var... Bilirsən ki, səndən başqa sirdaşım və məsləhət alacağım adam yoxdur.

– Məni çatlatma, danış görək!

– Qəmər xala gözləyir, yükü təhvil ver, sonra birlikdə bir yerdə oturaq...

– Yaxşı...

Torbaları Qəmər xalaya təhvil verənədək İsmilin başına gələ biləcək ən pis ehtimalları götür-qoy edirdim. Qızın evində axı necə qala bilərdi? Bəs qızın ata-anası yoxdurmu, bura dağbaşıdır, camaat qızını çöldənmi tapıb? Heç bir ağıllı şey beynimə girmirdi. Bir onu bilirdim ki, “İsmilin başı əldə deyil”.

Maşına minib kəndə yol aldıq, yolboyu susub durduq – ikimiz də söhbəti nədən başlayacağımıza qərar verə bilmirdik. Kənddə dedik ki, İsmil tətildə gəlib. Gecə bizdə söhbətləşəcəyimizi razılaşdıq.

Axşam camaat evlərinə yığışandan sonra İsmil bizə gəldi. Onun arxasınca Lələ dayı öz ailəsiylə birlikdə mənə baş çəkməyə gəldilər. İsmil və mən əlinə təklildə düşmüşdük deyə, Lələ dayı ilə söhbətimiz gecəyarısındanək uzandı. Bir-birimizə gecənin xeyirini diləyib Lələ dayıgillə ayrıldıqdan sonra yatağımızı döşəmədə yanaşı saldıq. İsmil məndən çəkinmədən şifonerdəki zoğal arağından özünə bir çappa süzüb xəlvəti birnəfəsə içdi. Özümü görməməzliyə qoydum – bilirdim ki məqsədi, söhbəti başlamaq üçün cürət topla-

maqdır. Soyunub yerimizə uzandıq. İsmil işığı söndürüb yorğanı üzünə çəkdi. Səsi yorğanın altından gəlirdi.

– Mən birinə dəlilər kimi aşıq olmuşam. Adı Fərqanədir – məndən 14 yaş böyükdür və 4 yaşında bir qızı var...

Qulaqlarıma inana bilmədim, yastığa dirsəklənib göz-lərimi döydüm. İsmil utandığından yorğanı başına çəkmişdi.

– Sən məni dolamısan!? Nə 14 yaş! Nə uşaq? Uşaq səndəndir?

– Yox, əri türmədə vərəmdən ölüb. Mağaza müdiriymiş – yeyintiyə görə tutublar, 8 il iş veriblər, 6-cı ili ölüb.

– Necə olub o qızın cənginə keçmişən, danış bağrım çatladı...

– Biz dördüncü ildir ki birlikdəyik. Hələ kənddən ra-yona köçəndə onunla tanış olmuşdum.

– Aman Allah! Sən nə danışırısan!?

– Bir gün Qəmər xalanın yanında durmuşdum, sən mal-ları təzəcə boşaldıb getmişdin. Bir gəlin, qucağında da körpə uşağı çiriş almağa gəldi. 4 kilo çiriş aldı. Yüku çox ağır idi, qucağında da körpəsi ağlayırdı. Qəmər xala dedi ki, – “əgər bekarsansa, gəlinə yükü evlərinə aparmağa kömək elə”. Mənimsə, heç bir işim yox idi. Çiriş kisəsini əlimə götürüb Fərqanəgilədək apardım. Körpəsi sancılanmışdı, kirmək bil-mirdi. Pul verdi, kağıza dərman adı yazıb aptekdən alma-ğımı xahiş elədi. Alıb gətirdim. Dərmanı qarışdırana-dək kör-pəni qucağında saxlayası oldum. Dərman hazırlaya-hazır-laya mənə suallar verirdi:

– Hansı kənddənsən?

– Xırnazdan.

– Hə, o radiosu olan kənddən?

– Hə, həmin radionu yaradanlardan biri də mənəm, – dedim.

– Adın nədir?

– İsmil.

– İdmanla məşğul olursan?

– Yox, bizdə bütün cavanlar belə bequrum – yekəpərdirlər.

– Bəs burda nə işin var?

– Burda 10-cu sinifdə oxuyuram.

– Bəs harda qalırsan?

– Kirayədə.

– Ayda nə qədər verirsən kirayəyə?

– 15 manat.

– Nə ucuzdu?

– Bu pulu bütün kənd camaatı toplayıb ödəyir.

Sonra kəndimizin adətləri, adamları barədə xeyli danışdım. Hiss edirdim ki, çox mehriban adamdır. Mən onlarda bir stəkan çay içdim. Uşaq indi kiriyib sakitcə yatmışdı. Yaşım, ailəm haqqında suallar verdi. Qaldığım evin ünvanını öyrəndi. Ayrılanda məni həyətin darvazasınadək ötürdü.

Aradan bir həftə keçməmişdi ki, axşamüstü qaldığım evin qapısı döyüldü. Qapını açdım – Fərqanəydi.

– Xoş gəlmisiniz – dedim.

– Sağ ol. Dedim görüm qaldığın yerin şəraiti necədir?

– Mənə oxumağa bir yer olsun bəs eliyir. Dəbdəbə ax-taran vaxtım deyil.

– Gəlişimin məqsədi odur ki, istəyirəm mənim evimə köçəsən. Bilirsən, mən də təkəm, qulağıbatmış kimi bütün günü evdə oturmaqdan az qalıram dəli olam. Uşağı kiminsə yanına qoymağa adamım yoxdur ki, çıxıb bazarlıq eliyim.

Sənin kimi köməkçiyə və qulaq yoldaşına ehtiyacım var. Mənə kirayə pulu da lazım deyil, özümü dolandırmağa aylıq pulum var. Hətta sənin təhsilinə də yardım edə bilərəm. Elə bil ki, darda qalmış bir əzizinə yardım etmiş olursan.

– Vallah bilmirəm nə deyim... – həqiqətən bu təklifdən çaşıb qalmışdım.

– Səni birinci dəfə görəndə xasiyyətin çox xoşuma gəlmişdi. İndi hər adama etibar eləmək olmur, birini evinə buraxsan, bir də gördün evini yarıb qaçıb – o çox səmimi idi.

– Bəs həyat yoldaşınız, ya başqa qohumunuz...

– Yoldaşım il yarımdır ki rəhmətə gedib, burda isə başqa qohumum yoxdur. Mən bu rayona gəlin gəlmişəm.

– Onda qoyun evdəkilərlə məsləhətləşim, – dedim. Məqsədim səninlə bunu müzakirə etmək idi. Lakin, kirayə pulumu göndərən həmkəndlilərimi bu əzabdan qurtarmaq üçün ürəyimdə bu təklifi göydəndüşmə hesab elədim. “Qoy bir-iki gün fikirləşim”, – dedim. O mənə 3 kilo çirişin pulunu da verib sabah bazardan alıb onlara aparmağımı xahiş edib getdi. Sabah sən malları təhvil verib getdikdən sonra çirişi də götürüb Fərqanəgilə yollandım. Onun uşağı o qədər şirindi ki, adam ayrılı bilmir. Ayaqlarıyla adamı elə təpikliyi ki., oynamağı yaman sevir, hər məni görəndə şirin-şirin qığıldayır. Mən balacanı yaman sevdim – mən ümumiyyətlə körpələri çox sevirəm, ancaq Vəsilənin bir başqa şirinliyi vardı. Bu münvanla hər iki gündən bir Fərqanəgilə çiriş, mərəvzə, quşəppəyi və sair gətirib Vəsiləylə doyunca oynayırdım. Bir gün Fərqanə mənim biləyimdən tutub otaqlardan birinə çəkdi. Qapını açıb içərini göstərdi, – “Bura sənin şəxsi otağındır, səninçün hazırlamışam. Sən burda yatıb dərslərini sakitcə hazırlaya bilərsən”. Otaq çox geniş, işıqlı və yaraşıq-

lıydı, pəncərələri bağa açılırdı – rayon yerində belə məhləli evlər çox bahalı hesab olunur. İri çarpayım, krallara layiq ikinəfərlik yataq idi. Evə qayıtdım. Toyuq hini kimi balaca daxmam gözümdən düşmüşdü. Bütün gecəni Fərqanənin mənə hazırladığı otaq gözümün qabağından getmədi, axı bundan qabaqkı qış bu daxmada çox üşümüşdüm... Səhər açılan kimi Fərqanəgilə yollandım və, – “Bura köçməyə razıyam” – dedim. Çox sevindi. Axşama köçməyi razılaşdıq. Yükümü təzə yerimə köçürüb qurtaranda mənim gəlişimə gözəl bir axşam süfrəsi bəzəmişdi. Bizim qoyun-quzuların bəyənmədiyi bu çiriş, yemilik, çaşırdan nə gözəl yeməklər çıxırmış... Adam yedikdən sonra barmaqlarını yalayır. Fərqanə misilsiz yemək hazırlayır.

Hər səhər məni yemək otağında qarşılayıb əllə görüşəndə hiss edirdim ki, əli tərlidir. Stola əyləşib yemək yeyəndə isə gözlərini mənə zilləyib heç nəyə əl vurmazdı.

– Siz niyə yemirsiniz? – bir dəfə ondan soruşdum.

– Yeməyi vardış eləməmişəm. Mən bu vardışi tərgizmişəm. Mən dadlı xörəklər hazırlamağı sevirəm. Biri, bişirdiyimi ləzzətlə yeyəndə isə özüm də doyuram” – dedi.

– Mən isə daşdan yumuşaq nə varsa əvdirib həzmirabedən keçirirəm. Ancaq sizin bişirdiklərinizin dadına çatan xörək görməmişəm, əla hazırlayırsınız.

– Sən hələ uşaqsan, sağlamsan, sənin yeyən vaxtlarındır. Nuş olsun, istədiyin qədər ye. Mən də bacardığım qədər dadlı yeməklər hazırlayaram sənə. O qədər tənha qalmışam ki, yemək mənimçün mənasızlaşıb. Xörək hazırlamaq isə ən sevdiyim məşğuliyyətimdir. Qadına ən çox nüfuz gətirən məşğuliyyət yemək bişirməkdir. Unutma, kişinin qarnını doyurmayan qadın, onu əlində heç zaman saxlaya bilməz.

Onun bir qədər rəsmi danışığı məni sıxırdı. Ancaq mənimlə danışdıqca mavi gözlərin par-par yanması məni özünə çəkirdi. Hər dəfə məni tərifləməkdən zövq alırdı – bilirdi ki, bunları eşitmək mənə də xoşdur. Utancaqlığı onu çox cazibədar edirdi. Çox da yaraşıklı demək olmazdı, amma zərif dodaqları və incə dişləri onun gözəl çöhrəsini tamamlayırdı. Dalğavari saçları eyzan səliqəli daranmış olardı. O öz gözəlliyinin qədrini hamıdan yaxşı bilirdi və bilirdi ki, bu gözəlliyi əbədi deyil və solmağına az qalıb. Bu gözəlliyinin heyranı olacaq bir seyrçiyə ehtiyacı olduğu aydınca sezilirdi və o öz seyrçisini məndə tapmışdı. Mən də onu seyr etməkdən zövq alırdım. Ağlımın kəsdiyi qədər onun ovu olduğumu anlayırdım, amma bununla özüm də razılaşırdım, ona təslim olurdum...

* * *

Fərqanə İsmilin cazibədar gözlərinə baxa-baxa özlüyündə düşünürdü, – “Görəsən, İsmil məndən bir şey istəsəydi, onu əsirgəyərdimmi? Yox, canımı da verərdim. Əzəlali boy-nuna, şabalıdı-sığallı saçlarına, yaraşıklı çöhrəsinə baxanda az qalır ürəyim köksümdə əriyə, heyranlıqdan dizlərim əsim-əsim titrəyir. Amma o, mənim nə düşündüklərimi heç ağlının ucundan da keçirmir. Əlbəttə, onun xoşuna gəlirəm, o, mənimlə qürrələnir də. Lakin bir qadın kimi onu cəlb eləmirəm. Gərək ilk gündən münasibətləri başqa cür quraydım. İndi bir-birimizi o qədər yaxından tanıyıırıq ki, nəticədə, onun yatağına girmək fürsətimi əldən vermişəm...” Münasibətləri çətin ki, başqa məcraya yönələ bilsin. İsmilin analayla mərhəmətli hissi o qədər böyük idi ki, çətin ondan Fərqanəyə məşuq olsun.

Fərqanə İsmilin doğum gününə bahalı bir kostyum alıb hədiyyə etdi. İsmil isə əvəzində qızı bu israfçılığa görə çox tənbehlədi:

– Nəyə lazımdır bu qədər pulu boş bir şey üçün xərcləmək? Bir də belə şey eləmə, məni utandırırısan.

– Axı səndən və Vəsilədən başqa kimim var ki... Kiməsə hədiyyə etməyi çox sevirəm, ancaq bunu Vəsiləyə etməyin bir mənası varmı? Səni özümünkü hesab edirəm və bundan heç vaxt sıxılma, sağlıqla gey.

Kostyum elə bil İsmilin əyninə biçilmişdi. Balağını qarsdırıb hər gün məktəbə geyinirdi. Dərstdən qayıdanda Fərqanə bu yaraşqlı, mərmərdən yonulmuş kişi duruşlu, yaraşqlı gənci bağrına basmaqdan özünü güclə saxlayırdı. İsmil də Fərqanəni əliboş qoymadı – sən demə xəlvətcə qızın ad gününü öyrənibmiş. Qıza ad gününə kəndlərində ağbırçəklərin toxuduğu iki cüt yun corab hədiyyə verdi. Bir toxunma sərf isə Vəsiləyə gətirmişdi. İsmil dükanlardan hədiyyəyə pul xərcləməyə xəsislik etmişdi. Amma ona xəsis demək olmazdı, sadəcə, hesabını bilən adamıydı. İsmilin yığcamlığını çox bəyənirdi, o, pulu sağa-sola səpməyi xoşlamırdı. Onu özündən çıxarmaq elə də asan şey deyildi. Ancaq onun hədiyyə almaq məramı Fərqanəyə ən böyük hədiyyə idi. İsmil öz otağından paltarını dəyişib zala keçəndə Fərqanə əllərində corablar, göz yaşlarını saxlaya bilmirdi.

– Ağlayırsan? – İsmil soruşdu.

– Sən məni ağlatdın dəli! Şeytan! Cəhənnəm olsun hər şey, bacarmıram, ağlayacağam! – Fərqanə dəsmal götürüb gözlərinin yaşını sildi.

– Niyə ağlayırsan?

– Allah haqqı sən bu hədiyyənlə məni dəli elədin! Olar səni öpüm?

İsmil susdu. O, çevik düşünməyi bacarmırdı və bu təklifi qiymətləndirmək üçün ona vaxt lazım idi. Lakin bunu Fərqanə ondan da yaxşı bilirdi. Yenidən hönkürüb qollarını İsmilin boynuna dolayıb onu sinəsinə sıxdı, yanaqlarından bir neçə dəfə öpüb onun gözlərindəki reaksiyanı yoxladı. İsmil əllərini yanına sallayıb Fərqanəni sevindirdiyinə görə dəcəl-dəcəl gülümsünürdü.

Fərqanə:

– Bir az özümə gəldim... Sən elə şirinsən ki, səndən heç kim yan keçə bilməz. Mən əziz bir insandan nə vaxt hədiyyə aldığımı heç xatırlamıram. Xahiş edirəm məni də sən özünə bir əzizin kimi qəbul elə, – deyib yenidən İsmilin sinəsinə qısıldı.

– Səni əziz bilməsəydim, hədiyyə almazdım.

Fərqanə onun çiyinlərindən tutub özündən araladı.

– Amma, axı sənin gözəlliyini görüb sənə vurulmamaq mümkün deyil... Sənə aşiq olmamaq səfehlikdir.

Fərqanə onun boynunu, yanaqlarını alovlu öpüşlərə qərq elədi.

Ancaq İsmil bu öpüşlərdəki ehtirası görəcək qədər gözüaçıq da deyildi.

– Yaxşı daha, bilsəydim bir cüt corab səni bu qədər ağladacaq, başqa şey hədiyyə edərdim. Acından ölürəm, yeməyə nəyin var... – artıq qıza çoxdan “sən” deyə müraciət edirdi.

Zavallı Fərqanə isə artıq bütün ürəyindəkiləri açıb tökdüyünə, oğlanı qandırdığına inanmışdı... Göz yaşlarını siləsilə mərəvzə çıxırtmasını stola çəkdi.

Fərqanənin oxu yaydan çıxmışdı artıq. Yan otaqda alt paltarda yatan İsmilin görüntüsü qızın ağlını çoxdan başından çıxarmışdı. Gecə düşəndə yuxusu ərsə çəkilirdi, özünü İsmilin qucağına salmaqdan güclə saxlayırdı. Min bəhanə düşünüb yatağında kitab oxuyan İsmilin sinəsini, yorğandan bayırda qalmış baldırlarını görmək üçün qəfil yan otağa keçir və gördüklərindən bir qədər də yanıb-yaxılırdı. Hər an hər şeyi gözə alıb onun yatağına soxulmağa razıydı – yeganə qorxusu İsmili birdəfəlik itirmək, onda ikrah oyatmaq, özündən iyrəndirmək qorxusuydu. Yalnız səhərə yaxın – İsmili dərəcə yola saldıqdan sonra onun yatağında 1-2 saat yuxuya gedə bilirdi. Hər səhər sevdiyinin paltarlarını qaydaya salmaqdan, onun acgözlüklə günorta yeməyini ağzına təpməyinə baxmaqdan ləzzət alırdı.

...Qışın oğlan çağıydı – xırnazlılar buna “əzgilin xərəlləyən vaxtı” deyirdilər. Şaxta elə güclüydü ki, müəllim və şagirdlərin çoxu dərəcə gəlməmişdilər. Dərsləri boş keçdiyindən İsmilgili evə buraxmışdılar. İsmil evə girəndə onu qarşılayan olmadı, sazaqdan tənitişdi. Vəsilə öz beşiyində mışıl-mışıl yatırdı. Öz yataq otağını açanda gözlərinə inanmadı – Fərqanə onun yatağında uzanmışdı. İsmil kitablarını kamodun üstünə qoyanda qız gözlərini açdı.

– Oy..! Bağışla, yuxuya qalmışam. Dedim görüm yatağın rahatdır, yatıb qalmışam – yorğanı sinəsinə çəkdi.

– Necədi, rahatdır?

– İyindən yuxu məni apardı. Yatağından sənə qoxun gəlir... Nə tez qayıtmısan, üşümüsən?

– Bir az. Əllərim donub, yaman sazaq var. Dərs olmadı bu gün.

– Gəl yanıma...

İsmil itaətkarcasına yatağa yaxınlaşdı. Fərqanə əlini ona uzatdı. İsmil onun əlini ovçuna aldı – həqiqətən İsmilin əlləri buz kimiydi. Bir neçə dəfə əllərini növbə ilə ovucuna alıb ovdu, sonra nəfəsiylə isitməyə çalışdı. Əllərini öpməkdən özünü saxlaya bilmədi. Qız İsmilin biləyindən tutub ehmalca özünə doğru çəkdi. İsmil yatağın kənarında oturdu. Fərqanə də yerində dikəldi. Qızın döşləri görünürdü. Onun boynuna sarılıb yatağa uzatdı, yorğanla üstlərini örtüdü. Dodaqlarını İsmilin dodaqlarına yapışdırdı. Fərqanəni qarşısıalınmaz bir hiss bürümüşdü. İsmil onu itələməkdən özünü güclə saxlayırdı. İsmilin sütül bədən, gül-çiçək qoxuyan dodaqları ona qarşı çox soyuq idi. Ancaq Fərqanə bu qoxunu acgözlüklə içinə çəkirdi. İsmil mənasız yerə, könülsüz və müəmmalı dirəniş göstərirdi. Fərqanənin cazibəsinə düşmüşdü artıq. Fərqanə başa düşürdü ki, qızlıq təravətini çoxdan itirib və artıq 39 yaşlı bir qadına çevrilib. O, İsmildəki soyuqluqdan özündə ani ürəkbulanması hiss elədi, lakin, öz yağısına qalib gələ bilmədi, yorğanla başını örtüb ancaq qabağa doğru getməyi qərara aldı. İstədiyi bircə o idi ki, öz yağısını tez söndürüb rahatlınsın, bu qoxudan doysun və o biri yanıüstə uzanıb yuxuya getsin. Fərqanə çaşqınlıq içində idi. Ürəyi sıxılırdı, bilirdi ki, bu döğma hissi ona baha başa otura bilər və sevdini biryolluq itirə bilər. Bilirdi ki, İsmil onun istədiyi hissdən bixəbərdir. Özünə yazığı gəldi, ağlamaq istədi, ancaq özündən qisas almaq üçün daha da irəlilədi. Hər cür təhqir və rəzilliyə hazır idi. İndi yorğanın altında İsmilin açıq sinəsini, onun buz kimi əllərini öz sinəsində, çiyinlərində gəzdirdi. İsmil instinktiv olaraq əlini onun kürəyinə, çiyinə qoyub gəriləndə Fərqanənin gözündə ümid çırağı alovlandı. Bütün qadınlıq şücaətini səfərbər edib, İsmili vəcdə gətirməyə

girişdi. İndi həsrətində olduğu o sütün cavan, özündən 20 yaş böyük dul gəlinin yumşaq döşləri altında inildəyirdi. İsmil artıq öz üzərindəki hakimiyyəti könüllü olaraq Fərqanəyə vermişdi. Fərqanə, yorğanın qaranlığında onunla öz arasında qaratikan kimi bitmiş ismət pərdəsini götürməyi bacarmışdı. İndi hər ikisi bir yaşda, tumançaq və bir yataqdaydılar. İsmilə ayaqları ilə sarınıb gərnəşdi, – “Aman Allah, nə yaxşı şeymiş insanın öz-özünə sahib olmağı...” – düşündü.

Həmin gündən sonra İsmil o qədər məhrəm, güləruz, dostcul davranışıyla mehriban olmuşdu ki, onsuz Fərqanə bir saat da qala bilmirdi. O, dərstdən gələnə qədər yanıb-yaxılır, körpəsini yuxuya verib ətirlənir, həsrətlə sevgilisini gözləyirdi. İsmil evədək az qala qaça-qaça gəlirdi. İçəri girən kimi kitabları bir tərəfə tullayıb yataq otağında onu gözləyən Fərqanənin qucağına təpilir. Fərqanə, Xırnaz kəndinin müdhiş qüdrətini daşıyan İsmilin altında inildəməkdən doymurdu.

Fərqanə ona xoş gəlmək üçün hər şey edirdi – geyimi, ətiri, xörəkləri, yataqdakı ustalıq, mehriban davranışıyla İsmilin ağlını axtarıb başdan çıxarmaqda ustalaşmışdı. Hər dəfə İsmili bir kişi kimi tərifləyib göylərə qaldıranda, oğlanın gözlərində yanan işığı görüb gülümsünürdü. Fərqanə fikirləşəndə ki, onu özü belə öyrədib, sevindiyyindən özü də uçurdu. İsmil tərifsiz qala bilmirdi – Fərqanə Axillisin zəif damarını tapmışdı. İsmilin gözlərinin içinə baxaraq, onun misilsiz yaraşıqlı və ehtiraslı biri olduğunu demək kifayət idi ki, qızı yatağına çəkib aramsız ləzzətlər dənizində boğsun.

Fərqanə, əri bu dünyadan köçəndən isti kişi nəfəsinə həsrət qalmışdı. İndi əldə etdiyi bu qiymətli məşuqu itirməmək üçün bir qayğısı qalmışdı – istəyirdi ki, İsmil onunla qürur duysun, ona bağlansın. Fərqanə bilirdi ki, qadınlar çox

inadkarlıq edəndə, kişilər ondan yaxa qurtarmaq üçün yalanlar, fəndlər düşünməyə başlayırlar. Odur ki, bir müddət öz dünyasının qapılarını İsmil üçün taybatay açsa da, bəzi məhdudiyyətlər və qısqanclıq hissi oyatmağı düşünürdü. Lakin, risklərdən qorxurdu. Çünki İsmil onun aldığı nəfəsdən də qiymətli, həyatından da şirin idi – onu itirmək qorxusu şeytan vəsvəsesi kimi içini gəmirir, özü onu qısqanmağa başlayırdı. Fərqanə hərdən keçmiş ərinə dair İsmilin suallarına könülsüz cavab verirdi, – “Keçmiş unudaq. Heç gələcəyi də düşünməyə, əlimizdəki anı yaşayaq. Həyat yaşamaq üçün verilib. Həyatı isə sevərək yaşamaq lazımdır, yaşamaq çox gözəldir. Sizin kəndin sadə həyat tərzində yaşamaq üçün hər şey var. Lakin şəhər, rayon yerində yaşamaq eşqini itirən insan, ölsə daha yaxşıdır” – deyirdi.

Lakin, İsmilin də onu sevdiyini görəndə, məşuquna olan davranışları bir qədər dəyişdi. Elə bil utancaq oldu, onunla tək qalanda susmağı üstün tuturdu, – “Lənət şeytana, adam bu gözlərin seyrindən bilmir harda gizlənsin. Görəsən bəkarətini mənimlə pozmaqdan da qürur duyurmu, məni öz qiymətli xəzinəsi kimi qəbul edirmi...”

* * *

Yerimdə rahat uzana bilmirdim – qan beynimə vurmuşdu. Yerimdə oturdum. Əlimdə əlacım olsaydı İsmilə bu danabaşlığına görə yağlı bir sillə ilişdirərdim. Amma o hələ də yorğanın altında üzünü gizlədirdi.

– Axı sən uşaqlı birinə necə aşiq ola bilərsən, sən axı mən bildiyim qədər., hər şeyi ölçüb-biçəniydin?

İsmil:

– “Sevənin gözləri kor olur” – deyirlər, bu düzmüş. Mən Fərqanəyə dəlicəsinə aşıq oldum, onun körpəsini öz bəlam kimi sevdim.

– Hım, özün körpə olduğun halda, birini övlad kimi necə sevmək olar axı..!

– Bu hiss sizə bəlkə də yaddır, ancaq bunun belə olduğuna inanın. İndi mən onlarsız yeç yerdə qərar tuta bilmirəm.

– Bu hiss mənə yad deyil. Övladımı torpağa verəndən sonra övlad mehrimi sənə salmışam. Səni öz övladım kimi sevirəm. Ancaq məndən gizlin bir sirrinin olduğunu heç ağlıma gətirməzdim. Mən elə bilirdim ki, hamı kimi bir qızla ilk məhəbbətin şirin günlərini yaşayırsan. Amma sən demə, yanıbalalı birinə, həm də anan yanında olan birinə vurulub-sanmış...

– Bir şeyi qəbul elə ki, mən onu sevirəm, ondan vaz keçməyəcəyəm və mənə çıxış yolu göstərməyə çalış...

– Çıxış yolu!? Hə də, məsləhətim budur ki, sabah get sevgilini götür gəl Qəniş ağanın yanına, de ki, – “Ağa, anama ikinci əl gəlin gətirmişəm, xahiş edirəm atamla danış onu öz gəlini kimi qəbul eləsin. Kəbinimizi də özün kəs..!”.

– Elə məni düşündürən maneə də bax budur...

– Bəs qız necə, anana gəlin olmağa razıdır?

– Bu barədə fikrini soruşmamışam, ancaq məni ürəkdən sevdicinə əminəm.

– Yox, bir sevməsin! Sənin kimi dağ kəli – pəzəvəngi əlinə keçirmiş dul hələ bir sevinməsin? Başa düş, “məhəbbət hər şey demək deyil, o deyildiyi kimi böyük şey də deyil, o müəyyən dövr və yaş üçün qüdrətlidir”. Kefini çəkib doy-

duqdan sonra ondan soyuyacaqsan. Azacıq abrın qalıbsa, onu öz həyatının yoldaşı etmək fikrini ağılından çıxar. Zaman özü hər şeyi yoluna qoyacaq...

– İlahi, Dostəli əmi mən abır-həyamı çoxdan itirmişəm, mən ona vurulmuşam!

– Sənə təzə kostyumu, köynək, ayaqqabıları o qız alırdı?

– Hə. O, mənə hədiyyə almaqdan həzz alır. Əgər aldıqlarını bir gün başıma qaxmağa cəhd etdiyini sezsəydim qəbul etməzdim...

– Sən dərk eləmirsən ki, o səni “saxlayır”?

– Mən daha heç kimi sevə bilmərəm.

– Bu sevgin uzun çəkməyəcək, nə qədər ki, imkan var münasibətini soyutmağa çalış.

– Mənim sevgim günbəgün daha da artır...

– Ay Xırnaz öküzü, başa düş ki, bu sevdan bütün kəndin dağılmasına səbəb ola bilər!

– Buna görə də sənin məsləhətinə, köməyinə ehtiyacım var...

– Kəndi bir-birinə vurdurub, hamının dinc həyatını zəhərə döndərməkdə kömək edim sənə!? Yox, mən canım qədər sevdiyim əlli dənə İsmilimi, heç gözümlü qırpmadan kəndimizin bu dincliyinə qurban verərəm. Başa düş ki, o qız sənə vurulub eləməyib, o, səninlə bir yataqda gün keçirməkdən qürur duyur, səni bir alət kimi yatağında oynadır. Onun kimi qadınların bir məqsədi var – dayanmadan sevmək. Sən isə bu yaşda ən münasib məşuqsan.

– Biz bir-birimizdən doymuruq, o deyir ki, mənimlə yaşamaq onu 20 il cavanlaşdırıb. İş orasındadır ki, aramızdakı yaş fərqi heç hiss etməmişəm, biz birlikdə çox xoşbəxtik.

– Sən onun əsirisən, sən özünü ələ alıb hisslərinə hakim olmalısən – özün özünə sahib olmalısən. Onda o qız gözündə kiçiləcək, onun artistliyini, üzündəki maskanı görəcəksən. Bəlkə də öz evində səni pulsuz kirayənişin kimi saxlayıb, öz bədənini sənə qurban verməsinə görə özünü ona borclu sayırsan. Amma o, səndən istədiyinin əvəzini minqat çıxıbdır. Əgər səni, ailəni, gələcəyini və nəhayət Xırnazın dincliyini dağıtmaqda israrlıdırsa, demək onun kürsəyə gələn qancıqdan heç bir fərqi yoxdur.

– Xahiş edirəm...

– Kəs səsini! Səni rayonda oxutmaq, adam olmağını istəmək mənim başımın altından çıxıbsa, demək yediyin zibilə görə mən də səninlə birlikdə cavabdehəm. Səni ürəyimdən söküb atmaq bəlkə də çətin olar, ancaq, ömrümün sonuna-dək borclu olduğum xırnazlıların etibarına, ümidlərinə heç vaxt xəyanət etmərəm. Sənə rayona qayıtmağı, o qadının yanına getməyi qəti qadağan edirəm! Mənim icazəm olmadan, heç bir hərəkət etməyə ixtiyarın yoxdur! Bildin!?

– Axı mənim evim ordadır...

Özümü saxlaya bilmədim, yağlı sillənin əsl vaxtıydı və mən də bunu ondan əsirgəmədim. O, heç ağrıdan yanan üzünü tutmadı da. Bax mənim İsmilim belə də dözümlü olmalıdır. O cıqqırını da çıxarmadı – bu, hər bir xırnazlı gəncin abır-həyasının tələbi idi – “böyüyün üzünə qayıtmaq, sözünü döndərmək tərbiyəsizlikdir”. Tanrı axı niyə insanı sevgilə birgə yaradıb? Nədədir axı bu sevginin gücü, niyə sevnələr burnunun ucundan aralını görmür... Hiss edirdim ki, İsmil əzab çəkir. O, özündənrazı insan olsa da, başqasını sevindirəndə bu xeyirxahlığından özü də sevinir. O, paxıllığın nə olduğunu anlamır, qəti kinli insan deyil. İsmili

başdan-ayağacan oxumaq olur, onun fikirləri bəsit idi. Lakin bu xasiyyəti həddini aşmışdı. O, bu aşiq-məşuq münasibətlərindən zövq almaq əvəzinə, sevginin qulu olmuşdu – bu yükün ağırlığından inildəyirdi. Fərqanə də onu əsirinə çevirə bilibse, demək yetərincə bacarıqlı qadındır.

İsmil gözlərini tavana zilləyib susmuşdu. Ona gülməyim tuturdu – sevgidən anlamayan bir uşağa eşq-məhəbbət dərsi vermək məcburiyyətindəydim.

– İsmil, oğlum, bil ki 18 yaşına qayıtmaq üçün hər şeyimi qurban verərdim. Bu elə bir dövrdür ki, qanın qaynayıb coşur, enerjin aşıb-daşır. Səni ilk məhəbbət yaxalayanda isə gecən-gündüzün zəhərə dönür və sən bu zəhər badəsini içməkdən sonsuz zövq alırsan. Həyatın təbii axarı öz əhəmiyyətini itirir. Yenidən azadlığa qovuşmaq imkanın olduğu halda, özünü məngənədəymiş kimi hiss etsən də, bu dərddən qurtarmaq istəmirsən. Ondan ötrü bu dünyanın heç bir marağı qalmır. Sevdini itirməkdən başqa qorxusu olmur.

– Hər şeyi cavanlığın üstünə atmaq gözəl bəhanədir...

– Mən səni o qıza, adı nəydi onun..?

– Fərqanə.

– Mən səni Fərqanəyə qısqanıram. Sən bu dağlarda bitən bir xırnazlı gözəl laləni dərməyə layiqsən. Sən bu dağların havası, suyu, adamları kimi tərtəmiz və safsan. Sənin qəlbin və beynin ağappaq kağız kimidir. Hər kəs o vərəqə istədiyini yazıb oxuya bilər. Ancaq bu vərəqlərə elə şey yazdırmağa icazə verməlisən ki, gələcəkdə bu kitabı vərəqləyəndə utanmayasan. Unutma ki, qadın kişini, öz cazibəsini işə salmaqla əldə edir, onun işvə-nazıyla oynamaqla isə yanında saxlayır. Sən təmiz sevginin deyil, işvə-nazın əsirisən. Bir fərqli baxış səni ayıldacaqdır.

– Axı niyə Allah bu ürəyi yaradır, sonra da qəlbə hakimiyyəti şeytana verir? Niyə şirin sevginin astar üzü həmişə əzab olmalıdır. Onun yatağında, ağuşunda olmağın necə bir ilahi hiss olduğunu kaş biləydiniz. Hələ onu öpərkən ehtirasla titrəyən qapalı gözlərinə baxmaqdan heç doya bilmirəm...

– Gəl lap həmyaşd kimi danışaq – məni sən buna məcbur etdin. Deyirlər ki, “sevişmək eşqi yaratmağın ən yaxşı yoludur. Opüşmək, içini dolduran başgicəlləndirici şəhvetin ağızdan sevdiiyə keçməsi üçündür. Sevən adam özünə hakimiyyəti itirir, şeytanla təkbəşinə qalır”. Ağzımı açdırma, biz o qucaqların çoxunda yatmışıq! Yataq əlbəttə yaxşı yerdir, lakin ondan başqa daha da yaxşı əyləncə yerləri var. Hələ aqillərdən biri belə deyib, – “Qadınlar bir yataqda, bir də tabutda sevimli olurlar”. Gəncliyin gəncliyə can atması təbii bir şeydir, ancaq sizin münasibətlərinizdə saxtalıq, bir anormallıq var. Sən onun gözlərindəki soyuq parıltını duymağa çalış, qəlbinə hakim olub şeytanın hakimiyyətinə son qoy. Görəsən bu kişi tayfası niyə bu qədər kütbeyin olur ilahi... Biz kişilər öz axmaq vərdişlərimizin quluyuq, bu da qadınlara qulp kimi istifadə etməyə çox yarıyır. Sən çılpəq bir qadın görəndə heyrlənən, utandığından üz döndərən yaşdasan. Gənclik ehtirasını söndürdükdən sonra, sadəcə o qoca bədənə baxmaqdan ikrah oyanacaq səndə. O isə Allah bilir neçə kişini yoldan çıxarmış təcrübəli şeytandır.

– Sən onu tanımırsan, tanısaydın onun haqqında belə alçaldıcı şəkildə danışmazdın.

– Əlbəttə, insanı dinləmədən onu ittiham etmək və cəzalandırmaq ədalətsizlikdir. Məcbur olsam, yəqin ki, günlərin birində onu da dinləyəcəyəm. Amma unutma, qadının nəyə qadir olduğunu ancaq başqa bir qadın tam anlaya bilər.

Biz kişilər üçün qadın, yalnız qorxmalı olduğumuz bir məxluqdur. İnsan yırtıcıdırsa, qadın öz ehtirası uğrunda diş aslandı da qorxulu, inadkar və hiyləgərdir. Məəttəl qalmışam, axı niyə ilk cəhddə onu özündən itələmədin?

– 18 yaşım olacaqdı, istədim bunun necə olduğunu özüm üçün yoxlayım...

– Yoxladın və dimdiyindən tələyə düşdün hə..?

İsmil az da olsa gülümsündü. Sözlərimin sirayət etdiyinə inanmadım. Amma o:

– Elə deyil, vallah elə deyil. Məhəbbət bilirsən nədir? Ağrı və əzab, həya, heyrət, əsəb, izah olunmaz kədər, azadlıq və köləlik, rahatlıq və həyəcan, sükut və yuxusuzluq, dinclik və cəhənnəm əzabı – hamısı da birlikdə...

– Mən də sənə həmin diaqnozu qoymamışdım mı? Aşiq olmağın tipik əlamətləridir. Bu əzabdan ləzzət alırsan. Ancaq sənə əzab verən sevdiyin sənə yaşd olsaydı səni bağrıma basıb təsəlli verərdim, ancaq indiki halda hələki tənbehdən başqa bir şey əlimdən gəlmir. Gənc, güclü, həyatsevər, yaraşlıq, ürəyinin qapıları taybatay açıq, sütün bir gəncin hissləriylə oynamaq, o yaşda normal insana başucalığı gətirməz. O, sənə saf sevginlə oynamalı deyildi, səni dəlicəsinə aşiq olacaq həddə gətirməməliydi. Demək sənə əzab verməkdən də ləzzət alır... Sən, mənim balamı, Xırnazın gələcəyini əlimizdən almaq istəyəne bir bax, qulağının dibini görərsən! Namussuzluq və fahişəlikdir bu – başqa ad vermək mümkün deyil buna. Belələrini cəzalandırmaq lazımdır.

– Mən ümid edirdim ki, mənə rəhmin gələcək...

– Təəssüflənmə. O səni istəyirdi, sən də özünü ona satdın. İstədiyi keyfi də neçə ildir ki çəkir. Satışa çıxarılmadığında tək sən yox, həm də mən günahkaram. Sənə inanıb, gündəlik

nəzarəti artıq bilmişdim. Sən qorxulu bir axına düşmüşsən, ondan canını qurtarmalısən. Məhəbbətin yuxu gətirən dalğaları səni aldatmamalıdır.

– Mən özümə güc gəlməyi bacarmıram, bədənimin bütün hüceyrələri onu istəyir. Ondan ötrü darıxıram, onsuz yaşaya bilmirəm...

İsmil inildəyib arxasını mənə çöndərdi. Anladım ki, daha söhbəti davam etdirmək istəmir. Mən də yatmağı uyğun bildim. Gələn dəfəyədək bir qədər ara vermək lazım idi. Həmin gecə səhərədək gözlərimə yuxu getmədi. Hiss edirdim ki, İsmil də yatmır – Fərqanəsini düşünür. İndi İsmil hər şeyi – kəndini, vicdanını, dincliyini öz təmiz sevgisinə qurban verməyin üsyanını yaşayırdı. Öz çılgın ehtirasını boğmaq uğrunda ümitsiz mübarizə aparırdı. Mən isə İsmilin içindəki təlatümü yatırmağın dürüst yolunu bilmirdim. Sevgisi ona, olmazın dərd-ələm gətirmişdi. Bu sevgi ehtiras dolu, doymaq bilməyən məhəbbət idi. Hər şeyi isə onun taleyi və alın yazısı həll edəcəkdi. Onu yolundan məcburi döndərmək heç də ağıllı bir üsul deyildi. Onu vicdanı və hissləriylə baş-başa buraxmaq ən düzgün yol idi. Səhərə yaxın yuxuya getdim...

* * *

Yuxudan qalxanda, İsmil həyətdəki kələm cızlarını kətmənləyirdi.

– Sabahın xeyir.

– Hər vaxtın xeyir, şəhər sənə yer kətmənləməyi unutturmayıb görürəm... – dedim

– Məni on il islağa qoysalar, əlli il kisələsələr, yetmiş il zəncirləsələr də xırnazlığımı tərgizməyəm. Qurban olum elimin torpağına, zəhmətinə, halallığına.

– Bu kəndin ümid çırağısan – ilk ali təhsilli yetirməsi olacaqsan. Neçə-neçə gənc sənin uğurlarından ruhlanıb oxuyacaq, öz elinə, doğmalarına sevinc, başucalığı gətirəcək. Sən bu kəndin lideri olmalısan. Sənin nöqsanlı iş tutmağın yol-verilməzdir...

– Gəl səhər-səhər bu söhbətə qayıtmayaq.

– Yox, mən axşamkı söhbətimizi nəzərdə tutmuram. İndi sən kənd cavanlarına nümunəsən, hamı səni öz övladına nümunə göstərir. O ki, qaldı axşamkı söhbətə, mən bir də o mövzuya qayıtmaq istəmirəm, çünki, ən doğru yolun hansı olduğunu özün yaxşı bilirsən və nə qədər ağırlı, çətin olsa da, bunu bacarmalısan, sənə göstərilən ümidləri doğrultmalısan, doğmalarının gözünün içinə dik baxmağa məcbursan.

– İstəyirsənsə, bir mərvəzə çıxırtması bişirim? Barmaqlarını yalayacaqsan, hardadır yumurtalar?

– Get axurdan götür, bişir görək rayonlu gözəlçən sənə yemək bişirməyi necə öyrədib...

– Lağ edirsən?

– Zırramasan sən. Heç yemək bişirən xırnazlı kişi görmüsən?

– Nə var ki bunda?

– Bir xırnazlının qəşş edib güləcəyi hər şey.

– Bəsdi sən allah, heç bişirmirəm! Baxıb öyrənmişəm, ilk dəfə bişirmək istəyirdim...

– Bişir, bişir. Görək bizim dağların gül-çiçəyinin xörəyinin rayondakı tamı necə olurmuş.

– Nehrə yağımız var?

– Yox. Get Süsənbər xaladan al.

– Yaxşı. Sən yuyunanadək mən yeməyi hazırlayacağam. Bu gülləri də suvararsan – gör siz tərəfin torpağıdır deyə necə qol-budaq atıb... – əzizlərimin məzarlarından götürdüyü torpaqla əkdiiyi çobanyastığı kollarını əliylə sığalladı.

O, uşaq kimi tullana-tullana Süsənbər xalagilə doğru yüyürdü. Sanki içindəki sirri açdığı üçün yüngülləşmişdi. Axşamdan gözümdə böyümüş bu cavan hələ də ağzından süd iyi gələn köprə kimi saf idi.

Yeməyimizi yeyib camaatın yükünü “Qazel”ə doldurduq. İsmilin gözlərindən onun da rayona getmək istədiyini oxudum.

– Gedirsən, gəl gedib birlikdə qayıdırıq?

– Bəs sənə mərəvzə çıxırtmasını havayı yerə yedirmişəm? – bic-bic gülümsündü.

– Ax səni dəcəl şeytan! Gəl. Hər gün o çıxırtmadan bişirməsən əllərini dağlayacağam.

– Hələ o nədir ki, sənə bizim ot-əncərlərdən elə yeməklər bişirim ki, ömründə dadı damağından getməsin.

– “Hamı gedib quş gətirir, Şahqulu bayquş gətirir”, – dedik gedib oxuyub adam olasan, sən isə arvadlığı öyrənmisən. Sən öl bütün kəndə sənin aşbazlığından danışacağam.

– Gör məni rüsvay edə bilirsənmi?

– Onsuz da rüsvay olmağına, daş-qalaq edilib kənddən qovulmağına az qalıb, arvadlığı öyrənməyin bunun yanında nədir ki.

– Sür gedək, artıq özümdən iyrenməyə başlayıram.

Rayonadək İsmili o ki var lağa qoydum. Yükləri Qəmərxalaya təhvil verənədək yerində sancılı adamlar kimi qurcuxurdu.

- Getmək istəyirsən? – soruşdum.
 - Olar sabah gələndə görüşək..?
 - Niyə olmur ki. Get, amma aqlını başına topla, yavaş-yavaş soyu ondan.
 - Yaxşı... Sağ ol. Evdə bir şeylər uydurarsan.
 - Deyəcəyəm ki, – “balaca qızını və nənəsini görməyə getdi”.
- Sevincək bazardan sivişdi.

* * *

İsmil həyəətə girəndə Fərqanə Vəsilənin paltarlarını qurumaq üçün məftilə asırdı. İsmili görcək əlindəkiləri plastik vannaya atıb az qala qaça-qaça İsmili irəli ötürüb evə girdilər, oradan da İsmilin yatağının üstünə sərildilər. Heç bir kəlmə kəsmədən, dodaq-dodağa, tələsə-tələsə bir-birinin paltarlarını soyundurub həsrətində olduqları istiliyə qovuşdular.

...İsmil Fərqanənin çılpaq belini barmaqlarının ucuyla oxşadıqca qız yerində gərilirdi.

İsmil:

- Məni çox sevirsən?
- Dünyalar qədər, özümdən və sevdiyim hər şeydən də çox! Elə bil axıncı dəfə səninlə min il bundan qabaq görüşmüşük. Bəs sən?
- Mən sənsiz qala bilmirəm, ürəyim səninçün döyünür...
- Fərqanə onu öpüslərə qərq edir, çiynini, kürəyini, boyunu əlinin isti təmasıyla oxşamaqdan doymurdu.
- Sən o qədər güclü və ehtiraslısan ki, adam qucağında sənin kimi bir gözəl oğlanla uzanmaqdan necə xoşbəxt olmasın?

– Özündən cavanla yatmaq, yaşadınla yatmaqdan çox fərqli şeydir ki?

– Əlbəttə, hələ sənin kimi qulunc sındıran cəngavərlə.., lap cənnət həzzidir...

– Bizim axırımız necə olacaq Fərqanə?

– Necə olmalıdır ki.., yoxsa, məndən bezmisən artıq?

İsmil:

– Sən nə danışırısan, səndən heç doymaq olarmı!

– Onda gəl axırımız barədə fikirləşməyək. Allah hara qədər yazıbsa, o vaxta qədər, – “harda qırıla, qırıla”...

– Ömrümün sonunadək səninlə, Vəsiləylə birlikdə yaşamaq istəyirəm, amma, bilmirəm özümdən yaşlı birini – həm də uşaqlı birini adamlar necə qəbul edər. Lap deyərik ki, Vəsilə öz uşağımızdır, ancaq...

– Əzizim belə şeylərlə özünü çox üzmə. Allahın bəxtimizə yazdığı taleni yaşayırıq. Alnımıza nə yazılıbsa, o da olacaq...

– Deyirəm bəlkə köçüb tamam başqa rayonda yaşayaq...

– Mənim saf xırnaz kəlim! – Fərqanə yenə onun belinə sarılıb üstünə uzandı.

* * *

– Qəmər xala, bəs İsmil gəlməmişdi?

– Yox ay Dostəli, elə dünən sənlə gördüyümdür...

“Deməli kürsək qancığı hələ doymayıb. Yaxşı, mən sənə göstərirəm, zalımın qızı! Nə İsmilin qanacağı çatmır ki, – “Axı söz vermişəm, bu gün kəndə qayıtmalıyam”, nə də qızın vicdanı yoxdur ki deyər, – “Evinizdən narahat olacaqlar, çıx get”. Qəmər xaladan dolayısıylə onun ən yaxşı müş-

tərisi olan Fərqanənin ev ünvanını təxminən öyrənib, kəndə İsmilsiz qayıtdım. Mən tanıdığım İsmil belə etməməliydi. Məni Fərqanənin ayağına verdiyi üçün çox incidim.

Sabah bazarda İsmil məni Qəmər xalanın yanında gözləyirdi. Salamlaşmamış, – “Bağışla, dünən yalançı çıxdım...” – dedi, mən də ürəyimdəki kini dərhal unuttum. Yükləri təhvil verib bazardan çıxdıq.

– Hə, de görüm yenə də əvvəlki fikrindəsən, yoxsa, dediklərim barədə bir şey düşünmək istəyirsən?

– Qağa, vallah özümlə bacarmıram. Əslinə qalsa, ona yapışan mənəm. O da mənim dərdimdən dəli-divanədir, ancaq deyir ki, – “Hər şeyi zamana buraxaq, harda qırıla, qırıla...”

– Zamanı yetişincə iş-işdən keçəcək və qucağında iki uşaqla dədənin yanına qayıtmalı olacaqsan!

– Bilmirəm nə edim, başımı lap itirmişəm...

– Yaxşı, zamana burax deyir, qoy elə olsun.

Amma məndə zamana buraxmağa hövsələ hardaydı. Sabahı gün ertədən bazar işlərimi bitirib Fərqanənin yaşadığı ünvana yollandım. Darvazanı özü açdı.

– Salamun əleyküm. Adım Dostəlidir, Xırnazdanam – İsmilin əmisi.

– Xoş gəlmisiniz, buyurun, qapıda durmayın...

Həyəət keçdim:

– Sizin vaxtınızı iki dəqiqəlik almağa gəlmişəm. İsmil barədə bəzi şeyləri sizlə məsləhətləşib qərar verməliyik... İsmil, düzünə qalsa mənim dostumdur və sizin sirrinizi hələlik bilən bircə mənəm.

Fərqanə yəqin ki, utandığından pörtüb qızardı, başını aşağı dikib susdu. Açıq qıza rəhmim gəldi, onun barəsində düşündüklərimə peşiman olmağa başlayırdım. İsmilin onda

aşiq ola biləcəyi üstünlükləri gözücu nəzərimdən keçirdim – qız özünəbəxan qızıdı.

– Baxıram, yaxşı insana oxşayırsınız. İsmil sizdən görün neçə yaş kiçikdir? O hələ uşaqdır, nəyin doğru, nəyin yanlış olduğunu hələ anlamır. Sizin münasibətlər artıq cızığından çıxır, bir azdan sizin adınıza söz-söhbət çıxacaqdır, bax onda çarəsizlik və töhmət sizi çıxılmaz vəziyyətə salacaqdır. Artıq İsmilin təhsilini atıb Bakıdan geri dönməsinə sizin səbəbkər olmağınızı yəqin ki deməyə ehtiyac yoxdur. Növbəti günahlardan qaçmaq üçün mənə ağılnızı başınıza toplayıb bu məsələni vaxtında çürütməyiniz hər ikinizə faydalı olar. Əgər bu səs-soraq kəndin qulağına çatsa, İsmili fəlakət gözləyir – o kənd sizi qəbul edə bilməz, onlar bunu bacarmazlar. İsmil o kəndin gələcəyidir, o, təhsilini başa vurmalıdır, qabaqda əsgərliyi var hələ. Çox xahiş edirəm, bu məsələyə ciddi yanaşın və görüşməyə son qoyun...

Fərqanə başını qaldırmadan:

– Evdə qulağıbatmış kimi körpə uşaqla oturmaqdan bezmişdim. Ərim rəhmətə gedəndən sonra ömrümü necə başa vuracağımı çox düşünürdüm. Ancaq bir gün tanrım qarşıma İsmili çıxardı. Aramızdakı münasibətin sonu olmayan bir keçəri həvəs olacağını düşünürdüm, lakin İsmil o qədər saf və sevimlidir ki, ona bağlandım, onsuz darıxmağa başladım. Sizə yalvarıram, mənim haqqımda əxlaqsızamış kimi düşünməyin. Həyatımda ərimdən və İsmildən başqa bir kişi olmayıb. Əslində İsmillə nə qədər böyük günaha batdığımı gözəl anlayıram, ancaq özümüzlə bacarmadıq – həvəsi-miz daha məlhəm hisslərə çevrildi. Məni düzgün başa düşün, mənim kimi birisi üçün, evində gənc oğlanın olması yaxşı şeydir – adamı gənc saxlayır, insanı paslanmağa qoy-

mur. O, qızımı çox sevir, qızım da onun adını sayaqlamaqdan məni lap bezdirib, ona “ata” deyir. Ondan Vəsiləyə yaxşı ata çıxardı. İsmilin ağılı-başı yerindədir, həm də artıq kifayət qədər yaşı var, özü müstəqil qərar verə bilər. Onun bizdə qalmasında heç bir fəsad görmürəm. Yəqin ki, başqasını sevdikdən sonra məndən də əl çəkər...

– Sizinlə olduğu müddətdə, o başqasını sevə bilməz axı... Bir bəhanəylə, bir əsasla onu özünüzdən aralamağa – soyutmağa çalışın...

– Onun sevgisinə layiq olmadığımı anlayıram. Günahkar tək mənəm. Di gəl ki, İsmillə münasibətlərimizi soyutmaq, ayırılmaq üçün ciddi əsasımız yoxdu hələ...

– İstədiklərini eləmək üçün insana əsas yox, bəhanə lazımdır. Dediklərimə görə üzr istəyirəm, inciməyin, onunla yatmağa davam etmək üçün sevgi ən yaxşı bəhanə idi. Odur ki, sevgini başqa bir şeyə çevirin, qoy o, yalnız püskürən vulkanı söndürmək barədə düşünsün.

– Sizinlə bu mövzuda söhbət etmək mənə çox əzabdır. Sizin narahatlığınızı başa düşürəm və söz verirəm ki, bacardığımı edəcəyəm ki, İsmil mənsiz xoşbəxt olsun.

– Ümidvaram ki, sizin bu sözünüz öz bəhrəsini ən qısa vaxtda verəcəkdir... Mən gedim. Narahat etdiyim üçün üzr istəyirəm.

– Salamət qalın. Bir daha bütün vicdanımla əzab çəkdiyimi bilməyinizi istəyirəm. Ancaq nəzərə alın ki, ürəyimi qoparıb atmaq üçün mənə bir qədər vaxt lazım olacaqdır. Siz bu sirrimizi bilən tək insan kimi, bu zamanı bizim əlimizdən almayın. Bir də, məni həyasızlığıma görə bağışlayın. Söz verirəm, bu gündən etibarən İsmildən ayrılmaq barədə düşünəcəyəm.

– Allah köməyiniz olsun. Sağ olun.

– Xeyir aparın.

İçimdə bir rahatlıq yaranmışdı. Fərqanənin belə anlayış göstərməsi mənə xeyli rahatlatmışdı – “Yaxşı ki, şüvən-qiyamət qoparanlardan deyilmiş”. Kim deyir ki məhəbbət qondarma şeydi, yalan deyir. İnsanı özündən alıb sərgərdan edəndir eşq. Dinc həyatı burulğana çevirəndir eşq. Aşıqın, sevdiiyinin ürəyindən şeytanı qovaraq oraya hakim kəsil-məsidir eşq. İnsanı dərbədər çöllərə salan, gecələri yuxusuz qoyan izzirəbdir eşq. Hər doğulan günəşi görmək, vüsala çatmaq arzusudur eşq. Hər şeyin başıdır eşq...

* * *

Kəndə çatanda, camaat “Örən”ə toplaşmışdılar. Yaxınlaşdım – tanış olmayan iki yad cavan oğlan gördüm. Fərzalı dedi ki, – “Televizordan kəndimizi çəkməyə gəlirlər. Yəqin radiomuzun sorağı Bakıyadək gedib çıxıb”. Hansısa televiziyanı idi – səhv etmərsən, “Səyyah” verilişinin aparıcısı idi – adı Səbuhi, videooperator isə Bəxtiyar. Qonaqları öz evimə dəvət etdim. Otaq ağzınadək xırnazlılarla dolmuşdu, hamı videokamera, mikrofonu boyunlayıb durmuşdular. Çay qaynadıb yerdə süfrə saldıq. Səbuhi məramını dedi:

– Rayonda sizin kəndi istinad verdilər. Kəndinizin tarixi, görməli yerləri, tarixi abidələri, qocaları barədə veriliş çəkmək istəyirik. Xalq ədəbiyyatı və sənət incilərini lentə yazmaq istərdik.

Qəniş ağa:

– Nolar bala, lap xoş gəlib, səfa gətirmisiniz. Əcəb eləmisiniz, gözümüz üstə yeriniz var.

Quyruqlu bir toğlu kəsildi. Manqal və qazanlar doldu, boşaldı. Məclis xeyli davam elədi. Sabah Hərtiz kəndində yaşı 97-ni haxlamış Şüşə nənəni çəkmək üçün bizdə gecələyəsi oldular. Axşamayaxın kəndin bir neçə ağsaqqalı, bayatı bilən bir neçə ağbirçəyi qonaqların sərəncamına verildi. Söz-sözü çəkdi, bayatı laylaları. Çox maraqlı bir çəkiliş alındı. Lakin məni daha çox maraqlandıran isə Qəniş ağanın kəndin keçmiş tarixi barədə verdiyi məlumat oldu.

Sən demə bu Xırnaz kəndi, hələ şura hökumətinin ilk dövrlərində qaçaqların, daşnaqlarla, sonra isə bolşeviklərlə mübarizə aparan musavatçıların daldalanacaq yeri – etibarlı sığınacaqlarıymış.

Qəniş ağa:

– Buralarda, sonra Zəngəzurda qaçaqlar 30-cu illərə qədər dururdu. Bir gün eşitdik ki, qaçaqların hamısını şura hökuməti qırıb al qanına bələyibdir. Sən demə yazıqların duzu qurtarıbmış. Aşağı kəndlərdən bir qoyun otaran çobanı tutublar, deyiblər ki, – “Sənin qoyunlarına biz baxarıq, sən qaç kəndə bizə bir qutu duz al gətir”. O yediyi gözüünə durmuş da, gedib hökumətə qaçaqların yerini xəbər verir. Hökumət də gəlib elə gizləndikləri mağaradaja hamısını qırıb-biçiblər. Onda mən hələ uşaq idim. O bizi yaradana and olsun ki, cavan-cavan igidləri xərəkdə iki-iki, üç-üç daşıyırdılar. Xərəkdən sallanan saçlarından, saqqallarından al qan süzülürdü. Camaatda bir ağlaşma-şivən vardı, gəl görəsən. Sonra bu dağlarda 10-15 qaçaq qaldı. Onların da yarısı amnistiyadan sonra təslim oldu, yarısı da qoşuldu Zəngəzur qaçaqlarına. Onların sonrakı aqibətlərindən heç kimin xəbəri olmadı.

Səbuhi:

– Qəniş ağa, Kərbəlayi İsmayılın dəstəsinə qoşulan qaçaqlardan kiminsə adını tanıyırsanmı heç?

– Biri bizim kənddəniydi. Yəqin indi rəhmətə getmiş olar – İsgəndər kişi. Yaman qoçaq adamıydı. İndi onlara “qaçaq-quldur” deyirlər, amma vallah onlarda quldurluq deyilən bir şey görməmişdi bu xalq. Onların işi şura hökumətiylə olub. Qalanları isə xatirimdən çıxıb – aşağı kəndlərdən idilər.

– İndi təxminən İsgəndər kişinin neçə yaşı olar?

– Odey, qardaşıoğlu Həmdulladan soruş – bax o təvərə papaqlı kişinin əmisiydi. Sağ qalsaydı, indi təxminən 85-90 yaşı olardı.

– Həmdulla əmi, desələr ki, – “əminiz sağdır”, neylərdiniz? Əminizi görsəniz tanıyırsınızmı? – Səbuhi Həmdulları sorğuya çəkdi.

Həmdulla:

– Niyə tanımıram, indiki kimi gözümün qabağındadır. Nə bilim ağrın alım, daha əmimi çoxdan unutmuşam. Yəqin ürəyim partlayar, yerimdəyə ölərəm... Nədi, yoxsa əminin qəbrini-zadını tapmısan?

– Yox əmican, elə belə sözgəlişi soruşdum.

Bu söhbət çox uzandı, odur ki, hər xırdalığına varmağı məsləhət görmürəm. Ancaq axşam hərə öz evinə dağılışanda Səbuhiylə yanaşı döşəmədə yerimizə uzandıq. Özümün bu kəndə gəlişim barədə xeyli söhbət elədik. Bir-birimizə xeyli isinişdik. Birdən qonağım ehmalca məndən soruşdu:

– Sənə bir şey desəm, bunu hələlik sirr kimi saxlayar-sanmı?

– Əlbəttə, o nə sözdür? – dedim.

– Mən bu kəndə adi çəkiliş üçün gəlməmişəm. Bayaq Qəniş ağanın dediyi İsgəndər kişi sağ-salamatdır və Türkiyədə yaşayır. O bizim televiziyanın rəhbəriylə Türkiyədə görüşüb və xəlvəti öz kəndlərini, sağ qalan yaxınlarını videolentə köçürüb ona göndərməyimizi xahiş edib. İndi 93 yaşın içindədir.

Yerimdə dik oturdum, gözlərim heyrətdən bərəldi.

– Bu necə ola bilər! Bəs indi necə olacaq?

Səbuhi:

– Mənə çəkməli olduğum yerlərin siyahısını veriblər – stulun başına keçirdiyi pencəyin qoltuq cibindən kağız çıxarıb mənə uzatdı – bax gör bu yerləri tanıyırsanmı?

İşıq yandırır siyahıdakı adları oxudum, – “Camov, Atlıxan, Dəvəüçən, Cin kahası, Vəl düzü, Böyük düz, Saray xanım, Qaçaq kahası, Səngər dağı, Hidayət bulağı, İldırımın gəri, Nal parası, Zibeydənin dədə yurdu...”

– Hə, tanıyıram. Bircə, “Zibeydənin dədə yurdu”nu dəqiqləşdirməliyəm – eşitmişəm, ancaq dəqiq yerini bilmirəm – dedim.

– Onda sabah ertədən səninlə birlikdə bu yerləri yaxşı-yaxşı çəkərik. Olarmı?

– Əlbəttə.

Sabah Qəniş ağanı da götürüb bir-bir yuxarıda adlarını çəkdiyim bütün yerləri ətraflı çəkdik. Ağə bütün yerlər barədə şövqlə məlumat verməkdən yorulmurdu – hökumətin işinə yaradığı üçün özünü çox məmnun hiss edirdi.

– Ağə, bəs “Zibeydənin dədə yurdu” deyilən yer haradı? – soruşdum.

– Elə “Hidayət bulağı”nın düz yanındakı uçuq kalafadı, yerində evin çalasından və bir-iki divardan başqa heç nə qalmayıb.

İşimizi bitirib Səbuhigili yola saldıq. Başım işdən açılanda İsmili soruşdum. “Səhər ertədən “Qazel”i yükləyib rayona getdi” – dedilər. Xırnazlıların bir biədab misalı var, – “Qızmış kələ öhdə yoxdur” – demək yenə də çatını qırıb qaçdı bizim Xırnaz kəli...

* * *

Bir xeyli müddət kəndimizdə həyat öz adi axarıyla davam etdi. İsmilin Fərqanəyə marağı doğrudan da azalana bənzəyirdi. Çünki, bir-iki dəfə mənim, – “Rayona gedirsən?” – sualıma, – “Yox” demişdi. Semestrlərin sonunda Bakıya gedib imtahanlarını verib qayıtmış, hərbi xidmətə çağırış və-rəqini almışdı.

Amma günlərin bir günü aldığımız xəbər bütün kənddə bomba kimi partladı – “Qaçaq İsgəndər sağdır, Türkiyədən kəndimizə qonaq gəlir”. Həmdulla kişi dabaq tutmuş inək kimi səndirləyə-səndirləyə gəzirdi. Uzun illərdən sonra bu xəbər onu həm sevindirmiş, həm də sanki keyləşdirmişdi. Yolu-irzi tanıyan adam kimi mənim yaxamdan asılıb qalmışdı:

– Kişini necə qarşılayaq, harda qarşılayaq? Türkiyəyəmi gedək, yoxsa özümü gələcək..? Necə xəbər tutaq, nə vaxt gələcək, bəlkə özümüz Bakıya gedək?

Amma nə etməli olduğumuzu özüm də bilmirdim – əlimizi əlimizin üstünə qoyub oturub gözləməkdən savayı bir şey etmədik.

* * *

Nəhayət İsmili hərbi xidmətə yola salmağa bütün kənd toplaşmışdı. Ertədən İsmilgilin məhləsində yolasalma ziya-fəti təşkil olunmuşdu. Sabah İsmil hərbi xidmətə yollanırdı. Həmdulla kişidən başqa hamı deyib-gülür, İsmillə zarafat-laşır, yeyib-içirdilər.

Qəniş ağa müharibədəki gülməli xatirələrini danışib hamını şənləndirirdi. Bircə günün içində əlli yaş cavanlaşıb İsmillə tay-tuş olmuşdu:

– Hitler müharibəsində kəndimizdən bir Məhiş kişi də vardı. Almanlarla döyüşdə səngərdən başını qaldırıb baxmaq istəyir ki, görsün hücum eliyən-zad yoxdur ki..? Birdən qulağının dibindən bir güllə vızılıyla ötüb keçir. Başını tez gizlədib yanındakı dostuna deyir, – “Köpəyoğlunun nemesi, qanıb-qandırır ey, güllə adamın başına-gözünə dəyər. Çox zarafatçı kişiydi rəhmətlik. Yaxşı goplamağı vardı. Bir gün danışdı ki, – “nemeslərə əsir düşdük. Məni Hitlerin yanına apardılar. Hitler dedi ki, – “Yekə kişisən, özün də azərbaycanlısan, utanmırsan bizə güllə atırsan?”. Deyir dedim ki, – “Vallah tufəngimiz hara baxırsa o tərəfə də güllə atırıq – bizə dəxli yoxdur qabaqdakı kimdir”. Deyir, yanındakına dedi ki, – “Əyə Borman, bunları öldürmə, amma tufənglərinin səmtini tuşla Stalin tərəfə”. Deyir, – “Dalımıza damğa vurub göndərdilər cəbhəyə – ruslara qarşı döyüşə. Bu dəfə də ruslara əsir düşdük. Bizi apardılar Stalinin yanına. Stalin hərəməzə bir sillə çəkib qəlyanının külünü başımıza töküb dedi ki, – “Satqınlar, utanmırsınız vətənə xəyanət edirsiniz?”. Deyir, – “Stalinin bu hərəkəti elə xətrimə dəydi ki...”. Deyir, dedim ki, – “Yoldaş Stalin, biz Hitlerdən çox şey öyrənmişik. Gəl bizi öldürtmə, kəşfiyyata göndər bizi, Hitlerlə aramız yaxşıdır, sizə yaxşı kəşfiyyat məlumatları

gətirərik". Deyir, – "Stalin qəlyanını odluyub Beriyaya göstəriş verdi ki, – "Göndər bunları kəşfiyyata!". Deyir, – "Nəysə, uzun zaman çarpışmadan sonra yenə nemeslərin əlinə əsir düşdük. Yenə apardılar Hitlerin yanına. Hitler məni görən kimi hirslənib qələmi stolun üstünə çırpdı ki, – "Ay Məhiş, sən də bir qərar ver – bizimləsən, yoxsa Stalinlə!". Mən də dedim ki, – "Ay cənab Hitler, bu zəhri-maraqalmış dava mənlilik deyil. Burax çıxım gedim evimə-əşiyimə. Sən də Stalinlə nə davan varsa, özün elə – ta mənə arxayın olub hücum eləmə ruslara. Sənə tərəf bir də güllə atsam atama lənət!". Deyir, – "Kişi bığını əlləşdirib Bormana təzədən göstəriş verdi ki, – "Məhişi İrana yola sal, getsin vətəninə". Deyir, – "Bax o vaxtdan Stalinlə Hitlerin əlindən gəlib sığındım bu Xırnaza". Bax indi şükür Allahın kərəminə, nə müharibə var, nə də dava. İndi nə var ki əsgərlik çəkməyə? Öz vətəninə qorumağa gedirsən. Rus da yoxdur ki, deyəsən ki, dillərini bilmirsən. Papağını yellədəcəksən, bir də gördün ki iki il gəldi çatdı.

İsmil:

– Ağ, indi iki il deyil, bir il altı ay eliyiblər əsgərliyi...

– Daha yaxşı. Gələn kimi də inşallah toyunu edib səni də salarlıq kişilər siyahısına. Köməkləşib bir ev də tikərik, olarsan Xırnazın 37-ci evi.

Yerbəyerdən, – "İnşallah!" sədalarını, kəndə girən "Qaz-69"-un siqnalı kəsdi. Hamı maşına tərəf boylandı. Yan oturacaqdan bir cavan oğlan düşüb tələsik arxa qapını açdı. Maşından ağ, sinəsinədək uzanmış saqqalı olan nurani bir kişi düşdü. Ağsaqqal, çəliyinə dirənib dağlara, meşələrə həsrətlə göz gəzdirdi. Üzüstə yerə sərilib torpağı az qala gəmirirdi. Kişinin uşaq kimi hönkürtüsünə hayıl-mayıl qalmışdıq.

Hamının dili ağzında qurumuşdu. Gələn, qaçaq İsgəndər idi. Həmdulla kişi uşaq kimi yerindən qalxıb qucaqlarını açdı və düz əmisinədək olan 200 metrədək məsafəni yürüdü, – “Əmi..!”. Hamı durdu. Ziyafət stolunun ətrafında bir nəfər də qalmadı.

Bir-birinə sarmaşıq kimi sarılmış əmi-qardaşoğlu öz dünyalarındaydı, heç kim onların göz yaşlarının kəsilməyini istəmirdi. Bir-birindən aralanıb yenidən sarılırdılar. İsgəndər kişi bulud kimi dolub yağış kimi yağırdı. Qurban olum Allahın qədərinə, belə bir vüsali təsvir etmək heç mümkün deyil. İnanının ki, bu sətirləri yazarkən o səhnə yenidən gözümün qabağına gəlir. Hönkür-hönkür ağlaşan analar, yaşlı kişilər, hürkmüş uşaqlar, susub mat-məəttəl baxan cavanları düşündükcə gözümün yaşını indi də saxlaya bilmirəm. Kaş yazıçı olub bu hissləri anlada biləydim.

Hamı bir-bir yaxınlaşıb qədim xırnazlı İsgəndəri bağrına basır, ulu babasının, atasının adını deyərək özünü təqdim edir, ağ saqqalından və nəticəsinin (onunla gələn cavan oğlan İsgəndərin nəticəsiymiş, adı da Turan idi) üzündən öpürdülər. Növbə mənə çatanda, qaçaq İsgəndər dedi, – “Hə, səni tanıyıram Dostəli balam, səni videoda görmüşəm...”. Məni elə səmimi bağrına basdı ki, sanki, Xırnazın halallığını məhz indi alıb burda yaşamağa izn alırdım. Axı rıncı dəfə qısıldığım belə məlhəm sinə xatırlamıram.

İsgəndər kişinin qollarından tutub Həmdullagilin məhləsinə gətirdik. Ziyafət stolunun üstünə çoxdan sərcələr dərişmişdi. Qəniş ağanın ötkəm səsi gurladı, – “A gədə, Örəndə yekə bir stol açın!”. Qəniş ağa indi İsgəndərin yanında ələyacaq verən cavanlar kimi görünürdü. İsmilgilin həyatindəki stol-stullar “Örən”ə daşındı. Kəndin bütün cavanları bu

hörmətli el ağsaqqalını, Xırnazın fəxrini adına layiq qarşılaşmağın tərəddüdündəydilər – qarışqa kimi ora-bura vurnuxurdular. Qazanlar asıldı, manqallar yenidən qalandı. Kimin əziz günə saxladığı nəyi vardısı, stolun üstünü bəzədilər. Ağsaqqallar gözlərini İsgəndər kişinin ağzına dikib durmuşdular. İsgəndər onların çoxunu üzdən tanıya bilirdi, – “Sən Allahyarın oğlusan, eləmi?”. “Hə”. “Eynən atana oxşuyursan”. “Sənsə, Bərxudara oxşayırsan”. “Elədir, atamdır”. “Allah rəhmət eləsin, qoçaq, namuslu adamıydı”. İsgəndər kişi çuxanın düymələrini bağladı, – “Soyuqdur. Daha xırnazlı İsgəndərdən məndə əsər-əlamət qalmayıb – üşüdüm”. Fədailin qızı qaçıb evdən isti kürk gətirib İsgəndərin çiyinə atdı. İsgəndər kişi Xırnazın keçmişindən, məclisdəkilərin ulu əcdadlarından xatirələr danışır, danışdıqca da göz yaşlarını saxlaya bilmirdi. Dəstəmaz almaqdan ağarmış, dərisi qırıxmış bu ağsaqqalın bilmək olmurdu ki, gözləri həmişə nəmli olur, yoxsa, o xatirələrdən ağlayırdı – dəsmalı əlindən yerə qoymurdu.

– Şura hökuməti musavəti devirəndən sonra bildik ki, bizi burda salamat buraxmayacaqlar, – İsgəndər kişi başına gələnlərdən danışdı – Amasiyadan Türkiyəyə keçdik. Bizi, Mir Həmzə Seyid Nigarinin müridləri qarşıladı. O vaxtdan Türkiyədə yaşayıram. İndi 6 oğlum, 2 qızım, 23 nəvəm, 7 nəticəm var. Bu yaxınlarda Azərbaycanın televiziya rəhbərlərindən biri bizim ilçəyə Seyid Nigari ilə bağlı rəsmi tədbirə qatılmışdı. Oğlum gəlib dedi ki, – “Azərbaycandan qonaqlar, aşıqlar gəlib”, – məni də apardı. Sazın dəlisiyəm – illah da Azərbaycan və Təbriz aşıqlarının. Televiziyanın rəhbəri Nizami adlı həmin adamla görüşdüm, yerimi-yurdumu dedim. Dedi ki, – “Niyə vətəninə ziyarətə gəlmirsən?”. Dedim, –

“Qorxuram. Sovet hökuməti məni sağ buraxmaz – vaxtilə qaçaq, sonra isə musavatçı olmuşam”. Dedi, – “Allah evini tiksin, şura hökuməti nə vaxtdan yıxılıb. İndi Azərbaycan azaddır, ürəyin nə vaxt istəsə gələ bilərsən”. “Qorxuram oğul, qorxuram ki, elim-obam çoxdan bayquş yuvası ola. Cəmi 13 eviydi, indi yəqin heç onlar da qalmayıb...” – dedim. “Kəndinizin adını de, yoxlayım və sizə məlumat göndərəm” – dedi. Dedim, – “Xırnaz kəndi...” Allah ondan razı olsun, dediyini elədi. Aradan xeyli keçmiş kəndimizin dağ-dərələrini, meşə və bulaqlarını lentə köçürüb diskini mənə göndərdi. Qardaşım oğlunu, sizləri ata yurdumuzda görəndən sonra dedim, – “Həbs etsələr də, öldürsələr də Xırnaza gedəcəyəm. Qoy elə burda öldürsünlər, təki ata-anamın yanında torpağa gömülüm”. Evdə hamıyla vidalaşib, halallaşib gəlmişəm. İndi bir nəticəm, bir də mən ömrümüzün axırına-dək daha burda yaşamağa qərar vermişik. Xırnaz yaman gözəlləşib – işığınız, suyunuz, yolunuz, hələ deyirsiniz ki, qazınız, istiliyiniz, radionuz, telefonunuz da var. İndi burda yaşamağa nə var ki...

İsgəndər kişi olub-keçəndən, Türkiyədəki həyatlarından danışdıqca adam onun tilsiminə düşürdü, ürəklərimizi tamam fəth etmişdi. Xırnaz ikinci nəfəsini yaşayırdı, sanki, bu kənd ikinci dəfəydi yaranırdı. İsgəndər kişi danışdıqca elə bil Xırnaz boyda bir dərd, bir sevinən ürək dil açıb danışdı. Hər kəsin oğul-uşağını soruşdu. Türkiyədən gətirdiyi hədiyyə bağlamalarını açıb hər kəsə bəxtinə çıxan hədiyyəni verdi. Sonra bütün elin pəpədən-məməyə hamısı qəbristanlığa yollandılar. İsgəndər kişi ata-anasının məzarlarını tapıb ayağında diz çöküb hönkür-hönkür ağladı. Məzardan bir ovuc torpaq götürüb üzünə-gözünə sürtəndə ağbirçək arvadların,

ağsaqqal qocaların hıçqırıqları kəsmək bilmirdi. Xırnazlılar uzaqdan İsgəndəri öz vüsal dərdiylə baş-başa qoymuşdular. O isə, – “Qürbət, məni əzəmmədin. Qovuşdum Xırnazıma, cənnətimə. Allahım, sən heç kimə vətən həsrəti göstərmə”...

Deyəsən hamının qəmli gözlərini İsgəndərə zilləməsi onu da sıxdı – camaata dönüb:

– Siz evlərinizə gedin. Mənsə, Dostəli balamla bu yaxın yerləri gəzib dolaşım bir az...

Adamlar etiraz etmədən kəndə dağılışdılar. Təkcə Qəniş ağa bizimlə getmək istədikdə, İsgəndər kişi, – “Sən də get Qəniş, get bir mərəvzə qovurması bişirtdir, axşam sizdə toplaşırıq...” – dedi. İsgəndər kişi, nəticəsi Turan və mən “Bulaq dərəsi”nə doğru asta-asta yeriyirdik. “Zibeydənin dədə yurdu”na çatanda İsgəndər kişi bir az oturub dincini almaq istədi.

– Hə., Turan balam, bu uçuq kalafa, “Zibeydənin dədə yurdu” adlanır. Zibeydə kəndimizin Həcər qeyrətli qadınıydı. Sən Zibeydə haqqında eşitmişənmi? – məndən soruşdu.

– Yox İsgəndər baba. Düzü danışan olmayıb.

– Yazıq Zibeydə... Cəmil adlı bir cavanla bir-birini dəli kimi sevirdilər. Allah elə elədi ki, bir gün Cəmil meşəyə getdi və bir daha geri qayıtmadı. Nə ölüsünü tapdıq, nə də dirisini. Nişanəsiz-zadsız elə bil qeybə çəkildi. Bax sabah əsgər gedəcək cavanın babası idi. Nəydi o oğlanın adı?

Mən:

– İsmil...

– Eynən Cəmilin özüdür. O da bax belə biləkli, yapışdığını qoparan igid, yaraşıqlı oğlan idi. İtkin düşəndə Zibeydəylə deyikli idilər. Cəmil qeyb olandan sonra Zibeydə havalandı. Valideynlərinin etirazına baxmayaraq bir gün

par-paltarını yığışdırıb Cəmilgilin evlərinə gəldi, – “Qovsanız da gedib tövlənizin axurunda yatacağam – dedi. Mən Cəmildən başqa heç kimə ərə gedə bilmərəm, mən bu evin gəlini olacağım günü gözləyirdim. Cəmil məni bu evin gəlini görmək istəyirdi. Onun qayıdacağı günü ömrümün axırınadək gözləyəcəyəm. Məni gəlininiz kimi qəbul edin, yoxsa, özümü “Həcər qalası”ndan atmaqdan başqa çarəm yoxdur”. Cəmilin ata-anası onu bağrına basıb öz doğma balaları kimi qəbul elədilər. Qızın atası bir neçə gün yeri-göyü bir-birinə qatdı. Amma o vaxt ağsaqqal sözündən heç kim çıxa bilməzdi. Kəndin ağsaqqalı Həməzə kişi araya girib məsələni yoluna qoydu – Zibeydə Cəmilgildə gəlin kimi qəbul olundu. Amma Zibeydənin valideynləri qızlarının bu hərəkətinə tab gətirmədilər. Aralarında bir il də çəkmədi, birinci atası, sonra isə anası rəhmətə getdi. Aradan aylar ötdü, bir gün məlum oldu ki, Cəmili sən demə meşədə ermənilər qətlə yetirib doğramış və meşədəcə torpağa basdırıbmışlar. Bunu, qatillərdən biri içkili vaxtı Gorusun yeməxanalarından birində ağzından qaçırmışdı. Bizə yaxın erməni kirvələrdən biri bu xəbəri bizə çatdıranda, Həməzə kişinin başına toplasdıq, – “Nə etməliyik, de, əmrini gözləyirik...” – soruşduq. O, – “Neçə ildir sevdinin yolunu gözləyərək göz yaşı axıdan Zibeydənin hər göz damlası qədər o qatildən kiçik tikələr kəsin! Zibeydə göz yaşlarının halallığını bu torpağa verməyincə, analarınızın südü, atalarınızın əməyi burnunuzdan gəlsin! Bu gündən Xırnazın namusunu Zibeydənin namusu bilin! Zibeydənin üzü gülməyincə, xırnazlılara başını dik tutmağı, ərlərin arvadına yaxınlaşmasını haram və zina bilin! Namusumuz təmizlənməyincə başına papaq qoyub özünü kişi hesab edənə min lənət! Belə kişini ər kimi qəbul edən

arvada toqi lənət! Gedin Zibeydənin göz yaşlarıyla qüslənin, sonra qisasınızı alıb onun sevinc göz yaşlarıyla nəşələnin – halallığınız, kişiliyinizə qovuşun!“. O gündən dağlara-dərələrə səpələnib qatili tutmağa yollandıq. Ermənilər də bizim ova çıxdığımızdan xəbər tutub ehtiyat görmüşdülər. Ancaq, Abisəmədin atası rəhmətlik Əliş gecəyəkən qatili – adı Zalo idi – yatdığı yerdəcə qol-budaq edib çiyindəcə bizim meşəyə gətirdi. Ermənilər Zalonun oğurlandığını biləndə silahlanıb bizim kəndə basqın elədilər. Ancaq bizim cavanlar onların yaxın gəlməsinə imkan vermədilər. 8 saat atışmadan sonra ermənilər Zalodan əlini üzüb geri çəkildilər. Həmin gecə kəndin bütün camaatı əlində bir bıçaq “Örən”ə yığıldılar. O vaxt “Örən” düzü kəndin ayağındaydı. Böyük bir tonqal qalanmışdı. Zalonu soyundurub bir ağaca sarıdılar. Zalo Cəməli üç nəfər erməniylə öldürdüklerini boynuna aldı. Sən demə şərəfsizlər uşağı ağaca sarıyıb təhqir etmiş, elə ağaca sarılı vəziyyətdəcə baltalayıb şaqqalamış, sonra da torpağa basdırmışlar. Həməzə kişi Zalonun dediklərini eşidəndə hiddətindən huşunu itirib dizüstə yerə çökdü. Özünə gələndə isə dəli kimi bağırdı, – “Hər kəs bir tikə kəssin, hər tikə qulağından böyük olmasın!” Birinci özü irəliləyib erməninin sağ qulağını kəsib cibinə qoydu. İkinci qulağı Zibeydə kəsdi. Sonra ağılkəsən hər bir kəs hərəyə bir tikə ət kəsdilər Zalodan. Yarım saatın içində erməninin sümükləri çılpaq qalmışdı. Artıq iç orqanlarını da parça-parça doğramışdılar. Bax bu Qəniş ağagil o vaxt uşaq olardılar, amma hamısı “uf” demədən böyüklərin elədiklərini edirdilər. Zalonun ürəyini dibindən qoparıb Zibeydəyə verdilər. Çiy ət gəmirən insanı birinci dəfə idi görürdüm – Zibeydə dişilə Zalonun hələ də isti olan ürəyini gəmirib parşa-parşa edib gah

udur, gah da tüpürürdü. Qızın sir-sifəti al qanın içindəydi. Axırda ağacdən quruca skleti açıb itlərə atdıq. İtlər də sü-müklərdən əti tam söküb yedikdən sonra skleti “Vəl dü-zü”ndəki “Erməni quyusu” dediyimiz çalaya atıb torpaqla-dıq. Həməzə kişi hamını yenidən yığıb bu sirri açacaq adamı ölüm gözlədiyini bildirdi, – “Bu sirri yayan, ağzından qa-çıran adamın qanını halal edirəm! Biz namusumuzu təmiz-lədik! İndi kişilər papaqlarını geyə, arvadlar ərlərini kişi kimi qəbul edə bilərlər! Zibeydənin və Xərnizin qisası alındı!”

– Xərniz nədir İsgəndər baba?

– Bu kəndin əvvəlki adı Xərniz idi. Nuru paşa bura-lardan keçəndə bura “xırsız” – yəni oğru-quldur yuvası qoy-muşdu. Elə o vaxtdan da “xırsız” dönüb Xırnaz oldu.

– Bəs Zibeydə necə oldu?

– Qayınatası və qayınanası dünyalarını dəyişdikdən sonra da deyiklisinin evini tərk etmədi. Qız qaradı. Dərddən çərləyəndə isə vəsiyyəət etdi ki, onu dədə yurduunun yanında dəfn etsinlər – evin çölündə. Çünki, ata evinə qayıdan gəlin olmaq istəmədi – eşikdə öz deyiklisini gözləməyi üstün tut-du – həmişə gözlədiyi iri daşın yanında. “Cəmil qayıdanda deyir ki, mən hələ də onun yolunu səbirsizliklə gözləyirəm. Atam evindən ağ gəlinlikdə çıxmaq istəmişdim, qoy bu gə-linlik kəfənim olsun. Mən sevdியimi dədə yurdunda gözlə-yəcəyəm”. Bax bu daş sonralar pir oldu. Hər kəs burda dilək tutar, tanrıya əl açib imdad dilər, gözü yolda qalan, ürəyində xəlvəti sevdийi olan öz dərдинi Zibeydəyə danışmağa gələrdi. Bax belə Turan balam, Dostəli balam... Xırnaz elə-belə Xırnaz olmayıb. Bura kişilər, ərənlər məskənidir. Burada xəyanəti bağışlamırlar və qisası sonraya saxlamırlar. Namusu və qey-

rətində azca çat olan biri, xırnazlı ola bilməz! Bu dağlar mətinliyi, kişiliyi, dözümlü xırnazlılardan öyrənilər.

Dözmədim:

– İsgəndər baba, sizin qaçaq hərəkətinin xırnazlılar bilmədiyi sonrakı aqibətini bilmək olarmı?

– Yox... Bu igidliyimizlə indi fəxr etməyə dəyməz – yetərincə sərt cavab oldu.

– Bəs sizi bir ovuc duza satan o çobanın aqibəti necə oldu?

– Onu Allaha tapşırıdım. Allah da onu layiqincə cəzalandırdı. Beş qızı oldu, beşi də qız qaradı – heç kim bu şərəfsizin qızını almadı. Beləcə, nəslə yer üzündən itib getdi – bundan böyük lənət olardımı? Özü də aldığı lənətlərin arasından diri-diri çürüyüb lay-lay ət tökdü, sonra da it kimi gəbərdi. Heç kim o zibilə əl bulayıb özünün təmiz adını korlamaq istəmədi, meyidini də it leşi kimi bir çalaya di-yirləyib quransız-filansız torpaqladılar ki, üfunəti kəndə gəlməsin.

İsgəndər kişi acı keçmişə xatırladığından bir qədər yorulana oxşayırdı. Turan, – “Dərmanını verimmimi?”. Babası, – “Hə, birini ver, deyəsən dərdimi təzələdim, yaramın qabığını qopardım” – dedi. Hərəmiş onun bir qoluna girib yeriməyinə yardım etdik. O, Zibəydanın məzarının başdaşından arxada iri bir daşın üstünə oturub, – “Turan, bax mən dediyim daş bu daşdır. Mən də cavan vaxtı bu daşın üstündə oturub çox gözləmişəm...”. Turan, – “Başa düşdüm dədə...” – dedi.

Kəndə qayıdanda artıq gün xeyli əyilmişdi. Kəndin girəcəyində bizi Qəniş ağa qarşıladı – mərəvzə qovurması bişirtirib bizi gözləyirdi. Süfrənin ətrafı, yerləşə biləcəyi qədər xırnazlıyla doldu.

İsgəndər kişi:

– Sabah əsgər gedən balamız hanı bəs?

– Evlərindədir, yır-yığış edir.

– Onu çağırın gəlsin bura, yığışmağa vaxtı var hələ...

Fərzalılı İsmilin dalınca qaçdı. Bir azdan İsmil gəlib İsgəndər kişinin yanında “fərağat” durdu, – “Buyur baba... Məni çağırtdırmısınız...”

İsgəndər:

– İstədiyin bir qız varmı?

– Yox... hələ tezdir baba... – İsmil qəfil sualdan pörtmüşdü.

– Qəlbidən²⁸ de, yaxşı eşitmədim!

– Yoxumdur baba... – bu dəfə tək mənə baxdı.

– Yaxşı.., kənddə İsmili sevən bir qız varmı? – hamını gözdən keçirdi.

Həç kimdən səs çıxmadı.

– Xırnazlı sözü bir dəfə deyir. Dedisə, demək düzünü deyir. Mən qəbul edirəm ki, sənin sevdiyin və səni sevən hələki yoxdur. Düzdür, razısan?

İsmil:

– Bəli, elədir baba...

– Ay camaat, bəlkə siz nəyə bilirsiniz – bu oğlanı istəyən qız, ya da bu oğlanın istədiyi qız varmı? Bilən desin.

Kimsədən səs çıxmıyanda:

– Əsgərlikdən qayıdan kimi Türkiyəyə yollanacaqsan. Orda mənim nəticəm Gülaya ilə evlənəcəksən. (Sonradan Qəniş ağa qulağıma pıçıldamışdı ki, Gülaya vaxtilə İsgəndər kişinin sevdiyi qızın adıymış, həm də İsmilin nənəsi – Sa-

²⁸ Ucadan

maya xalanın anasıymış) Gülaya ilə birlikdə Xırnaza gələcəksən. Eşitdin!?

– Bəli, eşitdim baba... – Bu dəqiqə İsmilə “öl” deyən olsaydı, yəqin ki “uf” demədən ölərdi.

– Əgər etirazın və sevdinin başqası varsa, bir şans da verirəm, elə indi etiraf elə, ya da dediyimi yerinə yetirəcəksən!

– Baş üstə baba. Siz deyən boynumun borcudur. Məsləhət sizindir.

– Bir xırnazlı evləndikdən sonra da sevməyi bacarır. Bizdə keçmişdən bir məsəl vardı, – “Elini hürküt, ancaq axsağını da buraxma!”. Ailə quranda, gözünüzün qabağında böyümüş cavanlardan seçin evlənin. Sevgini yalnız Allah yolunda xərcləyərlər. Sevgi pulla alın bilsəydi, ona bir qara qəpik də verməzdim. Türkiyədə bir sevilən yazıçı var – Orxan Pamuk. O deyir ki, – “Eşq evlilikdən sonra gəlir. Evlənməmişdən qabaq alovlanan eşq yangısı evlənəndə sönmür, geridə boş və kədərli kül yeri qalır. Əlbəttə, evlənəndən sonra duyulan eşq də tükənir, amma yerini xoşbəxtlik tutur. Bəzi tələskən səfehlər evlənməmişdən qabaq aşiq olub, yana-yana bütün eşqi tükədirlər. Niyə? Çünki ən böyük məqsədi eşq sayırlar”. Xırnazlı üçün “uşaqların anası” sözü bəs edər. Kişiyə namus lazımdır. Kişinin namusu Xırnazdan da, elə özünün kişiliyindən də üstündür. Kişi olan kəs uşaqlarının anasını hər şeydən üstün tutmalı, onu ən yaxın köməkçisi və sirdaşı bilməlidir. Türkiyədə qoyub gəldiklərim də xırnazlıdırlar – vətəndən ayrı düşmüş xırnazlılar. Onların vətənə qayıtması üçün qaynayıb-qarışmalısınız. Bu üzüyü isə öz xeyir-duam kimi sənə hədiyyə edirəm, – gö-

dəkcəsinin cibindəki qırmızı qabı çıxarıb bahalı üzüyü İsmilə verdi, boynunu əyib alından öpdü.

İsgəndər kişinin bu sərt qərarından hamının matı-qutu qurumuşdu. Daşdan iri dağa rast gəldiklərindən ürəklərində Qəniş ağanın ölənlərinə rəhmət oxuyurdular. Amma Qəniş ağanın üzü gülürdü – İsgəndər kişidən ağsaqqalığı öyrənirdi. İsgəndər kişi üzünü nəticəsinə tutdu:

– Bir ayın tamamında isə Turanımın toyudur! Gəlinin kimliyini bir həftədən sonra özüm deyəcəyəm!

Turan:

– Əmrin başım üstə dədə! – dedi.

Qəniş ağanın gözlərində bir sevinc parladı, – “Bərəkallah, tərbiyəni belə verərlər ey..!” – dedi.

– Sabahdan isə bütün xırnazlılar yığışıb Turana və mənə bir ev qaralayacağıq. Baxıram hamınızın sifətindən tənbəllik yağır, deyəsən bir-birinizin hayına biganə olmusunuz! Bu gecə isə Dostəli balamın evində gecələyəcəyəm.

Hec kim etiraz etmədi. Başqa vaxt olsaydı qonağın qollarından o yan, bu yana dartmaqdan qollarını yarım metr uzadardılar. Elə bil qurbağa gölünə daş atmışdın, İsgəndər kişinin sözünü döndərən, yəqin ki, bundan sonra da tapılmayacaqdı.

* * *

Sabah ertədən bazar yükümü doldurub, İsmili da götürüb rayona yollandıq. Kəndin bütün arvadları arxamızca su atdılar. Ağlayanlar yenə bir-birinə qarışmışdı. Qəddini dik tutan bircə İsgəndər kişiydi.

Yolda, – “Fərqanəylə işlərin nə yerdədir, İsgəndər babanın təklifiylə ürəkdən razılaşdın, ya, candərdi razılıq verdin?” – soruşdum.

– İsgəndər babaya sən bir şey deməmişdin ki?

– Nə barədə?

– Fərqanə ilə münasibətlərimiz barədə.

– Dəlisən sən? Bunu hardan çıxardın?

– Bəs niyə belə qəfil qərar verdi?

– Mən hardan bilim?

– Fərqanə daha məndən soyuyub. Ondan başqasını çətin ki bir də sevə biləm. Mənimçün artıq arvadımın kimliyinin heç bir fərqi yoxdur. İsgəndər babanın təklifi isə elə göydəndüşmə oldu. Sən düz deyirdin, – “Bir xırnazlı, Xırnazın qaydalarıyla yaşamalıdır...”.

Bu mövzuya bir də qayıtmadıq. Yüku Qəmərxalaya təhvil verib, hərbi komissarlığa yollandıq. Çağırışçılar avtobuslara minib yola düşənədək gözlədim. Yaxşı yol diləyib İsmillə ayrıldıq.

Kəndə qayıdanda artıq İsgəndər kişi “Zibeydəninin dədə yurdu”na yaxın bir yerdə özü üçün binə yeri seçmişdi. Camaat evin divaraltı bünövrəsini qazırdılar. Evdən bel götürüb mən də işləyənlərə qoşuldum. İsgəndər kişi sevdiyi iri daşın üstündə oturub işləyənlərə lağ edirdi, sanki quldar öz qullarının necə işlədiyinə nəzarət edirdi. Cib bıçağıyla şiv bir zoğal budağını dairəvi zolaqlarla bəzəyirdi. Xırnazlılar isə ağsaqqalın gözünə girmək, töhmət almamaq üçün canı dildən çalışırdılar. Məni görcək:

– Yola saldınmı İsmili?

– Bəli, – dedim

– De görüm mənim təzə evimə işıq, istilik, radio və telefon çəkmək üçün nə qədər xərc çəkməliyəm?

– Heç bir xərc. Lazımı şeyləri rayondan özüm alacağam.

– Alarsan və nə qədər xərc çəkdiyini də deyərsən. De görüm yük daşıdığın maşını dəyişməyə ehtiyac yoxdur ki?

– Yox. Hələki kara gəlir.

– Axşam da sənin evində qalacağam. Kəndə nə lazım-dırsa, məsləhətləşərik. Qəniş, sən də gələrsən birlikdə söhbətləşərik.

Qəniş ağa:

– Baş üstə İsgəndər əmi.

İsgəndər kişi nəyisə xatırlayıb Qəniş ağaya gözünü qıydı:

– Qəniş, kəndimizdə “zopu yallısı”nın adətlərini saxlamısınız mı?

Qəniş ağa güldü:

– İndiki cavanlarda hardadı o həvəs ağsaqqal...

– Onda Turanımın toyunda bu cavanlara bir toy tutum ki, 70 ildə yığdıqları piy əriyib bir gecədəyə yox olsun. Qəniş, sən cavanlara zopunun qaydalarını öyrədərsən. Bir ayın tamamında isə yallını özüm çəkəcəyəm.

– Baş üstə ağsaqqal, əllərinə qurban, Xırnazlıların zopaya çoxdan ehtiyacı var, – Qəniş ağa yenə sevinclə gülümsündü. Cavanlar bir-birinə təccüblə baxır, yaşlılar isə bic-bic gülüb zarafatlaşırdılar. Elə bil ki, beyinlərinin hansısa küncündə toz basmış şirin toy adətlərini xatırladıqlarına, bir aydan sonra elliklə yallı gedəcəklərinə sevinirdilər.

– Sən beli qoy bir tərəfə, get yarığanda əhəng bişirənlərə kömək elə, – İsgəndər kişi mənə göstəriş verdi.

– Baş üstə baba, – deyib meşəyə yollandım. Yolboyu belə bir idarəetmənin fəsad və ya xeyirini düşündüm. Sonda, Xırnaz mühitində bir əldən idarə olunmağın faydalı olduğuna qərar verdim. Bir xırnazlı kimi İsgəndər kişiyyə boyun əyməyi özümə şərəf bildim.

Burada yarğan boyunca iri bir quyu qazılmış, çırpı, üstündən də iri qaya parçalarını növbə ilə yığb yarğanın dibindəki dəlikdən çırpıya od vururdular. Yarğanın ağzını isə yarımçıq örtüb ocağın alovlanmasının qarşısını alırdılar. Bir nəfər gün ərzində növbə ilə əhəng quyusunun ocağına keşik çəkirdi. Yanmış daşlar sonradan əzilir, üyüdülür, suyla qarışdırılaraq hörgü üçün istifadə olunurdu.

* * *

Bu arada İsgəndər kişi nəticəsi üçün seçdiyi qızı təyin etdi – bu kəndin “qırmızıyanaq alması” Həmayıl oldu. Həmayıl Turandan üç yaş kiçik idi. Turan da qızı görüb bəyənmişdi. On iki günə İsgəndər kişinin ikiotaqlı evi tikilib başa çatdı. Otaqları bəzədildi, bəy otağı hazırlandı, qab-qacaq alındı.

Və nəhayət hamının səbirsizliklə gözlədiyi toy günü yetişdi. Səhər ertədən süzən leysan yağış bir müddət bizi dilxor elədi. Adamlar ayaqlarını çırmayıb, başlarını karton kağızı, salafan, vedrəylə örtüb o yana-bu yana, kimisi də mal-qara dalınca qaçırdılar. Çətir kimi istifadə edilən dəmir vedrəyə dəyən şıdırıq yağışın damlaları əməlli-başlı “dan-qıltı” çıxarırdı. Günortaya yaxın yağış kəsdi və qızmar günəş torpağın buğunu çıxaranda adamlar toyun təşkilinə daha

şövlə girişdilər. İsgəndər kişinin sevincinin həddi hüdudu yox idi. Üzünü göydə şölə saçan göyğurşağından çəkib camaata tutdu, – “Düz 3 gün, 3 gecə toy qurulacaq. Bu 3 gündə bütün xırnaz deyib-gülüb əylənəcəkdir. Bütün xərcləri özüm ödəyəcəyəm!” – dedi.

“Örən” düzü hələ belə ziyafət görməmişdi. Hamı süfrə arxasında bir ailə kimi oturub deyib-gülüşür, zarafatlaşır, kəndin bərəkətindən yeyib-içirdilər. Cavanlar özlərini bir-iki dəfə mənim evimə verib çıxanda yanaqlarının qızartıları İsgəndər kişinin gözündən yayınmadı. Məni barmağının ucuyla yanına çağırdı. Yanına gəlib günahkarlar kimi başımı aşağı dikdim. Həç kimin eşitmədiyi tərzdə, – “Get o zibil şüşələrini tök çölə, cavanların beynini zəhərləməyi sənə qəti qadağan edirəm!” – dedi. Suyum süzülə-süzülə otağa girib üçkiloluq şüşələrdəki zoğal araqlarını arxa pəncərədən eşiyə tökdüm. Stol başına qayıdanda çəkmə araqın qoxusunun ətrafa yayıldığını hiss etdim. Utandığımdan yerə girmək istəyirdim. Cavanlardan bir-ikisi öz növbəsini dadmaq üçün otağa girəndə əliboş bayıra çıxıb mat-məəttəl çiyinlərini çəkdi – bayaqkı dolu şüşələri kimin içib boşaltdığını bilmək istəyirdilər. İsgəndər kişi onların bu halından məmnunca gülümsünüb mənə boylandı. Mən isə girməyə yerdə siçan dəliyi axtarırdım hələ. Yemək-içməyin şirin yerində kəndin ayağından zurnanın zil səsi dağları yerindən tərpətdi. Nağaraya vurulan çubuğun səsi dağlarda əks olunurdu. Fərzal zurnaçıların qabağına düşüb kəndə girə-girə qol götürüb oynayır və aralıdan ziyafətdəkilərə qışqırırdı, – “Xırnazın yaraşığı qarazurna gəlir ay camaat..!” İsgəndər kişi yerindəcə ayağa durub zurnanın səsinə uyğun elə ləngər vurdu ki, deyərdin bəs gər ağacının yarpaqları sərin mehlə səsləşir. Oynaya-oynaya, – “Oynamağa bir meydan qu-

run, oynayın, əylənin yallı gedin..!" – dedi. Hamı oturacaqlarını götürüb "Örən"in geniş və düz yerində dairəvi düzdülər. Aşıqlar gəlib çatanadək cavanlar artıq mərkəz yerində rəqs edirdilər. Xırnazlıların şənliyinə baxanda məni qəhər boğurdu. İçimdən ancaq bir dilək keçirdi, – "Ya Rəbbim, sən bu eli, bu xırnazlıları şeytandan, şərdən-bələdan uzaq tut. Gör Xırnaza şənlik və şənliyə xırnazlı necə də yaraşır". Bayaqkı xəcalətimi, tənbehdən doğan ayıbı indi sevinc gözyaşları əvəz etməyə başlamışdı. İsgəndər kişi birdən nə xatırladısa bəyə – Turana çöndü, – "Get mənim zopamı və çuxamı gətir!" – buyurdu. Turan sevincək qaçıb evlərindən zolaqlı, bəzədilmiş iki cüt yallı zopasını gətirib babasına uzatdı. Bu İsgəndər kişinin bəzədiyi həmin naxışlı zoğal çubuqlarıydı. İsgəndər kişi çuxanı əyninə geyib çubuğun dəstəyindən tutdu, nəticəsinin baldırına var gücüylə birini ilişdirdi. Turan baldırını ovxalaya-ovxalaya camaatın içinə soxuldu. İsgəndərin səsi gurladı:

– Hə..! Yağlı zopa buna deyərlər. Qəniş, yallını öyrətmisənmi cavanlara?

Qəniş ağa sevincək yerində dikəldi:

– Bəli İsgəndər əmi, hələ bir-iki dəfə məşq də ediblər.

– Onda özün düş qabağa görüm. Haydı igid xırnazlılar, günahlardan təmizlənməyin, qələtlərinizi yeməyin vaxtı çatdı. Düzülün görüm!

Bu dağların yallısını birinci dəfəydi görürdüm. İndi başa düşürdüm bu xırnazlılara güc, birlik, ağsaqqala itaət, vətənə sevgini tərbiyə edən adət-ənənələrin əsl mənbəyini. Allahım, öldürməmişdən qabaq xırnazlıları bir daha Xırnazda görməyi nəsim elə mənə... Yalvarıram sənə Allahım...

Qadınlar və körpələrdən başqa bütün kişilər ortaya keçib bir-birinin arxasında dairəvi cərgəyə düzüldülər. Dəstə-

nin başında İsgəndər kişi əlində zopu – çubuq durmuşdu. Üzünü zurnaçıya tutub, – “Adın nədi, hansı kənddənsən?” – soruşdu. “Bəndalı, Göyarabasdan” – dedi. “Zurnaçı Niftalının oğlu deyilsənmi?” – soruşdu. “Bəli ağsaqqal...”.

– Bəndalı qarazurnanı köklə! Elə çal ki, vətəndən bunca qürbətdə qalan İsgəndərin göz yaşları Xırnaz torpağını suvarsın! Elə çal ki, Zibeydənin nakam sevgisi vüsala çatsın, Cəmilin parça-parça olmuş sümükləri bitişsin! Elə çal ki, zoğal, tut arağıyla zəhərlənib lodurlaşmış xırnaz cavanlarının zopadan sınan sümüklərinin şaqqıltısı dağlarda itsin! Elə çal ki, dağlar yerindən oynasın! Elə körüklə ki, atan Niftalının ruhu şad olsun! Çal aşiq, çal, xırnazlıların bu gün divan günüdür!

İsgəndər kişi çuxasının cibindən üstündə çar Nikolayın şəkli olan qızıl onluq sikkə çıxarıb Bəndalının ovcuna basdı, – “Elə çal ki, qaçaq dostlarımla qisasını bu uca dağlardan ala bilim! O qisası ki, qardaşlarımı yağıdan qoruya bilmədi! Qoy bu dağlar utandığından başını yerə diksən, toz olub yerlə bir olsun!” ... Bəndalını elə bil cin vurdu. Başının işarəsiylə nağaraçıya və züycüyə göz vurdu. Elə bir “Cəngi” başladı ki, yatmış ruhları oyadan İsfəfilin suru ancaq belə qüdrətli ola bilərdi. Dəstə, asta-asta yırğalandı, ritmlə gah irəli, gah da dala ləngər vurub yallıya başladı.

Sən demə bu yallının qaydası beləymiş ki, “toybaşı” – indiki halda İsgəndər kişi – əlində tutduğu şeyi və ya hansısa hərəkəti dəstədəkilər də cəld tapıb ona göstərməliydilər, ya da eyni hərəkəti təkrarlamaq istədilər. Əks təqdirdə yağlı bir zopa halal xoşlarıymış. İsgəndər kişinin çuxasının cibi şişmişdi, demək axşamdan yallı üçün hazırlaşmış. Dəstə, toybaşının önündən sırayla keçib gözüylə İsgəndər kişinin

cibdəki əlini izləyirdi, – “görəsən nə çıxaracaq” deyə. Toybaşı cibindən yenə də qızıl onluq çıxarıb havada göstərdi. Hamı hövlənək Bəndalının cibinə cumdu. Bəndalı isə cibini elə bərk бүkmələdi ki, qızılı heç Əzrayıl da ordan çıxara bilməzdi – qızıl onluğu götürmək heç kimə müyəssər olmadı. İsgəndər kişi hər önündən keçənə yağlı bir zopa ilişdirirdi. Qıçını qucaqlayan kim, göynərtidən yerə sərilən kim... Qıraqdən övladlarının, ərlərinin, qardaşlarının halına acıyan qadınların naləsi səslənirdi, – “Əlin qurumasın!”, “Uf! Can bala!”, “Ay insafsız adamı da belə vururlar heç!”... Amma İsgəndər kişi halından çox məmnun idi. Heç kimin də dəsətəni pozmağa ixtiyarı yox idi. Heç kim də qaçmağa meyl eləməirdi – bu qorxaqlıq, darqursaqlıq sayılardı. “Ah-vay” da ayıb idi – kənardan gəlin, arvad-uşaq, sevdiyi qız baxırdı axı... Mənim zopa payım çatanda İsgəndər kişi mənim payımı elə artıq elədi ki, – “Qoluna qüvvət..!” – deyib yanan baldırımı qucaqladım. “Bu cavanlarımızı zibillə zəhərlədiyin üçün!” – dedi. İkincisi isə dalıma – yumşaq yerimə dəydi, – “Bu isə qızılı tapmadığın üçün!” – dedi. Tab gətirməkdən başqa əlacım yox idi – axı mən də xırnazlı olmağı könüllü seçmişdim. Ən güclü zopanı isə haqq üçünə bəyə – Turana vururdu. Sıra zopa payını alandan sonra toybaşı cibindən baş yaylığı çıxardı. Hamı güllə kimi ana-bacısına cumdu. Qadınlar ikicə dəqiqənin içində yaylıqsız, ləçəksiz qaldılar. Abırını qoruyub yaşmağını övladına verməyənin balasının payı isə yenidən yağlı zopa oldu. İsgəndərin “tikanlı” dili susmurdu, yaylıqsız, yaşmaqsız qalan qadınlara dönüb:

– Əzizinizin bir çubuq ağrısına dözməyib yaşmağını açan xırnazlı analara ayıb olsun! – hər dəfə zopanı endirib qarşısında inildəyənin gözlərindəki ağrıya sevinclə baxanda,

elə düşünürdün ki, – “Bu kişidə azca da olsa insaf yoxdur...”. O isə çubuqlar sındıqca digərini əlinə alıb bizə olmazın zülm verməkdən zövq alırdı.

İsgəndər kişi çubuqla yerdə bir kiçik çala qazdırıb içini suyla doldurdu. Sonra qarniüstə üzanıb dilini suya batırdı, – “Hə xırnaz igidləri, vətən torpağının dadını heç dadmırsınız mı!” – hamı bircə-bircə çalanın suyunu yalayıb ağzındakı torpağı çeynəyə-çeynəyə dikəlirdi – bu zopu göynərtisinə ara vermək üçün bir fasilə tapşırığı idi...

Həmin gün xırnazlıların sevinc günü oldu. Analar həmin gecə övladlarına, ərlərinə təpitmə qoydular. Turan kürəyində, baldırlarındakı zolların göynərtisindən gərdəyə yaxın duracaq halda deyildi. Sabah xırnazlılar müharibədən çıxmış adamlar kimi axsayır, belibükük, sifətində ağrı gəzir-di. Ancaq bir-biri ilə qarşılaşanda zopanın bədənlərində açdığı qançırıları göstərib qəşş edir, zarafatlaşırdılar.

* * *

Bax mənim doğma Xırnazım belə Xırnazdı. Allah da sanki insanların şərindən, nadanlığından bezəndə, bizim Xırnaza baxıb dincəlir, heç olmasa yer üzündə 37 evdən ibarət xırnazlılara görə qiyaməti ləngidirdi. Amma, Allah xırnazlıların bu şad həyatını qısqandı – bezdi bu qədər şad-yanalıqdan. Yerdə heç bir şeyin düz getmədiyinə hirsələnib, xırnazın dinc həyatını da haram elədi. Acı qiyamət gəlib Xırnaza da çatdı.

Dövrən həmin dövrən deyildi, heç xırnazlıların da əvvəlki vaxtı deyildi, ancaq Allah həmənlə Allah idi. Allah belə

etməməliydi. Allah xırnazlıların həyatını acı zəkkuma, Xırnazı isə donuz yaylağına çevirməyə qərar verməməliydi. Amma Allahın nəfsinə keçdi Xırnaz. Allahı bu qərarından dəyişməyə isə heç kimin gücü çatmadı. Əzgilin xərəllədiyi vaxtı bir daha görə bilmədik. Erməni oğraşlığı, satqınlarımızın şərəfsizliyi xırnazlıların dağ vüqarını qırdı, onları Sumqayıtın küçələrinə səpələdi...

* * *

Mən bu qeydlərimi Xırnaza getdiyim gündən tutmağa başladığım gündəliklərimdən seçib yazırdım. Düşünürdüm ki, arvadımın və oğlumun dərđini unutduracaq bir məşğuliyyət tapmışam. Amma bilmədim ki, aradan şeytan dilli illər ötəcək və xırnazlılar öz elindən didərgin düşəcək, öz doğma dağlarının, təmiz havalarının həsrətilə qovrulacaq, sapsarı tifillərə çevriləcəklər. Və mənim bu gündəliyim mənə Xırnaz boyda bir yük olacaqdır. Doğma elimizdən pərən-pərən düşəndən sonrakı günlərimizi bu gündəliyə yazı bilmədim. Daha bu gündəliyin davamı olmayacaq. Xırnazlıların son günlərini, indiki didərginlik həyatını yazsam əlim quruyar, ürəyim çatlar. Sumqayıtın Politeknik Texnikumunun yataqxanasında məskunlaşmış xırnazlıların hər səhər xlor yükünü “kənd yadigarı Qazel”imizə yükləyib Bakının kəndlərində veyil-veyil, – “Xlor var, xlor!” – deyə bağırmağımızın nəyini yazım axı. Küçə-küçə xlor satmaq xırnazlıya yaraşarmı heç...

* * *

İsgəndər kişiylə Xırnaz daha da müdrikləşmiş, birləşmiş, bütövləşmişdi. İsgəndər kişi doğma vətəninə cəmi iki il yaşadı. Dedi ki kimi mələksima nəticəsiylə İsmili evləndirdi. Türkiyədə yaşayan qohum-əqrəbasının bir neçəsini doğma kəndinə gətirdi. Onu valideynlərinin yanında dəfn etdik. Yaxşı ki, ikinci dəfə vətəndən didərgin düşməyin acısını yaşamağı tanrı ona qıymadı. Son nəfəsinədək, – “Bu azğınlar yenə başladılarsa, yumruğunuzu birləşdirin!” – deyirdi. “Bəs özümüzün satqınlarımızı neyləyək?” – soruşanda, – “cəhənnəm olsun vətən, siz Xırnazı qoruyun və onun uğrunda şəhid olub doğma torpağınıza qarışın! Siz qürbətə nə olduğunu bilməzsiniz! Nəbadə əlinizi hər şeydən üzüb didərgin düşməyə razı olarsınız! Özünüzü öldürün, ancaq Xırnazı tərk etməyin! Qürbətə nə olduğunu anlamazsınız siz...” – bu da son vəsiyyəti oldu aylarca xəstə yatan İsgəndər kişinin. Ancaq indi qürbətə nə olduğunu, İsgəndər babanın o vaxt qürbətdə nələr edədiyini bütün xırnazlılar yaxşı bilirlər. Xırnazlıların cəsarəti çatmadı özlərini Xırnazdaca qətl etməyə. Dedilər ki, – “Uzağı bir-iki aya hökumət torpaqlarımızı geri alar yaqın..”. İndi qürbətə cəhənnəm əzabını yaşayırlar – həm də həyatın acı qamçısını yalayaraq, dizin-dizin sürünərək yaşayırlar. Əgər buna yaşamaq demək olarsa...

* * *

İndi hər xeyir-şərdə xırnazlılar gizli bir sirrin üstünü açmaq üçün bir-biriylə çoxdandır pıçıldaşırlar, – “Görəsən qızılları tapan kim idi..?”. Ancaq Qəniş ağanın yasında hamının yekdil fikri beləydi ki, – “Elə İsgəndər kişinin Türkiyədən Xırnaza qayıtmaqda məqsədi, vaxtilə basdırdıqları

küpəni tapmaq olub". İndi xırnazlıları bir sual maraqlandırır, – "Görəsən İsgəndər kişi qızılların hamısını xərcləyib qurtarmışdı, yoxsa, qalanını Turan apardı..?"

İş orasındadır ki, günlərin birində qoyun nobatına gedən cavanlardan biri kəndə xəbər gətirdi ki, "Camov"da qırılmış küp qırıqları tapıb, hətta qırıqlardan bir neçəsini kəndə də gətirmişdi. Sonradan bu küpənin, "Zibəydanın dədə yurdu"-nun arxasındakı iri daşın altından çıxarıldığı da bəlli oldu. Hamı bir-birindən şübhələnirdi. Küpləri tapanın susmağı isə xəyanət kimi qiymətləndirilirdi – çünki bir xırnazlının, xırnazlıdan gizlini olmazdı. Ancaq kəndə elektrik, asfalt yol, körpü, suvarma arxı çəkiləndə bu işləri maliyyələşdirən İsgəndər kişidən şübhələnməyi arlarına sığışdırmamışdılar. İndi Xırnazın şəhərdə böyüyən cavanları sırtılmış, ağzına gələni dillərinə gətirməkdən çəkinmirdilər. Didərgin elin bir ağsaqqalı yox idi. Hamı qızılların sahibinin İsgəndər baba olduğunu, əvvəlcədən küplərin yerini bildiyindən əmin idi.

Turan və İsmil isə qaçqınlığın əlindən ailələrilə birlikdə Türkiyəyə köçmüşdülər. İsmil ikinci təhsilini Türkiyənin ən qabaqcıl hərbi akademiyalarının birində bitirdi. İndi bizim Müdafiə Nazirliyinin zabitidir. Xırnazlı ali təhsilli gənclərin indi sayı-hesabı itib – oğlanlı-qızlı ali məktəblərə qəbul olublar. Aradan 20 ilə yaxın vaxt keçəndən sonra Xırnaz gənclərinin hər toyunda toybaşılığı öhdəmə götürüb zopa yallısı çəkirəm. Artıq toylarımız zopusız, zurna-nağarasız olmur. İndi İsgəndər kişinin və Qəniş ağanın ölənlərinə mən rəhmət oxutdururam. Ölüb vətəndə qalmadıqlarına görə onlar bundan artığına, Cəmil kimi diri-diri şaqqalanmağa layiqdirlər.

Bu günlərdə Qədim adlı xırnazlının (buna xırnazlı demək olarmı heç, – Sumqayıtda doğulasan, burda böyüyüb,

burda da ailə qurasan?!) toyunda İsgəndər kişinin məzarından götürdüyüm torpaq bükməsinə dəstəyə və toydakılara göstərib soruşdum, – “Bilirsiniz bu torpaq nə torpağıdır? İsgəndər babanın məzarından götürdüyüm Xırnaz torpağıdır... Di göstərin mənə Xırnaz torpağını!”. Hamı bu saat dalına dəyəcək zopa yerini ovxalayarkən, Rəxşəndə xala arvadların arasından çıxıb ortaya girdi. Əlini sinəsinə salıb ürəyinin başından burun dəsmalına bükülmüş torpağı çıxardı. Dəsmalın düyünlərini açıb torpağı göyə sovurdu. Onun dedikləri qulaqlarımızda barıt kimi partladı, musiqiçilər gərgin və bərəlmiş gözlərin qamçısına susdular. Rəxşəndə xala zopanı əlimdən qapıb:

– Budur Xırnazın son qalan torpağı! Zibeydənin qəbrindən götürmüşdüm! İndi o da Azərbaycanın torpağına Sumqayıtda qarışdı. İllərdir vətən yadıma düşdükcə bu torpağı tutiya kimi yemişəm – qalanım bu qədər idi! Di dizin-dizin iməkləyib ayırın mənim torpağımı bu yerdən, ya da arsız-arsız şıllaq atın Xırnaz torpağını tapdalayaraq! Di yığın mənim bir çeynəmlik torpağımı!!!

Hamı yerində qurumuşdu. Əlimdəki torpağı ovcuma yığıb Rəxşəndə xalaya uzatdım. Bu yallının qaydasına uyğun toybaşının çıxardığını göstərmək deyildi, bu ən qiymətli vətən torpağını onunla bölüşmək istəyi idi. Lakin Rəxşəndə xala hələ Xırnazda düzəltdiyim, illərlə qoruyub saxladığım naxışlı zopunu mənim harama gəldi vurduqca daha da hiddətlənir, – “Mənə torpağımı qaytar! Qaytar mənə öz dağlarımı, meşələrimi, bulaqlarımı” – deyib zopa qırılınca məni o ki var döydü. Heç cıqqırımı da çıxarmırdım – qamçıdan da acı şaqqıldayan sözləri bütün bədənimi keyitmişdi – mil kimi yerimdə donub qalmışdım. Təkcə zopunun əl tutacağı qalan-

da, çubuğun ucu qaşımı cırıb gözümlü qanla dolduranda Rəxşəndə xalanı bağrıma basdım. Göz yaşlarım qan-su oldu. Rəxşəndə xalanın ürəyinin döyütüsünü bütün sinəmdə hiss edirdim. Kəlağayısı sürüşüb düşmüş, ağ birçəkləri dəli kimi pırtlaq-pırtlaq olmuşdu. Handan-hana üzünü məndən aralı-yıb gözlərimin içinə hiddətlə baxdı:

– Axı sən savadlısan! Axı sən yuxarılara yaza bilərdin! Axı sən Xırnazın yolunu tanıyırsan! Axı sən elə bir silah icad edə bilərsən ki, bütün erməninini yer üzündən silib atasan! Axı sən əlin hələ silah tutur! Axı sən Xırnazdan başqa da hər şeyini itirmisən!...

Yer yarılısaydı, yerə girərdim. Rəxşəndə xala qollarımın arasında ağırlaşırdı. Birdən yavaş-yavaş qucağımda dizüstə sürüşdü. Bircə, – “Kəlağayımı başıma çək., mən Xırnazıma gedirəm... Qızlığımın şən çağlarına dönürəm... Sizsə burda yanıb-yaxılın, biqeyrətlər...”. Rəxşəndə xala canını elə qucağımdaca tapşırdı. Qadınlar üzlərini cıra-cıra, saçlarını yola-yola bizi dövrəyə aldılar.

Özümə gələndə ətrafa baxdım, bir-iki cavandan başqa bütün kişilər salonu tərk etmişdilər. 92 yaşlı Absəməd dayı kirli burun yaylığı ilə gözüünün mütüyunu silə-silə qalmışdı – çıxış qapısının yerini tapa bilmirdi. Yanlış anlamayın, onlar qaçıb aradan çıxmamışdılar! Rəxşəndə öz ölümüylə onlara xırnazlı olduqlarını xatırlatmışdı – Rəxşəndə onların qeyrətini tərpətmişdi, onlardan kişi qeyrətli, həm də xoşbəxt çıxmışdı!

* * *

Rəxşəndə xalanım ölümündən bir neçə ay ötmüşdü. Bir gün Qədim dedi ki, – “Dostəli əmi, toyumun kasetinə birçə siz baxmamısınız, istəyirsinizsə, verim siz də baxın?”. Gətirdi və Rəxşəndənin ölümünə, məni dəlicəsinə zopa ilə döydüyü səhnəyə baxdıqca, zopaların yerini sığalladım. Onun gözlərimin içinə baxıb dediyi sözləri qulaqlarımda zoqqukladığını eşitdim, – “Axı sən yuxarılara yazı bilərdin! Axı sən Xırnazın yolunu tanıyırsan! Axı sənənin əlin hələ silah tutur! Axı sən Xırnazdan başqa da hər şeyini itirmisən!..”. Ancaq Qədimin öz toyunda göz yaşları axa-axa hərbi forma geymiş İsmilin paqonlarından yapışb onu silkələyərək bağırıldığını indi xatırlayıram:

– Bizi qürbətdəki Xırnazımızı azad etməyə səsləyən bir əlizopalı “toybaşı” yoxdurmu bu ölkədə! O “toybaşı” döş cibindən bizim Xırnazın quruca şəklini çıxarsın, qabağa düşməyi əmr etsin, biz ona doğma Xırnazımızı göstərək – onu Xırnazın “Örən”ində qarşılamasaq kişi deyilik. Hardadır görəsən o Ağ Atlı Oğlan! Gəl al İsgəndər kişinin öz əliylə bəzədiyi yallı zopasını bizim əlimizdən! Əlimizə zopa əvəzinə silah ver! Bizi Xırnazımıza səslə! Ölək bu yolda, amma heç olmazsa, Xırnazımıza bir addım da olsa yaxınlaşaq! Fikriniz ancaq Xırnazdakı qızilların yanındadır, şərəfsizlər!

Vəhabi olduğundan saqqalı onu yaşından xeyli yaşlı göstərən Fərzalı da Qədimə qoşulmuşdu:

– İsmil, çox gecikirsiniz qaqa! Dəliqanlı xırnazlıların artıq sizin siyasətinizlə oynamağa səbri çatmır! Ya qabağa düş, ya da, bu davada sənə ehtiyacımız qalmayacaq – dalda qalan tənbel sərkərdə xırnazlılara lazım deyil! Səni oxudub

hərbçi etdik, daha nə lazımdır sənə?! Onsuz da sıralarımız günbəgün seyrəlir – biz qırılıraq! Bizə Azərbaycansız yaşmaq da olar! Onsuz da burda basdırdıqlarımızın sümüklərini də doğma Xırnaza daşıyaçağıq. Ancaq heç olmasa Sumqayıtda doğulan xırnazlılara qeyrət uğrunda cihadın nə olduğunu daddırmaq istəyirik. Çünki, bir xırnazlıya göstərə biləcəyimiz bir şey varsa, o da, əsl xırnazlının dağ vüqarı və kişi qeyrətidir! Başa düş, biz gözləməkdən qeyrət daşıyan başımızı itiririk! Bir azdan biz bir şeyə yaramayan qoyun sürüsünə dönəcəyik – əlimiz silah tutmayacaq! Allah eləməsin ki, sənə də ancaq bu lazım olsun! Yoxsa, qiyamətin ilk qılgıncımlarına Azərbaycan dözə bilməyəcək! Bizə qeyrətimizi göstərməyə meydan verin! Düşməne zopa çəkmək üçün döyüş meydanı verin! Kimdədir bu ixtiyar – de, qabağa çıxsın!!! Xırnazı erməninin donuz yaylağına çevirmək oğraşlıqdan da betərdir. Qoy xırnazlılar şərəfsiz, qorxaq olsun, ancaq Xırnazı donuz yaylağı olmasına göz yuman Azərbaycanı bu şərəfsizlikdən qurtarın!”

Mənim zarıyaraq söylədiklərim isə lap yersiz alınmış:

– Qızıl pulların yerini ancaq mən bilirəm. Çünki, İsgəndər kişinin gözləri qarşısında çar Nikolayın kəlləsi olan 971 ədəd “onluq” qızılı mən öz əllərimlə basdırmışdım. Bu sirri isə məndən başqa heç kim bilmir və bilməyəcəkdi – Xırnazın torpağına and içmişəm! And içmişəm ki, yalnız Xırnazda qalan xırnazlılara xərcləyəcəyəm – xırnazlılar isə vətəndən və qızıl küpündən çox uzaqlardadırlar. Qızıllar Xırnazdadır. Bu qeyrətlə xırnazlılar qulaqlarının dibini görürlər, amma qızıllara qovuşa bilməzlər.

...Sən demə doğma xırnazlılarımdan mənə dəli hesab edənlər varmış və məndən buna görə gen gəzirmişlər. Sən demə bu sirri onlardan gizlətdiyim üçün mənim “Qazel”imlə xlor daşımaqdan qaçmışlar...

Tək ümidim sənsən Allah, insafa gəl, qaytar xırnazlı günlərimizi...

Epiloq

Bir gün televiziyanın “Xəbərlər” proqramında belə bir xəbər yayıldı, – “Azərbaycanlı mülki şəxs erməni tərəfə keçərkən əsir düşmüşdür. Həmin adamın şəxsiyyəti və düşmən tərəfə keçməsi faktı MTN tərəfindən araşdırılır...”.

Bu xəbərdən üç gün sonra isə Dostəlinin “Qazel”ini “Haramı düzü”ndə tapmışdılar.

Kim bilir, bəlkə elə Xırnazı yağılardan təmizləmək üçün gedirmiş? Axı o hamımızdan bacarıqlıydı. Və onsuz da o hər şeyini itirmişdi...

Amma artıq iki ildir ki, ondan heç bir səs-soraq yoxdur. Bəlkə də gizlətdiyi qızıllarına qovuşmaq üçün gedibmiş, – belə deyən xırnazlılar da var. Kim bilir...

Bizə qalan elə Dostəlinin yazdığı bu gündəlik oldu – keçən xoş günlərimizin yarımçıq qalan gündəliyi...

24 dekabr 2010-08 fevral 2011

İşıq pulu

Bu hekayə, "OxuZali.az" saytının keçirdiyi "Ədəbi Azadlıq – 2012" müsabiqəsinin ilk onluğuna düşərək "Finalçı" mükafatını qazanmışdır.

– Yatmırsan? Niyə gözlərini kor eliyirsən bu qaranlıqda?
Uşağı güclə yatırmışam, bu saat işığa duracaq...

– Uşaqlar xalasığildən nə vaxt qayıdırlar?

– Mən nə deyirəm, bu nə soruşur... Sabah gəlirlər.

– Bir-iki dəqiqəyə gəlirəm gülüm, az qalıb...

– Sabah işıq pulu gələndə deyəcəksən ki, – "Bu qədər işıq pulu olar..!?" . Gəlib oyadacaqsan məni də, tez ol bir az...

Möhsün başını qaldırmadan yazı makinasında yazmaqda davam edərək:

– Get gəlirəm, mane olma!

Aşanın sifəti yenə bozardı – Möhsünün də qorxduğu elə bu idi. Ürəyində, – "Gorgörmüş sifəti yenə bozardı" – düşündü.

– Yazdığı da bir şey ola barı... Cəhənnəmə gəl səni, boş-boş şeylərlə başını qatırsan. Kağız-qələmə verdiyin pullarla bir ayın çörəyini almaq olardı. Kaş biləydim nə yazırsan!

– Bunun üçün yazdıqlarımı oxumağın lazımdır... Başlama yenə... – başını yazı makinasından qaldırmadan mızıldadı.

– Bilsəm ki, maraqlı bir şey yazırsan oxuyaram.

– Oxumaq üçün savad lazımdır, – elə bil Möhsün də inadına düşmüşdü.

– Oxuyub nə olmusan ki, axırda maşını da satdın – qaldıq piyada. Sabah Yeni İl gəlir. Sən isə heç bazarlıq da eləməmişən...

– Əlli dərənin suyunu bir-birinə qatma. Hələ bir gün var bayrama, bazar dağılmadı ki. Sınıq-salxaq maşındandırısa, olmamağı daha yaxşıdır. Neynirəm maşını – getdiyim məktəb, gəldiyim evdir. Evlər it kökündədir, təmir olunmalıdır. Sabah-birigün qızına elçi gələcək, oğul evləndirəcəksən. Maşının qiyməti günü-gündən düşür, – Möhsünün soyuq və vecsiz cavabları Aşaya od qoyurdu.

– Ondasa, rahat yaz qəzəllərini!

– Qəzəl deyil, elmi işdir.

– Paho, bizim Cəbiş müəllim uşaqları acından qırdırıb elmi iş yazır ay ellər! Kül bu elmi işi oxuyacaq adamın başına ki, bir qram ağıl yoxdu onun.

– Yaxşı get, gəlirəm... – arvadının üzünə yazıq-yazıq baxdı.

– Gəlib neynəyəcəksən? Əlindən bir şey gələnlər kimi də elə deyir ki, eşidən deyəcək ki, bu saat çarpayını aslanlar kimi dişlə, caynaqlarıyla didib-dağıdacaq...

– Allah ləzzətini qaçırsın sən!

– Axırıncı dəfə ləzzətin dadını nə vaxt aldığımı unutmuşam, enlikürək kişim mənim!

– Offf, off...!

– Qarayara of, qara qulğuna of!

– Niyə mənim qara taleyimə sən qismət oldun axı Aşa. Sizi görüm dərin yatasınız ay ata-anam...

– Lampanı yandır qaranlıq taleyin işıqlansın! Sənin kimi korafəhim ərdəndirsə, heç olmasaydı yaxşıdır. 20 ildir ki, mənim səmərəmə ev-eşik sahibi olmusan, burnundan gəlsin sənin!

– Bəlkə evi sən almısan, sənin çörəyini yeyirəm ay qız? Çərənləməkdən başqa nəyə yarayırsan axı!

– İndi ki belə oldu, yazdıqlarını apar sat və qarnını doyur. Görüm bu qədər yazdıqlarına bir qara qəpik verən axmaq tapa biləcəksənmi! Sən bu dünyada sağ qalmış axırıncı axmaqsan ay bədbəxt, bundan xəbərin var sənin? Camaat qaz vurub, qazan doldurur ey! Səninlə yazmaqdan barmaqların qız əllərinə dönüb.

– Əlimdən bu gəlir Aşa, səni and verirəm gorbagor atanın qəbrinə get yat, mən də gəlirəm. Axşam-axşam məni it kimi hürdürmə, qonum-qonşudan ayıbdır!

– Gəlmə, yolunu gözləyən yoxdur sənin. Gəlib dalını çevirib yatacaqsan da...

Möhsün hövsələsini basmağa, sülh yaratmağa çalışdı:

– Başa düş, axı bu acı dilindən sonra səni qucaqlayıb öpməyimi, səni sevdiyimi deməyimi eşitmək istəyirsən? Axı sən niyə belə oldun gözümün qarası? Niyə o mülayim xasiyyətin, qayğıkeş ürəyini kir-pasaq örtüdü sənin? Bu dünyaya bir dəfə gəlirik, axı niyə bu ömrümü zəkkuma çevirir-sən, nəyin əskikdir sənin? Nəyin dərdini çeynəyib durmusan

– sənə xəyanət etməmişəm, şükr Allaha, dolanışığımızdan bir korluq çəkmirik, geyim-kecimin yerində, gül kimi uşaqlarımız... Axı nədi səni zəvzədən?

– Mətəyə dəyən kimi məktəbdən qayıdıb yapışırsan bu sınıq stula, axşamadək nəysə yazırsan. Uşaqlar da gələn kimi hərəsi bir tərəfə təzirlər. Axı mən də insanam! Qulağıbatmış kimi oturmaqdan bayquşa dönmüşəm. Məni adam yerinə qoyan yoxdur bu xaraba evdə.

– Bizim 60-a yaxın yaşımız var Aşa. Bu gündən sonra uşaqlarımız üçün yaşamalıyıq. Bəlkə də haqlısan, sənə söhbətə, qayğıya az diqqət yetirirəm. Amma, istəyirəm ki biləsən, başladığım bu yazı mənimçün olduqca vacibdir. Bitirməyincə də rahat ola bilməyəcəyəm. Mənə bir qədər də vaxt versən başım açılacaq. Onda sənə dizini qucaqlayıb gələcək nəvələrimiz barədə nə qədər desən dərdləşərik. Olarmı gözümün qarası..?

– Məni çərləyib öldürəndən sonra dizimi yox ey, ayaqlarımı da qucaqlasan nə xeyri var ki? Məni sən bu hala salmısan! İnsanda nə qədər səbr olar axı. Sözü elə bil daşa deyirsən, bir soyuq qara daş qucaqlayıb yatmaq, sənənlə yatmaqdan minqat ləzzət verər mənə!

Möhsün dözmədi, qalxmağıyla şax bir silləni arvadının qulağının dibinə ilişdirməyi bir oldu:

– Tünbətünün qızı! Varidatına lənət sənə! Allaha and olsun uşaqlarım olmasaydı, səni bircə gün saxlasaydım naqişi olardım.

– Əlin qurusun heyvan öküz! Sən onsuz da nakişidən nəylə fərqlənirsən ki...!

– Əlimi qana bulama, get, rədd ol yat.

Aşa əl atıb stolüstü lampanı söndürüdü, ağlaya-ağlaya, mırıldana-mırıldana qapını çırpıb yataq otağına keçdi. Qapının səsinə balaca Ayxan yuxudan durdu. Yataq otağından Aşanın bağirtısı gəlirdi:

– Ömrü budanmış itin küçüyü, yat!

Uşağın dalına vurduğu sillənin səsinə Möhsün gözlərini qırıpdı. Astaca, – “Əllərin qurusun sən!” – dedi.

Ayxan ağlaya-ağlaya, – “Atama istiyiyəm” – deyib Möhsünün qucağına qaçdı.

Uşağı qucağına alıb tez də sakitləşdirdi. Hirs soyumamışdı:

– Səni lənətə gələsən belə bəxt, belə tale. Axı nə günahın sahibiydim ki, qarşıma belə gəvəzə arvad düşdü.

Yataq otağından Aşanın zil səsi eşidildi:

– Nə çərənliyirsən orda, kötük!? Nə söyürsənsə, özünün külərə getsin! “Eşşəyim ölüb, başı qızıldandır” – sənın savadına da, yazdıqlarına da...

– Mənə bir çıxış yolu göstər Allahım. Səbrimi, ağılımı alma əlimdən. Nolar mənə ucuz bir ölüm ver Allahım..!

* * *

Möhsün xüsusi əlamətilə seçilənlərdən deyildi – arıq cüssəli, azca dazlaşmış, ortaboylu, 56 yaşında bir fizika müəllimi idi. Xasiyyəti mülayim, xeyir-şərdən qalmayan, qə-səbədə və qonşuluqda xətir-hörməti olan adi insan idi. Valideynlərin əlbirliyi ilə doğmaca dayısı qızıyla ailə qurmuşdu. Əslində evliliyin 20 ilini xoşbəxt həyat hesab etmək olardı. Di gəl ki, müəllimliyin gün-güzaranı, ad-sanı laxlayandan, hər gədə-güdənin əli pulla oynamağa başlayandan Aşanın

içinə elə bil cin girmişdi. Qonum-qonşuda bacarıqsız birini maşın, ev, zinət şeyləri aldığını eşidəndə cin atına minirdi. Bütün hirsini, həsədini ərinin üstünə tökürdü. Baxanda bu deyingənliyi paxıllıqdan da yaranmırdı, ona elə gəlirdi ki, bacarıqda heç kimdən geri qalmayan əri baş qoşsaydı, hamıdan çox qazanardı. Di gəl ki, Möhsünün pir deyib yapışdığı müəllimliyi onun qanına və canına hopduğundan belə qazanc yollarını ağlının ucundan da keçirmirdi. Möhsün çox səbrli adam idi, lakin bu səs-küyü qonşular eşidəndə utandığından bilmirdi ki neyləsin. Hətta, bir dəfə arvadı binanın girişində yavalıq edəndə, qonşusu Hacı Adilə öz “kişiliyini” göstərmək üçün arvadının saçından tutub evədək sürümüşdü. O gün evdə çox ciddi davaları olmuşdu və qərara almışdılar ki, valideynləri rəhmətə gedəndən sonra adam balası kimi ayrılınlar. Ancaq valideynləri öləndə, ilk uşaqlarının artıq 16 yaşı vardı deyə bu fikirlərindən də vaz keçdilər, – “Talehimiz belə gətirib, ömrümüzün sonuna nə qalıb ki...” – deyib tanrı verən ömür payını bilə-bilə dava-dalaş yelinə verirdilər. Qonşular həmişə deyirdilər ki, – “heyif belə abırlı kişidən ki, bəxtinə yava arvad düşüb”. Qarışqanı da tapdalmaz, xeyir-şərdən qalmaz, keçmiş şagirdlərindən biri dara düşəndə ona ürək-dirək verməkdən yorulmazdı. Dolanışıqları da pis deyildi – ailəni namuslu müəllim maaşı çərçivəsində dolandırırdı.

Aşa isə olduqca qıvrıq, əlli-ayaqlı qadınydı. Yoxdan bir şeylər hazırlayıb uşaqlarının qarnını doyurmağı bacarırdı. Di gəl ki, dili zəhrimara qalmış, qırmızı acı bibər kimi adamı sarsıtmaqdan ötrü yaranmışdı. Möhsünü istəyib ərə gəlmişdi, amma ərindən nə istədiyini heç özü də bilmirdi. Qısqanırdımı? Yox, ömürbillah əri başqasına kəc baxacaq

adam deyildi. Əri çox ürəyi-yuxa adamdı, halallıq tərəfdarıydı. Bircə, ildə instituta hazırladığı iki uşaqdan aldığı kiçik pulu çıxsaq, başqa haramda işi yox idi (repititorluğu da Möhsün özü haram hesab edirdi). Aşa, sanki, dil ona danışmaq üçün verildiyindən danışır, həm də adamı “cinnəndənnən”, “məzhəbdən” çıxaranadək danışır. Onun başqa dərdi yox idi – o, sadəcə zəvzək idi. Allah adamı beləsindən qorusun!

* * *

Gecə, gündüzün ağ çarşabına ehmalca örpənəndə Möhsün yataqdan qalxdı. Bu gün birinci saat dərsi vardı, həm də ağır gün idi. Çayı özü qaynadıb dəmlədi – Aşa iki gün hələ mısmırığını sallayacaqdı.

Günorta evə gələndə isə gördü ki, arvadı yenə həyətdə səsinə başına atıb.

– Allah evinizi yıxsın, görüm çirağınız sönsün, işıqlı dünyaya kor baxasınız, Yeni İl gecəsi də işıq söndürərlər heç!? Siz heç müsəlman, insan deyilsinizmi! İnsaf, insanlıq nə demək olduğunu heçmi qanmırsınız ay bişərəflər!

Möhsün nə olursa olsun, arvadının kif qoxan səsinə mümkün qədər tez kəsmək, camaat içində daha da biabır olmamaq üçün addımlarını yeyinlətdi. Arvadına çatıb qolundan yapışdı:

– Nə olub yenə!

– Canına dərd olub, böyrünə də qara azzar! Sənə demədim ki, işığı az yandır? Borca görə işığı kəsiblər, özü də xəlvəti kəsib, blomlayıb qaçıblar şərəfsizlər!

– Bayram vaxtı belə iş eləməzlər.

– Bah! Sənin kimi fəqir-dilsizin hələ gəlib yataqda arvadının qucağına da girərlər!

Möhsün onun qolundan tutub evə dartdı:

– Yenə həyasızlıq eləmə Aşa, səni and verirəm balalarının canına, məni camaatın içində biabır eləmə yenə, danışığına fikir ver, əxlaqsız şeylər danışma...

– Mənəm əxlaqsız!? Günün günorta vaxtı gəlib işığını kəssinlər, sən də otur qoyun kimi gözlərini döy, elə..!?

– İndi özüm məşğul olaram, sən keç içəri. İndi özüm gedərəm işıq idarəsinə...

– Get. Roman yazınca, bir az da bu oğraşların belə şərəfsizliklərindən yaz! Yaz və göndər birbaşa prezidentə. Qoy bu gicitkən, qaratikan kimi insanları dalayan bu gözəgörməz milçəkləri, gənələri, ağcaqanadların hamısını tutub bassınlar dama!

– Yaxşı, qışqırma, keç içəridə otur sakitləş, mən də indi gəlirəm.

Möhsün arından büzüşmüşdü. Gərək axşam Aşa deyəndə lampanı söndürəydi. İndi bir ay o çərnləməsin deyə gecələr yazmaqdan vaz keçməliydi. Yoxsa arvadın “dır-dırı” qonşuları təngə gətirəcəkdi. İki tin o yandakı Mənzil İstismarı İdarəsinə yollandı. Oradan işıq idarəsinin telefonunu öyrənilər idarənin baş mühəndislə danışdı:

– Axı belə olmaz qardaş. Gəlin deyin ki, – “Bu qədər borcunuz var, ödəməsəniz kəsəcəyik”. Biz də bir gün tez, bir gün gec pulu ödəyək, axı bayram günü işığı kəsmək zalımlıqdır, insafsızlıqdır. Nümayəndənizi göndərin pulu ödəyək və işığı qoşsunlar.

Ona dedilər ki, uzağı yarım saata yoxlayıcı gələcək və kabeli birləşdirəcəklər.

Möhsün evə qayıdanda arvadı mətbəxtə soğan dağı bişirirdi. Qızarmış soğanın başgicəlləndirən qoxusu bütün otağı ağzına almışdı. Möhsün iş paltarını dəyişib yemək stolunun arxasına keçdi. Arvadı bir neçə dəfə zala keçdi. Ərinin yemək, ya da çay gözlədiyini bildirən baxışlarını görsə də mətbəxtdən Aşanın ancaq “qara kağızı” gəlirdi. Oturmaqdan bezib ehtiyatla dilləndi, – “Yeməyə bir şey var?”

– Çor, qarayara istəyirsən gətirim! İşıq səhər ertədən sönüb!

– Heç olmazsa çay gətir...

– İşıq yansın sonra dəmləyərəm.

Söz güləşdirməyin yeri deyildi. Möhsün qalxıb mətbəxə keçdi, özünə çay süzüb yazı makinası olan balaca otağa keçdi. Axşamdan yazdıqlarına göz gəzdirib karandaşla xırda qeydlərini elədi. Birdən işıqlar qəfil yanıb söndü – deməli kəbelləri qoşanlar gəlirlər. Otaqdan çıxmamışdı ki, Aşa əlində dəmir kəfki güllə kimi giriş qapısını açıb çölə tullandı.

– Hansınız kəsmişdiniz bizim işığı, hansınız! Tez olun deyin, yoxsa ikinizi də bir-birinizə qatacağam – Aşanın səsi boş pilləkən qəfəsində gur-gur guruldayırdı.

Kabeli izolentlə bağlayan cavan oğlan hürkmüş halda, – “Mən kəsmişdim xala...” – dedi. Aşanın kəfkinin göydə parıldamağıyla zavallı oğlanın alnından bildir-bildir qanın süzülməyi bir oldu. Sayğacın çekini bayaqdan əlində uzatmış digər oğlan, – “Ay arvad sən neylədin!?” – deyib Aşanın əlindəki kəfkiri almağa cəhd elədi.

Aşanın canını almaq olardı, amma kəfkiri əsla! Möhsün və digər oğlan – əri Aşanın boynunu, digəri isə qolunu burub kəfkiri almaq uğrunda bütün güclərini toplamışdılar. Kəfki axır ki Aşanın əlindən düşdü və metlaxın üstündə di-

yirlənib pillələrə yuvarlandı. Səsə üst qonşu Hacı Adil çıxdı. O, dalaşanlara yaxınlaşıb Aşanı iki kişidən araladı, qadının üstünə bağdı:

– Əşşi bəsdirin da! Sizin səsinizdən bu binada nə yaşamaq olur, nə yatmaq! İt-pişik kimi bir-birinizi nə vaxtadək didəcəksiniz, yaşınızdan-başınızdan heç utanmırsınız! Yenə nəyi bölüşdürə bilmirsiniz! Sənin başın niyə yaralanıb? – başından qan axar oğlanın əlini götürüb yaraya baxdı.

Oğlan yazıq-yazıq:

– Bu xala kəfkirlə vurdu...

Hacı Adil Aşaya:

– Sən ipə-sapa yatmayacaqsan?! Nə istəyirsən bu adamlardan, nədir içindəki bu xainlik, paxıllıq! Niyə dinc durmursan, indi nə cavab verəcəksən, xalxın uşağının vurub beynini partlatmışan!

Aşa dil boğaza qoymadı:

– Belə vələdizinanı əkib-döğünü lənətə gəlsin, heç bayram vaxtı da işıq kəsərlər, bəs vicdanı sızlamırmı ki, bu yazıq camaat bayram gecəsi qaranlıqda hökumətə, dövlətə lənət yağdıracaq!

Hacı Adil:

– Sözüün var, get hökumətə de, bu yazığın nə günahı var axı.

Aşa:

– Bu hökumət deyil bəs nədir!

Oğlan qanlı əlini rəhmi gəlsin deyər Aşaya göstərüb:

– Ay xala, mənə deyirlər get kəs, mən də gəlib kəsirəm, mənim nə günahım var bunda?

Aşa:

– Gəl denən ki, – “Xala, məni göndəriblər işığınızı kəsməyə”, mən də gedim onu deyən kimdirsə, onu salım ayağımın altına! Arvad kimi xəlvətcə gəlirsən, işığı kəsib qaçırsan. Hələ yaxşı ki, kabeli kəsəndə əlimə düşməmişən, yoxsa əlini kabelə yapışdırıb tokla öldürərdim səni.

Oğlan:

– Bu zır dəliymiş ki...

Möhsün:

– Ağzını təmiz saxla, adam özündən böyüyə belə deməz.

Möhsün, bu qahmarlığının lap yalnız olduğunu dərhal anladı – yetim kimi Aşanı süzdü.

Aşa ərinə:

– Elə bu...! Daha heç nə deməyəcəksən? Salıb ayağının altına it balası kimi tapdalamayacaqsan? Arvadına zır dəli deyən bir südəmərdən namusunun qisasını almayacaqsan!?

Möhsün:

– Kəs səsini, gör uşağı nə kökə salmışan!

Aşa:

– Onu heç böyüməsin, elə uşaqkən gəbərsin! Əcəb eləmişəm, əlimin içindən gəlib!

Aşa dartınıb oğlanın qan axan yaralı başına bir qapaz da ilişdirdi. Oğlan bu dəlixana yığnağının əlindən qaçmaqla canını güclə qurtardı – gəlidiyi “Jiquli”yə minib getdi.

Çek yazan oğlan bir xeyli ər-arvada “ağıl verib” o da getdi. İndi Aşa mətbəxdən otağa, otaqdan mətbəxə keçir, ara vermədən Möhsünün qarasınca deyiniirdi:

– Biqeyrət! Gözünün qabağında arvadına zır dəli desinlər, sən də dur mal kimi gözlərini döy! Ay Allah sən niyə məni öldürmürsən, niyə canımı alıb bu qalınqabıqdan xilas eləmirsən! Camaatın kişiləri gələndə arvadları zağ-zağ əsirlər, qorxularından siçan deşiyi axtarırlar gizlənməyə. Bizimki isə, elə bil hamam kisəcisidir. Barmaqları arvad əlindən betərdir.

Möhsün:

– Aşa..., – Aşa bir anlıq durub ərinə baxdı, ərinin diş bağarsağını gəmirirdi – Aşa səni lənətə gələsən. Aşa Allah səni öldürsün! Heyif mənim bu dəfəki ömrümə, çox heyif... Gör neçə ildir ki, səhər-axşam sənin acı sözlərinlə zəhərlənirəm... Allah məni bu əzabdan qurtar. Ölməyə razıyam Allahım, təki məni el içində xar olmağa qoyma, ya Rəbbim!

– Amin! İnşallah tez ölərsən, bəlkə mən də bir gün görəm...

Möhsün yenə də ayağa qalxdı. Aşa bu saat ona endiriləcək ağır silləni qarşılamaq üçün biləklərini sifətinə tutdu. Ancaq Möhsün havaya qaldırdığı əlini astaca endirdi, pencəyini geyib bayıra çıxdı. Amma aradan 15 dəqiqə keçməmiş iki nəfər polis işçisi ilə otağa daxil oldu. Polislərdən biri baş leytenant, digəri isə gizir idi.

Baş leytenant:

– Poliklinikadan xəbər veriblər ki, bu ünvanda işıq pulu yığanı döyüb yaralamısınız.

Aşa:

– İşıq pulu yığan yox, işıqkəsəni!

– İzahat almalıyıq. Möhsün müəllim sizi yaxşı insan kimi tanıyırdıq, amma belə bir işin sizin kimi bir alicənab adamın evində baş verməsinə düzü çox məəttəl qalmışam.

Möhsün:

– Allah şeytana lənət eləsin, bir işdi olub. Yaralının vəziyyəti necədir?

– Kəfkin tininə düşüb deyə başına yeddi tikiş qoyublar.

Aşa:

– Kəfki deyildi, çömçəydi!

Möhsün arvadına çımxırdı, – “Çömçə deyildi, kəfki idi!!! Keç o biri otağa!”. İncəvara Aşa ərini pərt eləmədi, yataq otağına keçib qapını çırpdı.

Möhsün hər şeyi öz boynuna götürüb, zərərçəkəni onun vurduğunu izahatında bildirib imzaladı.

Baş leytenant:

– İnciməyin, amma bizimlə bölməyə getməlisiniz.

Möhsün:

– Nə incimək, iti öldürənə sürütləyərlər, bir qələtdir eləmişik, özümüz də cəzamızı çəkməliyik.

Polislər Möhsünü maşına mindirib aparanda Aşa yataq otağının pəncərəsindən pərdəni aralayıb xəlvəti baxırdı. Arvadın matı-qutu qurumuşdu. Əri maşından ona sarı boylananda, o pərdəni çəkib üzünü gizlədi.

Aradan bir saat keçməmişdi ki, böyük oğlu ilə qızı şəhərdən xalasıgildən qayıtdılar. Hər ikisinin halından məlum olurdu ki, səfərlərindən razıdırlar. Analarını və balaca Ayxanı növbə ilə öpdülər.

Oğlu:

– Ana, atam hanı?

Aşa:

– Neynirsən?

– Yenə sinifdə məni uşaqların içində rüsvay elədi...

– Necə yəni?

– Axşam evdə xahiş elədim ki, hazırlıqlarımı çatdırıb bil-mirəm, olar sabah məndən dərs soruşmayasan, o da can-dərdi razılaşdı. Amma sinifə girib jurnalı açan kimi məni qabağa çağırırdı, – “Abdullayev Gülağa, dərsini bilirsən?”. Başımı aşağı dikib dedim, – “Yox”. “Çıx qabağa!” – deyib məni yazı taxtasına çıxardı, məni dizləriüstə qoyub dərsboyu əlləriyuxarı saxladı. Məni o ki var uşaqlara güldürdü...

– Oğul, sənə düz eləmirmi? Sənin nə geyim, nə yemək, nə kitab-dəftər dərdin var. Hər şeyi almışıq, bircə borcun var – o da oxumaq. Sənin yaşında, atan bir qoyun dərisini əlində gəzdirirdi, qoyun-quzu otaranda, kolxoza işləməyə gedəndə də vaxt tapıb arada o dərinin üstündə oturub dərslərini oxuyardı. Oxumaqdan adam yorulmaz... Məncə atan düz eləyib – birinci özününkünü cəzalandırmalıdır ki, özgəsinə dərs olsun. O məktəbdə sənin müəllimin, evdə isə atandır. Onunsa istədiyi təkcə bir şey var – övladları oxuyub adam olsunlar.

– Ana, bunları sən deyirsən? Sənə bir şey olmayıb ki, sən yaxşısan? Bəs hanı atam?

– Polislər tutub apardılar...

– Hara?! Niyə!?

– Bir nəfəri mən döyüb yaralamışam, o da polisə şikayət edib. Atan da günahı öz boynuna götürdü...

– Zarafat edirsən!?

– Məni zarafat edən görmüsən?

– Sən axırda bu kişinin başını yeyəcəksən ana! Axı nə istəyirsən sən, niyə hər şeyə bir mız qoyursan, heç nəyi bəyənmirsən axı?

– Bilirəm oğul. Allah şeytana lənət eləsin. Elə bilirəm ki, dilimi dinc saxlasam əlimdəki hər şey dağılacaq, hamınızı birdəfəlik itirəcəyəm.

– Sən ağlını itirmisən ana..!

– Bilirəm oğul...

Aşa uşaqların yataq otağına keçib qapını arxadan kilidlədi. Çarpayıya sərilib hönkürtüsünü uşaqlar duymasın deyə ağzını yastığa dayayıb iç-in için zarıdı.

* * *

Polislərin Möhsünü aparmalarından üç saatadək vaxt keçmişdi, lakin kişidən xəbər-ətər yox idi. “Yəqin axşama yaxın evə buraxarlar” – deyə Aşa düşünürdü. İlk dəfəydi ki, ərinin sifətinə baxacaq üzü yox idi. Bu “dır-dır” davasında ilk dəfə alçaq vəziyyətə düşdüyünü anlamışdı. Elə bil qadını hal vurmuşdu – ərinin burnundan fitil-fitil gətirdiyi dəqiqələr gözü qabağına gətirdikcə xəcalət onu bürüyürdü. “Birdən onu həbs etsələr, təkbaşına uşaqlarıma necə baxaram?” – Möhsünsüzlüyün acısını aydınca anlamağa başlayırdı. Gülağanı bölməyə göndərirdi ki, bir xəbər öyrənsin.

Gülağa polis bölməsindən axşam-tərəfi qayıtdı:

– Sən nə eləmisən ana! Sənin ağlın tamam çasıb! Niyə camaatın uşağını o kökə salmısan!

– Gördün oğlanı..?
– Bölməyə gətirmişdilər, izahatını almağa... Başı bütöv sarğının içindəydi.

– Bəs atan niyə gəlmədi?
– Hara gəlsin, türməyə salıblar!
– Yəni polis bunu ciddi qəbul edir?
– Vurub camaatın beynini dağıtmısan, bundan da ciddi nə olmalıydı? Yoxsa öldürmək istəyirdin adamı?

– Bu nə işdi biz düşdük bu bayram axşamı...
Otaqları bir-bir var-gəl elədi. Nə qərara gəldisə şalını başına atıb oğluna qıcandı:

– Geyin! Mənə polisin yerini göstər!
– Nə edəcəksən, yoxsa onları da qırıb tökəcəksən, istəyirsən top-tüfəng də götürək?

– Çərənləmə, tələs!
Onlar polis bölməsinin darvazasına çatanda həyətdəki oturacaqda sahə müvəkkili ilə söhbət edən Möhsünü gördülər. Aşa naməhrəmdən örpənən qadınlar kimi ərinin onu görməsindən utandı. Çox qeyzlə gəlmişdi, amma indi muma döndü. Möhsün hirsliydi, deyişmələri hasarın yanınadək gəlirdi.

Sahə müvəkkili Mehti:
– Möhsün müəllim, dörd mindən aşağıya yeyə durmur. Hələ yaxşı ki, oğlan şikayətçi olmadı, yoxsa heç rəis boynuna da götürməzdə.

Möhsün:
– Daha yaxşı. Şikayətçi yoxdursa, bəs bu qədər pulu niyə istəyirsiniz? Yenə 200-300 manat istəsəydiniz dərdyarıydı, bir əncam çəkərdik... Mən müəllimbaba adamam, məndə bu

qədər pul hardandır ay Mehti. Get denən ki, 500-dən bir qəpik artıq verməyəcəyəm, tuturlar, qoy tutsunlar!

Mehti:

– Onda başqa çarəmiz qalmır, gərək yoldaşınızı xuliqan kimi çək-çevirə salaq...

– Bölmənizin altını üstünə çevirərəm! Kişilik hələ ölməyib, namusumuz şərəfimizdən də üstündür. Axırınıcı dəfə deyirəm 1000 manat son verə biləcəyim puldur. Söz güləşdirmə mənimlə!

– Onda 100 də mənə verərsən, uşaqlarla boğazımızı yaşlayarıq.

– Onu eliyərəm...

Möhsün bayaqdan arvadını da, oğlunu da görmüşdü. Çevrilib arvadına səsləndi:

– Uşağa min manat pul ver gətirsin!

Aşa başının işarəsilə, – “Yaxşı...” – deyib evə yollandı.

Mehti:

– Müəllim, bəs deyirdiniz pulunuz yoxdur?

Möhsün:

– Bundan sonra sizə verməyə hələ çox pulum olacaq! Qoy bayram çıxsın, bir də ölüm hadisəsinə görə məni çağıracaqsınız... – bunu da iti addımlarla gedən arvadının arxasınca baxaraq dilinin altında mızıldandı.

Bir xeyli vaxt keçdi və Gülağa bölmənin hasarından çöldə atasını səslədi. Möhsün oğlundan pulu aldı. Həyətdəcə sayıb Mehtiyə verdi, sağollaşıb bölmənin həyətidən çıxdı.

Bayram günü olsa da poçtun qapısı açıq idi – “Zalımlar! Bayramdan istifadə edib camaata pul ödətdirmişlər”. Poçta getdi. İşığa görə borcunu soruşdu, – “7 manat, 50 qəpik” – dedilər. Borcu ödədi və evə yollandı. Yolda bir neçə şagirdi,

– “Yeni iliniz mübarək Möhsün müəllim” – deyib onu təbrik etdi. Möhsün dinməzcə başıyla təbrikləri qəbul edir və dodaqlarını gəmirə-gəmirə evə tez çatmağa tələsirdi. Qapını qızı açdı, heç nə olmamış kimi atasının boynuna sarılıb, – “Yeni İlin mübarək mənim gözəl atam!” – dedi. Qızının alnından öpdü, – “Sənin də mənim balam” – anasının adını qoymuşdu deyə, qızını hər kəsdən çox sevirdi. Əynindəki paltonu çıxarib birbaşa mətbəxə getdi. Axtardığını orda tapmadı, yataq otağına keçdi. Aşanın ağlamaqdan gözləri şişmişdi. Əfv diləyən yaşlı baxışlarla ərinə süzdü. Gözləri birbirinə tuş gələndə isə yenidən hönkürüb üzünü yastığa dayadı. Can verən adamlar kimi boğuq səsi güclə eşidilirdi, – “Bağışla məni Möhsün, bağışla...” – deyib başını yastığa daha bərk sıxdı. Möhsün yerində donub qalmışdı. Ağlayan onun uşaqlarının doğmaca anası, uşaq vaxtı birlikdə qayğısız oynadığı, birgə böyüdüüyü dayısı qızı, vaxtilə çox sevdiyi, onu it kimi dalasa da ətinə yeyib çölə atmayan ömür-gün yoldaşındı. Möhsün ehtiyatla əlini onun pırtlaşıq saçlarına apardı. Aşanın telini sıgalladı. İçində azacıq da olsa hirs və kin qalmamışdı. Arvadının telindən aldığı cərəyan sanki deyirdi, – “Əzizim, sən axıncı dəfə mənim başımı nə vaxt sığaladığınızı xatırlayırsanmı...?”. Aşa da bilirdi ki, o, ilk dəfəydi ki, günahını boynuna alıb ərindən üzr istəyir və ona məğlub olur. Aşa durub ərinin düz üzünə baxdı, – “Mən daha əvvəlki kimi olmayacağıma söz versəm məni bağışlayarsan?”.

Möhsün:

– Sən mənim uşaqlarımın anası, mənimsə namusumsan. Biz birlikdə övladlarımızı bir ağ günə çıxarmağa borcluyuq, onlara yaxşı nümunə olmalıyıq.

– Bağışla məni, xahiş edirəm... Gəl bir də ayrılmaq barədə düşünməyək. Hər dəfə düşünəndə ki, biz nə vaxtsa boşanmalıyıq, onda dəli oluram. Hər açılan səhəri ayrılıq günü kimi qarşılayıram. Hər gün tökdüyüm zəhərlər həmin günün acı əntəşəsidir. Hərdən o günün tez yetişməsinə özüm də arzulayıram ki, bu izzətlərimə son qoyulsun. Gör sənə nə qədər əzab vermişəm Möhsün... Qurbanın olum, nolar, keç günahlarımdan. Mən sənsiz, övladlarım olmadan yaşaya bilmərəm.

– Sən də məni bağışla., sənə bəlkə də lazımınca diqqət ayırmamışam. Mən də günahkaram...

Aşa ərinin boynunu qucaqlayıb üzündən öpdü, Möhsünsə onun alnından.

Möhsün:

– Biz nə vaxtdandır fitrə-zəkat vermirdik?

– Unutmuşam...

– Qoy o min manat, acılı günlərimizin fitrəsi, canımıza gələn qada-bəlanın zəkatı olsun.

Onlar qol-boyun olub Gülağanın yatağında xısınlaşa-xısınlaşa saatlarla dərdləşdilər. Sanki bir-birini ilk dəfədir görür və ilk məhəbbətin ilk ülvə təmaslarını yaşayırdılar. Bu günədək zəhər-zəkkumla keçən dövrlərini yada salıb boşuna yelə verdikləri günlərinə o ki var güldülər. Hər dəfə zəvzək halını arvadına xatırlatdıqca Aşa haldan hala düşür, yanaqları qıpqırmızı allanırdı. Aşa bir dünya gözəli, mələk olmuşdu ərinin gözlərində. Möhsün arvadının yanaqlarında gillənən yaşı silir, qaşını, burnunu, dodaqlarını oxşayır, Aşa isə onun sinəsinə qısılib yanaqlarını öpür, qayğılı gözlərinə baxmaqdan doymurdu. Bu saat dünyada onlardan xoşbəxt və qayğısız cütlük yox idi. Möhsün ilk dəfə idi ki, bir qadına

məhz indi aşıq olurdu. Bu illər boyu gündə min dəfə gördüyü Aşa, indi onun gözündə tam başqa biri olmuşdu. Hər ikisi bəlkə də yüz dəfə and içib söz verdilər ki, bir daha birbirini qırmayacaq, keçən günləri xatırlamayacaqlar.

Zalda həyəcanla və xorla çıxıran övladlarının səsinə öz şirin rüyalarından ayıldılar. Qayğısız övladları saat əqrəbinin 12-ni “vurmasını” sayırdılar, – “...7, 8, 9, 10, 11, 12...! Urra!!! Yeni İlimiz mübarək!”.

Aşa ərinin dodaqlarından öpdü:

– Yeni ilin mübarək əzizim.

Möhsün:

– Yeni İlin mübarək başımın tacı...

Uşaqlar içəri təpildilər:

– Yeni iliniz mübarək ata, ana...

– Yeni iliniz mübarək mələk balalarım..! – Möhsün, anasını torpağa verdikdən sonra ilk dəfəydi ki yenə də doyunca ağlamaq istədi...

* * *

...Aradan xeyli vaxt ötdü. Aşa indi ərinin gecələr yazmasına mane olmurdu, əksinə yazdıqlarına ciddi maraq göstərirdi. Çünki, Möhsün alternativ enerji mənbələri barəsində tədqiqat işi yazırmış. İnşallah uğurlu alınsa və təcrübədən də üzüağ çıxsas, hamımızın dövlətdən elektrik asılılığına son qoyulacaqdı.

29 dekabr 2010 - 24 yanvar 2011

Lənət

Bu hekayə, “Yessentukidə istirahət” adıyla IV Nəsimi Milli Ədəbiyyat Müsabiqəsinin “Ən yaxşı hekayə” nominasiyası üzrə II yerin qalibi seçilmişdir.

Bir gün yaxın dostlarımdan biri məni restorana dəvət etdi – sir-sifətindən yaman sözlü adama oxşayırdı. Bir-iki həftə bundan qabaq, Yessentukiyə istirahətə getdiyindən xəbərim vardı, dedim, – “Dədə vay, belə tez qayıtmaqda yəqin zəhrimaraqalmış pis xəstəlikdən onda da tapıblar”. Salat, göy-göyərti və pendirlə mədəmizin qurdunu öldürəndən sonra sözə başladı:

– Elə sirr var ki, adamın içini deşir – faş olmayınca dinclik tapa bilmirsən. Ağzıyırıqlıq olmasın, sənə bir sirrin üstünü açacağam. Yoxsa ürəyim partlar, bu sirri özümlə axirətə aparsam gorum çatlar” – dedi. Məni də əntəşədə qoydu.

– Şeytanın qıçını sındırıb, qırx ilin sonunda iki dostumla Yessentukiyə – sanatoriyaya getməyi qərara aldım. Allah hər ikisinin də bəlasını versin! O qədər xəsisdirlər ki, 5-10 manatın söhbətini uzadıb avtobusla getməyə israr etdilər.. “Ay, avtobusun kondensiyası var, ay nə bilim yolboyu televizora baxacağıq, lyuks oturmaqlar, yolları seyr edərik, Rusiyanı yolboyu öz gözlərimizlə görəcəyik...” – nə başını ağrıdım, saqqızımı oğurladılar. “Azlıq çoxluğa tabedir” – gördüm ki, burcutmağın mənası yoxdur, dilimi dişimə tutub onlarla razılaşdım. Səhər saat 8.30-da kəsdirdik avtovağzalın qapısını. 11.30-da “lyuks avtobus”umuzun yanına çatanda, ürəyimdən inilti keçdi, – “Kaş bu maşın olmayaydı...” – dedim. Amma o oldu! Qardaş qadan alım, avtobus nə avtobus! 80-ci illərdə dəb olan “İkarus”ların ən antikvarı! Nə kondensiyası, nə televizor, nə rahat oturmaqlar a kişi! Əməlli-başlı at arabasıymış! Artıq 20 ilə yaxındır ki, ağdaşlılar belə avtobusla Qəbələnin Nic bazarına pomidor-badımcan daşıyırlar. Allahın talkuğa alverçiləri də bu maşına minməzlər. Üzü qara olsun pis dostun. Acıqla keçib oturdum bir qırağı qaynaq yerindən qopmuş 23 saylı yerimdə – düz təkərin üstündə. Söykəncəyi dala çəkmək istəyəndə, düymə yerindən sallanan ücumiz yay barmağımı deşdi. Hirsimdən dişim bağarsağımı doğrayırdı. İşimi bildim, düşüb köşkdən yarım litrlik bir araq aldım. Avtobusun nömrəsinə elə hirs ilə baxdım ki, dedim qoy bu saat nömrə yerindən qırılıb düşsün. Ancaq, *PA 759/26Rus* seriyası gözünü

mənə bərəldib, az qala, – “Nə var ə, çernomazıy²⁹, xoşuna gəlmir düş piyada get!” – deyirdi. Avtobusun sürücüsü baqajları yerbəyer edirdi. Mənim çantamı yerləşdirəndə dedim ki, – “mümkündürsə üstə qoyun, içində sınan şey var”... Sürücü dalıqatta çönüb, – “Bəlkə ağzımda aparım!?” – üzümə bozardı. Səsimi uddum, – “Cəhənnəmə sınısın, necə istəyirsən elə də qoy” – mən də acıqlıydım axı... “Baqaj pulunu ver” – dedi. “Nə qədərdir?” – soruşdum.

– 5 manat.

– Yessentukiyədək 45 manat, baqaj pulu da 5 manat?

– Can gərdaş, beynimin tasını atdırma, uzun yol sürəcəyəm! – bu dəfə səsinə əməlli-başlı qaldırdı.

Sakitcə beşliyi çıxarıb ona uzatdım. Pulu cibinə soxub, – “Di keç yerində dinməzəcə otur!” – mırıldandı.

Dilimi dinc qoymadım:

– Bu avtobusla mənzil başına çata biləcəyik?

Sürücü:

– Sən deyəsən gedə bilməyəcəksən! Odey taksi, min get!

– Söz soruşduq da, niyə bağırırsan!

– Bütün gecəni yol sürmüşəm, sən də yorğun vaxtı başlamısan ölüm-itimdən danışmağa!

Qardaş, işim bədə keçmişdi, qayıdıb bir yarım litrlik də araq götürdüm. Səid adlı bu sürücü şələbiğ, bozsifət, gödəkboy, qarnıyoğun, sərxoş çöhrəli (bəlkə də özü demişkən, – yorğunluqdan) kobud bir şeydi. Dağıstan ləzgisiydi deyəsən. “Lənət şeytana” – deyib yerimə keçdim. Mən nə qədər hirsliydim, dostlarım da o qədər şən və məni cır-

²⁹ Ruslar bizi bəzən belə çağırırlar - “qaradərili” kimi bir mənə versə də, təhqir formasında işlədilir.

natmağa həvəsliydilər. Başımı qatmağa, hirsimi boğmağa bir şey axtarırdım. Avtobus işə düşəndə cavan bir uşaq əlində perəşki torbası içəri girdi, – “Yaxşı isti perəşki var, perəşki istəyən varmı?”.

– Qardaş 10 dənəsini ver – dedim.

Pərəşki satan avtobusu o baş-bu baş gedənədək araq şüşəsinin qapağını açıb başıma çəkdim, sonra da pərəşkidən bir dişləm alıb çeynədim. Araq, Dağıstanın “geydirmə” arağı, pərəşkinin kartofu isə kartof tozundan idi. Qurban olum Allaha, Ramazan ayının 22-ci günüydü, belə demək günahdı, amma, əsl geydirmə və haram dolu bir gün başlamışdı.

Hə, elə hər şey də bu anlarda vaqe oldu. Pərəşki satan yerə düşdü. Avtobus təzədən yerindən tərpənmək istəyirdi ki, 20-21 yaşında bir cavan oğlan əlində kalendar, ya da kart böyüklüyündə olan, Quran ayələri və hansısa müqəddəsin şəkli olan ramazan təqvimini və duaları olan vərəqlərlə maşına dürtüldü, – “Ramazan duaları, ayələr, Məhəmməd peyğəmbərin, həzrət Əlinin şəkli (bilmirəm, bunlar həqiqətən bu müqəddəs insanların öz şəkilləridir, ya, rəssam təxəyyülünün məhsuludur..?). Kim istəyir, biri 20 qəpiyə...”. Zavallı qaqaşım iki-üç dəfə car çəkəndən sonra ilk siftəsini eləmişdi ki, 13-cü oturmaqdakı sənişin oğlana səsləndi, – “Gətir bura əlindəkiləri..!”. Oğlan əlindəki müxtəlif nüsxələrin hərəsinədən birini bu 50-52 yaşlı sənişinə uzatdı. Zalımın balası, təqvimləri alan kimi hamısını ikiyə bölüb cırıq-cırıq elədi, – “Rədd ol düş avtobusdan kiçük, hamınız İranın agentlərinisiz! Belə zir-zibillə (əstəfurullah!) bəsdirin bu millətin beynini yediniz! Cəhənnəm ol maşından, qoduq!”. Hamımız bu qudurğan insanın hərəkətinə məəttəl qaldıq.

Yazıq oğlan çaşıb qaldı:

– A kişi, adam da Quran ayələrini cırar heç, sən müsəlman deyilsən!?

– Rədd ol dedim, mənim müsəlmanıma bax bir! Müsəlman da Quranla alver edər! Bir tərəfdən deyirsiniz şəkil çəkdirmək haramdır, digər tərəfdən onların şəkillərini montaj edib satırsınız!

– Səni Allaha tapşırıram. Allah özü öz bəlanı versin! – satıcınu elə bil ildırım vurmuşdu.

– Ə düş aşağı, küçüyün biri küçük..!, – kişi oturacaqdan durub oğlanın biləyindən yapışdı. Çıxışa qədər dartıb qapıdan çölə itələdi, – “İtil burdan, tərbiyəsiz!”.

Oğlan həmin sərnişin tərəfə keçdi və yerdən:

– Kaş atam yaşda olmayaydın, səni it balası kimi döyüb öldürərdim, imansız kafir!

Yol yoldaşımız olacaq bu sərnişin ayağa qalxıb açıq pəncərəsindən bayaqkı satıcıya çıxmırdı:

– Sən bunun tərbiyəsizliyinə bax bir, gör özündən böyükə necə danışır! Düşsəm səni ayağımın altına salacağam! İtil gözümdən!

Oğlan:

– Sənin kimi böyüyü lənətə gəlsin!

Kişi dözmədi. Yerindən çölə doğru götürülmək istəyəndə sürücü Səid qapının dəstəyini çəkdi:

– A kişi fikir vermə! Görmürsən uşaqdır, niyə baş qoşursan ey!

Qapı bağlandı və avtobus axır ki qara tüstü buraxıb ləngər vuraraq yerindən tərpənmək istədi. Pıçhapıç başlandı. Yaşlı bir qadın ilk etiraz səsini qaldırdı – üzünü “13 saylı” sərnişinə (adını axıradək bilmədiyimdən, elə belə də adlan-

dıracağam) tutub, – “Ağsaqqal kişisən, adam da bu müqəddəs ayda Quran cırrar! Qorxmursan Allahın cəzasından?!”. “13-cü” cavab vermədi. Pəncərənin şüşəsini bir az da açdı ki, içəri dolmuş tüstü çölə çıxsın. Ancaq təmiz hava yerinə, yerdən bayaqkı oğlanın gülərlə oxuduğu lənəti gəldi – düz onun pəncərəsinin qabağında avtobusla yanaşı yeriylə aramla “13-cü”yə deyirdi:

– Qabağına uğur çıxmasın! Bütün yolboyu lənətim və Allahın qəzəbi üstündə olsun! Getdiyin yer cəhənnəmə dönüb səni udsun! Səni görüm əzablar içində öləsən! Get, indi rahat get, əzablı ölümə doğru rəzil halda get! Ünvanını de ki, evinizə qayıtmayacağını indidən xəbər verim...

“13-cü” yerindən dik atılıb çıxışa doğru cumdu. Sürücüyə, – “Ə, aç qapını bu köpəyoğlunu öldürəcəyəm..!”

Səid:

– Əşşi otur görək! Uzaq yol gedəcəyik, əsəbləşdirməyin məni görüm! Ehh..! – sonra da başını şüşədən çıxarıb oğlana çımxırdı, – Sən də get Quranını başqa yerdə sat! – deyib şüşəni bağladı və tam sürətlə avtovağzaldan çıxdıq. İçəri lal bir sükuta qərq oldu. Hamı yanındakıyla bu imansız “13-cü”nün şərəfsiz hərəkətini çöjəliyirdi. Bayaqkı qadın yenidən cürətə gəlib səsini ucaltdı, – “Şeytanla yol yoldaşırıq ay camaat, Allaha dua edin, bəlkə sağ-salamat çata bilək! Günümüz pis başladı, axırı xeyir olsun”...

“13-cü”nün isə heçnə vecinə deyildi. Key kimi lal oturmuş, ölümcül göy gözlərini qabaqkı oturacağın arxasında bir nöqtəyə zilləyib saqqız çeynəyirmiş kimi protez dişlərini şaqıldadırdı. Çox sakit adam idi – əsəbiyə oxşamırdı, ya da bu sifətlə anormalın biri idi. Təmiz qırılmış üz, ağappaq, seyrək və ipək kimi parlaq saçını arxaya daradığından ba-

şının qırmızımtıl dərisi görünürdü. Yoğun qarnı köynəyinin düymələrini dartıb gərmişdi. Altdan mayka geymədiyindən ağ tüklü, yağlavca dərisi və göbəyi görünürdü. Boz zolaqlı sürtülmüş şalvarına yaraşan ağ köynəyi onu bir qədər ziyalıya oxşadan yeganə şey idi. Hamı dəqiqəbaşı çönüb ona baxır, o isə gözünü zillədiyi nöqtədən bircə an belə çəkmirdi.

Avtobus Xırdalana çatanda “13-cü”nün yanındakı sərnişin durub arxadakı boş oturmaqlardan birinə keçdi. Ən arxa uzun oturaçağı isə saqqallı və qısabalaq şalvarlı, cüssəli bir cavan oğlan və bir qız bütövcə zəbt eləmişdilər. Bu oğlanın pinti saqqallını ona görə xatırlayıram ki, hələ mən avtobusa minəndə, bu oğlan başını yanındakı qızın dizinə qoyub yatmışdı və hər dəfə araq şüşəsini başıma çəkəndə qorxudan gözücü ona baxırdım.

Rusiya sərhəddinə çatanda artıq günortaydı. Sərhəddin qarşısındakı yeməxanaya gedib, ağaclıqda özümüzə yer seçdik və adama bir kasa kiftə sifariş verdik. Yeməklərimizi tələsik yeyirdik ki, birdən avtobus yola düşər çölün ortasında qalarıq. Aldığım araqlardan birini özüm yolda pəraşkiylə içmişdim, digər yarımçığı da dostlarımla içib avtobusumuza doğru tələsdik. Ancaq it əzabı buna deyirmişlər qardaş – düz altı saat biz tərəfdə avaralandıq, – bizi buraxmalarını gözlədik. Sonra bizi neytral zonaya buraxdılar – burda da düz iki saat gözləyəsi olduq. İki dövlətin arasında – körpünün üstündə sahibsiz qalmışdıq. Maşın karvanının ucu görünmürdü. Qadınlar öz körpə uşaqlarını elə yolun qırağındaca çiş tutur, kişilər isə sərhədçi əsgərin görə biləcəyi qədər aralanıb kol-kos dibində özələrini boşaldırdılar. Amma bizim “13-cü” avtobustan düşməmişdi. İki-üç dəfə yalnız “alarm”la avtobusa minib yenidən düşdük. Amma daha avtobusdan

aralanmırdıq, çünki hər an acıqlı Səidin, – “Minin getdik, tez olun!” – bağirtısı qopa bilərdi. Axır ki, “13-cü”nün də bal-dırları keyidiyindən aşağı düşdü. Düşdü və avtobusun arxasına keçdi. Səid növbəti aların səsləndirib sənişinləri bir-bir içəri buraxırdı. “13-cü” qayıdıb avtobusun qapısına çatmamış, onun sidiyi ilan kimi burula-burula Səidin ayağının altında qıvrılıb ötdü. Adamlar onlara bulaşmasın deyə ayaqlarını qaldırıb “ilanı” ötürürdülər. Bəxti bu gün heç gətirməyən “13-cü” adamlara çatanda Səid asfaltın üzərində hələ də şütüyən sidik “ilanını” ona göstərib soruşdu, – “Sənin çisindi?”

“13-cü”:

– ...Hə, deyəsən mənimkidir. Siz allah bağışlayın...

Səid:

– Keç yerinə, eybi yoxdur!.

O, avtobusun pilləkənindən geridəkilərə – yerdə qalanlara döndü, – “Xahiş edirəm bağışlayın...”

İnandırım ki, çoxları həmin anda onun tezdənki hərəkətini bağışladı – biri elə mən özüm... İnsanlarda bir mərhəmət hissi yaranmışdı “13-cü”yə qarşı. Kişinin sifətini bir anda xəcalət pərdəsi bürümüşdü. Bəlkə də ona, bu səhərki hərəkətini bir qədər izah etmək şansı verilsəydi, onun tərəfinə keçənlər də olardı. Ancaq bu qaradınmaz “kölgə” öz qaraqabaqlığıyla hələ çoxlarının nifrət obyektı idi..

Neytral zonanı da keçib Rusiya tərəfdə avtobusun “rentgen”dən keçməsinə daha üç saat gözləyəsi olduq. Anadan əmədiyim burnumdan fitil-fitul gəldi qardaş... Yaxşı ki, bu arada avtobusdakı qadınlar da ayaqyolu ehtiyaclarını rahatca təmin edə bildilər.

Artıq hava qaranlıq idi. Sərnişinlərin çoxu yuxudaydı. Mənim sərhəddə aldığım “qoz arağı” m isə hələ yarıyadək doluydu. İki dostumdan Fəzailə yanaşı oturmuşduq, digər dostumuz Yaqubəli isə o biri sıranın yanaşı oturacağını biz tərəf olan yerində oturmuşdu. Yanaşı olduğumuzdan üçümüz də rahatca dərdləşə bilirdik. İt əzabımıza, bu qədər əziyyətə görə onların xəsisliklərini lağa qoyub gülür, qayıdarkən onların analarından əmdiyi südü burunlarından gətirəcəyimə and içirdim. Bizim “13-cü” isə tək-tənha oturmuş, heç kimlə danışmır, gözünü bir nöqtəyə zilləməkdən yorulmuş və axırda yuxuya getmişdi.

Sabah işıqlaşanda biz artıq Budyonovskdaydıq. İndi avtobusu Səidin köməkçisi sürürdü. Sürücü maşını bir yeməxananın qabağında saxlayanda Səid yuxudan ayıldı və bağırdı, – “Bir saat vaxtınız var – səhər yeməyi yeyəcəyik, düşün!”. Hamı qırışığını açmaq üçün yerə düşdü. Kimi ayaq-yoluna cumur, kimi dolları rubla çevirir, kimi yolun kənarındakı ağacılıqda eşələnir, kimi də şirin çaylarını qarışdırıb səhər yeməyini yeyirdi. Biz də yeməyimizi yeyib ətrafda gəzişməyə başladıq. Zəhlətökən, uzun və gərgin yolçuluq bizi lap əldən salmışdı. Avtobusun kondensiyası olmadığından, gecə yolboyu pəncərələri açıq saxlamışdıq və nəticədə əməlli başlı soyuqlamışdıq – şəxsən mənim boynum və çiynilərım qurumuşdu.

Avtobusa minəndə təhna “13-cü” yaxasına tökülmüş çörək qırıntılarını toplayır, yediyi soyutma yumurtanın qabıqlarını qəzetə bükürdü. Artıq Rusiya ərazisində özümüzü bir qədər başqa atmosferdə hiss edirdik. Rusiya bizim ölkəylə müqayisədə çox geri qalıbmış – bərbad yolları, əkinə yararlı sahibsiz çölləri, zövqsüz kənd və qəsəbələri bizim-

kilərə “min rəhmət oxutdururdu”. Səhər yeməyi və rus havası kefirmizi xeyli açmışdı. Şirin lətifələr danışan cavan bir oğlanın bariton səsi avtobusa hakim kəsilmişdi. Artıq “13-cü”nün də hərdən eyni açılır, lətifələrə pıqqıldayıb gülməyi isə bir çoxunda qıcıq yaradırdı. Rusiyanın kələ-kötür yollarından söz düşəndə isə, bayaqkı oğlanın danışdığı lətifə bizim kefirmizi lap əməlli-başlı açdı – artıq yol yorğunluğunu tamam unutmuşduq. Oğlan danışdı ki, – “Bir gün su-kanalizasiya idarəsinin müdiri Bakının merinə zəng vurub deyir ki, – “Hacıbala müəllim, Mətbuat prospektində yolun asfalt işini başa çatdırmısınızsa, biz işimizə başlayaq”. Mer soruşur ki, – “O nə işdir elə!?”. Cavab verirlər ki, – “Bəs yolu qazıb binaların su və kanalizasiya borularını digər tərəfdəki kollektora birləşdirməliyik”... Özümüzünkülərin bu eybəcər ənənəsinə o ki var döşəyib güldük. Vallah doğrudan da gülməli işdir – yolu çək, sonra da qaz ki, nədi-nədi burdan boru keçməliymiş, yaddan çıxıb. Sonra yenidən asfaltla. Amma “varlığa nə darlıq”, “pul bizdə, bir də ingilisdə”...

“13-cü” qırmızıyanaq bir şaftalı çıxarıb gəmərməyə başlayanadək hər şey bax beləcə şən keçirdi. Ancaq 3-4 yaşlarında bir qız uşağı anasına dinclik vermədən hey qışqırıb-bağırır, öz ciy-ciylə avtobusun başına əcəl suyu səpirdi. Axırda dünənki ağzıdualı nurani qadın uşağın anasından soruşdu, – “Uşaq niyə ağlayır, ağrıyan yeri var?”

Uşağın anası:

– Yox, şaftalı istəyir... Mən indi şaftalını hardan tapım?

Hamının gözü, “13-cü”nün əlindəki son birdişləmlik şaftalıya zilləndi. “13-cü” ilə ilk dəfə təmasa girdim, –

“Dayıcan, uşaq sizin şaftalını görüb ağlayır, varınızdırsa birini də ona verin baş-beynimiz bir az dincəlsin...”

Axırıncı dişləm şaftalını udqunub mədəsinə sindirəndən sonra çox ehtiramla, – “Vallah yoxdur, uşaqlar elə birçə dənəsini qoyublarmış...” – dedi. Ağlayan körpənin anası çönüb üzünü mənə bozartdı, – “Onun əlindən şaftalı nədi, heç dərman olsa da almaram!” – deyib nifrətlə “13-cü”yə baxdı və uşağının yanına yağlı bir sillə ilişdirdi, – “Öl səni elə, siləfsin küçük!”. Gəlinin sözləri və hərəkəti sönməkdə olan ocağın üstünə elə bil benzin tökdü. Bayaqdan zavallı yolçunu unutmuş sərnişinlər yenidən mövzunu onun üstünə gətirib xısnlaşmağa başladılar. Altdan-altdan bir gözləri “13-cü”yə baxırdı. O, mənə elə gəlir ki, “göz qaytarmaq”, ya da “nə düşündüyünüz heç vecimə də deyil” mənasında boğaz dolusu hayxırdı və ağzını seliklə doldurub öz oturacağının altına əyildi. Bu heynidə ona zillənmiş gözlər cütləşdi və bərəldi. Hayxırtıya, az qala sərnişinlərin yarısı ona doğru boylanmışdı. Görünür etikanı xatırladı – pəncərənin şüşəsini geri çəkib ağzındakını var gücylə çölə түpürdü. Çoxumuz ağız-burnumuzu büzdük – çox iyrənc bir hərəkət idi. Ümumiyyətlə burun dartan, küçədə aramsız hayxırıb түpürən, burnunu fınxıran adamlara nifrət edirəm. Düzdür, siqaret çəkən olduğumdan mən də küçədə hərdən түpürürəm, ancaq əvvəlcə түpürdüyümü görən adam yoxdursa bunu edirəm. Amma görünür iyrənən tək mən deyilmişəm...

Səidin öz-özünə əsəbi mırıltısı sərnişinlərin diqqətini başqa səmtə yönəltdi, – “Nə var ey, bayaqdan işığı yandırıb-söndürürsən, di gəl keç!” Amma qara rəngli bir “S-class” avtobusun qabağında yolu kəsib dayandı. Səid də avtobusu tormozladı. Cavan, olduqca şıx geymiş bir oğlan avtobusa

daxil oldu. Salamsız-kalamsız, rusca, – “Hansı tərbiyəzis heyvan idi bayıra tüpürən!” Hamı “13-cü”yə boylandı.

– Maşınının şüşəsindən sapsarı yumurta qarışıq fırtılıq lopasını suyla nə qədər çiləyirəm getmir! Düşsün canı çıxsın əlləriylə təmizləsin!

Bax indi bu zavallıya nədənsə yenidən yazığım gəldi. Dərsini bilməyən uşaqlar kimi ayağa qalxıb çıxışa doğru irəlilədi. Bayaqqı oğlan onu görcək, – “Sən eləmisən?!”. “Bəli. Bağşlayın...” – dedi. Rus isə, – “Utanmırsan, ağsaqqal adamsan, bir mədəniyyətin, qanacağın olsun! Sənə heç tərbiyə verməyiblər?!”. deyib coşanda içimdən nə də olsa öz həmvətənimə müdafiə etmək keçdi. Fəzail ətəyimdən tutub məni yerimdə oturtdu. “13-cü” düşüb cib dəsmalı ilə öz hayxırağını təmizləyib qayıdanadək ağzıdualı qadın, – “Ya Rəbb, özün qoru bizi bu iblisin şərindən, bu adam bizim başımızı yeyəcək...!”. Səid iki əlini də sükana çırpıb yerində coşdu:

– Bu da bizim müsəlman!

Həmin qadın:

– O müsəlman olsaydı, Quranı cırmazdı... Aranızdakı kişilər bilmirəm hara baxırlar, başqa bir ölkədə bir xristian Quran yandıran kimi televizorlar bar-bar bağırır, amma burda gözünüzün qabağında müqəddəs Quranı cırırlar, heç cıqqırını çıxaran da yoxdur! Heç müsəlman yoxdurmu aranızda!

Yerdən kimsə:

– Bu kişi cuhuda oxşayır vallah...

– Hər kimdirsə dərsini vermək lazımdır! Yoxsa Allah-təala bizim cəzamızı verəcək!

Səid:

– Susun bir az, qoyun cəhənnəm olsun goruna!

Hamı itaətkarcasına susdu. O isə sakitcə öz yerinə keçib bundan sonra da deyilənləri peysərinə atdı – gözlərini həmişəki nöqtəyə zilləyib protezlərini “çeynədi”.

Nə başını ağrıdım qardaş, yolda maşının təkəri partladı – üç saat da təkərlə əlləşməli olduq. Axşam yeməyini Georovski qəsəbəsindəki balaca və yöndəmsiz bir yeməxanada yedik. Bütün yeməxana işçiləri Səidi yaxından tanıyana oxşayırdılar, bəlkə də müştəri gətirdiyinə görə haqq da verirdilər. Axşam yeməyimizi yeyib avtobusa minəndə “13-cü” şirin yuxudaydı. Səid yemək vaxtı bir neçə qədər vurdugundan avtobusu şəriki idarə edirdi. Sürücü gecə qaranlığında axır ki, maqnitafona kasset qoyanda biri Səidə, – “Allah evini tiksin, maqnitafonun varmış, bəs niyə indiyədək qoşmurdun!?”.

Səid:

– Bu yevrey dediyiniz heç gözüümüzü açmağa, kefinizi yerinə gəlməyə qoyur ki... – sonra “13-cü”nün ünvanına səsləndi – “Kişi, fikir verirəm, sən bütün yol boyu heç kimlə bir kəlmə də kəsmədin ha... Adın nədir sənin?”. “13-cü”dən cavab gəlmədi.

Qabaq sırada oturan ağzıdualı qadın, – “Yəqin dərin yatıb – dərin yatmış!”. Qonşu sıradakı cavan oğlan onun çiyinini dümsüklədi, – “A kişi, gecə kim yatacaq sənin əvəzinə, Səid sənindir...”. O səssiz idi. Qonşusu onun əlinə toxunub oyatmaq istədi, – “Bunun əli buz kimidir ki...”. Sonra onun çiyinini silkələdi, yanağına, əlinə toxundu, – “Səid, bu deyəsən ölüb..!”.

Ağzıdualı qadın:

– Allah ağzından eşitsin!

Oğlan:

– Səid saxla maşını, vallah bu kişi ölənə oxşayır – əlləri qajıyıb, həm də buz kimidir...

Yaxın oturacaqdan bir nəfər də “13-cü”yə yaxınlaşıb onun nəbzini yoxladı. Son qərar bu oldu, – “Vallah ölüb!”. Səid avtobusu kimsəsiz çöllüyün arasıyla gedən yolun kənarında saxladı, içərinin işıqlarını yandırdı. Hamı meyidi görmək üçün ayağa qalxmışdı. Mən də dostlarımı yuxudan oyatdım, – “Bu Quranı cıran dostumuz deyəsən gəbərib...”. Belə məlum oldu ki, kişini boğub öldürüblər, çünki boğazındakı kəndirin izi aydın görünürdü. Bəs kim öldürüb? Hamı bu sualın dalına düşdü. Avtobusda yolboyu çox sərnəşin minib-düşmüşdü. Qətl hadisəsini isə görən olmamışdı. Hamı çaşıb qalmışdı. Avtobusu həyəcan бүürüdü:

– Bəs indi neyləyək?

– Milisə xəbər vermək lazımdır.

– Milis bilsə, heç birimizi buraxmayacaq, bizi çək-çevirə salacaqlar.

– Qardaş biz Kislovodskə istirahətə gedirik, siz allah qoyun biz düşüb taksilə gedək, siz nə edirsiniz, kimə xəbər verirsiniz özünüz bilərsiniz.

– Mənim qabağıma adam çıxasındır, mənim buralarda səfillənməyə halım yoxdur.

– Gəlin tullayaq bir dərəyə cəhənnəm olsun.

– Hə, düz deyir.

– Vallah hə. Bir itə görə niyə başımız ağrımaldır ki!

– Yox, belə insafsız olmayın. Onun da ailəsi-uşağı var yəqin. Atıb getsək sonra vicdanımız sızlayacaq...

– Mənim heç vecimə də olmayacaq! Ən azından dünya bir murdar heyvandan canını qurtaracaq!

– Səid...

– Hə. Buraları Səid daha yaxşı tanıyır. Səid, sən nə deyirsən?

Səid son dəfə onun boyun arteriyasını əliylə yoxlayıb zabitəli səslə hamıya tribunadan çıxış edən siyasətçilər kimi hökmlə buyurdu:

– Hamınız yerinizdə oturun!

Oturduq və qulaqlarımızı Səidə şəkldədik.

Səid:

– Kim öldürüb bunu!?

– Biz hardan bilək!

– Heç kim görməyib?

– Yox.

– Mənim bir təklifim var... Amma bu təklifə hamınız razılaşcaqsınızsa, mən nə etmək lazım olduğunu bilirəm...

– Sözüünü de, ağıllı məsləhət olsa, əlbəttə razılaşarıq.

Səid:

– Əgər bu hadisəni sirr kimi saxlamağa söz verirsinizsə, qabaqda bir bataqlıq var, mən meyidi qamışlığa atmağı təklif edirəm. Təxminən beş kilometr qabaqdadır, orda izi itirə bilərik. Aranızda rəhmətliyi tanıyan varmı?

– Yox.

Ağzıdualı qadın:

– Lənətlikdir o, ona rəhmət düşmür! Qurban olum Allaha, gör nə gözəl Allahımız var bizim... Ya Rəbb sənə inanmayan kafirdir. Kafirin cəzasını özün verdin! Qüdrətinə şükürlər olsun ya Rəbbəna!

Səid:

– Ay arvad kəs səsini, burda insan ölüb, sənsə başlamısan ölüyə lənət duası oxumağa!

Sükanın arxasına keçib bir xeyli özü sürdü və qamışlıq sahəsinin yanında avtobusu saxladı. Kişilərin hamısı yerə düşdü. Səidi ortaya aldıq.

Səid:

– Qafqazda kişinin sözü hər şeydən üstündür. Bura Rusiyadır, gündə beləsinin yüzünü öldürüb meyidini də zibilliyə tullayırlar. Mən söz verirəm ki, bu hadisə barəsində heç kimə bir söz deməyəcəyəm – papağıma və bığlarıma and içirəm. Siz də and için.

– Əşşi arxayın ol. Tez ol işi bitir. Yolçu yolunda gərək, işimiz-gücümüz var.

Kimi Qurana, kimi Allaha, kimisi anasının canına and içdi.

Səid:

– Onda köməkləşib meyidi düşürün.

Kişilərdən daha cəsarətli olan üç nəfər meyidi düşürdülər.

Səid qamışılığın düz kənarına gedib, – Bura gətirin, lap yaxına – dedi.

Meyidi gətirdilər.

Səid:

– Meyiddən hamı yapışsın. Bu o deməkdir ki, hamımız meyidi görmüşük və eyni məsuliyyəti daşıyıırıq. Biri bizi satsa, hamımız əlli-ayaqlı gedəcəyik.

Hamı əlini meyidə sürtdü. Bayaqqı üç nəfər onu havada, – “bir, iki, üç..!” – deyib yellətdilər və gücləri çatdığı qədər uzağa – bataqlığa tulladılar. Fənərli alışqanla xeyli baxdıq – meyid suyun üzündə hava qabarcıqları yaradaraq bataqlığın dibinə soruldu. Qurbağaların qurultusu bataqlığa yenidən hakim kəsildikdən sonra maşına mindik. Araq şüşəsinin

dibində qalan arağı da birnəfəsə başıma çəkdim. Gözüm arxa oturacaqda ki saqqallı oğlanı axtardı. Amma onun haçan və harda düşdüyünü bilən olmadı.

Hamı səssiz-səmirsiz düşünür, ya da pıçıltıyla danışır. Sükutu maqnitafonun səsi pozdu – müğənni Tatunun – “Не верь, не бойся, не проси” – mahnısı var gücüylə insanların gərilməmiş əsəblərini yavaş-yavaş öz ağuşunda soyutdu. Bir kimsə də Səidə demədi ki, – “Al bu zəhrimara qalmış musiqinin səsinə!”. Birinin iti, pişiyi ölsəydi daha çox yanardıq – bir insan ölümünə belə biganəliyi isə birinci dəfəydi görürdüm...

* * *

Stolun üstünə düzülmüş yeməklərə gözüm sataşdı, kababın dadına baxmaq istədim – tamam soyumuşdu. Yemək gələndən ağzımıza hələ bir tikə qoymamışdıq. Dostumun şahidi olduğu, dedektivləri xatırladan bu acı hekayə məni də ofsunlamışdı. Ürəyini boşaldıb xeyli rahatlamışdı. Araq süzdü. Məni gözləmədən birnəfəsə başına çəkdi. Sonra bir də doldurdu. Bu dəfə məni də gözlədi:

– Allah bizi belə ölümdən qorusun. İçək...

Birlikdə içdik. Soruşdum, – “Bəs sonra bu sirrin üstü açılmadı?”

– Yox. Amma mənə diqqətlə baxan bir göz görəndə ətim ürpənir – elə bilirəm ki, bu saat mənim əllərimi qandallayıb qatil kimi dama basacaqlar. Gecələr qorxudan yuxu da yata bilmirəm. Dəqiqəbaşı gözümün önünə gəlir zavallı “13-cü”...

– Mənim də ağılıma min cür fikir gəlmişdi. Dedim yəqin səndə də xərcəng-zad tapıblar və qanın ona görə qaradır. Bəs o yazığı kim öldürmüşdü?

– Əmin deyiləm... Ancaq mən, arxa oturacaqdakı saq-qalıdan şübhələnirəm. Birdə ki, onu hamımız öldürdük...” – dedi və məni gözləmədən növbəti qədəhi başına çəkdi. Söhbəti çevirmək istədim:

– Əşşi, ölməli insan imiş, yaxşı olub öldürüblər...

Dostum:

– Axı o insan idi. İnsan niyə belə murdar günə qalmalıdır ki? Niyə hamı onun ölümünə göz yumdu?

– Sən allah başqa şeydən danış. Şükür ki, salamat gedib qayıtdın. De görüm Yessentukiyə getməyinə dəyərdimi? Müalicəsi, istirahəti normaldır mı?

Dostum ilk dəfə qımışdı:

– Növbəti günün səhəri “Viktoriya” sanatoriyasına çatdıq. Yüklərimizi otaqlarımızda yerbəyer edib aşağı düşdük. I korpusun administratoru İrina Aleksandrovna Burkova adlı bir qədər yaşlı olsa da olduqca şux və gözəl qadın idi. Hardan gəldiyimizi öyrəndi, ağrıyan yerimizi, şikayətlərimizi dinlədi:

– Necə gəldiniz, yol sizi yormadı ki..?

Nədənsə mənə elə gəldi ki, yoldakı hadisədən xəbərdardır və o həkim deyil, sadəcə həkim cildinə girmiş bir polis əməliyyatçısıdır. Dostlarım hərəsi öz dərdlərini danışdılar. Mən isə, – “Heç bir şikayətim yoxdur, sağlamam” – dedim. Amma buna baxmayaraq mənə də özünün məsləhət bildiyi müalicə prosedurlarını yazdı. Tibb bacısı bizi müalicə korpusuna aparıb həkim müayinəsindən keçməyimizə nəzarət edirdi.

Yessentukidə istirahətdə, müalicədə olanlar bilirlər. Növ-bəylə 130 nömrəli otağa girib bağırsaqlarımızı yudular. Sonra da 135 nömrəli otaqda bir kişiylə yaraşmayan şəkildə başımıza (daha doğrusu başqa yerimizə...) çox alçaq oyunlar açdılar. Burda bir tibb bacısının şahidi olduğu və danışdığı hadisənin qaxıncı mənə səbr verməsəydi, and olsun ki, bu yolçuluğun sonunda özümün qatili olacaqdım. Tibb bacısı mənim xəcalətimi ört-basdır etmək üçün bir hadisəni danışdı:

– Bir gün qoyun dərisindən keçə papaqlı, çuxalı, şələbıg biri içəri girib müayinə talonunu mənə uzatdı. Dedim, – “Şalvarınızı aşağı çəkin və çıxın bu taxtın üstünə və çömbəlin..” Kişi tüklü papağını ehtiramla çıxarıb sulun üstünə qoydu, şalvarını çıxarıb bax bu taxta çıxdı. Sənin başına gələn bu haqq-hesabı onun da başına gətirdim. Bağırsaqlarına baxıb işimi bitirdim. Kişi şalvarını düymələdi, talonu, xəstəlik tarixi sənədlərini də götürüb qapıdan çıxanda, – “Əmi, papağınızı unutdunuz...” – deyə arxasınca səsləndim. O isə, – “Daha o papağı başıma qoya bilmərəm, məndə kişilik deyən şey qalmadı. 50 il namusla yaşa, özün də gəl könüllü uzan bir qızın qabağına, o da sənin kişiliyini əlindən alsın... Səni də lənətə gələsən, sənin sanatoriyanı da! Mən papağımın dalınca gəlməyəcəyəm! Onun-bunun dalını silməyə işlədərsən!” – dedi və birdəfəlik Yessentukidən çıxıb getdi.

* * *

Gülməkdən özümü saxlaya bilmirdim. Dostum isə:

– Bax belə... Getdik iç-içalatımızı yudurdub gəldik. O boyda yolu istirahət adıyla gəl bu cəhənnəmin cənnət guşəsinə, yolda qatil kimi meyid izi itir, mətəyə çatanda da

müayinə adıyla abrın əlindən getsin. Yessuntukiyə istirahətə gedənin ağı yoxdur. Allah versin öz “İstisu”yumuza, “Naf-talan”ımıza – camış kimi uzanırsan vannanın içinə, bütün bit-birən, gənən tökülüb gedir...

– Dərd eləmə a kişi, yaxşı ki, “13-cü”nün yerində sən oturmamısan. Yoxsa, nəhsə gələn sən olardın.

– Yazıq kişi... Məncə “13-cü”nün bəxti gətirməmişdi hə-min gün. Biz elə bilirdik ki, o, ölməmək üçün müalicəyə ge-dir, ancaq sən demə lənət dolu xurcunuyla ölümü qarşılama-ğa gedirmiş. Hərdən, indi də özümü, ölümə doğru üz tutan ağzıdolı avtobusda hiss edirəm...

– Di süz görək, araq da soyudu. Allah səni güldürsün...

10 - 24 avqust 2011

Dik

*Bu hekayə, IV Nəsimi Milli Ədəbiyyat
Müsabiqəsinin “Ən yaxşı hekayə” nominasiya-
sı üzrə III yerin qalibi seçilmişdir.*

İstirahət parkının yolkənarı hündür kolluğunun arxasına səhər saat səkkizdən xeyli adam toplaşmışdı. Hamı yerdə üzüstə uzanmış meyidin kimliyini bilmək üçün polisin gəlişini gözləyir, kimsə meyidi arxası üstə çöndərməyə cürət etmirdi. Bir qədər sonra təcili yardım və polis maşını hadisə yerinə çatdı. Meyidin həndəvəri qadağan lentiylə əhatəyə alındı, müstəntiq və ekspertlər hadisə yerinin müayinəsinə başladı. Polislər meyidi çöndərəndə məlum oldu ki, mərhum hər gün bu parkda səhər qaçıqlarıyla müntəzəm məşğul olan ingilis dili müəllimidir. Onu tanıyanları bir sual düşündürürdü, – “Heç kimsəylə işi olmayan, kimsənin toyuğuna “kiş” deməyən bu adamı kim öldürə bilər görəsən?”. Mərhum boğularaq öldürülmüşdü – boğazında kəndirin izi aydınca sezilirdi. Hal şahidləri ayırd edildi, hadisə barədə versiyalar düşünülürdü və yerində şahidlərin ilkin dindirilməsi aparıldı. Şahidlərin hamısı, – “Biz meyidi elə sizin

gördüyünüz şəkildə tapmışıq və dərhal polisə xəbər vermişik” – deyirdilər. Prokuror, – “Canini tapmaq çox qəliz olacaq...” qənaətinə deydi. Onsuz da son iki cinayətin – biri oğurluq, biri isə hədə-qorxu gələrək soyğunçuluq hadisələrinin üstü hələ də açılmadığına görə şəhər meri tərəfindən kifayət qədər təzyiq altındaydı. “Bu da üçüncüsü..!” – deyərək öz-özünə mızıldanırdı. Bu arada müstəntiq yaxınlaşdı:

– Cənab prokuror, bir nəfər hadisəni uzun-uzadı təsvir edib durur. Ağıldankəmə oxşayır. Adamın heç səbri də çatmır ki, qulaq assın – çənəsinin altına salmağa adam axtarır. Amma israr edir ki, meyidi ilk görəni o olub.

Prokuror:

– Gətir bura...

Müstəntiq, 58-60 yaşlı bir kişinin qolundan tutub prokurora tərəf dartırdı. Başında idman papağı, əynində idman şalvarı vardı. Malamut cinsindən olan itin xaltasını əlində tutmuşdu. Devikmişdi. Elə hey üyüdüb tökürdü, – “Mənə tərcüməçi olub köpəyoğlu! Mən bu iti canım qədər istəyirəm. Onu körpəliyindən böyütmüşəm! Gör bir danışdığı sözə bax sən..!”

Prokuror:

– A kişi niyə hirsələnmişən belə, bir hövsələni bas görək...

– Sən ağıllı adama oxşayırsan, de görüm ingilis dilində “dik” nə deməkdir?

– Mən hardan bilim a kişi, tərcüməçi zadam..!

– Bax bilmirsən, dilini sənin kimi soxsun qarnına!

– Bura bax hey, bir az mərifətli danış, sən prokurorla danışırısan! De görüm ölən adamı tanıyırdın?

– Onu burda tanımayan var ki! Əlfəddin müəllimdir da.

– Onu ilk görəni sən olmusan deyirlər...

– Hə. Hələ xeyli söhbət də etmişik bu səhər...

– Di danış görək, ancaq qısa və konkret elə.

– Eliyim də... Mən hər səhər bu parkda itimi gəzdirirəm.

Bu elə-belə it deyil ha..! Bu cinsə alyaska malamutu deyirlər. Bu itin anası canavar olub. Hələ bunu körpəykən mənə gətirəndə zavallının gözləri təzəcə açılmışdı. Ona düz üç ay mən əmziklə süd vermişəm. Öz balam qədər sevirəm bu iti. Adını Dik qoymuşam – mənimlə bir şirkətdə işləyən şotlandiyalı Dik Marşalın adını. İndi Dikin altı yaşı var. Bu itlər azadlığa çox həris heyvanlardır. Adam kimi dil bilirlər. Di gəl üstünə acıqlandın var ha, bir həftə səni dindirməyəcəkdir.

Prokuror:

– A kişi...

– Qulaq as, mərifətin-qanacağın olsun, adam prokuror olanda nə olar... Hə, bu küçüyü mənə gətirən dostum danışdı ki, bu itin atası bir çoban iti olub. Təsəvvür edirsən heç, atası çoban iti, anası isə yalquzaq olub bunun..! Atasının rəngi qara olduğundan sahibinin arvadı bir gün, – “Hər səhər qabağıma çıxır bu bəduğur qara köpək. Qabağıma da çıxdısa, həmin gün işlərim düz gətirmir” – deyib təpiklə vurub qıçını sındırıb zavallı itin. Yaxşı cins it olduğundan məhlədə axsayan bu iti bir çoban görür və onu sahibindən istəyir. Arvad heç kişinin razılığını da gözləmədən iti çobana peşkəş edir. Çoban da iti götürüb özüylə aparır...

– A kişi, mərhumun üstünə gəl...

– Mərhumun atasına lənət! Sən gerisinə qulaq as...

Prokuror müstəntiqə bozarıb dilinin altında onun qulağına pıçıldadı, – “Rədd elə bu çərəncini burdan, bu zır dəliymiş ki...”. Müstəntiq kişinin qoluna girdi, – “Daha bəsdir

ağsaqqal, gedə bilərsiniz...” – dedisə də, kişi, – “Siz necə polissiniz, bəs caninin kimliyini öyrənmək istəmirsiniz!? Mənim polisim məni belə qoruyurmuş..!?”.

Prokuror:

– Kişi get, səninlə çənə döyməyə həvəsim yoxdur. Allah köməyin olsun, itini sənə çox görməsin, itinlə xoşbəxt yaşa... Adı nəyidi itin?

– Dik.

– Hə, Dikindən muğayat ol. Get., itinə də buruntaq tax ki, camaatı qapmasın.

– Tərbiyəsiz tüklü hərif!

Prokuror kişinin üstünə yeridi:

– Mənə deyirsən!

Müstəntiq şəhadət barmağının ucuyla bakenbardına dirənib “eşdi”, yəni, – “başdanxarabdır, fikir verməyin” – dedi.

Prokuror müstəntiqə:

– Rədd elə onu burdan!

Müstəntiq kişini dartdıqca, kişi də prokurora tərəf dartır və bağırırdı:

– Səndən şikayət etməsəm, anamın südü mənə haram olsun! Sən bir qətl hadisəsinin üstünü ört-basdır edirsən. Şahidi dinləmirsən! Onun necə öldüyünü məndən dəqiq bilən yoxdur...

Prokuror arxasını ona döndərüb meyidə tərəf çöməldi. Kişinin bağirtısına hamı diqqət kəsilmişdi, qıraqdan baxan – elə bil ölən bu kişinin əziziydi və onu meyidə yaxın düşməyə zorla imkan vermirdilər:

– Dikin atasında olan insaniyyətlik səndə olsaydı, insanlara qarşı it kimi davranmazdın! Ay camaat eşidin, bu

itin atası çolaq bir çoban iti olub. Günlərin birində sürüyə nəfsini salmış bir yalquzağa aşiq olub...

Prokuror müstəntiqin üstünə bağırdı:

– Rədd elə bu dəlini burdan dedim sənə! Qoymaz ey işimizi görək!

Kişi:

– Sənin gördüyün işin içinə mənim itim “kaka” eləsin! Səndəki baş deyil, şlyapa qoymaq üçün asılıqandır!

Prokuror bu dəfə polis nəfərlərinə çımxırdı:

– Nə gözüünüzü döyürsünüz qoyun kimi, rədd eliyin bu axmağı burdan..!

Polislər kişiylə yaxınlaşmaq istəyəndə kişi müstəntiqin qolları arasında sallandı – deyəsən hirsindən, ya da qorxusundan bayılmaq üzrəydi. Polislər onu yaxınlıqdakı skamyalardan birində oturdub plastik qabda su təklif etdilər. Kişinin halı deyəsən əməlli-başlı pisləşmişdi. Polislərdən biri onun yanında qaldı:

Polis nəfəri:

– Adın nədir dayıcan.

– Arizdir başına dönüm...

– Niyə hirsələnirsən dayıcan, fikir verməginən, prokurordur da. İki gündür gözüne yuxu getmir – gah o oğru, gah bu qatil, indi də bu qətl hadisəsi – qınama yorğunluqandır.

Ariz kişi qurumuş dodaqlarını yalayıb yazıq-yazıq polisə döndü:

– Ay başına dönüm, axı mən ona acı nə dedim ki, it kimi üstümə hürür camaatın içində? Qətlə məndən başqa burda görən yoxdur axı... Bu itim ki var ha...

Polis nəfəri:

– Danışın, siz itinizdən mənə danışın, mən də itləri sevənəm. Di eşidirəm...

Ariz:

– Bir şotlandiya şirkətində işləyirdim. Təhlükəsizlik şöbəsinin rəisi bir dostum vardı, adı Dik Marşall idi.

– Hə orasını bayaq eşitdim.

– Qulaq as..! İtin valideynlərini də tanıyırsan.

– Hə. Atası qara çoban iti, anası isə yalquzaq olub.

– Ay sağ ol. İtin atası çolaq olduğundan əvvəlki gücünü, gümrəhliyini itiribmiş. Ancaq o qədər irıxdın imiş ki, canavarlar onun vahiməli zəhmindən sürüyə yaxın dura bilmirmiş. Ancaq bir diş yalquzaq hər gün bir addım yazıq-yazıq, ehtiyatla, bir gözü itdə olmaqla sürüyə yaxınlaşıb özünü günə verirmiş. Yalquzaq uzaqdan o qədər nazlanırmış ki, axırda itin bu diş canavara gözü düşür. Çoban bir gün qoyun kəsib içalatını itə tullayanda, it içalatı ağzına alıb yalquzağa aparır. Amma canavar itin qorxusundan durub uzaqlaşmış. Lakin, it ağzındakı əti canavarın bayaq uzandığı yerə qoyub geri qayıtdıqdan sonra, canavar gəlib itin gətirdiyini yeyir və daha da nazlanır, hey quyruq bulayıb qəzilənir³⁰. Günbəgün canavar itə daha da yaxınlaşır. Axırda it gününün çoxunu sürüdən aralıda, çobanın gözündən uzaq yerdə bu nazlı canavarla gəzib əylənir, qaçdı-tutdu oynayırlar. Eşq, allahın bütün məxluqata göndərdiyi bir bəladır – itlə canavar bir könüldən-min könülə bir-birinə aşiq olurlar. Və aralarında o şeytan vəsvəəsi deyilən şey baş tutur. İndi it öz sevgilisinin yelinləyən vaxtında ona gah sürünün arasından sığırçın, dovşan tutub aparır, gah da çobandan aldığı tula

³⁰ Nazlanmaq, göz-qaş süzdürmək

payının hamısını sevgilisinə daşıyırmiş. “Eşqin gözü kor-dur” – deyirlər, bir gün it həddini aşır və sürüdən bir qoyunu boğub canavara aparır. İki sevgili qoyunu ləzzətlə yediyi yerdə çoban bunların üstünə çıxır. “Nə yemisən?” – “Turşulu şilə” – çoban əlinə tüpürüb çomağı alır əlinə, iti o ki var döyür. Yalquzaq da bu acı mənzərəyə uzaqdan baxıb hürkmüş halda ulayır, Allahdan kömək diləyirmiş. Çoban iti öldürüb meyidini ağacın budağından asır. Bu da kor zinanın cəzası... Yazıq it elə düşünürmüş ki, – “Bunca illər sahibimə sədaqətlə qulluq etmişəm, yəqin ki, bir xəstə qoyuna görə çoban qardaş sevgimiz xatirinə məni bağışlayar”... Axı zavallı hardan bilsin ki, insanlar it kimi düşünməyi bacarmırlar!!! – bu axıncı cümləni prokuror da eşitsin deyə lap ucadan söylədi.

– Hə... Yazıq canavar, sürü bu yerlərdən gedəndən sonra kəsdirirmiş sevgilisinin meyidinin yanını. Axşamdan səhərədək – ta çoban buralara gələnədək iki gün yorulmadan ulayıb dururmuş. Axırda sizin bu prokuror xislətli çoban məsələdən agah olur və itin cəsədini ağacdan açıb torpağa basdırır. Sonrakı günlər də çoban yalquzağı itin məzarı başında görüb cin atına minir. Və günlərin bir günü gəlib görür ki, məzarın üstündə üç canavar balası mışıl-mışıl uyu-yur. Həmin vaxt mənim dostum da təsadüfən buralardan keçirmiş. Çoban ona hər şeyi danışanda, dostum, mənim it sevən olduğumu xatırlayıb küçüklərdən birini mənimçün gətirir. Ta o gündən bu faciəli sevginin canlı yadigarı mənim ən sevimli dostum və əzizimdir. Başqa itlər kimi hər yeməyi yemir bu. Gərək əti qaynadasan, ya da xüsusi it yeməkləri verəsən. Yoxsa çiy ət, kababın sümükləri Diklik deyil. Elə kaprizləri var ki, saymaqla qurtaran deyil. Hər səhər onu bu

parka gəzdirməyə çıxarmasam, qapını cırmaqlayıb durur. Dik mənim qardaşımdan da əzizdir mənə. Bu dünyada tək olanım bu itdir. Sən bilmirsən, ingilis dilində “dik” nə deməkdir?

– Vallah ingilis dilindən-filandan başım çıxan deyil, bircə rusca az-maz qırıldadıram. Amma itləri sevidiyimə söz ola bilməz. Bizdə polisdə bir kinoloq vardı, itləri əhliləşdirməklə məşğul idi...

– Rejissor idi?

– Yox ey, kinoloq – itə baxana kinoloq deyirlər.

– Hə..! Birinci dəfədir eşidirəm. Bu ingilis dili lap çayır kimi alıb ağzına bu məmləkəti. Bir yönlü də dil ola... Bircə bilirəm ki, “bəd” sözü onlarda da, bizdə də elə bəddir – pis deməkdir.

– Hə, qoy bir az da həmin o kinoloq dostumdan danışım. Adı Bədirxan idi. Bir gün yuxarıdan göstəriş gəldi ki, küçələrdəki kimsəsiz itləri öldürmək lazımdır – quduzluq yayırlar. Rəisimiz hamını yığıb hərəyə bir tufəng verdi, – “Küçədə nə qədər it görsəniz hamısını güllələyib dalda bir yerdə yığıb yandırın!”. Bədirxanın da günü itlərlə keçdiyindən, silahı rəisə geri verib dedi, – “Cənab mayor, mən qardaş qanına əlimi batıra bilmərəm. İtlər insanın ən yaxın dostudur, qoy sanitar-gigiyena idarəsi xəstə iti tapıb müalicə eləsin. Əgər bir itdə quduzluq varsa, daha niyə yüzlərlə günahsız itin canını almalıyıq ki? Deyirsiniz indi şəhərin küçələrində qardaş qırğını düşsün...!”. Amma itləri qırdıq. Bədirxan itlərin meyidinə baxanda hönkürtüylə bağırdı, – “Allah sizin ölümünüzə fərman verənin balasını sizin gününüzə salsın!”. İtlərə bir ağuş deyirdi ki, heç yaxın bir əzizi ölsəydi belə ağlamazdı. Bizim hamımızı qatil kimi görürdü. Axırda bizə

nifrətdən daxili işlər orqanlarından öz ərizəsiylə təxris olundu. Bax belə... İndi görürəm ki, siz də məşallah it həvəskarısınız...

Ariz:

– Gör sən allah, nə insan adamıymış... Biri birinin halını soruşanda deyir ki, – “İt kimiyəm!”, – heyif deyil it kimi olmaq..? İtlərin qətlinə fərman verənlər yaxşıdır, yoxsa günahsız qurban gedən itlər? Məncə itlər min dəfə yaxşıdır. Mən yüz belə prokuroru mənim Dikimin bir dırnağına da dəyişməyəm – yenə səsinə ucaldı.

– Nə yapışmısan ey prokurordan, burax getsin. Amma, dayıcan, dedilər qətli ilk görən sən olmusan, bu doğrudur?

– Hə. Qoydu ki, ağzımı açım sənənin bu hind toyuğuna oxşayan prokurorun!

Prokuror çevrilib acıqla Arizə baxdı, – “Sən hələ getməmişən! İşin-gücün yoxdur sənənin!?” – kişinin üstünə çımxırdı.

Ariz:

– Parkı bəlkə atan tikdirib! Sən meyidini qurcala! – sonra üzünü polisə çevirib söhbətinə davam etdi, – hə bala, bu gün də iti gəzdirməyə çıxarmışdım. Parkı iki dəfə gəzib bir az dincimi almaq istəyirdim. Oturdum bax bu skamyada. Bu heynidə Əlfəddin gəlib çıxdı. Hər dəfə ordan-burdan şirin söhbət edərdik. Ancaq bu dəfə məndən soruşdu ki, – “Çox təmizkar itiniz var, lap canavara oxşayır”. Mən də itin sənə danışdığım bütün tarixçəsini Əlfəddinə danışdım. Soruşdu ki, – “İtin adı nədir?”. Dedim ki, – “Dik”. Kişi uğunub getdi, elə bil başına birdən-birə hava gəldi, ya da kişini cin vurdu. Matım-qutum qurumuşdu. Özünə gələndə soruşdu ki, – “Qonşu, bu nə addır qoymusan zavallıya!”.

– Nədi ki..?

– Ay qonşu, sən allah hardan ağlına gəlib bu adı itə qoymaq, bir yönlü ad tapa bilmirdin?

Dostum Dik Marşalldan da söhbət elədim. Lap uğundu getdi. Bilirsən mənə nə dedi? Dedi ki, – “Sən bilirsənmi ki, ingilis dilində “dik”, biz kişilərin cinsi orqanının adıdır?”. Cin təpəmə vurdu.

– Yekə kişisən, ziyalı adamsan, danışığınızı bil. Səhər-səhər içmisən yoxsa..!

– Quran haqqı düz sözümdür.

– Zayıllama! Baxmaram aramızdakı haqq-salama səni rüsvay edərdəm. Məni təhqir etmək hardan ağlına gəlib səhər-səhər!

– İnanmırsan, kimdən istəyirsənsə soruş... – yenidən əlini əlinə vurub qəşş elədi. Zavallı itim sanki başa düşmüşdü təhqir olunduğunu – yazıq-yazıq gözlərini mənə zilləyib baxdı. Elə bil, – “Qoyun kimi nə gözlərini döyürsən, necə namusun götürür mənim – dostunun rəzul günə qalmağına, təhqir edilməyinə!” – deyirdi. Gülməkdən qarnını qucaqlayıb əyilib-qalxanda sifətinə yağlı bir sillə çəkdim. Yanağını tutub yerində qurudu.

– Xətrinə dəydimsə bağışlayın qonşu, amma həqiqətən ingiliscə “dik” kişi cinsiyyət orqanına deyirlər.

– İt oğlu it, – deyib ikinci silləni də dartdım həmin yanağına. Kişi də ayağa durub döyüşkən hind toyuğu kimi döyüş vəziyyəti aldı:

– Siz deyəsən ağlınızı itirirsiniz ha..! Bir itdən ötrü bu qədər irəli getməyə gərək varmı?

– Tez ol itdən üzr istə! – dedim.

– Nə!!

– Üzr istə itimdən!

– Səni deyəsən it dişləyib ha! Get işinin dalınca a kişi!

Nə başını ağrıdım, o dedi, mən dedim, axırda əlbəyaxa olduq. İtin xaltasını kişinin boynuna dolayıb sıxdıqca sıxdım. Özümə gələndə bir də gördüm ki, kişi keçinib.

Polis devikmiş halda ucadan:

– Siz nə danışırırsınız, onu siz öldürmüşünüz..!

Söhbətin bu hissəsinə prokuror da eşidib qulaq kəsildi.

Ariz:

– Hə. Mən öldürmüşəm...

Prokuror onlara yaxınlaşıb soruşdu:

– Bizimlə məzələnirsən?

Ariz:

– Sən haranın tulasısan ki, səninlə məzələnim!

Prokuror:

– İndi sən qotur bir itin adını “dik” adlandıracaqsan, kimsə sənə bunun tərcüməsini başa saldığına görə boğub öldürəcəksən!?

– Qotur sənin atandır! Bu it gündə iki dəfə çimdir. Sən isə görürəm son bir ayda su üzünü görməmişən – küçə itlərinin iyini verirsən!

Prokuror yaxındakı polis nəfərlərinə çımxırdı, – “Nə gözlərinizi döyürsünüz ədə, basın bunu maşına!”. Polislər Ariz kişinin qollarına girib maşınlarına basanda zavallı Dik məlul-məlul sahibini izləyirdi. Ariz itinə, – “Hə Dik, gəmir bu it balasını!” – dedisə də, it bir prokurora, bir də sahibinə boylanıb durmuşdu. Prokuror meyidi əhatəyə almış adamlardan soruşdu:

– Bu Dikin sahibini tanıyan varmı aranızda?

– Mən qapıbir qonşusuyam, – bir ahıl qadın qabağa çıxdı.

Prokuror:

– Bunun ağılı başındadır, yoxsa “devit-be³¹” dir?

Qadın:

– Vallah bir axmaq hərəkətini görməmişik. 12 ildir qonşuyuq, tam normal adamdır...

Prokuror polis maşınının arxa pəncərəsindən itinə yazıq-yazıq boylanın Arizə dedi, – “Get. İtinə yönlü ad qoymayan çobanın dərisinə saman təpib ağacdən asmaq lazımdır”. Arizi polislər apardı. Diki isə bayaqkı polis ipindən tutub saxlamışdı. Arizlə bayaqdan söhbət edən polis prokurordan soruşdu:

– Yoldaş prokuror, bəs bu iti neyləyək?

Prokuror:

– Adını dəyişib idarənizə təhvil verin!

Təcili yardım maşını meyidi götürüb gedəndən sonra adamlar dağılışdılar. Müstəntiq prokuroru yanladı:

– Görəsən doğrudan “dik” ingilis dilində “penis” deməkdir?

– Yox əşşi bir! İngilis kimi ağıllı millət də murdar bir şeyi itinə ad seçər? Gicbəsər manyakın biridir da, deyir, siz də inanırsınız... Mən özüm neçə kinolarda Dik adlı adam görmüşəm. Yox, rəhmətlik zarafat etmək istəyib, bu da qansızın biriymiş, boğub öldürüb yazıqı...

Müstəntiq:

– Vallah bəlkə də mərhum düz deyirmiş, bu ağıllı saydığımız ingilisin bir qiymətli şeyi varsa, o da barmağıdır – “ingilis barmağı” – yəni siyasəti. Qalan namus, qeyrət məsələ-

³¹ Ağıldankəm - “xidmətə yararsızdır” diaqnozunu bildirən tibbi müayinənin məşhur “9^b” maddəsi.

lərində sən deyən diqqətçil millət deyillər. Kim bilir, bəlkə öz “dik”lərindən ilhamlarıb, oğlunun adını Dik qoyan bir ingilis də varmış..?

– Sən də bayaqkı kişi kimi zəhləmi tökmə. Başım çatlayır, gedək bir pivə içək. Axır ki, bir cinayətin üstünü açə bildik... Dikin tərcüməsini isə prokurorluqda öyrənərik – otağında lüğət olmalıdır.

– Pah atonnan kişidə it qıscanlılığına bax ey...

– İt yox, canavar qıscanlılığı...

14-16 dekabr 2011

Təhqir edilmiş vicdan

Bu hekayə, IV Nəsimi Milli Ədəbiyyat Müsabiqəsinin "Ən yaxşı hekayə" nominasiyası üzrə ilk onluğa seçilmişdir.

İnstitutlardan birində bioloji tədqiqatlar lobaratoriya-sının müdiri idim. Elmlər namizədiyəm. Bir gün özəl televiziyların birindən zəng vurdular ki, – “genidəyişdirilmiş meyvə-tərəvəz, korservləşdirilmiş ərzağa vurulan konser-vantların insan orqanizminə zərərinə dair verilmiş çəkiliş, xə-hiş edirik canlı proqramda iştirak etmək üçün başçıxan bir nümayəndə göndərəsiniz”.

Ay sizin qadanızı alım, burda nə pis şey vardı ki... An-caq mən nə bilim ki, axırı zibilə dönəcək. Laboratoriyamızın “ağıl dəryası”, içimizin ən savadlısı olan Feyzulla İbişovu göndərməyi şəkk-şübhəsiz qərara aldım. Adamın vicdanı olar, mən də qarışıq, bütün laboratoriya tərəzinin bir gözünə, Feyzi müəllimsə digər gözünə qoyulsa, yenə də onun çəkisi savadda ağır gələr. Allah baxır, hamımızdan savadlıdır kişi, özü də biologiya elmlər namizədi, dosentdir. Özünə yanaşib

xəbəri dedim. “Necə məsləhət bilirsiniz..!” – deyib palpaltarını dəyişib çəkilişə getdi.

Bütün işçilərlə birlikdə iki saatdan sonra televiziya ilə canlı yayımda gedən həmin verilişə baxmaq üçün mənim kabinetimə yığışmışdıq. Feyzulla müəllimi televiziya da görünməyə hamımızın içindən bir qürur hissi cərəyan kimi keçdi, – o, bizim layiqli təmsilçimiz idi. Birinci dəfəydi ki, ağır və ürəyi yuxa kolleqamın üzündəki alim nurundan gözüüm qamaşdı – həqiqətən televizor adamı başqa cür göstərirmiş.

Mövzu çox maraqlı mövzuydu. Durub bütün verilişi danışması deyiləm. Söhbəti birbaşa mətləbin üstünə gətirirəm. Söz verildi Feyzulla müəllimə... O üzünü aparıcıya tutub çox inamla və əminliklə hamının bildiyi, qəzetlərin, televiziya lara gündə toxunduğu eyni şeyləri təkrar etdi:

– Elçin müəllim, bu “reklam”, “keyfiyyət”, “halal” terminləri bazara girəndən hər şeyin zayı çıxıb, meyarlar tərsiməzhəb olub. Reklam olunan şeyi almaqdan insanlar çəkinir, – “demək nəysə zay məhsuldur ki, bu qədər xərc çəkib camaata sırtı edirlər.” – deyə düşünürlər. Reklama aldanıb alırsan, məlum olur ki, keyfiyyətsiz bir şeymiş, bir daha aldadıldığına it kimi peşiman olursan. Haram şeylərə “halal” etiketini elə vururlar ki, adamın vicdanı sızıldayır. Mən aliməm, nə reklamdən, nə keyfiyyət alverindən, nə də halal ticarətdən başım çıxır. Amma bilirəm ki, kolbasaya donuz yağı vurulmasa bu artıq kolbasa deyil. Lap, damla-damla deyil, qətrə-qətrə toplansa da, əgər şirə konservləşdirilib paketlənsə, içinə mütləq kimyəvi reagentlər və emulqatorlar vurulur. Gəlin bu camaatın başına cəvərən hörməyək. Qoy heç olmazsa sağlamlılıqlarının qayğısına özləri qalsınlar. Hələ ki, kəmpotun keyfiyyətini əvəz edən bir şirə yoxdur. Qoyun

kampotlarını içib, cəmlərini, mürəbbələrini bişirməkdə davam etsinlər. Ya da ki, kişi kimi üstündə yazın ki, – “ey müsəlman, məmulatın içində donuz piyi var”. Qoy özünü müsəlman sayan da bilsin ki, bu kolbasa haramdır, yeyər, ya da imtina edər özü bilsin, bir də Allahı... Mən bir şeyə məttəl qalmışam – təsəvvür edin ki, “dindar” insan “Halal” kolbasası yeyir və ya alkoqolsuz “Hacı” pivəsi içir. Bir burdakı iyrənc məntiqə baxın – demək vaxtilə yediyi haramın dadını unuda bilmədiyindən damağının dadını qurcalayır bu adam. Belə də mömin olar? Belə məhsula ruhanilər idarəsi də rüxsət verirsə, gör nə böyük fəlakətdədir müsəlmanın başabəla nəfsi? Bu “halallıqda”, “hacılıqda” iblis barmağı açıqca görünür. Bazarın alver qaydalarına kim gətirib bu şeytan düsturunu? Camaatı aldatmaq günahdır, bu milləti özbaşına buraxsan, nəyin haram, nəyin halal olduğunu özü yaxşı ayırd edəcəkdir.

Mən Zakatala rayonundanam. O gün rayona gedəndə şəhərin girəcəyində bir reklam lövhəsinə gözümlə sataşdı. Deməli, şəkildə iki alma var – birinin böyrünü qurd yeyib azca qaraldıb, digəri isə genidəyişdirilmiş “sappasağlam” qırmızıyanaq almadır. Şəkilin altından iri hərflərlə belə yazılıb: – “Yaxşısını özün seç!”. Bu bir bank reklamıdır. Demək istəyir ki, – “başqa banklar çürük işlər görür, biz isə sağlamıq, bizimlə işləsəniz bax belə sağlam alma yeyəcəksiniz”. Elçin müəllim, sizə sual verirəm, siz qurd yemiş almanı seçərdiniz, ya qırmızıyanaq sağlam almanı?

Aparıcı:

– Sağlam almanı.

Feyzulla müəllim:

– Bax burda səhv edirsiniz – belə düşünənlərin hamısı səhv edir. Qurdun yemədiyi sağlam almada ziyanlı bir kim-

yəvi qatqı var ki, qurd ona yaxın durmayıb. Bu işdə qurd insandan ağıllıdır. Bax genidəyişdirilmiş meyvələr də öz gözəlliyilə adamı yoldan çıxarır. İnsana görk olsun deyə qurda göz və ağız dadı verib yaradan Allah, şeytan vəsvəsesi kimi insanları zahiri gözəlliklə yoldan çıxaranlardan bir gün mütləq haqq-hesab soracaqdır. İblis əslində insanın iradəsini idarə edə bilmir, yalnız bir şeyi gözəl göstərməklə insanı düz yoldan sapdırır. Gerisini öz mükəllimə buraxıram Elçin müəllim.

Quba almasının dadı qaçıb, Qızıləhmədi almasının rəngi gündən-günə gözəlləşsə də, artıq oduncaq dadı verir. Seleksiya qanunları başqa şeydir, gen transplantasiyası isə tamam başqa bir şey. Baxın, həkim analara, öz uşaqlarına vitamin kimi təbii meyvə şirələri çəkib verməyi tövsiyyə edir. Zavallı ana da bazarda ən yaraşqlı və bahalı meyvələri alıb şirəsini canından da əziz övladına verir. Gecənin bir yarısı, körpə, yuxudan qarnını doğrayan sancıyla yerindən dəli kimi dik atılır və qusub rahatlanmadıqca yuxuya getmir. Həkimlər bildiyimiz diaqnozu qoyur, – “Zəhərlənib!”, ya da ən yaxşı halda – “qarnı pozulub”. Kimyəvi dərmanlarla, gen dəyişməklə alınan meyvələr insana çox ziyanlıdır – insanın nəslini kəsmək üçün düşünülmüş bir silahdır. Mən də meyvələrin “həkim”iyəm, mən də alma ağacına nə yedirmək lazım olduğunu təyin edirəm. Bilirəm, kiminsə bostanına daş atıram, ancaq paketlənmiş şirələrdənsə, yaşadığınız arealın təbii şəraitində bitən meyvələrdən istifadə edin.

* * *

...Nəysə, başınıza dönüm. Bura qədər bəsdı, gerisi alim araşdırmaları və tövsiyyələrindən başqa bir şey deyildi. Bütün kollektiv, Feyzi müəllimi alqışlayır, sevincimizdən atılıb düşürdük – “Əhsən İbişov” bağırırdıq. Əslində kişi hamımızın adından nə lazımdısa, hər şeyi dedi, bir şeyi unutmadı. Tibb elmlər namizədi, dosent Rəşid Məmmədov cındarlar, falçılar, ekstrasenslərlə mübarizədə necə ad çıxarmışdısa, əmin idik ki, İbişov da bu gündən “halal və haram tele-savaşının ən yaxşı hakimi” olacaqdır. İşçilər öz iş yerlərinə təzəcə dağılıbmışdılar ki, telefon zəng çaldı. Sevinclə dəstəyi götürdüm. “Yəqin alim dostlarımdan Feyzulla İbişovu tanıyanlar verilişə baxıb məni təbrik etmək istəyir...”

– Alo, buyurun eşidirəm – demişdim ki, telefonun o biri ucunda yonulmamış bir səs az qala cöngə kimi böyürdü – “Sən kimsən!?...”

– Mən.., meyvəçilik institutunun bioloji tədqiqatlar laboratoriyasının müdiri, biologiya elmlər namizədi, dosent Əkbər Vəliyev...

– Əyə, donqili! O qaloşu sən çıxartmısan televizora?!

– Nə olub ki..?

– Ə o bambılıya deynən ki, gözünün yaşını damla-damla toplayıb eksporta göndərərəm. Ətini donuz piyinə qatıb “halal” kolbasası düzəldərəm! Bir də murdar qaşıq kimi özünüzü gözə dürtməyin, eşitdin!

– Bağışlayın, kimnən danışırım?

– Adamın qanını damla-damla içməkdən zövq alan biriylə! Deyəsən dediklərim sənə yaxşı çatmadı... Dilinizi so-

xun dinməzinizə, bir də çıxartmayın. Qandın!? Yenotabənzər tısağa, genidəyişdirilmiş porsuq, tüklü heyvərə!

–

– Düt.., düt, düt....

Dəstəyi peşiman-peşiman yerinə qoydum. Ayaqüstə quruyub qalmışdım. Bayaqqı sevincimdən zərrə qədər də əsər-ələmət qalmamışdı.

Ürəyimi tutub stula oturdum. Axı İbişov neyləmişdi ki? Bir vicdanlı alim kimi ürəyindən gələn, haqlı və səmimi elmi izahatdan başqa heç bir günah söz işlətməmişdi. Niyə vicdan və haqq söz də kiminsə monopoliyasına tabe etdirilməlidir? Maddiyyət üstündə çarpışanlar barədə çox eşitmişəm, ancaq bu yolda alimin təhqir edilməsini heç ağıma da gətirməzdim. Allah sənə rəhmət eləsin Sultan Səlim. Deyirlər Səlimin dövründə vətənə hücum olardısı, sultan əmr edərmiş ki, – “İlk növbədə ölkənin alimlərini təhlükəsiz yerə çıxarın”. Sonra öz ailəsini xilas edər və qoşunun qabağında yağı üstünə gədməmiş. “Vətəni müvəqqəti itirmək də olar, ancaq alimin etibarını bir saniyə də olsa itirmək ağır günahdır”. Dənəyin dağılsın nadan insan! Səni görüm yer üzünə gəlməz olaydın! Yeri, Allah qatında Şəhidlərlə bir tutulan alimlərin daş-qalaq olunan, dərbədər salınan vaxtıdır! Günahlarda yıxanan yurdum, sən allah acgöz, hiyləgərlər, yaltaqlar, nadanlar, ikiüzlülər vətəninə çevrilmə! Halallıq, haqq söz deyən alim də səndə təhqir olunacaqsə, artıq buranı tərk etməyin vaxtıdır demək!

Qeyri ixtiyari əlimə qələm aldım, ağ vərəq götürüb yazdım:

...institutun direktoruna

Ərizə

Xahiş edirəm məni səhhətimlə əlaqədar olaraq işdən azad edəsiniz.

İmza: b.e.n. Vəliyev Əkbər Vəli oğlu

Ərizəni də götürüb direktorun yanına qalxdım və ərizəni stolun üstünə qoyub tam ciddi şəkildə işdən azad olunmağımı israrla xahiş etdim. Çox çək-çevirdən sonra kişini bezdirdim və inandırtdım ki, mütləq işdən azad olunmalıyam. Allah köməyi olmuş, sonda razılaşdı. İşdən azad olundum və birbaşa evə gəldim.

* * *

...Qaynımın "Sədərək" ticarət mərkəzində iri bir dükanı var. Ali təhsil almağına mən səbəb olmuşam, onu mən evləndirib adam eləmişəm. İndi onun yanında anbardar işləyirəm. İşim çox rahatdır, ancaq vicdanım hələ də yaralıdır. Kaş mənə o acı sözləri deyən adamı bir gün mənə göstərəydilər. Təhqir olunmuş vicdanıma and olsun ki, dəmirdən, qurğuşundan tökülmüş olsa belə, onu dişlərimlə, caynaqlarımla parça-parça edərdəm.

Xaricdən gələn iş təkliflərinin bir neçəsini artıq götür-qoy etmişəm. Mənə anamdan da əziz, məni böyüdüb boya-başa çatdıran Vətənim – doğma Azərbaycanımı "uf" demədən tərk edəcəyim günü səbirsizliklə gözləyirəm. Bazardakı tanışlarım tez-tez soruşurlar, – "Niyə işindən, rahat dolanışığından imtina etdin?". Həmişə də eyni cavabı verirəm, –

“Mən, alimi zibil yerinə qoyulan bir məmləkətdə yaşamaq istəmirəm”. Mən, haramın “halal” etiketi altında alınıb-satıldığı bir məmləkətdə yaşamaq istəmirəm... Mənə elmlə azad məşğul ola biləcəyim bir yer lazımdır. “Amma kiməsə şikayət edə bilərdin, məsələnin araşdırılmasını, səni təhqir edənin tapılmasını tələb edə bilərdin” – deyəndə, cavab verirəm ki, – “Mən elm adamıyam, bütün bicliklərdən, şeytan və siyasətdən uzaq vicdanlı bir alim..! Məni təhqir edəni ax-tarmaq mənim işim deyil. Bir alim heç bir vəchlə təhqir edil-məməlidir!”

Məni qara yola-qara saata itələdilər Vətən! Əlvida, doğ-ma Azərbaycanım mənim, məni səndən küsdürdülər, iyrən-dirdilər, qəlbimi qırdılar vətən! Mən elmimi sənin xoş gələ-cəyin üçün qurban verməyə hazır idim, hər şeyimin sənin ol-masını istəyirdim vətən...

Kaş, heç olmazsa, son məzarım olaydın. Artıq indidən qürbətin zəkkum dadını duyuram...

Məni isti ocağımdan, yurdumdan-yuvamdan edən, səni görüm lənətə gələsən!

13 avqust 2010-cu il

Namus dağı

*Bu hekayə, Azərbaycan Respublikası
Prezidenti yanında Gənclər Fondunun maliyyə
dəstəyi ilə çap olunan gənc yazarların kitabı
üçün seçilmiş on üç hekayədən biridir.*

Adamın ki yaşı qırxı ötdü, hər dağda-düzdə gördüyü ot-əncərə, gül-çiçəyə diqqət kəsilir, – “Bu ot nəyin dərmanıdır? Görəsən bu çiçəyin dəmləməsinin mənə xeyri olarmı?”. Molla Valeh deyir ki, – “Cəhənnəm əzabının bu dünyadakı ən kiçik işartısı böyrək daşının ağrısıdır” – böyrək ağrısı cəhənnəm əzabının ən yüngülüymüş. Allah kəssin belə ağrını! Heç düşmənimə də arzulamaram bu burum-burum cəhənnəm əzabını. Allahın verdiyi bu gözəl nemətləri bir-birinə qarışdırıb yeməkdən böyrəklərimizə daş yığılanda, mədəmiz azara tutulanda, deyirik ki, – “İndiki yeməklərin lap zayı çıxıb, hamısı zəhər-zəhrimardır”... Mən də həfços yeyənlərdənəm – neyliyim, tutma-turşu əvdirməsəm ölərəm, duzsuz yemək yeyəndə canıma qut olmur – bir sözlə, rəhmətlik nə-

nəm demişkən, azca siləfsinliyim³² var. Mən də qırxı ötəndən sonra dəva-dərman əntəşəsinə düşdüm. Qara çaydan imtina etdim – ancaq yaşıl çaylar içdim. Nəfsimi ətə, duza həsrət qoydum. Amma çifayda, yaş öz işini görməlidir – azar-bezardan qaçmaq mı olar...

Son aylar böyrəyimin ağrısı məni qəməlti kimi doğrayanda, mədəmin sancısı böyrəyimin zoqqultusuna qarışanda ilk dəfə ciddi müalicə haqqında düşündüm. Di gəl ki, dünyada ən qorxduğum şeylərdən biri də “şlanq udmaq”dır – hələ əsgərlik vaxtı birinci dəfə udub zülmünü görmüşdüm. “Ölsəm də şlanq udmaram” – deyib, daş atdım - başımı tutdum. Canımın qorxusundan dərdimin çarəsini başına gələnlərdən soruşdum. Hərə minbir dəva söylədi. Amma içində ən ağılabatanı mineral sular çıxan sanatoriyalarda təbii üsulla müalicə oldu. Sanatoriyların içində isə həm ucuz, həm yaxın, həm də daha şəfali suyu olanı Gürcüstanın Sairmə sanatoriyasının üstündə dayandım. İnternetdə bu sanatoriya ilə qiyabi tanış oldum, bəyəndim və vaxt itirmədən bir aylıq müddətə yer “bron”ladım. Siz də bağışlayın, arvad-uşağımı da götürüb öz maşınım ilə Sairmə yolunu aldım əlimə. Yollar da dayana-dayana, gəzə-gəzə iki günə gəlib Sairməyə çatdım.

Hərəyə öz vətəni şirin olmağa şirindir, ancaq belə möcüzəli cənnət guşəsini heç öz vətənimdə də görməmişəm. Balaca bir dərədə neçə dərdin dərmanı olan su çıxarmış... Hər addımda göz, revmatizma, gastrit, mədə xorası, böyrək daşı, dəri xəstəlikləri, Allah bilir daha nə xəstəliklərin şəfası olan su bulaqları var idi burada... Vallah, məqsədim Sairməni reklam etmək deyil. İnsan sağlamlığı hər reklamdan qiymətli-

³² Tamahkirlik

dir. Gör neçə-neçə həmvətənim “ağzının içindəki” şəfalı yer-dən bixəbərmiş – şəfasını iti cərrah bıçağında görür zavallılar... Özü də günü 40 lariyə – bizim pulla 20 manata. Bizimkilərin iynə-dərman siyahısından yaxa qurtarmaq üçün ən məsləhətli yerdir bura. Ən əsası isə, sevdiyim farel balığının bolluğuna düşmüşdüm. Ancaq heyif ki, həkimlər farel qızartması yeməyi qadağan etdilər mənə.

Zavallı balalarım özlərini cənnətdəki kimi hiss edirdilər. Uşaqların əylənməsi üçün burda nə yox idi ki... Sıx meşəli sıldırım dağların dibində ürəkdolusu nəfəs almaq nəyə də-sən dəyərdi. Bir sözlə, Bakının toz sovuran isti avqust külə-yindən canımızı qurtardığımıza elə sevinirdik ki...

Yüklərimizi sifariş verdiyimiz otağa yerbəyer edib sanatoriyanın həyatını gəzdik. Üç övladım var – ortancılıq oğlan, ikisi isə qızıdır. Balacası – Selcan dörd yaşın içindədir. Öz bala-mıdır deyə demirəm, çox istiqanlı və adamayovuşan uşaq-dır. İlk gündən Sairməyə elə valeh olmuşdu ki, bizə dinclik vermirdi. Elə, – “həyətdə oynamaq istəyirəm” – deyib dad deyirdi. Uşaqlar bütün günü həyətdə olurdular. Mən isə həkimlərin yazdığı prosedurlara ciddi əməl etməyi qərara almışdım. Prosedurlardan vaxt tapanda isə gah ailəmlə gəzişir, ya da otaqda sakitliyə çəkilib dincimi alırdım.

* * *

Sairməyə gəlişimizin beşinci günüydü. Vannadan yenidən qayıdıb yatağında uzanmışdım. Yoldaşım sonbeşiyimin bilə-yindən tutub güclə otağa saldı. Selcan hönkür-hönkür ağlayırdı.

– Nə olub, niyə ağlayır? – deyə yoldaşımdan soruşdum.

– Yapışib bir gürcü uşaqdan, əl çəkmir ki, – “Qoy bacıyla oynayım!”

– Qoy oynasın da, nə var ki bunda?

– Dilini bilmir axı, necə oynaya bilər?

– Uşaqların öz dili olur. Dəymə, qoy oynasınlar, – dedim.

Amma uşaq kirmək bilmirdi. Nələc qalıb özüm onu həyəətə düşürdüm. Gül-çiçəkli meydançada uşağın gözü elə hey təzə tapdığı “rəfiqəsi”ni axtarırdı. Kəlməbaşı, – “Anuş hardadı?” – deyib dururdu. Uşağı bir qədər ovudub bir gürcüylə şirin söhbətə girişmişdim. Ölkələrimizin fərqli qanunlarını “xırdalayıb” dərdləşirdik. Birdən Selcanın sevincək mənim qolumdan dartışdırmasına, böyrümü dürtmələməsinə barmağıyla göstərdiyi səmtə boylandım. Cavan ər-arvad qarayanız qızcığazın əlindən tutub 4 nömrəli mineral bulaqdan su içməyə gəlirdilər. Bu qızcığaz elə sevimliydi ki, özümün də qanım qaynadı uşağa. Selcanı görcək, o da valideynlərinin əlindən dartınıb çıxdı və düz qızıma doğru götürüldü. Övladım yalvarış dolu gözlərini mənə dikdi. “Get bacıyla oyn” – demişdim ki, rəfiqəsinə doğru elə qaçdı ki, birlərinə çatanda az qalmışdı toqquşsub yıxılısınlar. Heç doğma bacısını, məhlədəki həmyaşıdlarını, heç gəlinciklərini belə sevmirdi Selcan. Cütlük yanımıza çatanda kişiyyə əl verib gürcücə bildiyim tək sözü dedim, – “Qamar coba³³”. Ər, rusca “zdrastvuy” dedi. Səki, uşaqların birlikdə oynaması üçün valideynlərdən icazə alacaqdım. Soruşdum, – “Gürcü deyilsiniz?”. Dedi, – “Yox, erməniyik”. Sanki, təpəmə bir qazan qaynar su tökdülər. Elə bil əlim murdar ətə dəymişdi –

³³ Gürcü dilində “Salamun əleyküm” deməkdir.

qanım it qanına döndü. Daha danışacaq, soruşacaq sözüm yox idi. Gözüm qızımı axtardı. Balacalar çəməndə böcək uçurur, deyib-gülürdülər. “Selcan!” – səsimdəki hirs qızım da duydu, – məlul-məlul yanıma gəldi, – “Ata qoymursan oynamağa..?” – soruşdu. “Yox” desəydim gözünün mütüyünü axıdacaqdı, odur ki, – “gedək yeməyimizi yeyək, sonra oynayarsınız” – dedim. Cəndərdi razı oldu. Anuşa qaçıb yeməkdən sonra axşamadakı birlikdə oynayacaqlarını sevincək çatdıranda, Anuş da öz erməni dilində nələrsə dedi və hər ikisi sevincdən atılıb-düşdülər. Selcanı evə gətirib anasına acıqlandım, – “Anuş dediyiniz uşaq gürcü yox, it küçüyü – erməniymiş! Bir bu çatışmırdı! Uşağı yanında hərlə, qoyma o uşaqla oynasın!”.

Yoldaşım:

– Buy ayıb ola! Bəs xəbərin var ki, onlar bizim divar qonşumuzdular? Yan otaqda qalırlar...

– İşə düşmədikmi..! “İlanın zəhləsi yarpızdan gedir, o da gəlib yuvası ağzında bitir”..! Cəhənnəmə olsun! Uşağa bax sən! – lap ciddi tapşırdım.

Hövsələsiz olduğumu bilirəm. Bu dəfə lap özümə yer tapamırdım. Elə bil ki, dörd yaşlı uşağım böyük və bağışlanmaz bir günah işlətməmişdi. Allaha ağır getməsin, doğmaca körpəm gözümdən düşmüşdü. Bu bir yana qalsın, bir erməniylə qonşu olmağın töhmətini götürə bilmirdim. Axşam yeməyindən sonra müştəri qəbulu və qeydiyyatı şöbəsinə yaxınlaşıb yerimizi dəyişmək üçün başqa otaq soruşdum, – “Bütün otaqlar doludur, heç cür mümkün deyil” – dedilər.

İstirahətim və müalicəm üçün hər cür yaxşı şəraitin olmasına baxmayaraq özümü çox əsəbi hiss edirdim. Get 13 il Qarabağda bu mənfurlarla vuruş, yaralan, axırda da gəlib

onlarla bir sanatoriyada istirahət elə. Bunu mənim kimi kəmhövsələ heç götürərdimi? Hər dəfə bu erməni ailəsini həyətdə asudə gəzən görəndə ətim ürpənirdi. Məni qınamayın, bu dünyada erməninin varlığı məni iyrəndirir. Hər millətin ikiüzlüsü, nadanı, yaltağı, baltaya sap olanı var, ancaq bütöv bir millət olaraq rusun xatirinə öz millətinə, qonşusuna, dünyaya xəyanət etmək, satqın və nadan olmaq ermənilərin əsas xislətidir – bu mənim qəti fikrimdir. Nə vaxtsa onlarla barışası olsaq belə, hətta, bu sözlərimə görə gələcək nəsillərimiz məni daş-qalaq etsə də bu fikrimdən dönmərəm! Lap erməni kirvəmiz də olub, erməniylə gediş-gəlişim də olub, ancaq dədə-babadan erməniyə nifrətlə böyümüşəm. Bu nifrətlə Qarabağ döyüşlərində erməniyə silah da qaldırmışam. Bu müharibəni uduzduğumuz üçünsə, ilk növbədə özümü günahlandırıram – çünki, hələ də sağam və bu boyda dərddin göynərtisini unudub, böyrəyimin, mədəmin azarının qeydinə qalmağa gəlmişəm. Qaysaq bağlamış Qarabağ yaramın qabığını qoparmışdı bu erməni ailəsi. Onların məni heç vecə almaması, asudə gəzməsi isə mənə lap od qoyurdu. Həyətdə gəzişərkən Selcan hər dəfə Anuşa doğru dartınanda dalına yağlı sillə çəkib yerində oturdur və göz yaşlarına baxmadan amansızca onu susdururdum.

* * *

...Gecənin birində yoldaşım hövlnak məni yuxudan oyadıb deyəndə ki, – “Selcan otaqda yoxdur, uşaq itib!”, – Sairmə başıma fırlandı – ilk ağlıma gələn qonşularım ermənilər oldu – “Bunlar nə desən edərlər...” – düşündüm. Hamama baxdım, çarpayıların altına boylandım, balkona, dəhlizə,

foyeyə cumdum – uşaq heç yerdə yox idi. Qonşunun qapısını döyməyi özümə sığışdırmırdım. Lakin sonda naəlac qalıb hirsə qapını döydüm. Qapını üzümə “dığa” açdı. “Uşaq itib, Anuşun yanında deyil ki?!...” – hirsə soruşdum. Otağın işığını yandırdı. Onun da gözləri bərələ qaldı – Anuş nə anasının qucağında, nə də öz yatağında yox idi. Səsə arvadı – “haxçik” yuxudan oyandı. Övladlarının yataqda olmadığını görəndə ilk olaraq balkona baxdı. Dığa gülüm-sünüb barmağı ilə məni balkona çağırırdı. Balkonlarına baxanda Anuşu üzüstə, atasının idman pencəyinin altında kirpi kimi yumrulanıb gizlənmiş gördüm. İndi fikir verdim ki, balkonlarımız arasındakı arakəsmə nazik azbest lövhədənmiş və altı, uşağın başı girəcək qədər hündürüymüş. Anuş yazıq-yazıq atasına boylandı. Üzüstə erməninin balkonuna uzandım – arakəsmənin o üzündən baxan qızımın məsum gözləriylə qarşılaşdım. Öz otağımıza keçdim, balkonumuza çıxdım. Qızım yun yataq örtüyünün altında gizlənib Anuşla xısın-xısın söhbətləşirmişlər... Onu vurmağa əlim gəlmədi – axı uşaq nə bilir ki, erməni nədir, düşmən nədir, düşməne necə nifrət etmək lazımdır? Onu qucağıma alıb yatağına uzatdım. Üstünü örtəndə, – “Ata, Anuşu evimizə aparaq? Mən istəyirəm ki, Anuş mənim bacım olsun” – bircə bunu dedi və rəfiqəsiylə doyunca oğurluq görüşdən sonra şirin yuxuya getdi. Hirsim ən yüksək həddəydi. Qonşumun işığı hələ də yanılı idi. Siqaretimi yandırıb balkona çıxdım. Erməni bəlkə balkona səslədim. Birnəfəsə, – “Çıxın gedin burdan! Sizi görmək istəmirəm! Yoxsa əlimdən bir xəta çıxacaq!” – dedim və yatağıma qayıtdım.

* * *

...Hər gün gəhər ertədən acqarına 2 nömrəli bulağın suyundan içməliydim. Qıflı stəkanımı da götürüb otaqdan çıxanda, qonşu ermənini qapıda gördüm. Salam verdi. Əlindəki kağız paketi mənə uzatdı, – “Biz bu gün burdan gedirik, başqa sanatoriyaya yerləşəcəyik. Mən gedəndən sonra bu məktubu oxuyarsan... Salamat qal” – dedi və qapını üzümə çırpdı. Paketi açdım – içində səliqə ilə, lakin əzik-üzük rusca (rus dilini yaxşı bilmədiyi aydınca bilinirdi) otelin emblemi olan vərəqlərdə nəysə yazmışdı. Hər iki üzü yazılmış səkkiz çap vərəqi həcmində yazını oxuyacaq hövsələm yox idi – istədim həyətdəki zibil qabına atım, ancaq bulaqdan qayıtdıqdan sonra oxumağı qərara aldım – kağızları qatlayıb arxa cibimə qoydum.

Mən otağa qayıdanda, uşaqlar hələ də mışıl-mışıl yatırıdılar. Ehmalca yerimə uzanıb erməninin mənə verdiyi məktubu oxumağa başladım:

Adım, yəqin ki səninçün vacib deyil – sən, sadəcə “erməni” adlandırırsan... Yerevandakı ali məktəblərin birində müəllim işləyirəm. Bizə nə qədər nifrət etdiyini kifayət qədər hiss etdirə bildin. Bizdə də türklərə nifrət etməyi öyrədirlər. Ancaq sən, deyəsən türklərin ən hirslisi, əsl erməni düşmənisən. Bu məktubu mənə yazmağa vadar edən başqa bir hissidir. Mənə olduqca maraqlı gələn odur ki, bizim övladlarımız bir-birinin dillərini anlamadığı halda necə ola bilər ki, bu dərəcədə bir-birinə isinişə – bağlana bildilər?

Mən Sairmədən səndən qorxduğum üçün getmirəm. Siranuşla sənin qızının dostluğunun daha böyük fəsadlara yol açə biləcəyindən qorxub gedirəm.

Övladlarımızın bir-birilərinə olan bu sevgisinin yalnız bir sirri var. Bu sirri məndən, arvadımdan, bir də, digər iki nəfərdən

başqa heç kim bilmirdi. Onsuz da burdan gedirəm. İndi səni də bu sirrdən agah etməyin heç bir qorxusu yoxdur. Bizim övladlarımız, bu qorxulu sirrin üstünü az qalsın özləri açırdılar. Yaradanın möcüzəsilə bir gün bütün sirlərin üstü mütləq açılacaqdır. Sənin nifrət dolu gözlərin bəzi şeyləri sezməmiş burdan getməyimiz məsləhətdir. Siranuşun, mənim qızım olmamışdan əvvəlki həyatını sənə anladacağam. Vicdanın sakitliyindən qiymətli bir şey tanıyıram – qoy vicdanım rahatlıq tapsın. İndi isə dinlə...

Səkkiz il ailəli olsaq da, övladımız olmurdu. Heç bir müəli-cənin köməyi olmadı. Arvadımla ayrılmaq istəmirdik. Bir gün bizim kimi övladsızlıq dərdi yaşayan dostum mənə dedi ki, – “Mən Qarabağ döyüşlərində valideynlərini itirmiş bir oğlan uşağını övladlığa götürmüşəm. Əgər sən də istəsən, Qarabağda valideyn himayəsinə ehtiyacı olan yetim uşaqlardan birini götürüb saxlaya bilərsən”. Arvadıma bu təklifi edəndə, çox inad etmədi. Və, – “Ancaq qız uşağını övladlığa götürəcəyik” – şərtilə razılıq verdi. Çox vaxt itirmədik – dostumun verdiyi ünvana – Mardakertə (siz Ağdərə deyirsiniz) yollandıq. Axtardığımız uşaqlar ya oğlan uşağı çıxdı, ya da qız uşaqlarını arvadım bəyənmədi – əliboş Stepanakertə (siz Xankəndi deyirsiniz) qayıdarkən, kəndlərin birində hamilə bir gəlin qarşımıza çıxdı – əlində vedrə, yolun qırağındakı bulaqdan su doldurmağa gedirdi.

Arvadım gəlinə işarə edib:

– Hamiləlik gör qadına necə yaraşır? Axı niyə mən hamilə qala bilmirəm, niyə öz övladımı özüm doğa bilmirəm? – deyib mənə qısıldı. Yol məni yorub, həm də susamışam, gəl düşüb su içək, həm də bir az gəzişək, ayaqlarımın keyi açılsın – dedi.

Maşını saxladım. Bayaqqı gəlin bulaqdan su götürürdü. Bulağa yaxınlaşıb salam verdik. Gəlin olduqca gözəl idi. Arvadımın

gözü bu qadında, donun altından qabaran hamilə qarnında və dolu döşlərində qalmışdı. Arvadım ondan soruşdu, – “İlk uşağımızdı?”

Gəlin bir az acıqla:

–Yox, beşinci olacaq, – dedi.

Arvadım yenə köks ötürdü, – “Amma mənim heç biri də olmur...” – deyəndə gəlin mənə baxdı, – “Ərindəndir, yoxsa sən-dən?” – arvadımdan soruşdu. Düzü gəlinin bu sualı məni bir qədər onun gözəlliyindən soyutdu. Qadında iyrənc bir sırtıqlıq duy-dum.

Arvadım:

– Məndəndir – dedi.

Gəlin:

– Əgər etiraz etməsən, gələn dəfə sənin ərindən səninçün də bir uşaq doğa bilərəm, – deyib üzümə irişdi. Qadının gözəlliyi bu dəfə lap gözümdən düşdü.

Arvadım:

– Axı sən fahişəyə oxşamırsan... Sənin ərin buna nə deyər? – arvadım olduqca ciddiylə almışdı.

Çaşıb qalmışdım, – “Doğrudanmı mənim arvadım başqa qadından uşağım olmağına razılıq verə bilər” – təəccüblə ona baxırdım. Gəlin elə bil ki, arvadımı ovsunlamışdı – arvadım imdad dolu gözlərini gəlinə elə zilləmişdi ki, elə bil bu saat onun ayaqlarına döşənib yalvaracaqdı.

Gəlin:

– Bütün kənd erməniləri və hər bu kəndə qonaq gələn erməni kişilər mənim ərimdir. Bir türk qızını zorlamağın ləzzətini yaqın ki, sənin ərin də qaçırmaz...

Məni vahimə götürdü – bu qız nə qədər həyasız şeylər danışır... Bayaqqı gözəllikdən indi iyrənirdim.

Arvadım:

– İndi bu uşağın atası kimdir, bilmirsən? – arvadım onun dediklərini tam səmimi qəbul edirdi, hər sözünə sidq ürəkdən inanırdı. Bu iyrənc söhbəti dinləməmək üçün bir qədər aralandım.

– Allah bilir hansı donuzun zibilindəndir! – gəlin dedi.

Arvadım:

– Bəs əvvəlki uşaqlarına necə baxırsan? Necə, nəylə dolanırsan?

– Uşaqlarımı əlimdən alıb aparırlar. Allah bilir ya satırlar, ya da qol-qıçlarını sındırıb diləndirirlər... – bunu deyib su dolu vedrəni əlinə aldı.

Arvadım:

– Evin varmı, səninlə bir az yaxından tanış ola bilərəmmi? Sən bu uşağı neyləyəcəksən?

– Hə., evim var – Surenin donuz tövləsini təmizləyib mənə veriblər. Bu uşağı nə edəcəyini isə Armen özü bilər. Bəlkə istəsəniz elə sizə satacaq?

– Uşaq neçə aylıqdır?

– Bu gün-sabahlıq.

– Bəs niyə ağır şey qaldırırsan? Axı sənə olmaz...

– Bu qayğıını evdə ərinə göstərərsən...

– Niyə acığın tutur, axı mən də qadınam, səni başa düşməyə çalışıram...

– Mən isə nə vaxt qadın olduğumu heç xatırlamıram. Məni rahat buraxın, işinizin dalınca gedin, – bunu deyib asfalt yolu keçdi.

Arvadıma yaxınlaşdım:

– Sənin başına hava gəlib, nə etmək istəyirsən? Yoxsa yüz kişidən əmələ gələn bir uşağı övladlığa götürmək istəyirsən? Sən ona inanırsan, bəlkə o bizi barmağına sarıyır?

Arvadım:

– O yalan danışmır. Həm də qız doğacaq. Həm də anası kimi gözəl bir qız – addımlarına bir bax...

Heç nə başa düşə bilmədim.

– Mən bu uşağı götürəcəyəm. Anası çox sağlamdır, gözəldir. Başa düşmədinmi, o əsir düşmüş türkdür. Deməli övladını heç vaxt axtarmayacaqdır və gələcəkdə də başımıza dərd açmayacaqdır. Məni sevirsənsə, mənə bu işdə kömək elə...

Çox çək-çevirdən sonra əlacım kəsildi. “Bəlkə də qismətimiz özü qarşımıza çıxmışdı” – deyər arvadıma tabe oldum. Arvadım yüyürüb su vedrəsini onun əlindən almağa çalışdı, lakin, o buna razı olmadı. Ayaqlarımı sürüyə-sürüyə onların dalınca getdim. Həyat qapısından içəri girəndə, qapının cırıltısına yaxası-başı açıq yekəqarın biri bizi görcək yerindən dik atıldı. Yaxasını düymələ-yərək mənə yaxınlaşdı:

– Kimsiniz, nə istəyirsiniz?!

Mən:

– Elə-belə yoldan keçirdik, dedik bir yorğunumuzu alağ.

Kişinin eyni açıldı:

– Qorxutdunuz məni. Dedim yaqın yenə ya müxbirlər, ya da ATƏT-in sülhməramlı avaralarısınız. Nədi, türk qızı istəyirsən? Qurbanı sənə. Ancaq onun bu halında inanmıram ki bir ləzzət ala biləsən... Amma özün bilərsən, belə də istəyirsənsə buyur onun evinə. Bax o dam onun evidir – üstü qamışla örtülmüş birmərtəbəli damı göstərdi.

İçimdən bu gəlinin yaşadığı evi görmək keçdi. Gəlinin evinə tərəf dönəndə arvadım məndən qabağa düşdü. İçəri girəndə buranın həqiqətən köhnə bir mal tövləsi olduğuna əmin olduq. Lakin, qız buranı elə səhmana salmışdı ki, adam bu cür qadın təmizkarlığına həsəd aparmaya bilməzdi. Damın bir küncündə emalı qopub tökülmüş çuqun hamam vannası dururdu. Divarda ağac budağın-

dan asılqan düzəldib paltarlarını qurutmaq üçün istifadə edirdi. Digər küncdə taxt və üstündə bir cüt üst-üstə pambıq döşək qoyulub üzərinə yun mələfə sərilmişdi. Köhnə şifonerin gözlərinə səliqə ilə qab-qacaqlar düzülmüşdü.

Arvadım qızın qolundan yapışıb taxtda oturtdu – özü də yanında. “Danış, danış görüm sən kimsən, bura necə düşmüşsən, adın nədir?”

Qız:

– Aşot adımı Zeynəb qoyub. Bircə onu bilirəm ki, türkəm. Və türk olduğuma görə ən rəzil təhqirlərə dözmək məcburiyyətindəyəm. Amma heç özüm də bilmirəm ki, türk olmaq niyə bu qədər rəzalətmiş... Gözümü Aşotun qucağında açmışam. O öləndən sonra isə Armenin himayəsində yaşayıram.

– Armen səni çox incidir?

– Yox, niyə incitsin ki, nə deyir onu da edirəm. Amma hərdən çox içəndə döyür. Məni qəfəsə salınmış canavar kimi hamıya göstərməkdən zövq alır. Mənim doğduğum uşaqların hesabına yaxşı qazanır da. Mən doğuram, o isə fransız müştərisinə satır...

Armenin içəri girməsilə söhbətləri yarımçıq qaldı, – “Hə, xoşunuza gəldi türk qancığının evi? Türkün dişə boz qurdudur bu, ehtiyatlı olun ki, sizi gəmirməsin...”

Zeynəb:

– Qancıq öz anandır! Sənə neçə dəfə demişəm ki, özgə yanında məni təhqir etməyinə dözmürəm! Erməni köpəyoğlu!

Armen yumruğunu düyünləyib, – “erməni mənə deyirsən!” – deyib Zeynəbi vurmaq istəyəndə arvadım özünü qabağa verib onu dayandırdı.

Zeynəb heç tövrünü də pozmadan, – “Nədi, erməni deyilsən? Di yenə qudurma! Bu adamlar mənim doğacağım uşağı almaq

istəyirlər. Pullu müştəriyə oxşayırlar, sən bir bunu düşün...” – dedi.

Armen Zeynəbə yenidən bağırdı:

– Bunlar bizim özümüzünkülərdir, müştəri deyillər! Sənə yüz dəfə demişəm ki, bir erməni sənin ürəyini də istəsə, fikirləşmədən çıxar ver!

Zeynəb həmin ki soyuq tövrlə:

– Uşağı istəyirlər, çıxardım verim, yoxsa insan kimi doğub verim?

– Türk insan deyil, sən insan kimi doğa bilməzsən!

– Yaxşı di coşma, ermənicə doğaram...!

Armen:

– Neçə günə doğa bilərsən!

Zeynəb:

– Sancılarım iki gündür başlayıb, yaqın çox çəkməz. Sonra bizə dönüb, – “Əgər gözləyə biləsinizsə qalın, doğum, uşağınızı götürüb aparın...” – dedi. Gəlin elə sakit, soyuq danışdı ki, onda bir zərrə də olsun analıq, qadınlıq işartısını sezə bilmirdim.

Uzun sözüün qısa – Armenin qonağı olduq. Arvadım mənə, Zeynəbin doğuşu və yaxşı qidalanması üçün nə lazımdırsa hər şeyi aldırdı. Dörd gündən sonra Zeynəbin doğuş sancıları tutdu. Armen, – “Öyrəncəlidir, donuz kimi doğacaq” – deyib həkim çağırmağa imkan vermədi. Arvadım kitablardan doğuşu qəbul etməyin qaydalarını az-maz bilirdi və bunu uğurla bacardı. Arvadımın dediyi kimi Zeynəb qız doğdu – bizim Siranuşu. Anuş on gün anasının südünü əmdikdən sonra, Armen dedi ki, – “Əgər bir neçə gün də anasının südünü əmsə, uşaq türk olacaqdır. Götürün uşağınızı və gedin”. Armenə azacıq cibxərcliyi verib qızımızı da götürüb evimizə yollandıq. İndi aydın oldumu ki, Anuşla qızın niyə bir-birinə belə mehr salıblar..?

Əgər Zeynəbin erməni əlinə necə düşdüyünü də bilmək sənə maraqlıdırsa, onu da deyim. Armen danışırdı ki, onun anası öz körpəsini (yəni Zeynəbi) və qoca qayınanasını xilas etmək üçün meşəni kəsə yolla çıxmaq istərkən Surenin dəstəsinin əlinə düşür. Döyüşçülər qocanı və Zeynəbin anasını gözləri doyanadək zorladıqdan sonra güllələyiblər. 5-6 aylıq körpəni də murdarlamaq istərkən Suren deyir ki, – “qoyun bir az böyüsün, sonra işinə baxarıq”. Zeynəbi bir erməni ailəsinə verirlər. Qız erməni evində nökrə kimi böyüyüb. Doqquz yaşı olanda Suren qızı geri alır və qızın 14 yaşı olanda Zeynəb ilk uşağını yarımçıq salır. Sonralar Suren minaya düşüb ölür və qız onun döyüşçülərindən biri olan həmin Armenin himayəsinə keçir.

Hə.., ta o gündən bu günədək qızımın bir türk qadından doğulduğunu unutmuşduq. Lakin sənin qızınla qeyri-adi yaxınlığı məni narahat etməyə bilməzdi. Çünki, Armenin o vaxt dediyi, – “Anası çox əmizdirsə, qızımın türk qanı coşacaq” – sözü qulağımda səsləndi. Mən elm adamıyam. Bu dilbilməz körpələrin qan yaxınlığından gələn məlhəm mehribanlığını heç bir elm izah edə bilməz. Siranuş bir türk qızını görməklə, anadan aldığı südü, qanı, öz türklüyünü coşdurmuşdu canında. Yoxsa, qaraqabaq qızım hətta, baxçada öz tanıdığı qızlarla da belə mehriban olmayıb.

Biz səninlə düşmənlik. Lakin, mən düşmən tərəfin qadınından doğulan uşağın atasıyam. Qızımı əlimdən alacaq bir türkü təsəvvür etmə gətirəndə, özümə yer tapa bilmirəm. Səni, qızımı əlimdən ala biləcək həmin qorxunc türk olaraq gördüm. Bütün gecə bu məktubu ona görə yazmadım ki, Zeynəbin, Zeynəbin anasının və uşaqlığında elektrik lampası yandırılaraq iztirabla öldürülən nənəsinin başına gətirilən iyrənc oyunlarla bağrını çatladıb sənə acıq verəm. Ona görə yazdım ki, Anuşa ömrümün sonunadək doğma atasından da əziz olacağımı, ona qayğı göstərəcəyimi biləsən. Əgər

taleh üzüünə gülsə, bir türklə ailə qurmasına mane olmayacağam. Bunu niyə istədiyimi isə özüm də bilmirəm – bu sadəcə vicdanımın səsidir və məni daim buna təhrik edir. Bəlkə də, evimdə bir türk böyütməyin qorxusundandır...

Məktubun gerisini oxuya bilmədim, hönkürtüm uşaqları yuxudan oyadıbmış. Üzümə zillənmiş sual dolu dörd cüt gözlərdən tələsik dəhlizə qaçdım. Qonşu otağın qapısını dö-yələdim – açan olmadı. Aşağı – qeydiyyat otağına cumdum, – “244-cü otaqdakı erməni ailəsini görmədiniz..!?” – soruş-dum. Kompüterdə bir neçə saniyə eşələnib – “Hesabı ödəyib getdilər” – dedilər.

– Haraya!?

– Biz nə bilək haraya!

– Sizdən də bir sözə cavab alınca adamın ürəyi üzülür, kobud heyvərələr..! – deyib gürcüləri acıladım.

Həyətə qaçdım, bağı axtardım, yeməxanaya göz gəz-dirdim, bulaqların dördünə də baş vurdum, amma Anuş balamın izi-tozu da bilinmirdi. Həyəcanlanmış yoldaşım mə-ni korpusun girəcəyində qarşıladı, – “Nə oldu sənə, niyə ağlayırdın!”

– Anuşgil gedib! Selcanın Anuşu gedib...

– Erməni Anuşu deyirsən..?!

– O erməni deyilmiş, türküymüş – azəri balasıymış...

– Nə danışırısan sən!

– Selcan bunu hardan bilirmiş? Axı o bunu necə hiss edə bilirdi ki..? O, Anuşla öz dilində danışırды axı... Hərəsi öz di-lində.., amma bir-birini anlayırdılar! – başalovlu qalmışdım.

Arvadım da mat-məəttəl qalmışdı. Otağımıza qayıtdıq. Uşaqlar sual dolu gözlərini yenidən üzümə zilləmişdilər –

ağlamaqdan gözlərim qızarmışdı. “Anuşgil gedib...” – deyib yatağıma çökdüm. Selcan, – “Mən də Anuşla gedirəm, mən Anuşu istəyirəm!...” – deyib yenidən zarımağa başladı. Qızımı bağrıma basdım. Onu Anuşla oynamağa qoymadığımın utancını göz yaşlarıma döndərdim. Balamın üz-gözünü duz kimi yaladım.

Yoldaşım:

– Özünü üzmə. Taleyin üzü qara olsun. Yazıq uşaq...

– Bu nə müsibətdi başıma gəldi, ay Allah! Axı balaca qızçıgazın nə günahı vardı ki, onu qızım ilə oynamağa qoymadım! Əclaf erməni, Anuşumu hara apardı görəsən?

Böyük qızım:

– Ata, Anuş hardan sənin Anuşun oldu ey! Tapıb neyləyəcəksən – övladlığa götürəcəksən? Yəni bir erməni uşağından ötrü qanını bu qədər qaraltmağa dəyərmə? Bura Anuşu görməyə gəlmişik?

Yoldaşım qızına bozardı:

– Kəs səsini, sən belə şeyləri hələ bilməzsən! Sən nə bilirən ki, müharibə nədir, müharibənin vurduğu yaralar nədir!

Üz-gözümü yumaq üçün hamama girdim. Otaqdan həyat yoldaşımın qızına dediklərini aydınca eşidirdim, – “Atanla bir də belə köntöy danışma! Hələ sənə hamilə olanda atan məni evdə tənha qoyub müharibəyə getmişdi. Heç göz yaşlarıma da baxmamışdı onda. İndi yarasının qaysağını qopardı bu erməni küçükləri. Bu saat desə ki, – “Ermənistanı Anuşu axtarmağa gedirəm”, – dünya-aləm yığıssa da, qabağını ala bilməz. Odur ki, səsini kəs, yoxsa sənə əl də qaldırır...”

Qızım:

– Bir erməni uşağına görə doğma qızına əl qaldıracaq?!
– Anuş erməni deyilmiş – türk balasıymış! Əsir düşmüş
körpə türk qızının övladıymış...

Qızım heyrtlə:

– Zarafat edirsiniz!?!..

Qızımın rəhm dolu köks ötürməyi içimi yenidən göynətdi. Gözlərimin yaşı, üzümə vurduğum suyla durulmaq bilmirdi.

Hamamdan çıxanda yoldaşım qayğı ilə mənə, – Get suyunu iç, bir az həyətdə gəz... – dedi.

– İstəmirəm – dedim.

– Di yaxşı! Unutmağa çalış olanları, get müalicəni götür! Bura yas qurmağa gəlməmişik.

– Kaş gəlməz olaydıq xanım. Qaynanası gəlinin gözü qarşısında, şəhid oğlunun arvadı – doğma gəlini qaynanasının gözü qarşısında təhqir olunmuş ana-bacımızın, əsir düşmüş Zeynəbimizin göz yaşlarını içmək istəyirəm xanım, başqa heç nə istəmirəm... Artıq heç bir mineral su mənə xeyir etməz, yır-yığış elə, evə qayıdırıq...

Arvadım:

– Sən dəli olmusan, tərs damarın yenə tutdu!?

– Böyrəyimin ağrısına dözərəm xanım, ancaq bu dağa dözmərəm. Anuşla doyunca oynamağa qoymadığım balamın üzünə baxa bilmərəm. Qızımla oynamağa qoymadığım üçün Anuşu bağrıma basıb məni bağışladığını görməyəcəyəmsə, burda qala bilmərəm. Bu müsibətlə müalicə oluna bilmərəm. Bu sinə dağını dağlara çəksən, dağ yarılar xanım, mən dağların arasında sıxılıb qala bilmərəm. Mən bu qeyrətlə gürcünün üzünə dik baxa bilmərəm. Mən bu namus dağını ancaq özümüzünkülərin içində sindirə bilərəm xa-

nım. Məni qınamayın balalarım, bir başqa vaxt gələrik. Gü-norta çıxırıq, yığışın...

Həyatə düşdüm. Son dəfə Sairmənin gözəlliklərini gö-zümə təpdim. "Səndə dərdimin biri də artdı... Sinənə namus dağı çəkilməsin, a dağlar... Sənə gəldiyim yerdə ayaqlarım quruyaydı Sairmə! Qarabağ faciəsinin ağırlığını səndə duy-dum, lənətə gəlmiş Sairmə!!!

*19 avqust 2012
(Sairmə sanatoriyası - Gürcüstan)*

Dəmir duası

*Bu hekayə, IV Nəsimi Milli Ədəbiyyat
Müsabiqəsinin “Ən yaxşı hekayə” nominasi-
yası üzrə II yerin qalibi seçilmişdir.*

Yasamal qəbristanlığında sinədaşının ayağına söykənilib “klient” gözlədiyim yerdə, bir qara rəngli maşın yanımda tozanaq qoparıb yerində mıxlandı. Arxadakı toz gəlib ötəndən sonra sürücü maşının şüşəsini aşağı endirib hay-küylə, – “Molla əmi, tez ol yığış gedirik!.. Tələs bir az!”. Üz-gözümə, burnuma dolan tozu əlimlə yellədim, “Ya Allah” deyib ayağa qalxdım. Altımdakı kartonu həmişəki yerində – başdaşının arxasında gizlətdim və Quranımı döş cibimə qoyub maşına oturdum.

– Əssəlamun əleyküm. Allah rəhmət eləsin oğul, nəyindi dünyasını dəyişən? – soruşdum.

Sürücü əlini əlinə vurub şaqqanaq çəkdi. Matım-qutum qurudu, əlim qapının qulpunda qaldı – “Bismillah”– deyib üzünə zillədim gözlərimi, – “Bu da narkomandır yəqin...” –

düşündüm. Gülüşünə, təzə ruhlar da dikəlib boylandılar. Handan-hana özünə gəlib:

– Ay sənin məzən olsun molla., ölüb-eliyən yoxdur... Bu gün “metalkəsdi”dir, xeyir-dua verməlisən...

– Həə.... Sünnətdir demək... – ehmalca maşının qapısını örtüm, – Metal dedin?...

– Hə. Təzə zavod tikilir – Gəmiqayırma zavodu, orda ilk gəminin ilk metalını kəsməyə başlayırıq, xeyir-dua...

– Bala saxla maşını... Utanmırsan, mən yaşda kişiylə məzələnirsən?

– Vallah zarafat eləmirəm... Nədi, xeyir-dua, uğur diləmək günahdır?

– Bu mənlilik deyil, get başqa molla tap! – əlimi qapının qulpuna atanda namərd oğlu, düyməni basıb qapıları “şaqqıltıyla” kilidlədi, – Açı düşüm bala! Adım-sanım var, belə işlər mənlilik deyil...

– A kişi otur görək! Səndən yaxşı molla hardan tapaçağam! Qorxma, pulunu artıqlamasıyla ödəyəcəyəm.

– Başına dönüm, qoy düşüm, sonra adıma söz çıxar. Deyərlər ki, – “Molla Mədəd uje dəmir-dümürə də yasin oxuyur”.

– Əşi qorxma, qonaqların hamısı xaricilərdir. Sinqapurlu nə bilir ki, molla nədir, yasin nədir.

– Heç müsəlman olmayacaq?

– Müsəlman təkcə ikimizik–bir sən, bir də mən.

– Allah kəssin sizin kimi müsəlmanı... Metal nə metalıdı?

– Adi dəmirdir. Qorxma müsəlman dəmiridir – Türkiyədən gəlib. Qızıl olsaydı nə qaçaraq gedərdin, eləmi?

– Lənətə gələsən kor şeytan! Siz indiki cavanları din-dirib, gərək ağzına-ağzına o ki var döyəsən. Sür görək di, siftə səndən bərəkət Allahdan.

– Siftə demişkən, nə qədər alacaqsan molla əmi?

– At deyil, dəvə deyil, adicə müsəlman dəmiridir, nə ve-rərsən verərsən.

– 50 manat.

– Ədə, saxla! Sənin paslı dəmirindən ötrü, mən boyda kişi, indi 50 manata görə bu boyda yolu gedəcəyəm?! Saxla düşürəm!

– A kişi, ölü götürməyə neçiyə gedirsən?

– 100 manata.

– Di nə istəyirsən – meyit götürməyəcəksən, qəbirə bas-dırmayacaqsan, iki saat uzun-uzadı yasin oxumayacaqsan. 100 manat, Allah xeyir versin.

– Demək 50 manatımı kəsirmişsən hə?.. Ay səni vələdü-zina.

– Sizin pulunuzu kəsmək olar heç! Adamın burnundan gələr – dalınca o qədər qan yaş tökərsiniz ki, adamın bütün nəslı qırılar. Dedim bəlkə qulağını kəsib benzin pulu qaza-naram...

– Demək 100-ə razılaşdıq, di tez sür, meyidin gələn vaxt-larıdır.

– Allah uzaq eləsin. Meyit də vaxtladır?

– Axşam və səhər ertə ölən meyidin basdırılma vaxtı bir azdan başlayacaq.

– Probkaların pik vaxtı olan kimi, hə?..

– Yola bax, həm də bir az yavaş sür. Mərhum.., bağış-laginən, metal hardadır?

- “Göy Zavod³⁴”un yanında.
- Göy Zavod haradır? “Göy məscid” eşitmişdim, ancaq göy zavod birinci dəfədir eşidirəm... Sən birdən elə bilərsən mənim pulum-zadım var, aparıb başımı əkmək istəyərsən ha, toba cibimdə 11 manat pulum var...
- Öz pulun özünə qismət olsun molla dayı...

* * *

Allah köməyi olmuşlar bu “Sədəmək” yoluna sürət həddini 120 qoyublar. Zalım balası maşın sürməyin dəlisiymiş. 140-ı qoyub belinə, bütün bağır-dalağım yarıldı.

- Ay bala bir az yavaş sür, qəza eliyərsən!
- Gecikirik molla əmi, qorxma. Bütün xaricilər yığışblar sahəyə, bizi gözləyirlər.

– Bu xarici dediyin hardan bilir molla-yasini, kim salıb bunların ağına?

– Özümüzünkülər. Keçən dəfə xeyir duasız yekə bir layihəyə başlamışdıq. İki nəfər yoldaşımız tikinti vaxtı istehsalat qəzasında rəhmətə getdi. O vaxtdan mod salmışıq ki, Quransız, xeyir-duasız bir layihəyə başlamayacağıq. Şeflərimiz də razı oldular.

– Maşallah, şefləriniz qanacaqlıymış. Hansı dinə qulluq edirlər?

– Büdpərəstdirlər.

– Denən kafirin ən yekələriymiş ki... Lənət şeytana! Ay bala sür geriye, ya da burda saxla özüm yol maşınıyla qayıdaram. Allah kəlamını kafir yanında oxumazlar...

³⁴ Heydər Əliyev adına Bakı Dərin Özüllər Zavodu

– A kişi kafir basdırmağa getmirsən ha.
– Bala, kafirin dəmiri də kafirdir.
– Sən hansı əsrdə yaşayırsan? A kişi, kim pul verir, al bas cibinə, guya sizin ərəb dilinizdən baş çıxaran var! Nə kafir, nə cəhənnəm.

– Əstəğfurullah de bala. Di yaxşı sür, lənət şeytana, bu nə zibil idi mən düşdüm?

“Göy Zavod”un yanına çatanda dərə-təpə yollarla elə şığadı ki, başım iki dəfə qapıya dəydi – anamdan əmdiyim burnumdan gəldi, ağrıdan az qala huşumu itirəcəkdim. Təzə tikilən zavodun yeri hələ düzənlik idi – iraq olsun, təzə salınan qəbristanlıq yerinə oxşayırdı – hər yerdə iri xəndəklər qazılmışdı. Maşın, təzə qazılmış çalaların yanı ilə şütüyüb, tozanaq qoparıb təptəzə kastyumlu, yarısı da işçi paltarda olan adamların yanında yerə mıxlandı – elə bil, qəflətən dördnala çapan köhlən atın cilovunu çəkdi. Başım qabaq oturacağın söykəncəyinə dəyib geri qayıtdı. Sürücü məni içəridə qoyub, – “Otur burda, çağıranda gələrsən!” – deyib böyüyünün yanına tələsdi. “Ay bala, bir qurtum su gətir içim...” – amma eşitmədi. Baldırlarımı, üzümü, boynumu ovxaladım. Deyəsən məndən başqa da kimisə gözləyirdilər – heç tələsənə oxşamırdılar... İçində qıyıqgöz xaricilər olsa da, bizimkilər daha çox idi. “Allah sənə lənət eləsin belə gedə, gör məni nə zibilə saldı ey! Mən indi neyniyəcəm...”, – əlimi qapının qulpuna atmışdım ki, vələdüzina sürücü yenə də şoğərib qapıları uzaqdan kilidlədi. “Bay kopayoğlu, məni izləyirmiş..!”. Nəysə, oturub gözləməkdən başqa çarəm qalmadı. Yadıma buna oxşayan bir əhvalat düşdü...

Qarabağ müharibəsinin qızğın vaxtlarıydı. O vaxtlar Xır-dalan qəbristanlığında otururdum. Bir gün gördüm ki, bir

dəstə adam – özü də hamısı hərbcilər idi – cənazə gətirirlər. Başqası qabağa düşməsin deyə “əməntü” duasını oxuya-oxuya tələsik özümü verdim dəstənin qabağına. “Allah rəhmət eləsin, yurdumuzun başı sağ olsun!” – deyib “can yandırdım”. QAZ-69-dan yüksəkrütbəli zabit düşüb əmr verdi, – “Tez olun, qəbri qazın!”. İndi yadıma düşdü ki, axı həqiqətən ölüyə qəbri əvvəlcədən qazırlar, axı qəbirqazan bu gün işdə deyil... Nə işimə qalib – susdum. Qəbristanlığın lap kənar küncündə qəbr qazmağa başladılar. Alayarımçıq qəbri təmizləmədən, heç tabutun qapağını açmadan mərhumu məzara endirdilər və üstünü basdırdılar. Əlim sinəmdə qalmışdı. Bəs ürf-adət, şəriət qaydaları..? Dedim, yəqin mərhum başqa dindəndir. Komandir də elə əsəbiydi ki, qorxumdan bir kəlmə də soruşa bilmirdim. Cıqqırını çıxaran yox idi, hamı robot kimi əmri sözsüz yerinə yetirirdi. Kürəklə məzarın üstünü döyəcləyib düzləyəndən sonra komandir yenidən dəstəni sıraya düzüb bağırmağa başladı, – “Bir də belə hal təkrarlansa, üç ay kazarma şəraitinə keçəcəksiniz, ailə-uşaq üzünə həsrət qalacaqsınız, günorta yeməyi əvəzinə ancaq idmanla məşğul olacaqsınız! Anladınız!!!”. Hamı bir ağızdan bağırırdı, – “Oldu cənab polkovnik!”. Polkovnik, – “Geriyə dön!... Qaçaraq addımla, marş!!!” deyəndə, yerdən toz duman qalxdı. Necə gəlmişdilsə, eləcə də yeyin addımlarla qəbristanlığı tərk etdilər. Polkovnik maşınına minəndə “Allah sən özün kömək ol” – deyib ona yaxınlaşdım. “Yoldaş polkovnik, mərhumu yasin oxutdurmayacaqsınız?..” O, – “Mərhum dediyin, siqaret kötüyüdür. Oxumaq istəyirsənsə, get oxu”. Mat qaldım...

Ancaq sonradan təfəsilatını öyrəndim. Sən demə, bu polkovnik nizam-intizama çox ciddi baxan alay komandiriymiş. Alay da bizim Biləcəridə yerləşirmiş – Mülki Müdafiə Alayı.

Komandir səhər-səhər alay ərazisinə girəndə, yerdə atılmış siqaret kötüyü görür və həyəcan signalı veririr. Bütün alay sıraya düzüləndə tabut düzəltdirir, kötüyü “kəfənə” bükdürüb tabuta qoydurur. Cəza üçün bütün alayın əsgər və zabıt heyətini tabutun dalınca qatır qabağına – düz qəbristanlığa qədər qovur.

* * *

Lənət şeytana, bu hardan ağılıma gəldi belə... İndi də bu mütrüb oğlunun feylinə uyub gəldim bu xarabaya. Aha, deyəsən gəlir mürdəşirin oğlu. Sürücü gəlib qapını açdı, –“Əsas adam gələsi olmadı, onsuz başlayacağıq, düş işini gör!” – lap o vaxtkı polkovnik kimi əmr elədi. “Bir qurtum su ver, boğazım quruyub...”. Amma yezid oğlu yezid, onu da vermədi. Dəstənin üstünə yeriyib əlimi sinəmə qoyub ehtiramla baş əydim, – “Əssəlamun əleyküm!”. Xaricilərin başçıları məndən də mədəni çıxdılar – bir-bir növbəyə düzülüb ehtiramla əlimi sıxdılar, qarşımda baş əydilər. Malades bizim yerlilərimizə – yaxşıca gözlərinin odunu alıblar bu qıyıqgözlərin. Məni gətirənə nəysə dedilər, o da məni qabağa itələyib başıbəlalı dəmirin yanına gətirdi, – “papağını çıxar, al bu kaskanı qoy başına” – əlindəki ağ dəbilqəni mənə uzatdı. Elə çəp baxdım ki ona, dəbilqəni yerə tullayıb arxamda gizləndi.

Hamı arxamda səfə düzüldü. Hirsimdən, bildiyim duaların hamısı yadımdan çıxdı. Əvvəllər “qurdağzı” duası oxumuşdum – canavar, itən qoyunu yeməsin deyə. Yağış duasını da bilirəm. Ancaq indi bu dəmir parçasına nə dua oxuyum ki afsanata düşsün? Burda nə “Fatihə” keçər, nə də “Əlhəmdü”. Yaman yerdə axşamladın molla Mədəd, el içində biabır oldun.

Vallah şeyx həzrətləri xəbər tutsa, lisenziyamı əlimdən aldı-racaqdır. Bu nə qələtiydi düşdüm Ay Allah!!!.

Dəmir də ki, nə dəmir – hindu rəngdəydi, tərtemiz – ba-lı tök üstünə, yala... Təbaşirlə üstünə nəysə yazmışdılar. Ya-zıların yönü üzübəri olsaydı, heç olmasa dilimin altında onu oxuyub höccələyərdim. Amma yox, çoxu rəqəmlərdir, bu da keçməyəcəkdi. Birdən, Cəbrayıl əlehissalamın nuru kimi gözlərimi qamaşdıran yazı lövhəsini qarşımda gördüm.

...Aha!!! Tapdım!!! Amma, dəmirin üstünə qoyulmuş taxta lövhədəki zəhrimaraqalmış yazı latın dilindəydi – mən isə hələ də kiril əlifbasında oxuya bilirəm. Lənət şeytana, camaat məni gözləyir, nəysə fikirləşib tapmalıyam. Yanakı stolun üstündəki su butulkalarını görəndə dodaqlarımın qaysağını yaladım. Ətrafa baxdım – hamının gözü məndəydi. Dodaqlarımı suya tez çatdırmağın dərdindən gözümü lövhədəki yazılara zilləyib höccələməyə başladım, –“Əzizibilahiminəş şeytanir rəcim. Bismillahi rəhmanirrəhim. ³⁵Hı yüz on iki flo...ating duru dock ste..el yo..rk fabri..cation strike steel ceremo..nu.... Amin! Allahu Əkbər! Ay dəmir, tez kəsil, camaatı incitmə... Qoy səndən gəmi düzəltsinlər, biz də minək Xəzəri gəzək. Bir də amin!” Hamı “Amin..” deyib salavat çevirəndə, duanı eşidən azərbaycanlıların çoxusu gülüşürdü. Eşitməyənlər isə, yanındakılardan soruşurdu, – “Nə olub, nəyə gülürsən?!” Xidmət haqqımı ödəyəndə, sürücü mənə ilişdi, – “Atdın ha molla əmi!...” – dedi. “Heç kimə demə bala, adıma söz çıxar..”. “Hamıya deyəcəyəm” – dedi. Mən də, – “Şeyx atamı yandırır, balalarım yazığın gəlsin oğul.

³⁵ Lövhədəki yazı: “H112 Floating Dry Dock steel work fabrication strike steel ceremony” (ing.). Mənası, – “H112 Üzən Quru Tərsanənin tikintisi üçün ilk metalın kəsilməsi mərasimi”.

Allah səni öldürsün, yasını da özüm götürüm, hamısı sənin başının altından çıxıb. Məni rüsvay eləmə!" – dedim. Xaricilərin böyüyü əlimi sıxıb məni yola salanda, rusca, –"vada" (yəni "su") istədim. Yanındakılara "vatə" deyib su şüşəsini göstərdi. Sən demə rusca da, ingiliscə də suya "vada (vatə)" deyirmişlər. Butulkanı açıb başıma çəkdim və birnəfəsə içdim. "Allah səndən razı olsun kafir qardaş, sən ki mənə su verdin, qoy cənnətdəki yerin rahat olsun" – deyib mərasim yerindən aralanıb gəldiyim maşına oturdum. Bu bələdan da belə qurtardım.

Çox çətin işdir bu mollalıq sənəti, çox çətin işdir... Molla gərək çevik və işi yolaverən olsun. Gözlərini qoyun kimi dəmirə zilləyib yerində qurudunsa, səndən molla olmaz. Amma, şeyx bilsə dərimə saman təpdirəcək. Allah sən bu sirrin üstünü özün ört.

Mənim xeyir-duamdan sonra dəmirin bir küncündən kəsib xırda-xırda doğradılar. Hissələri nömrələyib salfetə bükdülər. Sonra başçılara hədiyyə verdilər. Bir parçasını da mənə gətirdilər. Tərcüməçi dedi ki, – "Gəmi hazır olanda hamımız bu parçaları gətirib birləşdirəcək və gəminin ən görməli yerinə qaynaq edəcəyik. Mütləq saxla!". "Gözüm üstə saxlayacağam. Allah xeyirlisindən, uğurlusundan eləsin" – dedim.

Yolda salfeti açıb dəmirə baxdım, üstündə "13" yazılmışdı. "Bu da qismətim – nəhs rəqəm!" – maşının şüşəsini endirib dəmiri yolun kənarına tulladım. Bax belə.. Allah hamının işini avand eləsin, mənimkini də içində. Amin! Amin deyən dillər var olsun!

*19 aprel 2012-ci il
Bakı Gəmiqayırma Zavodu*

Təbrizin küçələri dolanbadolan

Allah qəfil azarı heç kimə göstərməsin inşallah! Evdə ki biri, – xüsusən də uşaq xəstələnəndə adamın yediyi-içdiyi burnundan gəlir – xəstəylə birgə adam özü də bezar olur.

Bakının küləkli isti yay günlərindən biriydi. Axşamdan 12 yaşlı oğlum qulağının ağrısından zariya-zariya qalmışdı. Səhərə qədər bizi yatmağa qoymadı. Səhər ertədən həkimə apardım. Dənizdə çiməndə uşağın qulağına qum dolubmuş. Qulağını “qlizma ilə imalə” edib təmizlədilər, dərman yazdılar. Ağrı bir qədər sakitləşsə də həftənin tamamında ağrıları daha da şiddətləndi və qulağından çirk axmağa başladı. Başqa bir özəl xəstəxanaya apardım. Dedilər ki, – “qulağın pərdəsi cırılıb, əməliyyat olunmalıdır”. Əməliyyat parasının 8000 manat olduğunu qulağıma pıçıldayanda az qaldı ki mənim də qulaq zarım cırılsın. Həkim əməliyyatdan sonra da uşağın normallaşacağına təminat vermirdi, – “Biz əməliyyat edəcəyik, ancaq sonrasını Allaha pənahdır” – dedi. Durduğum yerdə iş düşmüşdüm. Məndə bu qədər pul hardandır?! Acıgımı tökdüm uşağın və anasının üstünə. Dərdimi artıran balamın yediyini-içdiyini burnundan tökükdüm. Aradan bir

ayadək vaxt keçdi. Uşağın qulağının çirki bir yana dursun, indi də sol qulağının eşitməsi zəifləməyə başlamışdı. Uşağın kar olacağı qorxusu məni rahat buraxmırdı. Başqa əlacım yox idi, başladım evimi banka girov qoyub bankdan pul götürmək üçün sənədlər toplamağa. Off., of! Kaş bu balacalar valideynlərinin onların yolunda çəkdikləri əzabın yarısını başa düşəydilər. Küləkli gündə dənizdə çimməyin belə fəsad törədə biləcəyini ehtimal etmək olardı axı... Günah hamısı uşağın başıbatmış anasındadır. İndi oturub ovcunu göz yaşıyla dolduran anasını görəndə, qanım it qanına dönür.

Qonşu binanın tinindəki qazanxanada məskunlaşmış Kəlbəcərli Müseyib kişinin oğluna dediyi öyüd-nəsihət yadıma düşdü. Hərdən qışda, qonşularla isti qazanxana otağına yığışib “nemeçski şota sobrazim” edib kababdan, araqdan gillədir, domino-zad oynayırıq. Müseyib kişi yenicə yuxudan oyanıb buz kimi krant suyuna ağzını dirəyib su içən oğluna sicilləmə dediyi “öyüdnəmə”sinə o vaxt çox gülmüşdük.

– Ay bala, bura sənin üçün Kəlbəcər deyil. Bu xlorlu sudur. Boğazın soyuqdan şişəcək, həkimə aparacağıq. Həkim naşı olacaq, anginalarını kəsəndə, durub sinirlərindən birini də kəsəcək, qalacaqsan ağzıyıq. Sonra nə qədər dəvə-dərman lazımdır ki, sağalasan. O da ki, Allahın ümidinə qalır, ya sağalasan, ya da şikəst qalacaqsan. Olmazmı ki, on-dandırısa bu andır soyuq suyu içməyəsən!

İndi Müseyibin dedikləri mənim başıma gəlmişdi. Qu-laq təmizlədikləri yerdə vurub pərdəsini cırmışdılar və dur-duğum yerdə dərdimi artırmışdılar. Belə bir məsəl var:

“Oğul dedi: – Dədə, yerdən əlli manat pul tapdım!

Dedi: – Nə yaxşı oldu ay oğul, dərdimiz bir az azalar. Neylədin pulu, ver görüm.

Dedi – Yolda itirdim.

Dedi – Üzün qara olsun, dədənə bir dərd də artırdın”.

Nəysə, “keçənə güzəşt”, “olacağa çarə yoxdur” deyərlər. Uşağın sağlamlığı mənimçün vacib məsələdir, axı mən atayam. Həyatımın hər saniyəsi əməliyyat pulunu toplamaq əntəşəsiydi.

...Həyətdə qonşularla yenə “telefon” oynayırdıq. Qonşu binadan olan Mükərrəm salam verib yanını yanımıza qoydu. Qapıbir qonşum Əziz ondan soruşdu ki:

– Ay Mükərrəm necə oldu İran səyahətin, indi özünü necə hiss edirsən?

Mükərrəm:

– Qardaş burda kim ki həkimə gedir o bədbəxt oldu demək. Bakıda mənə dedilər ki, – “Sağ böyrəyini kəsib götürməliyik, çürümə başlayıb”. Getdim İrana, yoxlatdırdım. Sən demə böyrəyin üstündəki piy qatında infeksiya varmış, bir həftə müalicə elədilər keçib getdi. Burda 3000 manat istəmişdilər, İrana gedib-gəlməyimsə, 250 dollara başa gəldi.

Söhbət məni ildırım kimi tutdu buraxmadı. Domino daşlarını yerə qoyub gözlərimi Mükərrəmin ağzına zillədim. Xeyli uzun söhbətdən sonra mən də dərdimi açıb qonşuma danışdım.

– Nəbadə uşağı bizim həkimlərin əlinə verərsən ha.., bax deyirəm, uşağın qulağını kəsib verəcəklər əlinə, şikəst edəcəklər. Vaxt itirmədən təcili qaç İrana – dedi.

Elə yanımdaca mənim telefonumla İrana zəng vurdu:

– Ağayi Hüseyn, bir dostumun uşağı xəstədir, qulaq pərdəsi cırılıb, eşitməsi zəifləyib. Sənə zəhmət, axtar gör hara gətirsin. Məndən bütün tanıyanlarıma salam de. Sizə doyunca təşəkkür edə də bilmədim. Nə vaxt Azərbaycana gəl-

sən bil ki, burda qardaşının evi var. Öpürəm gözlərindən qardaşım, evdəkilərə salam de. Allah orucunu, namazını qəbul eləsin qardaş. Sən Allah, çalış sabaha-zada bir cavab de ki, uşaq yazıxdı, şikəst qalmasın. Di salamat qal.

Adamın işini Allah düzəltsin qardaş. Mükərrəm mənə 8000-lik bezardan, oğlumu isə kar olmaq azarından qurtardı. Hamı gecə evlərinə dağılışdı, Mükərrəmlə mən isə hələ də İrandakı modern tibbin möcüzələrindən danışırıdık. O danışır, mənə ağzımı açıb ona qulaq asırdım.

Sabah Mükərrəm mənə zəng vurdu. Görüşdük.

– Sabah yox o biri gün sizi Təbrizdə gözləyirlər. Həkimlə danışılıb. Durma tələs Təbrizə!

Minnətdarlıq edib evə gəldim. Keçmiş iş yoldaşım, indi işsiz olan, fars dilini mükəmməl bilən Hacı Şahsuvarı da özümə bələdçi götürməyə razı saldım. Razı saldım deyəndə ki, əslində İrana getmək təklifimi eşidən kimi Şahsuvar çox sevindi. Sevincək uşağın və özümün dəyişəklərimi yığış tanış-tunuşdan da bir qədər borc alıb Təbriz səyahətimizə hazırlaşdım.

Ömrüm boyu iki şəhəri görmək arzusunda olmuşam – biri İstanbul, digəri Təbriz. İki il bundan qabaq İstanbulda oldum, ancaq yuxularımda gördüyüm İstanbulu tapa bilmədim. Mən hava limanında əyilib doğma İstanbulun torpağını öpməyə təmiz yer axtarırdım ki, otel dəllalları mənə dövrəyə aldılar.

– Əfəndim abim, qalacaq ucuz bir yer ararmısınız? Bizdə çox iyi, ucuz və lyuks otellər var, bakmaq istermisiniz?

Bunlar gördüyüm ilk türk qardaşlarımdı, onların qıra-cıq bir inkarım mənimçün ölumdən də betər idi. Nəysə nə başınızı ağrıdım otelə baxmaq üçün bir taksiyə oturduq,

xeyli yol getdikdən sonra (sonradan öyrəndim ki, qaldığım otellə hava limanı arasında 200-250m məsafə varmış) gəlib otelə çatdıq. Bura üçmərtəbəli bir binaydı və üçüncü mərtəbədəki birotəqlı ev kirayəyə verilirmiş. Günü 350 dollara razılaşdıq. Elə ilk tanış olduğum türk arkadaşlarım məni kafelərdən birinə qonaq dəvət etdilər. Bu şərəfə kim etiraz edərdi ki... Getdim. Qarson qabağımıza adama bir qədəh “Coca-cola”, bir ləbləbi qoydu. Arkadaşlarım iki nəfəriydilər. Bar qızlarla doluydu – bütün Moldova, Ukrayna, Rusiyanın yarısı elə bil burdaydı. Ardıcıl olaraq növbəylə 3 qız yanımda oturub “öz xidmətlərini” təklif edirdilər. Mən türk qardaşlarımın yanında sözsüz ki, belə tərbiyəsiz xidmətə gedə bilməzdim və onları rədd elədim. Dostlarım durub harasa çıxdılar, stol arxasında tək qalmışdım. Bir qarasaçlı qız yanımda əyləşdi. Doğma dilimizdə:

– Azərbaycanlısən?

– Hə – dedim. Qürbətdə öz həmyerlimə rast gəlməyin sevincini anı yaşasam da, onun qısa donuna və əndazə boyalı dodaqlarına acığım tutdu.

– Tez çıx burdan, zamparalar səni kazıklayıblar³⁶. Mümkün qədər tez çıx, daha heç nə sifariş vermə.

Dostlarım qayıdana oxşamırdılar. Qarsonu çağırub hesabı istədim. Çek gətirdi. Çekə baxanda gözlərim kəlləmə çıxdı – hesab 1285 ABŞ dolları idi.

– Qardaş bu nə hesabdır, bəlkə səhvən başqasınınkini gətirmisən?

– Yok abi, sizinkidir.

³⁶ Kazıklamaq – osmanlı türkcəmizdə, “aldatmaq” deməkdir.

– Adam-zad öldürmüşük qardaş, bir ləbləbi 6-7 qədər
“Cola” bu qədər eləməz axı.

– Etirazınız varsa, şefin yanına keçin..! – dedi.

Şef dedikləri elə barın içində, bara açılan balaca pəncərəli darısqal bir otaqda oturmuşdu. Heç dalını stuldan qaldırmadı da. Yuxudan durmuş, əl üzünü yumamış birinə oxşuyurdu. Hesabı ona uzatdım.

– Salamun əleyküm qardaş. 5-6 şüşə “Cola”, bir qab da ləbləbi sifariş vermişik, hesabımızı 1285 dollar yazıb gətiriblər. Dedilər sizinlə ayırd edim. Sizcə bu həddən çox deyilmi?

– Yox. Hələ sizə qonaq olduğunuz üçün hörmət ediblər. Hesabı ödəyin və sağ-salamat gedin. Bizdə qayda belədir, xoşunuza gəlmirsə, gələn dəfə bir də gəlməzsınız.

– Axı 1285 dolları xırdalaya bilərsinizmi ki, bu hesab nədən bu qədər olub?

– Stolunuza 4 qız oturub?

– Hə...

– Hərəsi 70 dollar edər. Hərəsi bir şüşə “Cola” içib?

– Hə...

– Bu edər 150 dollar. Ləbləbi deyirsiniz, nə deyirsiniz – bu da 250 dollar...

– Qardaş siz məni dolamısınız, 250-yə də ləbləbi olar? Qızlara heç əlimizi də toxundurmamışıq...

– İstiyirsiniz sizə dövlətin rəsmi icazəsini göstərim ki, bizim bu qiymətlərə satmağa ixtiyarımız var. Bizim kefimiz belə istəyir, belə də satırıq. Pulunuzu ödəyin!

Bu heynidə qoluzorba pəzəvəngin biri içəri girdi. Şef üzünü ona tutub, – “Rıfkı, bey efendi parasını ödəməyincə gözaltında tutun” – dedi. Cin təpəmə vurdu. Yaman yerdə axşamlamışdım.

– Sizin Allahınız yoxdurmu, siz türk deyilsinizmi, belə pulu aparıb övladınıza necə yedirdirsiniz?

– Çok uzatdın abi! Bən türk deyil də, kürdüm. Paranı ödəməyəcəksənsə biz gərəkəni yapmağa başlayaq.

Şirin dilimi işə salmaq qərarına gəldim.

– A qardaş mən də kürdəm da bəs... Qarabağ eşitmisənmi, Laçın bilirsənmi?

– Laçındansan?

– Bizim bütün Laçın, Qubadlı, Kəlbəcər, Cəbrayıl hamımız kürd deyilikmi bəs!? Kürd də kürdə belə sitəm edərmə heç?

Gözlərini mənə zilləyib dediklərimin doğruluğunu yoxlamaq istəyirmiş kimi pəzəvəngə baxdı. Əslən Qubadlıdan olduğum üçün tələbəlik vaxtı dostlarım məni “kürd” deyə çağırardılar. Hətta bir dəfə yanımda kürdlərə söyüş söyən birinin ağzının payını vermişdim. O qədər “kürd” demişdilər ki, özümü az qala doğrudan da kürd hesab edirdim.

Deyəsən sarı siminin yerini tapmışdım.

– Nə qədər ödəməyə gücün çatır?

– Sənə 100 dollar pul verəcəyəm, hələ bu da artıqdır... – əlimi cibimə saldım.

– 400 verəcəksən.

– 300.

– 100 dollar elə təkcə səni gətirən pəzəvənglərə vermişəm.

250 dollar stolunun üstünə atıb halallaşdıq. Hirsələri barı tərək etdim. İstanbulda qaldığım müddətdə ilk gördüyüm türk arkadaşlarımı nə qədər axtarsam da tapa bilmədim. Tapsaydım, deyəcəkdim ki, – “Ananızın südü, atanızın zəhməti burnunuzdan gəlsin. Pəzəvəngliklə yedirdiyiniz qızınız

bir gün fahişə, oğlunuz oğraş olaraq qarşınıza çıxanda təccüb etməyin, çünki siz böyük bir millətin şərəfsiz övladlarısınız! Qarşınıza heç xeyir çıxmasın, içdiyiniz “Coca-cola”larım burununuzun deşiyindən qan olub piltə-piltə gəlsin!”. Amma sonra düşündüm ki, “meşə çaqqalsız olmaz” və hirsimi boğub doğma İstanbulumu yalnız avropalı bir seyrçi kimi gəzib dolandım, hamıdan, hətta xoşgörülü insanlardan da qaçıb tənha dolandım. Mənə bir neçə dəfə İstanbulla getmək lazım gəldi ki, ilk səfərimdəki nifrətimi içimdə boğa bilim, ikinci doğma vətənimə yenidən sevə bilim və xəyallarımdakı İstanbuluma qovuşa bilim.

* * *

İndi də Təbriz səyahətimin həyəcanı məni boğurdu. Birləşdim ki, nadürüst insanlar adətən sərhəd və kömrük məntəqələrində daha çox olur, səni qarşılayan taksi sürücüləri böyük ehtimalla səni aldatmaq üçün bir şeylər fikirləşib andaman tökəcəkdir. Lakin İstanbul təcrübəm mənə kifayətdir.

Şahsuvar 36 yaşlı cavan bir oğlandır, İranı qarış-qarış gəzməmişdi. Hətta Məşhəd və Kərbalaya zəvvar turlarına bələdçilik təcrübəsi vardı. Üzündəki azacıq uzatdığı saqqalı ona heç yaraşmırdı. Çox radikal dinçi idi. Onun frontal və profil fotoşəkillərini sərhədçilər çəkənədək pasport qeydiyyatı növbəsinə dayananlardan bir neçəsi sərhəd işçilərini kafirlikdə günahlandırdılar. İran tərəfindəki sərhədçilər isə şalvarlı və gödəkdonlu zənən həmyerlilərimizə uzunətəkli paltar və şala dolanmayınca onları buraxmayacaqlarını inad

edirdilər. Axırda Şahsuvarın da köməkliylə sərhədçilər dediklərinə nail oldular.

Oğlumun əlindən tutub pasport qeydiyyatından keçdik. Sərhədçi bizə, – “Pəncərənin qabağından rədd olun” – deyəndə, hirsimdən tüstüm təpəmdən çıxdı. Gül ağzımı açmaq istəyirdim ki, Şahsuvar gülə-gülə izahat verdi, – bunlarda “dayanmayın, keçin” əvəzinə “rədd olun” deyirlər”. Ürəyim yerinə düşdü, – “Dilimizi zəlil edənin canı çıxsın” – deyib sakitcə İran torpağına deyil, ilk dəfə öz doğma cənubi Azərbaycanıma ayağımı qoydum. Metal hasarların arasıyla xeyli gedib cənub Biləsuvarına çatdıq. Pullarımızdan bir neçə manatı “palazqulaq” iran tümənlərinə xırdaladıb Rza adlı bir azərinin taksi maşınına əyləşdik. Təbrizədək əlli beş min tümənə razılaşıb dörd saatlıq Təbriz yoluna çıxdıq.

Şəninə mahnılar, şeirlər qoşulmuş Təbrizi görmək üçün burnumun ucu göynəyirdi. Yolboyu çiyr kərpicdən tikilmiş daxmalara baxdıqca ayrı düşmüş qardaşlarımızın həyatına acımamaq olmurdu. Düz, Əhərəcən taksimizin radiosunda “İctimai radio”nun gözəl musiqi proqramlarına qulaq asa bildik. Əhərdən o yana, İran mollalarının ramazan moizələrinə qulaq asmaq zorunda qaldıq. Rza bir neçə dəfə kanalı dəyişib bizim Röyanın diskini oxutmaq istəsə də, Şahsuvar, – “Kəs onun səsinə, gəlmişkən qoy bir doyunca Allah kəlamı eşidək” – deyib insan hüquqlarımızı əlimizdən alırdı. İranda bu kimi “Allah kəlamına” hamının hörmət etməli olduğunu anladım. Şahsuvar əsl İran adamıydı...

Yolda maşını “Yaşıl bağça” restoranının qarşısında saxladıq. Başıqarlı Savalanın məhzun məğrurluğu gözlərimi yaşartdı. İçəri keçdik, taxtlarda bardaş qurub aş sifariş etdik. Bakıdan gəldiyimizi biləndə bir neçə nəfər cavan başımıza

toplaşdılar. Restoranın divarındakı yazıları oxuyub xeyli gülümsündüm, latin qrafikasıyla – “Yəşil Bəğçəyə xoş gəlib-siz!” – yazılmışdı. M.F.Axundov adına kitabxananın binasının şəkli asılmışdı divardan. Deyirlər burda Şah İsmayıl Xətəinin də portreti asılıbmış, lakin polislər şəkli yığışdırıblar və bu da ciddi səs-küyə səbəb olub. Bakıdan gələnlərin sayı günbəgün çoxaldığından o taylı qardaşlarımızın da ələyağı, dilləri bir az açılmışdı. Aşımızı yeyib yola davam etdik. Təbrizə yaxınlaşdıqca yolboyu qırmızı rəngli təpələr buradakı dəmir filizinin çoxluğundan xəbər verirdi. İnstitutda oxuyarkən minerologiya fənnindən öyrənmişdik ki, göy rəngli torpaq mis, qırmızı rəngli dağlar isə dəmir yataqlarının göstəricisidir. “Görəsən niyə burada metallurgiya zavodları tikmirlər?” – sualıma Şahsuvar, – “Qoy acından ölsünlər, bunlar varlansa İrani parça-parça edərlər!” – deyə cavab verdi. Üzümü ona bozartdım və onu yol yoldaşı kimi götürdüyümə peşiman oldum.

– Sən bunu həmvətənlərimiz barəsində deyirsən?

– Hə!

– İrani Təbrizdən çoxmu sevirsən? – özümdən asılı olmayaraq əsəbləşirdim.

– İran, müsəlmanların və Allahın son ümid yeridir. İnşallah dünyada haqq-ədalət İranın ətrafında bərqərar olacaq. İran dünyaya azad cəmiyyəti, doğru-düzgün dini, cənnətə gedən haqq yolu göstərəcək.

– Amma mən İrani Təbrizin, Ərdəbilin xatirinə sevmə bilərəm. Bizim döyünən ürəyimiz bu tayda qalıb – dedim.

Gecə saatlarında Təbrizə daxil olduq. Taksi bizi “Gülşad” otelinin qarşısında düşürdü. Özümüza üçnəfərlik otaq götürüb axşam yeməyi üçün şəhərə çıxdıq. İftar vaxtı oldu-

ğundan yeməxana, dükanların əksəriyyəti bağlı idi. Əlimiz
ətəyimizdən uzun otele qayıtdıq. Elə birinci mərtəbədə özü-
müzə meyvə şirəsi, yumurta qayğanağı, şirin çay, yuxa, bal
sifariş verib axşam yeməyimizi yedik. Otelin bütün müsə-
firlərinin hamısı Bakıdan gələnlər idi (Şimali Azərbaycandan
gələnlərin hamısına burda “Bakıdan gələnlər” deyirlər). Be-
karçılıqdan hamı fars dilində dini rəhbərlərin ramazan xüt-
bələrinə gözlərini zilləmişdilər. Otelin işlədicisi olan Hacı
Ələmdardan, – “Peyklə Bakını tuta bilmirsinizmi?” – soruş-
dum. “Burda peykə nə əməl eliyiblərsə, heç yanı tutmur.
İndi də internetin sürətini heçə endiriblər” – dedi.

– Hacı, heç Təbrizi Bakıya birləşdirmək ağılınızdan ke-
çirmi?

– Biz niyə birləşirik ki, Bakı özü ayrılıb, özü də gəlib
birləşsin... – elə bil acıqlandı.

– Hacı, Bakını sevmirsənmi?

– Görməmişəm Bakını. Amma Bakıdakıların hamısı belə
camaatdırsa, heç sevməli yerə oxşamır – salonda əyləşib te-
levizoru izləyən, müalicəyə gəlmiş sadə azərbaycanlıları gös-
tərdi.

– Nə olub ki bunlara, geyimi sizinkilərdən min dəfə yaxşı...

– Ona görə demirəm. Sən onların dərdlərinə qulaq as-
san, onda görərsən ki, Bakıdakı dühdürlər (burda “doktor”u,
“doxtur”u belə çağırırlar) onların başına nə oyunlar açıblar.
Rüşvəti sizdə şüşələrə doldurub doğulan körpələrə əmiz-
dirirsiniz. Deyirlər sizdə küçələrdə xanımlar qolu-qıçı, saç
açıq gəzirlər, restoranlarda kişilərlə birlikdə şərab içib sərxoş
olurlar, müğənnilər soyunub televiziya çıxırlar... Bakı
belədirsə, mən belə Bakını istəmirəm. Mən əhli-əyalımı, na-

musumu, şərəfimi çölə atmaq istəmirəm. Mən ailəmin, müsəlmanın belə bir yerdə olmasını istəmirəm...

– Hə, sizi başa düşdüm hacı... Dediklərinizdə həqiqət çoxdu. Bəlkə də tam haqlısınız. Amma dünya dəyişir, insanlar azad olmağa can atır...

– Anan-bacının, arvadının başqasının gözü qabağında soyunmasına azadlıq deyəcəksən?

– Gəl o qədər də şişirtmə hacı, hamı necə sən də elə. Kimsənin namusunda gözün yoxdursa, səninkində də heç kimin gözü olmaz.

– Hamınız Amerikanın agentlərisiniz. Namusu, abırı yadırgamısınız!..

Bayaqdan qulaqlarını bizə şəkləyib divanda sərilmiş Şahsuvar durub bizə yaxınlaşdı:

– Dilinə qurban olum ay hacı, bax bütün Bakı lüt kafirlərlə doludur. Bizdə bir Röya adlı müğənni var, soyunub çıxır televizora. Təsəvvür etməzsən, bütün arvad-uşaqla oturub biz də ona baxırıq. Sizin taksi sürücələri də İranda onun disklərinə qulaq asırlar...

Mələk Röya, sən İrana getmə. Səni burda şallaqlayarlar, daş-qalaq eliyib pulsuz qəbir qazdırarlar sənə... Səni o qədər sevirilər ki... Hansı təbrizlinin maşınına oturursansa sənın mahnılarına qulaq asırlar. Amma eşidəndə ki qalın geyinməklə aran yoxdu, bir az sənə qulaq asmağı özlərinə zina kimi qəbul edirlər. İnan ki, mən də Təbrizdə sənın səsinin vurğunu oldum. Bu qədər sevilədiyinə görə xoşbəxt müğənni olmalısən.

Hacıları baş-başa qoyub oğlumu da götürüb otağımıza qalxdım. Səliqəsiz otağımızın pərdə, kilidinə yüngülcə əl gəzdirib yuyunduq və yatağımıza girdik. Gecə Təbrizin gö-

zəlliyini görə bilmədiyimdən sabahı tez qarşılamaq üçün gözlərimi var gücümlə sıxıb özümü yuxuya zorladım.

...Sübh tezdən yuxudan qalxıb küçəyə çıxdım. Sentyabr ayının 10-nu olmağına baxmayaraq havanın temperaturu 18-20 dərəcə olardı. Pulumuza qənaət eləmək üçün dükanlara baş vurub yumurta, bal, pendir, çörək aldım. İran istehsalı maşınlar adamın gözünü yorurdu. Avtobus yollarının ayrı olması çox xoşuma gəldi. Otelə qayıtmaq üçün avtobusa minmək istəyəndə yarıdolu avtobusda səs-küy qalxdı. Məni az qala avtobusa qabaq tərəfdən minmək üçün itələdilər. Sən demə, avtobusa arxa tərəfdən ancaq qadınlar, qabaqdan isə kişilər minə bilərmişlər. Avtobus arakəsməylə ikiyə ayrılmışdı. Hərəkətimdən peşiman olmuşdum və geriye çönüb qadınlardan üzr istədim. Qadınlardan bir neçəsi mehribanlıqla üzümə gülümsündülər, bəziləri isə hələ də kinli-kinli üzümə baxırdılar. Az qala batacağım günahın peşimançılığı ilə otelə qayıtdım. Ərzağı mətbəxə verib otağa qalxdım. Şahsuvarı və oğlumu yuxudan oyatdım. Bu gün Hüseynlə görüşməli və uşağı həkimə (təbrizlilərin “dühdür” sözü mənə elə şirin gəlir ki...) aparacağıq. Düşüb səhər yeməyimizi yedik. Çaylar qabağımızda dümələnirdik ki, 36-38 yaşlarında cavan və nurani bir oğlan salona daxil oldu. Hamıyla bir-bir əl verib görüşür, xəstələrin halını soruşurdu. Bizə növbə çatanda, – “Yəqin ki, Yaqubəli müəllim sizsiniz?” – deyə Şahsuvarın əlini sıxdı. Şahsuvar:

– Yox mənim adım həci Şahsuvardır, Yaqubəli müəllim isə bax budur – məni göstərdi – bu da onun oğlu Nihatdır.

Qalxıb Hüseynlə əl sıxdım, onu çay içməyə dəvət etdim.

– Təşəkkür edirəm, mən oruc tuturam. Sizsə narahat olmayın, çayınızı rahat için, sizi gözləyərəm. Ayət dühdür sizi saat 11-də gözləyir. Mən də o biri xəstələrlə maraqlanım.

O, bir oğlan uşağının çiyinini qucaqalayıb, digər xəstələrin halını bir-bir növbəylə soruşurdu.

Əziz oxucu indi yadıma düşür ki, biz səninlə hələ tanış deyilik. İnan Allaha bəlkə də yüz dəfə deyirəm ki, – “A kişi məndən yazan olmaz!”, yenə də deyirlər ki – “Yaz, səndə alınacaq”...

Adım Yaqubəlidir. Metallurqam. Puta qəsəbəsində “Azərboru” zavodunda texnoloq işləyirəm. 41 yaşı var. Molla, o biri dünya, cənnət-cəhənnəm məslələriylə bir o qədər də aram yoxdur. Gələnin, bir gün gedəcəyinə, gedənin, bir daha geri dönməyəcəyinə inanıram. Amma vətənpərvərəm, azadlıqsevənəm. Oğlumu isə artıq hacı Şahsuvar sizinlə tanış elədi. Nihatdan başqa iki qızım da var – Allah hamınızın sevdiklərinizi saxlasın, mənimkiləri də içində.

– Hüseyn qardaş biz hazırıq... – üst-başımı səliqəyə salıb ona yaxınlaşdım.

Hüseyn:

– Ondasa gedək...

O Nihadın əlindən tutub Təbrizin əyri və dar küçələrinə buruldu. Mən taksi təklif elədim, Hüseyn razı olmadı: – “Xəstəxana yaxındadır” – dedi. Xəstəxanaya 10 dəqiqəyə çatdıq. Kassaya pulumuzu köçürüb dühdürün qəbul otağında gözlədik. Yarım saatdan sonra növbəmiz çatdı və dördümüz də içəri girdik. Nihatın xəstəliyinin qısa tarixçəsini, bizimkilərin müalicəsi haqda məlumat verdim. Dühdür bizi tomoqrafiya otağına yolladı. Əlavə ödəniş edib tomoqrafiya otağına keçdik. Uşağın başının şəkillərini də götürüb tibb

bacısının müşaiyətilə geriyyə qayıtdıq. Ayət dühdürün 50-yə yaxın yaşı olardı, ortaboylu, kök, qaraqabaq biriydi. Şəkilləri gözdən keçirib, əlindəki alətlə Nihadın qulağının içinə baxdı. Başını buladı, sonra da resept yazıb fars dilində yazdıqlarının izahını verdi. Hüseyn onun dediklərini bizə tərcümə edirdi:

– Bu dərmanı üç gün, gündə 3 dəfə 5 damcıdan xəstə qulağına tökərsiniz. 3 günə çirk çəkiləcək. Qulağın pərdəsi yandan aralanıb, yəqin ki, yuyanda təzyiqdən zədələnib. Çirk quruduqca özünü pərdəni də çəkib öz yerinə oturdacaq. Ancaq qulağına pambıq qoyun ki, içinə su dolmasın, səs-küydən uzaq olsun, xəstə qulağı üstə yatsın, qulağa zərbə olmaz. Ayağınız düşsə, 6 aydan sonra bir də gətirərsiniz, yenidən baxarıq.

– Elə bu..?! – həyəcanla soruşdum.

– Əlbəttə. Qorxulu şey yoxdur. Arxayın olun, bu müalicəylə sağalacaq...

– Bəs əməliyyat...

– Əməliyyatlıq heç nə yoxdur.

– Təşəkkür edirəm Ayət dühdür! – uçmağa təkcə qanadım yoxuydu.

– Sağ olun. Təşəkkür etsəniz köməyim savab hesab olunmaz. Bakıya salam deyın, bu yetər...

Dühdürün əlini sıxıb kabinetindən çıxdıq.

Əziz oxucu, desəm inanmazsınız, oğlumun Təbrizdəki müalicəsi mənim üstümə cəmi 588 manata oturdu. Onun 15 manatı, Bakıdan Büləsuvaradək taksiyə, 45 manat Biləsuvar-Təbriz yoluna, 120 manat Təbrizdə beşgünlük yeməyimizə, 300 manat evə bazarlığa, 35 manat Nihadın müayinəsinə, 13 manat dərmanlarına, 60 manat isə geriyyə qayıtmağa

("torpaqbasdı" haqqı ilə birlikdə) xərcləndi. Oğlumun qulağı indi sappasağlamdır. Elə Ayət dühdürün yazdığı dərmanla da düzəldi. Sözüümün canı başqa şeydir. Nihadı Təbrizə getməyimin səbəbkarı kimi gəlin kənara qoyaq. Burda bir şeyi deməsəm ürəyim çat verər. Özün də, səkkiz min manat müqabilində – hələ sağalacağına zəmanətin verilmədiyini Bakının tibbi yaxşıdır, ya, cəmi qırx səkkiz manata başa gələn uğurlu müalicə? Sən hansına, – "Tibb belə olar, dühdür bax belə olar!" – deyərdin? Mən Azərbaycanı çox sevirəm, həm də təkcə sözdə yox, ən çox da əməldə. Amma qurban olum sənə, dünyanın ən nadir avadanlıq və texnikalarının gətirildiyi ölkəmizin tibb müəssisələrində, niyə bu avadanlığın birinin yarısı qədər qiyməti olan savadlı "dühdürlərimiz" barmaqla sayılmalıdır? Niyə bütün ölkə əhalisi ancaq 10-15 alim "dühdürün" üstünə qaçmalıdır. Axı niyə "dühdürxanaların" kabinet və dəhlizlərini bəzəyən qəddiqamətli, yaraşıqlı tibb işçilərinin savad və təcrübəsini ölçmək, ciddi işlər görmək üçün qol çırmayan yoxdur? Niyə Türkiyədə, Təbrizdə dühdürlər müntəzəm təkmilləşdirmə üçün xaricə yollanırlar, bizimkilər isə az qala çöpçü, çıldağ səviyyəsinə yuvarlanırlar? Məndən sənə əmanət, uşağın xəstələnsə Təbrizə apar! Təbrizdə "Gülşad" otelində Hüseyni kimdən soruşsan sənə onu göstərəcəklər. Hüseynin cibinə nə qədər pul dürtmək istəsəm də yaxın durmadı, bircə, mərhum anasının adını deyib, – "Anamın ruhuna bir yasin oxutdurun, bu mənə yetər" – dedi. Ordakı həmyerlilərim də dedi ki, – "Hüseyni bütün yaxşılıqları ancaq Allah xatirinə edir, – "savab xurcununu" doldurur və heç kimdən pul götürmür". Övladını buralarda şikəst eləmə qardaş, ərinmə və vaxt itirmə, vur xəstəni qoltuğuna, birbaşa yollan Təbrizə.

Qoxma, qəribliyi zadı yoxdu, o qədər səmimi və gözəl insanlar var ki, elə bil Bakıdasan. Hətta həmyerlilərimin xətrinə dəyməsin, Bakıdan da artıqdır. Burda birinə salam verib əl uzadırsan, əlini geri çəkəndə görürsən ki, barmağının biri yoxdu. Təbrizdə isə əlini geri çəkəndə, ovcunda bütöv Azərbaycan sevgisiylə döyünən bir kövrək, səmimi ürək görürsən. İçində bir azca vətən sevgisi də varsa, onda Təbrizi gəzməkdən doymayacaqsan. Amma Təbrizin Bakıdan ayrılması onu ən azı 70 il geri salıb, elə cənublu qardaşlarımız kimi şulum görkəmli, uçulub-dağılan, yenidən tikilməkdə olan bir qoca Təbriz var İranda...

Hələ Bakıdan çıxarkən, təxminən 20-30 gün Təbrizdə qalacağımızı düşünürdüm, ancaq bircə günə işimi qurtardım və Təbrizi gəzməmiş vətənə geri dönməyi özümə haram bildim. Həm də ki, cibimdəki pulu diricə geri qaytarmaq insafdan deyildi. Ulu Şəhriyarı görmədən heç geri qayıdırdımı..!?

Uşağın dərdinə belə asanlıqla dəva tapıldığı üçün çox sevinirdim. Yolda Hüseyinlə ayrılıb Şəhriyarın məqbərəsini ziyarətə yollandıq. Hüseyinsayağı payı-piyada bir saatadək Şəhriyarın zirvəsinə doğru "süründük". Süründük ona görə deyirəm ki, içimdə Heydərbabanın salamını ustada necə çatdıracağımı düşünürdüm. Bu ziyarət mənə peyğəmbərimizin meracı qədər şərəfli görünürdü. Bəlkə də Məşhəd və ya Kərbalanı ziyarətə bu qədər təlaşla və həvəslə getməzdim. Siqaret damağımızda ustadla görüşümüzü dərdləşirdik. Onu da deyim ki, "nə qədər təəccüblü" olsa da, sən demə hacı Şahsuvar ramazan ayında İranda olmayıbmiş. Məqbərənin yerini soruşduğumuz yaşlı bir kişi mənim qolumdan tutub

(ləhcəmizdən Bakıdan gəldiyimizi ayırd eləmişdi) səkinin kənarına çəkdi.

– Orucluqda küçədə siqaret çəkirsiniz, sərbazlar görüb sizi incidər, atın siqaretlərinizi – dedi.

Hacı cəld siqaretini yerə tulladı. Tullamağa mən də tulladım, çünki yerli adətlərə itaət etmək bütün yadellilərin boynunun borcudur. İllah da müsəlman olduğum halda oruc tutmadığım başıma dəysin, heç olmazsa, tutanlara ehtiram göstərməliyəm axı... Amma mən burda yadelli olmadığımı anlayır və kiminsə məni şallaqlayacağını heç ağlıma da gətirməzdim. Kişidən məqbərənin yolunu dəqiqləşdirib yolumuza davam etdik. Heç iki yüz metrə getməmişdik ki, iki sərbaz qolumuzdan yapışdı. Sərbazın biri fars, digəri türk idi (görəsən niyə cənublu qardaşlarımız özlərinə və bizə türk deyirlər, biz isə inadla özümüzü azərbaycanlı adlandırmaqda israr eliyirik?). Bizim üçümüzü də polis maşınına soxub tərpendilər. Məni dəli gülmək tutmuşdu. Şallaqlanacağımı ağlıma gətirdikcə qəşş eliyib hacıyla məzələnirdim. Hacı Şahsuvar isə bükülüb yumağa dönmüşdü.

– İndi deyəcəklər ki, hacı olub oruc tutmadığın cəhənnəm, bəs niyə küçədə siqaret çəkirsən? Öl ay Şahsuvar, Allahın lənəti səni izləyir!

– Doğrudan niyə oruc tutmursan hacı? – soruşdum.

– Səfərdə olanda oruc tutmaq günahdır.

– Onu kim deyir?

– Dinimizdə belə buyrulub.

– Günah deyil, üzürlüdür yazılıb.

– Yox haramdır!

– Həm də səfərdə dünəniydin. Bu gün ki, yolda deyilsən? Mən yerli-dibli tutub-qılan deyiləm, sən ki, saqqalından utanmalısan.

– Sən Allah sən də şeyx kimi abrimızı bükmə görək. Ayda-ildə bir namaz, onu da sərbaz qoymaz. Heç ramazanda İrana gəldiyim olmamışdı.

– Mən ölüm düzünü de, ürəkdən tutub-qılırsan, yoxsa şeyx Nəsrullah kimi lotuluq eliyirsən?

– Cəhənnəm ol sən də... Bir düşün görək bunların əlindən necə qurtarıyıq. Oğlunun gözləri qarşısında şallaqlananda ağlın başına gələr.

Oğluma baxdım, uşağın rəngi qaçmışdı, zavallı balam bizim güdazımıza keçmişdi.

– Mənə şallaq vuranın ürəyini deşib qanını içərəm, anasını ağlar qoyaram! – belə dedim ki, oğlum qorxmasın.

Bunu elə dedim ki, türk sərbaz geri çönüb üzümə baxdı. Amma oğlumun gözləri qarşısında şalvarımı aşağı çəkib dalıma şallaq vuracaqlarını ağıma gətirəndə ətim ürpəndi. Düzü qorxdum da. Bunlardan nə desən gözləmək olar... Səsimi içimə salıb türk qardaşıma səsləndim.

– Qardaş, bizi hara aparırsınız, neyniyəcəksiniz bizlə?

– Qaydaları pozmusunuz, izahat işi aparacağıq və yüngül cəza, ya da cəriməylə azad edəcəyik – dedi.

– Biz müstəqil Azərbaycanın vətəndaşlarıyıq və heç kimin bizi cəzalandırmağa ixtiyarı yoxdur. Şikayət edəcəyəm sizi.

– Keçməz burda!

– Bəs vicdan?

– Burda şəriət vicdandan üstündür.

– ...Şallaq da olacaq?

– Yəqin ki yox...

Hacının qulağına pıçıldadım:

– Birdən bu zırramalar bizi edam-zad edərlər ey..! Sən bunların qaydasını bilirsən, bizim əmələ görə sizin qanunda edam nəzərdə tutulub?

Hacı:

– Nə desən edərlər bu kütbeyin mollalar!.. Dilin ağzında qurusun, lap ödüm ağzıma gəldi... Bu nə zibildi düşdük...

– Bəs bayaqdan deyirdin ki, kainatın xilas İrandadır?

– Kəss səsini, çatdıq deyəsən...

Bizi polis idarəsinin həyətinə gətirdilər. Nihada həyətdəki skamyalardan birində oturmağı tapşırıb içəri keçdik. Türk olan bir zabitin kabinetinə girdik. Bizi gətirən fars sərbaz zabitə rəsmi salam verib günahımızı izah elədi, – “Küçədə nümayişkaranə siqara çəkirdilər”. Zabit sərbazı dinləyib, onu otaqdan çıxardı. Sonra ayağa qalxıb ikimizin də əlini sıxdı:

– Bakıdan gələn qədəmləriniz mübarək, Təbrizə xoş gəlmisiniz – hiss etdim ki, bizi bağrına basmaqdan çəkinir.

Ürəyim açıldı. Fars şovinizminin kolluqlarında boy verən bir qızılgül gördüyümə qəhərləndim:

– Xoş günün olsun canım qardaşım. Bağışlayın, isminizi bilmək olarmı?

– Salman Təbrizi.

– Mən Yaqubəli, dostum isə hacı Şahsuvardır. Oğlumu dühdürə göstərməyə gəlmişdik, ramazanda siqaret çəkməyin yasaq olduğunu unudub tutulduq.

– Nə edək, bizdə də belə qayda-qanun qoyulub, sizi cəzalandırmaq zorunda olduğum üçün çox pərişanam.

– Səni sevməyənlər pərişan olsun qardaş. Hansı cəza münasibdirsə, çəkinmə ver gəlsin, amma şallaq olmasaydı daha yaxşı olardı. Cəza olaraq pul ödəmək lazımdırsa, daha yaxşı...

– Yox, indi zəng vurmuşdular ki, iki nəfər ölüb, onlar üçün qəbir qazılmalıdır. Böyük rəisim farsdır, sizi tutan fars sərbaz da onun qohumudur, birinci ona sizin barədə məlumat verib. Siz Allah, məni bağışlayın...

– Sənin bu səmimi ürəyin mənə beş məzar qazmağa güc verər qardaşım, təki o qəbirə qoyulan azəri balası olmayaydı.

– Təəssüf ki, təbrizli azəridir hər ikisi də...

– Onda, daha bir savab işdə iştirak etmiş olarıq. Düz deyilmi hacı?

Hacı, onun da əvəzindən belə canfəşanlıq etdiyimdən heç də razı olana oxşamırdı. Quruca, – “Elədir” – dedi.

Salman düyməni basıb sərbazı çağırdı, bir daha əlimizi hüznə sıxıb, – “Kaş sizinlə Bakı, Qarabağ haqqında danışmaq fürsətim olaydı... Mənim babalarım Naxçıvandandır, Naxçıvanı görmək üçün ölürəm...” – deyib bizi aparmalarını əmr etdi.

Sərbaz bizi dəhlizdə qoyub hansısa hakimin otağına keçdi ki, cəzamızı rəsmiləşdirsən. Mən də gözləməkdən zəhləm getdiyindən məhkəmə iclası keçirilən zalın açıq qapısından başımı içəri dürtdüm. Əslində bunun heç nəyə dəxli olmasa da deməsəm ölürəm – azca da olsa güldürüm səni.

Sən demə içəridə bir zina şikayətinə baxılırmış. Qadın onun “ismətini” korlamış kişini “tora salmaq” məqsədilə şikayət edibmiş. Qadının sifətindən məlum idi nə yuvanın quşu olduğu.

Hakim üzünü “zərərçəkənə” tutub soruşdu:

– Ey zərərçəkən! Zərərverən öz zinayi əsbabi-şərifini sizin zəkki-zükkünüzə həkk edən zaman heç burcutdunuzmu?

“Zərərçəkən”:

– Yox...

– Niyə yox!?

– Gözüm onun zinayi əsbabındaydı deyə burcutmağı unutdum... – hələ bir arsız-arsız irişdi də.

– Bəs onda niyə şikayətçisən?

– O məni incidib, el içində rüsvay edib! Məni almasa edam tələb edirəm!

– Neçənci dəfədir sənin el içində rüsvay olduğun?

“Zərərçəkən”:

– Bunların birini verin mənə ərə gedim, ondan sonra görün sizin qapınıza gəlirəm ya, yox...

Daha bundan gerisini dinləməyə vaxtım olmadı. Nə gizlədim, çox maraqlı və gülməli məhkəmə prosesi idi – imkanım olsaydı axıradək qalıb dinləyərdim. Sərbazlar bizim cəza sənədlərimizi doldurub, yenidən polis maşınına mindirtilər. Nihat bizsiz sarısını udmuşdu, yazıq uşağın rəngi saralmışdı küçədə.

Bizi Təbrizin hündür təpələrindən birində salınmış qəbristanlığa gətirdilər. Qəbristanlığın işçiləri Şahsuvar və mənə qazmaq üçün bel uzadıb dallarınca gəlməyimizi əmr etdilər. Günahkar adamlar kimi bunların dalına düşüb təpənin döşünədək xeyli piyada getdik. Qəbirlər yer hündürlüyündə idi. Dikələn bircə baş daşları idi. Bizim dəbdəbəli məzarlıqları göz qabağına gətirdim – rəngli və bahalı mərmərlərdən sinə, baş daşları, məzar üstündə qurulmuş bəzəkli talvarları ağılımdan keçirdim.

– Hacı, bu yazıqların kasıblığı elə qəbirlərindən də məlum olur. Bizdəki dəbdəbə hara, bunların torpağa qarışmış məzarları hara...

– Məzar itməlidir, qayda belədir. Bizimkilərin elədikləri günahdır.

– Əşşi siz də hər şeyi günah qayıрмаqdan zövq alırsınız ey..!

Qazacağımız məzarın yerinə çatanda iki nəfərin də qəbir qazdığını gördük. Dilimi dinc saxlamadım:

– İşiniz avand olsun!

Qəbir qazanlardan biri:

– Sizə də qismət olsun!

– Allah ağzını yumsun! – dedim. Güldülər.

– Bakıdansınız? – soruşdular.

– Hə. Bəs siz?

– Qəzvindən.

– Siz də ramazan ayında siqara çəkmisiniz?

– Yox, daha betərindən, araq içəndə yaxalanmışıq.

– Paho! Sizi yəqin ki, qəbir qazandan sonra edam edərlər – sevmişdim onları.

– Onsuz da içdiyimizi burnumuzdan gətiriblər – hərə-mizə yüz şallaq vurub sonra qəbir qazdırırlar. Assaydılar bundan yaxşıydı.

Bizi müşaiyət edən qəbristanlıq işçiləri qazacağımız yeri, qibləni, məzarın quruluşu və səmtini izah edib, – “Bir saata qəbir hazır olmalıdır. Cənazə bir saata burda olacaq” – deyib getdilər.

– “Bə çeşm” – deyib kürəkləri əlimizə aldıq.

Qəzvinlilərin məzarı artıq tamamlanmışdı, çalanın divarlarını hamarlayırdılar. Diliuzun olan qəzvinli soruşdu:

– Heç indiyədək qəbir qazmışdınız?

Mən:

– Yox. Heç qəbirqazana oxşayıram!

– Qəzvində olmusunuz? – soruşdu.

– Yox – dedim.

– Qəzvin də sizin Şəki kimi lətifənin beşiyidir. İstəyirsənsə sözünə qüvvət, birini danışım könlünüz açılsın.

– Danış, onsuz da bu günümüz bəd gəlib.

– ...“Bir gün arvad kişininə deyir ki, – “A kişi nə vaxdandır ki evin lampası yanıb, al bunu dəyiş” – əlindəki lampanı kişininə uzadır.

Kişi:

– Ay qız, mən elektrikəm səninçün! Cərəyan vurub öldürə məni, elektrik çağır dəyişsin!

– Heç olmazsa su krantından axıdan sızıntını düzəlt, boş-boşuna nə qədər su axıb gedir.

– Ay qız, mən santexnikəm! Santexnik çağır düzəltsin.

Axşam kişi işdən qayıdıb görür ki, lampada dəyişdirilib, krant da bərkidilib. Arvaddan soruşur:

– Əhsən, düzəltməmişən deyəsən. Nə qədər pul verdin?

– Ədə, mənim pulum var ödəyəm?!

– Bəs neylədin?

– İkisi də dedi ki, pulun yoxdursa ya qabağımızda rəqs edəcəksən, ya da bizimlə yatacaqsan.

Əri:

– Sən də rəqs elədin!?

Arvad:

–Mən rəqqas-zadam səninçün..?!”

...Allah sizi güldürsün ay qəzvinlilər, kefirmizi lap açdılar. Gülüşümüz qəbristanlığı başına götürmüşdü.

Qəzvinli:

– İndi qardaş, demə ki, – “Qəbirqazana oxşayıram!?” – insan hər şeyə oxşuyur. İranda mollaya, Bakıda rüşvətxora, Amerikada ağaya, Əfqanıstanda terrorçuya... Qazmasan, səni də şallaqla rəqs elətdirəcəklər! Qorxmayın, buranın torpağı yumuşaqdır, asan qazılır, çatdıracaqsınız. İndi işimizi qurtarıb sizə də kömək edərik.

Deyib-gülüb qəzvinlilərin də yardımını ilə məzar payımızı qazıb qurtardıq. Qəbristanlıq işçiləri məzarı təhvil aldılar. Qazma kürəklərini təhvil verib qəbristanlığı tərk etmək istəyirdik ki, insan karvanı çiyinlərində cənazə içəri girdilər. İçimdəki vicdan məni karvanla birlikdə geriye – qazdığım məzar başına apardı. Cənazəni yerə qoyub duasını verdilər, ədəb-ərkanla qəbirə qoyub üstünü torpaqladılar. Birinci dəfəydi ki, ölü insan sifəti, məzara qoyulub gözüne torpaq tökülən insan görürdüm. İnsan dramını Təbrizdə öyrəndim. Buna görə Salman qardaşıma və İran rejiminə minnətdaram. Mollanın, – “Ay camaat, bütün əziyyət çəkənlər mərhumə öz əziyyətinin halallığını versin!” – deyəndə, sidq ürəkdən, – “Anasının südü kimi halal xoşu olsun, ruhu şad olsun!” – dedim. Gözümdən bir damla yaş axdı. Tanımadığım, üzünü ancaq gözlərinə torpaq tökülərkən gördüyüm təbrizli qardaşımın məzarını qazmaq şərəfi (bəlkə də bəduğurluğum) məni əməlli-başlı kövrəltmişdi. Qismətə bax – rəhmətliyin məzarını qazmaq mənə qismətiymiş! Allah rəhmət eləsin!

Dəfn mərasimini bitirib qəzvinlilərlə qol-qola verib payı-piyada şəhərəcən gəldik. Məlum oldu ki, təbrizli Sədat, qəzvinli qonağı Ənvərlə birlikdə öz məhləsində iftardan sonra kabab çəkirmiş. Ənvərin evdə gizlin içdiyi araq başına vurur və əlində bir qədər manqal başında “pəncə-pəncə” vuranda

qarşı binanın balkonundan biri bunu görür və polisə xəbər verir. Nəticədə polis Sədatın evində baxış zamanı maddi sübut kimi iki şüşə araq və iki sərxoş tapır. Hər ikisini şallaqladıqdan sonra, müftə qəbir qazdırırlar.

Sədat nə qədər israr elədisə də onların qonağı olmaqdan imtina etdik. Ulu Şəhriyarı ziyarət edə bilməməyimin utan-cını yaşayırdım – Azərbaycanın Təbrizdəki yanan günəşinə uzanan əlimi siqaretlə dağlamışdılar.

Gecəni “Gülşad” otelində qaldıq. Səbh tezdən dünən baş tutmayan ziyarətimizə yollandıq. Şəhriyarın məqbərəsinin yerləşdiyi xiyabana girər-girməz içimdəki titrəməni saxlaya bilmədim. Çatısından açılan buzov anasına cuman kimi, ulu şairin məqbərənin girəcəyindəki büstünü qucaqladım. Üzümlü daşına sürtüb ulu ustadımızın “Azərbaycan” şeiri ilə az qala bağıraraq onun dərdədən vərəmləmiş daş büstünə xitab etdim:

*...Yarəb, nədir bir bu qədər ürəkləri qan etməyin,
Qolubağlı qalacaqdır nə vaxtacan Azərbaycan?!
İgidlərin İran üçün Şəhid olub, əvəzində
Dərd almısan, qəm almısan sən İrandan, Azərbaycan!
Övladların nə vaxtadək tərki-vətən olacaqdır?
Əl-ələ ver, üsyan elə, oyan, oyan, Azərbaycan!
Bəsdir fəraq odlarından küll ələndi başımıza,
Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan, Azərbaycan!
Şəhriyarın ürəyi də səninkitək yaralıdır,
Azadlıqdır mənə məlhəm, sənə dərman, Azərbaycan!*

Hacı qolumdan bayaqdan darta-darta qalmışdı:

– Allah evini yıxsın! Bu dəfə də xəbərləsələr Azərbaycan üzünü görməyəcəyik!

Göz yaşlarımı saxlaya bilməyib ağladım. Xiyabanda oturub orucluq aclığından əldən düşmüş qocalardan bir neçəsi söhbətlərini kəsib bu kədərli vüsala heyratlə tamaşa elədilər. Vallah içlərində ağlayanlarını da görəndə bağrım yarıldı.

İçəri keçdik. Şəhriyarın yerdəki məzarını öpüb, hacının dualarına doyunca “Amin!” dedik, Nizami Gəncəvinin qapı ağzında qoyulmuş balaca heykəlini bağrımıza basdıq.

Deyirəm, büdpərəstlik nə qədər günah olsa da, içində ki, bu qədər təsəlli, ümid, inam var, təqdir olunmalı bir dinmiş. Əlimi Şəhriyarın sinə daşına sürtdükcə, sanki ulu Heydərba-banın daranmamış saçlarını sıgallayırdım, məzarını öpdük-cə, sanki Bakı həsrətiylə çuxura düşmüş yorğun gözlərindən öpürdüm.

Məqbərəni, xiyabanı xeyli gəzdik. Həmin günü Təbrizin bütün gəzməli-görməli yerlərində olduq. Gecə otelimizə yorğun çatanda otelin administratoru olan hacı Ələmdar bizi qarşıladı:

– Sizi iki nəfər soruşur, içəridə zalda oturub 3 saatdır ki, sizi gözləyirlər.

Fikirləşdim, – “Kim olar bu, ay Allah?”. Hacı, – “İt uşa-ğ, yenə xəbərləyiblər! Batdıq!” – deyə elə hey mırıldanırdı. Zala girdik. Bizi görcək Sədatla Ənvər ayağa durub bizi ba-ğırlarına elə basdılar ki, sanki əlli il idi ki bir-birimizdən ayrı düşmüşdük.

– Bayaقدan sizi gözləyirik. Otelə qalxmayın, gedirik bizə!

– Eləmə-etmə ay Sədat, niyə narahat olursunuz. Artıq gecdir, hava qaralıb, bu vaxt gedib neyliyəcəyik?

– Yox! Bizimkilər hazırdırlar, sizi “frutqartda³⁷” gözləyirlər. Hamımız oturub sizə qulaq asmaq istəyirik.

Çox israr elədim, Sədatı inadından döndərə bilmədim. Nələc qalib getməyə razılıq verdik. Ənvərin maşınına minib Sədatgilə yollandıq. Anam-bacım olsun – yoldaşı, qızı, o qədər mələkqəlbli insanlardır ki, sanki bacımın evinə qonaq gəlmişdim. Vallah deyirlər Azərbaycan qonaqpərvərdir, amma bizdə – Bakıda üçkilidli dəmir qapımızın gözlüyündən görəndə ki, gələn əmim oğlunun dayısı nəvəsidir, az qala içəridən qışqırıq ki, – “evdə heç kim yoxdur!”. Ancaq, tanımaza-bilməzə insana bu qədər mehribanlıq göstərmək, qonağa ürəyini açmağın Təbrizdəki səmimiliyini dünyaya dəyişməyəm. Yüngülvari yeməyimizi yeyib qurtarandan sonra otelimizə yollanmaq üçün icazə istədim. Amma Sədatın telefonuna bayaqdan edilən zənglər və Sədatın – “Yarım saata gəlirik” – deməsinin, sən demə bir fırlıdağı varmış.

Sədat:

– Hara gedirsən! Bütün nəslimiz parkda bizi gözləyirlər. Narahat olma, oturub çay içəcəyik və sən Bakıdan danışacaqsan, bizsə qulaq asacağıq.

Yenə əlim-qolum bağlandı. Maşına minib xeyli yol getdik və Təbrizin ən gözəl parklarından birinə – “Frutqat bağı”na çatdıq. Üstümüzdə gələn insan dəstəsinin sayını mən 50 deyim, siz 80 bilin. Allaha and olsun ki, qoca, qadın, uşaq demədən hamı bir-bir Bakıdan gələn bir insan əlini sıxmağın şərəfinə nail olmaq üçün az qala sıraya düzülmüşdülər. Kişilər məni bağrına basmaqdan xəşilimi çıxarmışdılar. Qadınlar oğlum Nihadın üzünü yalam-yalam elədilər. Hacıdan

³⁷ Təbrizdə hava limanının yaxınlığında gözəl bir bağdır

bir az çəkinsələr də (axı onun hacılara məxsus saqqalı vardı) ona sonsuz ehtiram göstərirdilər. Sən demə bu qədər adam Sədatın bacıları və onların ailələri, onların uşaqları, atası, qardaşı uşaqlarıymış – Allah hamısını xoşbəxt eləsin. Eni 4 m-dək olan daş səkinin təqribən 3 metrini xalça-palazla örtüb tutmuşdular. Sədat evdə başımızı çayla aldatmışdı. Amma nə çay! Aş qazanı bir tərəfdə, kabab manqalı bir yanda, iri simavər bir tərəfdə... Mütəkkələrə söykənib yerdən bardaş qurub oturduq. Vəsfimdən, qoxlanmaqdan utanıb yerə girirdim. Qızlar, gəlinlər, analar, cavan oğlanlar sanki qəfəsdə nadir heyvanı izləyirdilər. Mənə zillənmiş gözlərdən gizlənə bilmirdim. İlk dəfəydi ki, adam yerinə qoyulub bu qədər sevildiyimdən qəhərlənmişdim.

– Bakıdan gətirdiyin ayağının tozuna qurban olum. “Bakı qoxan gül üzünə qurban olum. Bəxtiyardan, Süleymandan³⁸ Şəhriyara salam gətirən dilinə qurban. Bizə Bakıdan danış, Qarabağdan, Naxçıvandan danış...”

İnsana nə qədər alqış eliyərmişlər qardaş! Xoşəllənib³⁹ su kimi axırdım.

Cavanlar bizə çay payladı, kababın ardı-arası kəsilmirdi. Dovğa, ayran, sanki bulaqdan şlanqla çəkmişdilər, bitmək bilmirdi. İnanın inandığınıza ki, aş düz sübh saat 4-də süfrəyə verdilər. Yeməkdən partlayırdım. Təbrizin gecə mehi məni üşütmürdü. Şala bürünüb işıqlı Bakı gecələrini, alatoran işıqlandırılmış Təbriz gecələriylə müqayisə edirdim. Bayıl yaylasındakı teleqüllədən ətrafa rəngli işıq saçan lazerlərdən danışanda, – “Baba, lazer nə mənədi?!...” – deyib

³⁸ Süleyman-Süleyman Rüstəm

³⁹ Xoşhal olmaq

gözlərini bərəldən cavanlar, həmin teleqülləni öz gözlərilə görmək ehtirasıyla yanıb-yaxılırdılar.

Elə birlikdə sahurı bağlayıb günün orucuna niyyət edəndə, bu gün telefonunu götürdüyüm taksi sürücüsünə zəng elədim. Bakıya qayıtmaq istəyimi biləndə məni yanladılar. O dedi, – “Bizə gedəcəyik”, bu birisi dedi, – “Yox buraxmaram, bizə gedəcəyik!”. Qollarımdan o qədər o yana, bu yana dartmışdılar ki, əmin idim ki, həmin saatlarda qolum ən azı yarım metr uzanmışdı. Qəti sözümü bildirdim:

– Nə olursa olsun indicə Bakıya çıxmalıyam. İşlərim tökülüb qalıb. Həm də bir gün də qalsam sizin bu mehribançılığınızdan, qonaqpərvərliyinizdən quduraram.

– Onda söz ver ki, gedib ailəni də götürüb dərhal geri qayıdacaqsan... – dedilər.

– Yaxşı, söz verirəm ki, ən qısa vaxtda sizləri bir daha görmək üçün doğma Təbrizimə geri dönəcəyəm – dedim.

Aradan bir saat keçməmiş məni Biləsuvara aparacaq taksi sürücüsü zəng vurdu, – “Ağa, mən sizi görürəm, xiyabandayam”. Ayağa durub hamıyla sağollaşdım, hər bir ailəylə ayrıca şəkil çəkdirdim. Sonsuz təşəkkürlərimi bildirib maşına oturmaq istəyəndə Sədatın yaşlı atası qolumdan tutdu.

– Deyirsən Bakıda daha şurəvi, KQB qalmayıb..?

– Yox əmican, şurəvi də, sən deyən KQB də çoxdan tarix olub gedib.

– Yəni deyirsən, indi azadca Bakıya, Gəncəyə, Naxçıvana, Qarabağa gedib-gələ bilərəm?

– Qarabağa yox, çünki ermənilərdədir, ancaq o birisi-lərinə lap Qəzvinə getdiyin kimi sərbəst gedə bilərsən. Ürəyin nə vaxt istəsə Sədata de, mənə bir gün əvvəldən xəbər

eləsin, lap gəlib sizi Biləsuvarda özüm qarşılayaram, hara istəsən oraya da özüm apararam.

– Oğul səndən bir xahişim var...

– Xahiş nədi, Soltan əmi, əmr elə..!

– Qadalarını alaram, Ağdamda mənim əmiuşaqlarım var. Hitler müharibəsindən sonra atam Təbrizə yerləşib, qohum-əqrabamdan aralı düşmüşəm. Adları Hüseyn və Həsəndir – Yusifcanlı kəndindəndirlər. Yoxlaya bilərsənmi ki, sağdırlarmı, kimi-kimsələri varmı?

– O nə sözdür Soltan əmi. Elə gedən günü onları soraylamağa başlayacağam.

– Cavabını gözləyəcəyəm oğul, məni çox intizarda qoyma. Ömrümün son günlərində gözlərimə şurəvidən gətirilmiş torpaq tökülsün istəyirəm. Mən də görüm, hökumət imkan versə Sədatı da götürüb Bakıya gələrəm...

– Mütləq gəl əmi, yolunuzu səbirsizliklə gözləyəcəyəm... Di Allah amanında, mən gedim, yoxsa məni tutub yenidən oturdacaqlar.

– Yolun açıq olsun bala, Bakıya Təbrizdən çoxlu-çoxlu salam yetirərsən. Gələn dəfə mənə bir ovuc vətən torpağı gətirməyi unutma.

– Möhkəm ol Soltan əmi, mütləq gələcəyəm.

Bir daha bircə gecəyə ən əziz insanlar olmuş həmvətənlərimin yaşlı gözlərinə baxıb, özüm də kövrəldim və göz yaşlarımı gizlədim deyə taksiyə minib gözdən itdim. Sübh ertədən otele gəldik. Par-paltarımızı yığışdırıb Təbriz-Biləsuvar yoluna çıxdıq. Havası qan qoxan Təbrizimin bir gün dumanlı Tehranla üz-üzə gələcəyi gün nələr olacağını eynimdən keçirdim. “Allah sizə yar olsun, Allah bizimlə olsun canım Təbrizim”... Biləsuvaradək Hacı Şahsuvarın xorultusundan,

Nihadın mışıl-mışıl yatışından, geridə buraxdığım gözüyaşlı təbrizlilərin fikrindən yata bilmədim. Saat 10-da Biləsuvara çatdıq. Günorta saat 3-də öz evimizdəydik...

Deyəcəksiniz ki, – “Dağı arana, aranı da dağa daşydın. Yüz dərənin suyunu qatdın bir-birinə. Sözüünün Mustafası nədir?”. Vallah heç nə! Bircə onu demək istəyirəm ki, Təbrizdə bir böyük nəslin ağsaqqalı Soltan kişi var. Neçə illərdir ki, bu taydakı əmiuşaqları Hüseyn və Həsənin intizarını çəkməkdən gözləri tutulmaq üzrədir. Allah Azərbaycanı Təbrizə, Bakıya bölənlərin, bizi elimizdən-obamızdan didərgin salanların balasını öldürsün. Bütün ağdamlılar respublikanın hər yerinə səpələniblər – Həsənlə, Hüseyni tapa bilmirəm. Əgər sağdırlarsa özləri, rəhmətə gediblərsə övladları və ya yaxınları Soltan kişinin soracağına hay versinlər. Axı kişiye söz vermişəm...

10 -27 sentyabr 2010 (Bakı-Təbriz)

Dovşan

Hələ o vaxt 9-cu sinifdə oxuyurdum. Atam Dərin Özüllər Zavodunun mühəndisi işləyirdi. Bazar günü olduğundan məni də iş yerinə aparmışdı. 5 saylı sexin çölündə xudmani bir bağ var idi, adına “Mirhəsənin bağı” deyirdilər. Mirhəsən əmi bu sexin həm də rəisi idi. Bağda uzun bir stol açmışdılar. Səhər saat dörd olsa da, biz bağa girəndə atamın iş yoldaşları xaş süfrəsinin ətrafına yığışmışdılar. Çoxlarını üzdən tanıyırdım deyə, heç nədən çəkinmirdim. Sex rəisinin köməkçisi Bəbir əmi axşamdan xaşın altına nəzarət etmək üçün sexdə gecələnmiş, sabaha dadlı bir xası bişirməyi bacarmışdı. İki kasa xası səhər-səhər acqarına elə təkcə mən yedim. 10-12 nəfər mühəndis hava işıqlananadək xaşdan yeyib, araqdan o ki var gillədirdilər. Payız səhəri olsa da hava bayırda üşütmürdü. Xaş ziyafəti saat 10-dək çəkdi. Artıq ağızlarının danışığını itirəndə, məni vecə almadan şit zarafatlara başlayanda zavodun sexlərini gəzməyə çıxdım. O böyüklükdə sexlər bomboş idi – “qu” deyirdin qulaq tutulurdu.

Qəsəbəyə evə dönərkən 4-5 maşın dalbadal düzülmüşdülər. Biz ən qabaqdaydıq. Zavodun qəsəbəyə gələn arxa çöl yolu qaz buruqlarının arasıyla dümdüz uzanırdı. Atam maşını bərk sürürdü. Neçə dəfə, – “Ata yavaş ol, içmisən” –

desəm də sözümə məhəl qoymadı. “Narahat olma, kimsəsiz yoldu” – deyirdi. Ancaq qəfildən bir çöl dovşanı qabağımızca yolboyu tozanaq götürdü. Atam qazı sonadək basıb dovşanı ayaqlamağa girişdi. Allahın bu zəhləmgetmiş heyvanı bir xeyli köhnə asfaltla qaçandan sonra birdən torpaq çöllüyə buruldu. Atam da dovşanın dalınca düşdü. Atamın dostları yolun kənarında maşınlarını saxlayıb atamı qızıışdırırdılar, – “Əyə vur! Maşınla basdala...! Diri tut!” – deyib bağırışdırlar.

Təkcə, qalındıvarlı dik metal boruya maşınımızın çırpıldığını xatırlayıram. Gözlərimi xəstəxana palatasında açanda yanımda Mirhəsən əmini gördüm.

– Mən hardayam Mirhəsən əmi? – soruşdum.

– Başın yarılmışdı, həkimlər tikiş qoyublar. Xəstəxanadasan. Özünü necə hiss edirsən?

– Başım ağrıyır. Bəs atamgil hanı?

Sərxoş gözlərini gizlətməyə çalışdığını indi xatırlayıram, – “Gələcəklər bir azdan...” – dedi.

Ancaq evimizə çatanda yas çadırını məhlədə görüb dəliyə döndüm. Atamı dəfn edib qayıtmışdılar.

* * *

Aradan illər ötdü. Uşaqlıq illərim xaşa və dovşanlara nifrətlə keçdi. Hətta bir dəfə dovşan balası alıb saxladım. Ona olmazın işgəncələr verməkdən ləzzət alırdım. Qulağını çərtirdim, ətinə iynə batırırdım. Axırda əzişdirib dovşanı öldürdüm. Ətini çiy-çiy itə yedirib atamın qisasını aldıqdan sonra içimi rahatlatdım.

Bir qız sevdim. Kama çatan günüm – toy gecəsi – özümü kişiliyin ən yüksək zirvəsində hiss etdiyim o xoşbəxt gecə, yuxuma o lənətə gəlmiş dovşan girdi. Yuxuda görürdüm ki, atamla dovşanı haxlayıb tutmuşduq. Atam onun qulaqlarından tutub dostlarına sarı gedəndə çox xoşbəxt idi – istədiyinə çatmışdı. Mən arxadan gəlirdim və dovşanın nəmli gözləri mənə zillənmişdi. Dovşan dil açıb danışdı birdən:

– Atana de mənə buraxsın. Bir itin ağzından güclə canımı qurtarmışdım. Dördgünlük balalarım acından ölərlər yoxsa...

Yuxudan hövlənək oyananda, arvadımı başımın üstündə oyaq gördüm. “Ata yazıqdır, burax dovşanı...” – deyə bağırarkən, səsimə zavallı arvadım qorxub oyanıbmiş.

Arvadım:

– Nə olub əzizim? Yuxu görürdün?

Yuxumu – atamla dovşanı qovmağımızı ona danışdım. Çox mütəəssir olmuşdu.

* * *

Evliliyimizdən doqquz ay yel kimi ötüb keçdi. Arvadımın sancıları tutanda onu doğum evinə yerləşdirdim. Şad xəbərimi səbirsizliklə gözləyirdim. Oğlum olduğunu eşidəndə sevindiyimdən uçmağa qanad axtarırdım. Arvadımı evə çıxaranda ilk dəfə oğlumun üzünü görmək istədim. Baxdım və matım-qutum qurudu – oğlum dovşandodaq doğulmuşdu.

Səkkizinci sinifdə oxuyan oğluma sinif yoldaşları, məhəllə uşaqları hər dəfə “dovşandodaq” deyə cıradanda özümü də, atamı da, o dovşanı da lənətləyirəm. Mən isə ikinci övladıma həsrət qalmışam. İkincinin də dovşandodaq olmasından qorxuram. Mən dovşanlardan hələ də qorxuram...

08 yanvar 2012-ci il

Sahibsiz yolçu⁴⁰

*Xoşbəxtlik yaranızı sağalda bilməyəcəksə,
başqa əlac axtarmayın.*

Qabriel Qarsia Markes

Valid Qılınclı. Peşəm – jurnalist. 55 yaşın içindəyəm. Bəxtsiz, yaşamağın çəmini tapa bilməyən biriyəm. Müxbirlərin asıb-kəsən vaxtlarında özümü “Qılınclı” elətdirmişdim ki, gödək boyumu soyadımın zəhmi ilə ört-basdır edim. Amma vəziyyət elə pisə çöndü ki, soyadım da bir hoqqaya yaramadı. Bir dəfə fındıq zavoduna 5-10 manatdan ötrü növbəti səfər edəndə, müdir “avçarka” iti üstümə qışqırdıb məni didik-didik etdirəndən sonra “qılınclığım” da qalmadı.

Dəb olan vaxtı istədim 5-6 nəfərdən ibarət bir partiya, ya da ictimai təşkilat yaradım. Ancaq hər işdə olduğu kimi, bu arzularım da elə ilk addımdan uğursuz alındı. Qoltuğuna girmək istədiyim qoca iqtidar partiyamın sənədlərini başıma çırpıb, – “Dur növbəyə! Sənsiz də keçinərik!” – deyib məni elə qapıdanca qovdu. İndi, Allahın xalqımıza verdiyi səxavətin hesabına dolanıram. Amma, Allah kəssin belə dolanmağı

⁴⁰ O yolçu, Qarsia Markesdir və bu hekayə onun müsahibələrindən qaynaqlanır (R.B.).

– o idarə sənin, bu idarə mənim... Qapı-qapı dilənməkdir bizimki. Diləndiyimi də 82-ci il istehsalı olan “Juqili”m su kimi içir. Yenə əvvəlki dövr olsaydı dərd yarıydı. Camaatda pul vardı, hamı işləyirdi, müxbir görəndə dimdik durardılar... İndiyə bizi görəndə az qala bəduğur qara iti təpiklədikləri kimi kabinetdən qovurlar. Qınamıram, nə qazanırlar ki bizə də versinlər. Qazandıqlarını “vergi”, “prokuror”, “polis”, “sanepidstansiya”, “sosial-müdafiə”, “fövqəladə hallar”... elə çırpışdırır ki, yazıqların çörək pulları güclə özlərinə çatır, ona da biz şərikik. Bir dəfə birindən, – “Niyə bu qədər var-dövləti olan qaraçılar dilənçilikdən əl çəkmirlər görəsən?” – soruşmuşdum. Mənə, – “Bu onların peşəsidir!” – demişdilər. Həmin söz olmasın, vallah bu iyrəncliyimizə görə bizi qınamayın, başqa yolumuz yoxdur – həm öyrəncəliyik, həm də əlimizdən bu yaşda başqa iş gəlmir – əlacsızıq. Mətbuat Şurası nə qədər vurnuxsa da, bizim qabağımızı ala, kökümüzü kəsə bilmir. Bircə bu “pirat jurnalistlər” mane olmayalar, elə indi də şah kimi dolanırıq.

İçimizdə bir az qabiliyyəti olanlar təzə bir metod tapıblar – balaca bir şeir kitabı, ya da ölkə rəhbərlərinin fotosəkillərindən ibarət bir broşür çap etdirir, şəsinə bir-iki mədhiyyə də yazıb vururlar qoltuqlarına, sonra da düşürlər keçmiş tanış ünvanlara. Zavallıların da bunları almaqdan başqa çarələri qalmır, – “Yuxarı tüpürürsən bığ, aşağı tüpürürsən saqqal...” – odla su arasında qalırlar, 5 manatlıq kitabçanı 10-15 manata satıb qayıdırlar. Allah bizim cameəni bu günə salanı dilənçi gününə salsın!

Mən də qurşandım bu işə. İndi 15-dək şeir kitabçasının, 8 broşürün, 2 portretin müəllifiyəm. Hətta, üzüm ayağınızın altına, Yazıçılar İttifaqının da üzvüyəm. Nağayırım bəs, acın-

dan öləsi deyiləm ki – bir çətən külfətə baxıram. Hələ nə qədər cızmaqarası olan adamı Yazıçılar İttifaqımızın üzvü eləmişəm – 50 manata minnət...

Yazı-pozudan azca başım çıxır. Amma, bir onu bilirəm ki, indiyədək yazdıqlarım bir qara qəpiyə dəyməz. Bütün respublikada “ala itdən məşhur” olsam da, bacarığımı səfərbər eləsəm bilirəm ki, ələ gələn bir şey yazı bilərəm. Ancaq külfət məni basıb – birinin təhsil haqqı, o birinin repititor pulu, sonbeşiyin “süpürgə pulu” canımı boğazıma yığıb. Otursam yazaram, amma otura bilmərəm – otursam külfətim batır. Bütün bunlarla birgə içimdə ölməyən bir vicdanım da var. Hər dəfə mənə doğru uzadılan 3-5 manat dilənçi payına əlimi uzadanda ətim ürpənir, vicdanım sızlayır, içimdə bir şey dimdik qalxıb üzümü qızardır.

Nəysə..! Deyəsən mətləbdən çox uzaqlaşdım, Allahın payıma yazdığı qədər payıdır da – belə də yaşamalıyam. Dərdim başqaydı. Sizə başıma gələn, olmuş bir hekayəni danışmaq istəyirdim səki...

* * *

...Payız aylarıydı. Günlərin birində təzəcə çap etdirdiyim 15 səhifəlik “Gələcəyə inamla” adlı broşürün bir bağlamasını qoltuğuma vurub yollandım Xaçmaza. Avtobusla getdim, maşınım xarab idi – bu dəfəki puldan təmir üçün də ayıracaqdım. Ölkə başçısı, nazirlər, komitə rəhbərlərinin rəngli fotoşekillərdən ibarət broşür idi. Biri 1 manat, 50 qəpiyə üstümə çıxmışdı, ancaq hərəsini 20 manata sata bilsəm, Allah min bərəkət versin... Səyahətim pis alınmadı, – yüz broşürün demək olar ki hamısını orta qiymətlə 5 manata

sata bilmişdim. Piyada o qədər gəzmişdim ki, dizlərim məni götürmürdü, ayaqlarım sözümə baxmırdı. Gəzib-dolaşib “Yalama” keçid məntəqəsinədək gedib çıxmışdım. Acından qarnımda “orkestr simfoniya çalırdı”. Bağdakı yeməxanada oturub küftə sifariş verdim. Yeməyin ortasında ağ saqqalından nuranilik yağan, gözləri gülümsəyən 75-80 yaşlı bir qoca stoluma yaxınlaşdı. Əlində dermantin üzlü qədimi – 70-80-ci illərin istehsalı olan bir çamadan vardı. Belə üzlü çamadanın balacasını məni sünnət edən dəllək Möhübbət kişidə görmüşdüm. Saqqalı və boynunun tükü pencəyinin yaxasını və boyunluğunu əməllicə yağlavca ilə kirlətmışdi. Paltarları da çamadanı kimi nimdaş idi. Təravəti, yalnız daim gülümsəyən nurani üzündəydi.

– Salamun əleyküm oğul, oturmaq olar? – soruşdu.

– Buyurun dayı, əyləşin, – dedim.

Yeməkpaylayan qulluqçu stola yaxınlaşıb qocadan soruşdu, – “Nə yeyəcəksiniz baba?”

– Mənə də küftə ver bala, bir az da göy soğan.

– Baş üstə.

– Başın var olsun oğul.

Qulluqçu yemək dalınca gedəndə soruşdum:

– İnşallah yolunuz haradır dayıcan?

– Ağdaşa gedəcəyəm qadan alım – dedi.

– Hə., Ağdaşın zığ-palçığının ən yaxşı vaxtıdır, – deyəsən zarafatım yersiz oldu. Jiletinin cibindən cib saatını çıxarıb qapağını açdı, – “Qatar neçədə yola düşəcək görəsən?” – soruşdu.

– Hələ 45 dəqiqəmiz var.

– Hə, onda rahat yeməyimizi yeyə bilərik. Bəs siz, inşallah harasa gedirsiniz?

– Bakıya.

– Lap yaxşı, yolumuz yarıyadək birdir demək. Əgər bi-let almamısınızsa yanımda boş yer var, birlikdə qulaq yoldaşı olarıq. Onsuz da qatar boş gedir, mən 11-ci vaqon-dayam.

– Məmnuniyyətlə dayıcan.

Onun yeməyini bitirməsini gözlədim. Sonra birlikdə qalxıb qocanın kupesinə keçdik. Kupeyə şərab qoxusu çökmüşdü. Kişiyə bir də diqqətlə baxdım – amma içənə heç bənzəməirdi. Pəncərəni açıb kupeni havalandırmağa istədim.

Qoca:

– Otaq yoldaşlarım yaman oğlanlar idi. Zalımlar o qədər içiblər ki, qoxusu çöküb eləmi?

– Hə, çaxır qoxusu hopub içəri. Desənə, zəhləni yolboyu töküblər.

– Əsla! Əksinə namaz qılan olsam da heç ruhum da incimədi. Bütün sutkanı elə şən gəlmişik ki, heç vətənə nə vaxt çatdığımı da bilmədim. İçmək haram olsa da, içməyin qaydasını bilən ustalar da varmış bala. İçib ağzının sözünü bilməyənlərə, aslana dönüb insanı qarışqa görənlərə haramdır içki. Yoxsa bu zəhrimarı vaxtilə Nuh da, İsa da içib. Əşşi, bir konsert veriblər Allah saxlamışlar... Qoy qatar yola düşsün, hamısını danışacağam. Yazsan, yaxşı bir dastan çıxar.

Qocanın üzü gülümsədikcə, ona gülməyin necə yaraşdığına valeh olmuşdum. Amma bu gülümsəmədə bir həya, gizli bir nisgil vardı. Qocaya ürəyim isinmişdi.

– Heç tanış olmadıq, mənim adım Şəmsiddir – gülümsəyib əlini mənə uzatdı.

– Mənimki isə Valid – mən də onun əlini sıxdım.

– Şad oldum oğul. Bilməmiş deyilsən yəqin, deyir, – “yol yoldaşı dostluğun yarısı deməkdir”. Soruşurlar ki, – “Qardaşın necə adamdır?”, deyir, – “Yol yoldaşı olmamışam”.

Qatar fit verib ağır-ağır ləngər vurdu. Qoca, – “Allah, Məhəmməd, ya Əli. Allah özün iş avandlığı ver” – deyib çamadanın düymələrini basıb açdı. İçindən birdəfəlik plastik stəkanları və çay termosunu çıxarıb qabaq stolunun üstünə qoydu, – “Çay istəsən utanma, mən çox çay içənəm...” – dedi və oturacağı qaldırıb nimdaş çamadanını baqaja yerləşdirdi. Çamadan eynən dəllək Möhübbətinki kimi içi ipək astarlıydı. Hələ qamış, “rivanol” dərmanı və ülgüc qoyduğu bir cüt yanaşı cibə gözüm sataşanda, lap gülməyim gəldi. Çünki, pis çıxmasın, mənim sünnətimi edən zaman, o kəşəkəsdə gözümə görünən bircə Möhübbətin o çamadanı olmuşdu. Hələ ülgücü pülüyümə çəkəndə gözlərim bərələrək həmin çamadana elə baxmışdı ki, ömrümboyu, üzü üzlər görmüş, neçə oğlanı müsəlman etmiş o çamadanı heç vaxt unutmamam. Uzun ayrılıqdan sonra belə çamadanın eynisinə rast gəlməyim məni uşaqlıq xatirələrimə apardığı üçün Şəmşid kişidən icazə alıb o nimdaş çamadana xeyli toxunmaq istərdim. Qucağına oturduğum Qəşəm kirvəmin yanağını ağzıma yığıb elə gəmirmişdim ki, məndən axan qan, kirvəmin üzündən gilələnən qanın yanında heç nəydi. Dəllək qamışları sıxdıqca mən də çənələrimi sıxırdım. Zavallı kirvəmin yanağındakı dişlərimin izi o öləndək qalmışdı.

Şəmşid kişinin səsi məni xəyallarımdan ayırdı.

– Hə, bayaqkı yol yoldaşlarımdan danışım... Üç nəfər cavan oğlan idi. Kiyevdə birlikdə minmişdik qatara. “Truskovets” sanatoriyasından istirahətdən gəlirdilər. Çox şən,

mehriban uşaqlarıydılar. Nabrana – evlərinə qayıdırdılar. Qohumuydular – Cavid, Əsgər və Ülvi. Dəmiryol vağzalında – “Duty free”dən hərəsi iki qutu ara q götürdü – əmisi-uşaqlarının toyunda təmiz ara içsinlər deyə. Bax bu yandakı, – arxasındakı kupeni işarə etdi – qonşu kupədə təzəcə nişanlanmış bir cüt mələk var. Adam bu cavanlara baxmaqdan doymur. Elə şirin, gözəl, nur parçası kimi uşaqlardır ki, Aya deyir, – “sən tez bat, sabah Günəşin yerinə biz çıxacağıq”.

...Dünən axşamüstü Cavid gəldi ki, – “Ayə əmioğlu, qonşu kupədə bizimkilərdən biri bir ukrayanalı qız alıb. Bacım olsun, qız elə bil mələkdir. Qurana and olsun, qızın əynindəki uzun ətəkli paltar, üzündəki incə, bəzəkli türbanı, çalmanın üstündəki brilyant qaşlı qızıl sancağı görsən ağlamağın gələr. Oğlan da elə bil ay parçasıdır. Allah haqqı bir-birinə elə yaraşırlar ki, bu cavanlara baxmaqdan heç doymuram ey..! Adam nə qədər şirin olar, nə qədər bir-birinə yaraşar... Təsəvvür edirsən, bizim qaqaş bir xristianı müsəlman edib sonra da onunla evlənir! Ukraynada belə bir gözəlin ikincisi qalıbsa, mənə min lənət!”. Cavid o qədər dildil ötdü ki, o biriləri də həvəsləndi. İndiki cavanları bilirsen – utanmaq, çəkinmək yox – üçü də keçib yan kupenin qapısından maddım-maddım bu cavanlara baxdı. Qayıdanda gördüm ki, Cavidin dediyi təsiri o birilər də eyni şəkildə alıblar. Açıqı, mənim də bu cütlüyə baxmağa marağım oyanı. Nəysə, bir xeyli bu cavanları vəsf elədilər. Hətta, şeirə keçdilər, qəzəllər dedilər... Yol bağlamalarını açıb stolun üstünü doldurdular. Mənim yanımda içməyə çəkildilər. İçlərində yaşlısı olan Əsgər utana-utana:

– Şəmşid baba, icazə versəydin yan kupədəki cavanların şərəfinə boğazımızı yaşlayardıq.

– İxtiyar sahibisiniz bala, mənə fikir verməyin, – yanımda araq içiləndə özümü günaha batmış hesab etsəm də etiraz etməyə haqqım yox idi.

Birin qoyum, o birin danışım. Bir gün Xudavəndi aləm mələklərdən birinə göstəriş verir ki, – “Bax o içki məclisinə iri bir daş at, qoy cəhənnəmə vasil olsunlar”. Mələk gedir görür ki, o məclisdə bir dindar da oturub. Qayıdıb Allaha deyir ki, – “Ey Xudavənd, axı orda bir mömin bəndən də var..?”. Allah qəzəblənir və deyir: – “Onda qayanın ən irisini at, axı onun orda nə işi var!”. Odur ki, uşaqlar içməyə başlayanda bir bəhanəylə kupedən çıxdım. Həm də dedim, – “Cavandırlar, qoy mənə görə narahat olmasınlar. Öyüd-nəsihət verib qanlarını qaraltmayım”. Dəhlizin pəncərəsindən bayıra tamaşa edirdim. Çönüb açıq qapıdan yandakı kupeyə baxdım. İnan ki, Cavid dediyi hələ azmış. Elə bil Allah-təala bu iki gənci kefinin ən yaxşı çağında və elə bir-birləri üçün yaratmış. Bir sözlə Günəş də, Ay da bunların yanında heç baxılası deyildi – Allah bəd nəzərdən saxlasın. “Salam” verib kupələrinə girdim. Oğlan qızın əlini ovcundan buraxmırdı. Mən içəri girəndə ikisi də ehtiramla ayağa qalxdılar.

– Əyləşin bala. Bayaqdan uşaqlar sizin gözəlliyinizdən, bir-birinizə yaraşmağınızdan dil boğaza qoymurlar. Allah sizi bədnəzərdən saxlasın, evlisiniz?

Oğlan:

– Yox baba, hələ nişanlıyıq. Valideynlərim icazə versə evlənəcəyik. Ata-anamdan halallıq almağa gəlmişik.

İnanırsanmı, ürəyim dağa döndü, sevincimdən bilmədim ağlayım, yoxsa atılım-düşüm. Demək, hələ də Azərbaycanda ata-ana halallığını, böyük-küçük yerini qoruyub saxlayan cavanlarımız qalır.

– Bəs icazəsiz nişanlanmışsınız? – soruşdum.

– Nişanlanmaq deyəndə ki, deyikli sayılırıq. Əgər hallıq ala bilsək indi nişanlanacağıq.

Mənim onlarla söhbətə bizim kupedəkilər qulaq verir-mişlər. Cavid bizim yanımıza keçdi:

– İcazə verirsinizmi qardaş, bacımla mən də tanış olum?

Oğlan ayağa qalxıb Cavidin əlini sıxdı:

– Adım Namiqdir. Bu isə nişanlım Selen.

Cavid:

– Namiq, sənə qurban olum, bayaqdan mal kimi gözlərimi sənə və Selen bacıma zilləyib baxdığımıza görə bizi bağışla. Qurana and olsun ki, içimizdə pis bir niyyət yoxdur. Sən belə bir gözələ sahib olduğun üçün dünyanın ən xoşbəxt insanı olmalısən. Bizdə bir mahnı var ey, – “Qardaş bu ceyranı hardan almısan...”, – o söz olmasın, siz bəlkə cənnətdən gələn qatarla Kiyev-Bakı qatarını səhv salmışsınız? Həm də bacımıza gör türban necə yaraşır. Allah haqqı evə çatan kimi nişanlıma türban geydirəcəyəm, geyməsə onu almayacağam. Bacım ukraynalıdır?

– Hə, həm də lap təmizindən, – Namiq qürurla gülüm-sündü.

– Şəmşid baba, sizi and verirəm Allaha, gəl şəriəti, dini qoyaq bir tərəfə. Bu cavanların toyunu elə bu vaqondaca başlayaq. Nə deyirsən? Bilirəm sən “hə” desən, Namiq qardaşımız da bizi qırmaz... – Cavid dedi.

Mənim əvəzimdən Namiq dilləndi:

– Mən də, Selen də namaz qılırıq. Ehtiramınıza görə ikimiz də təşəkkür edirik, siz işinizdə olun. Bizi bağışlayın. Ümidvaram bizi düzgün anlırsınız. Dəvətinizə görə bir daha təşəkkür edirəm.

Namiqin olduqca mədəni cavabı onu utandırmışdı. Cavid kor-peşiman kupemizə qayıtdı. Ancaq yan kupedən növbə ilə bu cavanların şərəfinə sağlıqlar deyir, Namiqin bu duyğusal sevdasına vurğunluqlarını bildirməkdən yorulmurdular.

Cavid yan otaqdan gah ana dilimizdə, gah da Selen başa düşsün deyə rusca:

– Namiq qardaş, Qurana and olsun, əgər sən rus, “xaxol”, ingilis olsaydın, Seleni “uf” demədən, nişanlı olduğuma baxmayaraq əlindən alıb dünyanın heç kim olmayan ən ucqar küncünə qaçırırdım. Selen, heç qardaşın varmı?

Selen:

– Yox.

Cavid:

– Onda bil, bu gündən Azərbaycanda sənin üç qardaşın var – Əsgər, Cavid və Ülvi. Xətrinə dəyən, qəlbini qıran olsa, nağıllarda deyilən kimi, – “telindən bir tük yandır, həmən yanıdayıq”. Azərbaycanımızı öz gəlişinlə şərəfləndirən, gözəlləşdirən Selen bacımızın şərəfinə! Onu bizim vətənə gətirən qardaşımızın şərəfinə! Namiq xoşbəxt ol qardaş. Selen bacımızın şərəfinə..!

Yan kupedə bir vur çatlasın idi ki, bu sevincə qoşulmaq olmurdu. Cavanlar bir-bir Namiqgilin kupesinə gəlib ən səmimi ürək arzularını deyib, yenidən otaqlarına keçib içirdilər. Uşaqlar yaxşıca keflənmişdilər. Hə., Valid, oğul nə başını ağrıdım üç nəfərə üç şüşə araq içəndən sonra gecəyarı oldu və kupe yoldaşlarım axır ki, yuxuya getdilər.

Yatmaq üçün kupedəki yerimə keçdim – uşaqların üçü də mışıl-mışıl yatırdılar. Üstlərini örtədim. Arağın qoxusundan içəridə durmalı deyildi. Alt mərtəbəki bu yerimdə bir

xeyli oturdum. Havam çatmadı. Dəhlizə çıxıb çölə tamaşa elədim. Namiq balam məni gördü – yəqin narahatlığımı başa düşmüşdü. Yanıma gəldi:

– Babacan, biz də sənə balan, gəl bizim kupədə yat. Selen onsuz da üst mərtəbədə yatır. İkimiz də alt yataqlarda yanaşı yatarıq...

– Allah razı olsun səndən bala. Yuxum gəlmir hələ, sən get yat. Yatanda gələrəm – dedim.

Namiq:

– Qoy Selen namazını bitirsin yataq, gecdir daha.

– Yaxşı, namazı az qala unutmuşdum...

Bir az dərdləşdik Namiqlə. Selen namazı bitirib bizi içəri çağırdı. Namiqlə növbə ilə namazımızı qıldıq. Mən namaz qılanda Selen yuxarıdan mənə sarı elə şirin-şirin boylanırdı ki, az qala ayələri dolaşmaq salacaqdım. Qoy yaxşı eşitsin deyər surələri onun eşidə biləcəyi səslə oxuyurdum. Mən namazı bitirən kimi yatağına çəkilib üstünü yun ədiyalla örtüdü. Səhər saat 3-4-ə qədər Namiqlə şirin söhbət elədik.

– Səncə valideynlərin evlənməyinizə mane olarlar? – soruşdum.

Namiq:

– Anam.., inanmıram, amma atam bir az sərtidir. Həm də çox dindar olduğundan, qorxuram camaatın tənəsindən çəkinib tələsik və yalnız qərar verə...

– Onu yola gətirəcək bir ağsaqqal, qohum-əqrəban yoxdurmu?

– Dərd orasıdır ki, kəndin ən ağsaqqalı, sözü keçəni atamdır.

– Necə tanış olmusunuz Selenlə, necə oldu ki, müsəlman olmağa razılıq verdi.

– Boqomolets adına Kiyev Dövlət Tibb Universitetində eyni qrupda oxuyuruq. İki ildir ki, bir-birimizi sevirik. Səkkiz aydır ki, tatar məscidində müsəlmanlığı özü öz istəyilə qəbul edib. Dinimizi çox sevir, Quranı oxumaq üçün ərəb dilini öyrənir. Az-maz azərbaycan dilində danışır da. İndi Allah bilən məsləhətdir, xeyir Allahdan, evlənmək istəyirik. Bircə atamın ürəyinə Allah insaf salaydı kaş...

– Düzələr, narahat olma. Hansı ata öz balasının mürəvətini istəməz? Yəqin ki, razılıq verər – təskinlik verdim.

– Hətta, Selenin şəklini göndərmişəm. Anam atama göstərib. Atam, – “Sümüyümü it sümüyünə calamasın!” – deyib.

– Hə... Allah özü bilən məsləhətdir bala. Narahat olma. Gecdir daha, yat.

Namiq yatdı. Ancaq səhəri dirigözlü açdım – Namiqin atasının yola gəlməyəcəyi qorxusu məni yaman narahat etmişdi. Heç rəvadırmı ki, belə gözəl balalar bir kişinin quruca inadı ucbatından bir-birindən ayrı qalsınlar... Kiflənmiş ürf-adətlərimizin kəsif qoxusundan iyrəndim.

Səhər açıldı. Bizim “sərxoşlar” da vidalaşib ayrıldılar. Namiqin yanaqlarını, Selenin əlini duz kimi yalayırdılar. Yalvarırdılar, – “Sizi and veririk Allaha, müqəddəs Qurana, xoşbəxt olmaq üçün var gücünüzlə çalışın. Allah sizi, gözəlliyinizi, xoşbəxtliyinizi özü hifz eləsin! Bax, bir yardımımıza ehtiyacınız olsa mütləq bizi axtarın, artıq siz bizim bir parçamızsınız! Toyunuza da mütləq çağırın”. İsrarla bizi evlərinə qonaq dəvət etdilər. Razi olmadıq. Telefon nömrələrini də verib bizi tərk etdilər. Allah qorusun, yaxşı oğlanlarıydılar. Hə Valid qardaş, bax bu qoxu onların qoxusudur.

Şəmşid kişi yaxşı söhbətçil adamıymış. Elə nağıl edirdi ki, yaza bilsəydim, yazımın mətni artıq gözlərim qarşısındaydı. Bu heynidə içəri cavan bir oğlan girdi:

– Salamun əleyküm babacan. Selen süfrə açıb gəl nahar edək.

Şəmşid kişi:

– Sağ ol mənim balam. Mən düşüb kiftə yedim. Nuş olsun, siz yeyin.

Kişiyə “gözəl” deməyi sevmirəm, ancaq Namiq həqiqətən boy-buxunlu, suyuşirin, yaraşıqlı oğlan idi.

– Həmin Namiqdır? – soruşdum. Əl sıxıb Namiqlə tanış olduq.

Şəmşid kişi:

– Hə, odur. Əmisi, bilirsən necə ağıllı baladır? Elə bil yetmiş yaşlı dünyagörmüş qocadır. Elə müdrik, savadlı söhbətləri var ki... Hələ sən Selen balanı görəsən... Allah bədnəzərdən qorusun.

Amma çox keçmədi ki, Seleni də gördüm. Yəqin ki, Namiqə, – “Səndən çəkinir bəlkə, amma məni qırmaz” – deyərək bir şirin çay və qaynamış yumurta, bir tikə də çörək gətirib Şəmşid kişinin qarşısına qoydu:

– Bağışlayın, bilmədim iki nəfər olduğunuzu. İndi sizə də gətirəram. Baba xahiş edirəm yeyin, – axıncı cümləni bizim dildə dedi.

Bax, gözəl buna deyərlər. Selen əsl gözəllik təcəssümüydü. Böyük məmnuniyyətlə mənə də gətirdiyi şirinçay və yumurtanı iştahla yedim.

– Şəmşid dayı, heç özünüzdən danışmadınız. Nəylə məşğulsunuz, nə işiniz var Ukraynada, hardan-hara belə..? – soruşdum.

– Əvvəlcə sən özündən danış. Mənim tarixçəm çox uzundur.

– Mən adi bir müxbirəm – qəzet redaktoruyam.

Broşürlərdən bir-ikisi portfelimdə qalmışdı, birini çıxarıb ona uzatdım:

– Arada-bərədə belə şeylər çap etdirib gətirib paylayıram imkan olanlara. Ailəmi dolandırmaq üçün çörəkpu-lumu belə çıxarıram.

Şəmşid kişi broşürü aramla vərəqləyib özümə qaytardı, – “Deməli sən də yazırsan...” – dedi.

– Bizimkinə yazmaq demirlər, pul qazanmaq üçün “yazar” qılığına girmək deyirlər.

Deyəsən arsızlığım xoşuna gəlmədi. Saqqalını ovuşdurub gözlərini stolun üstündə bir nöqtəyə zillədi. Araya söz qatmaq üçün broşürü yenidən ona uzatdım:

– İstəyirsiniz özünüə götürün, hədiyyə kimi verirəm.

– Nəyimə lazımdır ki? – dedi. Bu cavabdan isə özüm pərt oldum.

Bildim ki, bu yolla çörək qazanmağımı heç bəyənməyib. Məndən əməlli-başlı hürkdüyünü sezdim. Stəkanının dibindəki çayı da başına çəkib dilləndi:

– Mən də vaxtilə yazan idim...

– Nə yazırdınız?

Gülümsədi:

– Heç özüm də bilmirdim nə yazıram. Amma bircə şeyi bilirəm ki, sən yazdıqlarının əksini yazırdım. Üslublarımız tam fərqlidir. Sən mədhiyyə yazırsan, mənsə, məddahlardan. Həyatı necə varsa, elə yazmağı sevirdim...

– Daha yazmırsınız?

– Yox. Yazmağı tərgizdilər mənə.

– Heç çap etdirdiyiniz bir əsəriniz varmı?
– Azərbaycanda yoxdur. Hamısını “bələkdəcə boğdu-
lar”, yığıb gözlərim qarşısında yandırdılar... Amma rusca
bir-iki kitabı çıxıb.

– Hə., Şəmşid baba, sözlü adama oxşayırsan ha...
– Yaxşısı budur, gəl bu barədə danışmayaq...
– Bəs bu qədər yolu nədən danışacağıq?
– Mən düşünürəm ki, Namiqin atasını necə yola gətir-
mək olar? Bircə atasını günaha batmaqdan xilas etməyin
yolunu tapa bilsəydik, mənzil başına da rahat çatardım.

– Bunun bir yolu var – inamla dilləndim.
– Necə?
– Tələsirsən mənzil başına?
– Elə də yox. Dörd ildir ki, görmədiyim bacımın həsrə-
tindən başqa dərdim, tələsdiyim yer yoxdur.
– Dörd il olmasın, olsun dörd il, iki gün.
– Sözüünü de!
– Namiqlə birlikdə biz də gedək və işi qaydasına qoyaq.

Sonra hərə öz evinə...

Şəmşid kişi bu dəfə həm saqqalını, sonra da başını qa-
şdı.

– Deyirsən bizi eşidər yəni..?
– Eşitməsə onu, “öz qəzetəmdə rüsvayi-cahan edərim”.
– Deyəsən ağılabatan fikirdir axı... Qoy Namiqlə məslə-
hətləşim. Yazıq uşaq evlərinə yaxınlaşdıqca, həyəcandan lap
dil-dodaqlarını yeyib bitirib.

– Onun yerinə kim olsa, qorxudan ürəyi yerindən çıxar.
Gəl bu xeyirxahlığı edək. Nə deyirsən?

– Qoy uşaqla məsləhətləşim...

Şəmşid kişi yan kupeyə keçdi. Səsləri aydınca eşidilirdi.

Şəmşid kişi:

– Namiq balam, bir söz soruşum səndən. Bəlkə atanı yola gətirməyə mən özüm bir cəhd edim..?

Namiq sevincək:

– Baba, Allaha and olsun ki, sizi görəndən ancaq bunu fikirləşirdim. Ancaq sizi yoldan etməmək üçün bilmirdim sizə bu təklifi necə deyim. Atam nə qədər sərt olsa da, özündən böyüyü, həm də sizin kimi nurani ağsaqqalı mütləq dinləyər.

– Onda mən də sizə qonaq gedirəm!

Namiq söhbəti Selenə tərcümə edəndə, qız sevindiyyindən qocanın boynuna sarıldı. Rusca, – “Babacan, bizi təkbaşına buraxma, yalvarıram sizə. Qoyma bizi bir-birimizdən ayırsınlar!”

Mən də durub bu mənzərəyə tamaşa etdim.

Şəmşid kişi qızın alnından öpüb, – “Azərbaycanda sizin sevginizin qabağına keçəcək kişi, ancaq mənim meyidimin üstündən keçə bilər. Beləsi tapılsa, həmin gündən mənim dost-doğmaca balamsınız – mənimlə qalacaqsınız. Allahın lənəti, sevənləri ayıranların kürəyindədir”. Sonra mənə doğru çönüb, – “Hə, Valid əmisi, qələmini sazla, Namiqin atasıyla döyüşə gedirik!”. Şəstlə, – “Əmrin başım üstünə babacan!” – dedim. Ayaqlarımı cütləyib elə “farağat” vəziyyəti aldım ki, bu hərəkətimə hamımız güldük. Namiqlə Selenin həyacanı ötüb keçmişdi, bu işi bacaracağımıza tam əmin görünürdülər.

Uzun sözün gödəyi, nə Zabratda, nə də Goradildə düşməyə səbrimiz çatmadı, qatar Sumqayıtda dayananda Şəmşid kişi bizi tələsdirdi, – “Gəlin burda düşək, qalanını maşınla gedərik. Oturmaqdan baldırlarım şişib...”. Etiraz etmə-

dik, yüklərimizi də götürüb stansiyada düşdük. Ayaqlarımızın keyini açmaq üçün baqajı bir yerə toplayıb o yan-bu yana xeyli yeridik. Şəmşid yaxındakı apteki görüb, – “Siz burda durun, dərmanım qurtarıb, dərman alıb indi gəlirəm...”, – dedi və nimdaş çamadanını da əlinə alıb aptekə yaxınlaşdı. Düymələri basanda çamadanın kilid dilləri şak-kıltı ilə açıldı. Bankomatını çıxarıb pulu satıcıya uzatdı, – “Bala, bir kaptopril ver” – demişdi ki, hardansa canıyanmış bir oğlan uşağı çıxdı və çamadanı necə qapıb aradan çıxdısa əlimiz ağzımızda qaldı. Şəmşid kişi əlində pul quruyub qalmışdı. Bircə, – “Ədə neynirsən, qaytar çamadanımı!” – qışqıra bildi. Mən və Namiq oğrunun dalınca ha qaçaq da, ona çata bilmədik. Oğru qaltuq cibindən selafan torpa çıxarıb elə qaça-qaça çamadanı həmin torbaya boşaltdı və köhnə çamadanı yolun kənarına fırladıb gözdən itdi. Öz nəfsimə acığım gəlirdi, sanki mənim bədnəzərim bu çamadanın axırına çıxmışdı. “Hardan yadıma düşdü axı bu Möhübbətin dəllək çamadanı..!”. Boş çamadanı da götürüb peşiman-peşiman Şəmşid kişiylə yaxınlaşdıq.

– İçindəkiləri oğurlayıb quru çamadanı atdı zalım balası – dedim.

Şəmşid kişi:

– Canınız sağ olsun. Onun qismətiymiş. İçində sən deyən qiymətli şey yox idi. Bir termosum idi, bir də bacımın nəvələri üçün şirniyyat və köynək-zad...

Çamadanın qapağını açdı. Üst qapağın ipək astarının cırılmış yerinə əlini saldı. Bir kompakt disk və iki-üç şəkil çıxarıb qoltuq cibinə qoydu.

– Onsuz da çox köhnəlib bu çamadan. Desəm ki, bunu tələbə vaxtından özümlə gəzdirirəm, inanarsınız mı? Demək

ayrılmaq vaxtı bu günəymiş, – çamadanı zibil yeşiyinin içinə atmaq istəyəndə biləyindən yapışdım, – “Tələsmə, dostla belə asanlıqla ayrılmazlar...”. Nurlu üzü güldü:

– Deyirsən boş çamadanı dəli kimi özümlə gəzdirim? Nə deyirəm, elə olsun. Bakıda içini konfet-şokaladla dolduraram. Keyfinizi pozmayın, vallah qiymətli şey yox idi içində, konfetlər də halal-xoşu olsun. Di, mısmırığınızı sallamayın, xeyir iş üstündəyik. Getdik, yoxsa özümüzü də oğurlayarlar burda.

Mən:

– Gör vələdüzinadakı fərasətə bax ey, zalım oğlu elə bil qırğıydı, çamadanı necə qapıb qaçdı...

Şəmşid kişi:

– Unut Valid əmisi! Bura Azərbaycandır. “Bacarana baş qurban” qanunuyla yaşayanların məmləkətidir bura. Bax əl-lisini mədhiyyə yazanda, birini də belə şeylərdən yaz.

– Belə şeylərdən min kitab yazsan da kökü kəsilməz bu vələdüzinaların.

Şəmşid kişi:

– Ay qoydular ha yazasan..! – bu dəfə lap çəpəki baxdı mənə. İndi anladım ki, “dayımın” deyəsən hökumətlə arası bir az sərindir. Dinməzcə bir taksiyə əyləşib, – “Fatmaiyə sür” – dedik.

Uzun yolu qısa edib kəndə burulan yola çathaçatda bir təcili tibbi yardım maşını bizi saxlatdı. Sürücü başını pəncərədən çıxarıb bizdən soruşdu, – “Burda yaşayansınız?”

Namiq də arxa pəncərədən cavab verdi:

– Bəli. Kimi axtarırsınız?

Ambulans sürücüsü:

– Qasimov Vəzirin evin göstərərsiniz?

Namiq həyəcanla soruşdu:

– Nə olub ki!?

Sürücü:

– Təzyiqi qalxıb, şəkər xəstəsidir.

Namiq:

– Arxamızca sürün!, – deyib başını içəri saldı.

“Tanrım neylər, gözəl eylər!”. Sən demə Qasimov Vəzir elə Namiqin dost-doğmaca atasıymış. Vallah, adam belə təsadüfdən lap çaşıb qalır. Namiq elə də təlaşlı deyildi. Deməyinə görə atasının bir balaca ölümündən qorxaqlığı var, – “Balaca nasazlayan kimi təcili yardıma zəng vurdurandır” – dedi. Şəmşid kişi qabaq oturacaqdan bizə tərəf çönüb gülərüzlə məndən soruşdu.

– Valid əmisi, nə etmək lazım olduğunu indi bildin?

Düzü, başa düşmədim, sualdan da çaşıb qaldım. Sonra Namiqdən soruşdu, – “Atan Seleni görsə tanımaz ki...?”. Namiq, – “Yox. İnanmıram” – dedi.

– Onda qapınıza çatanda həkimə deyəcəyəm tibb bacısı kimi Seleni yanına alsın.

Deyəsən kişini anlamağa başladım. Namiqlə bir-birimizə baxdıq. Amma Selen planı dərhal anladı.

Namiqgilin evləri kəndin ortasında alçaq hasarlı bir məhlədə yerləşən ikimərtəbəli evdən ibarət idi. Taksinin pulunu verib yola saldıq. Şəmşid kişi, mən və Namiq maşından düşən kimi həkimə yanladılar.

Şəmşid kişi:

– Bu cavan oğlan sizi çağıran xəstənin oğludur, bu gözəl balamız isə onun nişanlısıdır, ikisi də Ukraynada həkimlik oxuyurlar. Kişi gələcək gəlinini hələ görməyib. Əsl girəvədir,

icazə ver tibb bacısı kimi Selen sənə kömək eləsin. Nə deyirsən?

Həkim cavan bir oğlan idi, gözücu Selenə baxdı, gözlərindən aydınca oxunurdu, – “Nəsə, fırıldağınız var...”. Sirsifətindən, iynə vurmaq və təzyiq ölçməkdən başqa heç nədən başı çıxana oxşamırdı. Tibb bacısı da yaşlı, kök bir qadın idi. Selen əl çantasından tələbə biletini çıxarıb həkimə verdi, – “Narahat olmayın, kardioloqam...”, dedi və yük çantasından həkim xalatını və papağını çıxarıb geydi. Ambulans maşınından əl tibb yeşiyini götürdü. Türbanın üstündən ağ həkim papağı necə yaraşmış ilahi...

Selen həkimə, – “Getdik” – dedi və Şəmşid kişini qabağa buraxdı. Selenin cəsarəti bizə güc verdi. Şəmşid kişi Namiqə, – “Səni çağıranaq tibb bacısının yanında qal” – dedi. Darvazadan həyəətə keçdik. Yaşlı bir qadın başının örpəyi ilə ağzına yaşmaq vurdu. Bizi qarşıladı, – “Xoş gəldiniz” – deyib qabağa düşdü. Xəstə ikinci mərtəbədə taxtda uzanmışdı. Başını ağ çalma ilə bağlamışdı. Bizi görən kimi yerində dikəlməyə cəhd elədi.

Selen:

– Narahat olmayın, uzanın, – deyib çantanı açdı. Tonometri götürüb Vəzirin qan təzyiqini yoxladı. Deyəsən yuxarı idi. Bir həb verdi, – “Bunu sümürün, sonra udun” – dedi. Vəzir dərmanı udandan sonra Şəmşid kişiylə mənə baxıb, – “Sizi tanıya bilmədim axı...” – dedi.

Şəmşid kişi:

– Kəndə girirdik, təcili yardım maşını sizin ünvanı bizdən soruşdu. Kənd uşaqlarından soruşa-soruşa həkimlərə bələdçilik etdik. Dedik bəlkə yardımımıza ehtiyacınız olar...

– Allah sizdən razı olsun. Xoş gəlmisiniz... Arvad, çay gətir! – arvadına səslandı.

Selen xəstənin təzyiqini bir də ölçdü, – “İndi necəsiniz?” – soruşdu.

Xəstə:

– Bir az yüngülləşdim, Allah köməyin olsun qızım. Mənim oğlum da doxdurdur. Zalım balası oxuyub qurtarsaydı, sizin də məndən canınız qurtarardı...

Selen xəstənin şəkərini də yoxladı – normadan bir qədər artıq olduğu üçün şprisi doldurub iynə vurdu. Həkim oğlan çaş-baş qalıb dillənmirdi. Sanki bu komediyanın nəylə bitəcəyinə məəttəl qalmışdı. Selen xəstəyə, – “Sizin şəkəriniz var, pəhrizinizə, mualicənizə nəzarət lazımdır.”

Vəzir:

– Bilirəm ay bala. Nə gəldi yeyirik, əsəb də imkan vermir ki sakit duram.

Həkim:

– Nəyə əsəbləşirsiniz belə?

Xəstə:

– Hər şeyə – toyuq-cücəyə, arvada, zəmanəyə, cavanlara, qocalara...

– Ta desənə deyinqədən özünü bu hala salırsanmış...

– Necə deyinqəyim ay oğul, gözünün ağrı-qarası bir oğlun ola, o da gözündən iraq bir məmləkətdə yaşaya. Hələ bu azmış kimi, gedib rusla da evlənə.

Şəmşid kişi sözü burda əlinə aldı:

– Rus adam deyil?

Xəstə:

– Kim deyir ki, adam deyil. Ancaq özümüzünkülər qırılıb qurtarıb ki, gedib rusla evlənir?

– Bax bu tibb bacısına – rusdur, amma gör türban necə yaraşır balamıza. Beləsini gəlinin olsun istəməzdinmi?

Xəstə:

– Deyirlər bizimki də öz istədiyinə namaz qıldırıb, oruc tutdurur. Amma bir müsəlmanın xristian olacağına inanmadığım kimi, tərsini də ağılıma gətirə bilmirəm.

Selen bayıra çıxıb əlində çay içəri girdi. Çayı xəstənin yanındakı kətilin üstünə qoyub xəstənin biləyini əlinə aldı, – “Çay için” – dedi. Nəbzini sayandan sonra, yarırus, yarıazəri dilində, – “Namiqin namaz qılan, oruc tutan nişanlısı mə-nəm. Sizə gəlin olmağa gəlmişəm. Məni qovsanız da bu ev-dən çıxan deyiləm. Sizi atam, qaynanamı da anam bilib gəl-mişəm” – dedi. Və bunları çəkinmədən, sıxılmadan elə dedi ki, Şəmşid kişinin əli ağzında qaldı. Selen xəstənin əlini dodaqlarına qoyub iki dəfə öpdü, – “Mənə qızım deyə bilər-sinizmi?”. Xəstəni elə yerindən vurmuşdu ki, çətin ki “yox” deyəydi. Vəzir yerində dikəlib, – “Bəs Namiq hanı?” – so-ruşdu.

Şəmşid kişi:

– Qorxundan bayırda qalıb, sənin halallığını, icazəni gözləyir.

Xəstə arvadını səslədi:

– Sumaya...

Sumaya içəri girdi.

– Get Namiqi çağır gəlsin içəri. Tanış ol, bu sənin gə-linindir. Adın nədir qızım?

Şəmşid cəld araya girdi:

– Selcan...

Selen də qızarıb, – “Selcan” – təsdiq elədi.

Sumaya gələcək gəlininə, Selen də qaynanasına sarıldı. Vəzir kişi deyəsən qəhərlənmişdi, – “Gəl., gəl mən də öpüm gəlinimi” – dedi. Selen Sumayadan aralanıb xəstənin boynunu qucaqladı.

Sumaya uşaq kimi bayıra qaçıb Namiqlə qol-boyun içəri girdilər. Namiq atasına, atası da oğluna sarıldılar.

Namiq:

– Haqqını halal elə ata, bağışla məni. Bizi qovmursan ki..?

Vəzir:

– Harda görünüb ki, ata, səbəbsiz yerə öz balasını evdən qova. Mənim nə haqqım var mənə iynə vurub dərman verən həkim balamı evdən qovam. Belə hörmətli insanların yanında tərbiyəsizlik etməyə nə haqqım var bala. Xoşbəxt olun. Get qonaqlarımıza yemək hazırlat. Düşün həyətə, mən də üst-başımı dəyişib gəlirəm.

Həkim oğlan:

– Daha işləriniz düzəldisə, özünüzü də yaxşı hiss edirsinizsə, mən gedim. Allah övladlarınızı xoşbəxt eləsin.

Vəzir:

– Hara gedirsən? Yoxsa, yalançı həkimsən sən də!?

– Yox dayı. Həkimiydim, ancaq belə işdə birinci dəfəydi iştirak edirdim. Mən çağırış vərəqini doldurub gedim, siz işinizdə olun.

Həkim öz qeydlərini aparıb Namiqin verdiyi 20 manatlığı da cibinə qoyub getdi. Vəzir üst evdən həyətə düşəndə Sumaya Selenin hələ də boynunu qucaqlayıb sevincini gizlədə bilmir, qürurla oğluna baxırdı.

Şəmşid kişi Vəziri pilləkənin ən alt pilləsində qarşıladı:

– Vəzir kişi, əgər Selcan balamızı gəlinin kimi qəbul etməyə razılıq verdinsə, biz də yolumuzdan qalmayaq...

Vəzir:

– Nə danışırısan ağsaqqal, inan inandıqlarımıza səni bu gecə yuxuda görmüşdüm. Səni görəndə ilk olaraq anışdıra bilmədim. Ancaq yuxuda səni yağmalayan quldurlara gül-məyin yadıma düşəndə nurani sifətindən dərhal xatırladım.

Şəmşid kişi Namiqə çöndü:

– Atan əməlli-başlı vergiliymiş ki.., çamadanımı oğurlayan uşağı da rüyada görüb.

Vəzir:

– Sizi buraxsam böyük günaha bataram. Bu gün qonağsınız, bir də döndərsəniz inciyərəm. Sabah isə, Allah Kərimdir, istəsəniz gedərsiniz, istəsəniz də qonağım olub bizə şərəf verərsiniz.

* * *

...Qoy mətləbi uzatmayım, Vəzir kişi bizə olmazın ehtiram göstərdi – qoyun kəsdi, yaxındakı bütün qonum-qonşunu topladı, həyətdəcə yaxşı yemək-içmək verdi bizim şərəfimizə. Vəzir Seləndən gözünü çəkə bilmirdi. Hələ gəlininin arvadıyla yanaşı namaza oturmasını, səcdəsini görəndə, – “Allahım, sənin qədərinə şükürlər olsun! Gör sən nələrə qadirmişsən” – deyib kövrəldi. “Allah qoysa, gələn ayın 15-i Namiqin toyuna mütləq gələrsiniz” – deyəndə, sevincləndən yaşarmış gözlərini ha gizlətsə də bunu mən də, Şəmşid kişi də aydın sezdik və qürurla bir-birimizə baxıb gülümsündük – baxma, bir sərt “palıdı sındırmışdıq”. Gecə Selen gələcək qaynanasıyla, mən, Şəmşid kişi və Namiq isə bir otaqda –

döşəmədə yer salıb yatası olduq. İlk dəfə Şəmşid kişidən onun özü barəsində soruşdum:

– Şəmşid əmi, hansı rüzgar səni Ukraynaya atıb, gizli deyilsə bir az söhbət edərdik. Onsuz da o qədər yemişik, çətin ki gözüməzə yuxu getsin...

Şəmşid:

– Dərd orasıdır ki, quzu əti yemişik, Sumqayıtdakı oğru da imkan vermədi ki, təzyiq dərmanı alam. Qorxuram axşam yuxunuzu qaçıram.

Namiq yan otağa keçib, anasına, – “İliq suya diri limon sıx gətir” – dedi. Qapı döyüləndə stəkanı anasından aldı, Şəmşid kişinin çarpayısının yanına qoyub dedi: – “İndi rahatca danışın. Qorxma, yanında iki həkim var. Deyəsən siz də atam kimi xəstəlikdən qorxansınız...”

Şəmşid kişi:

– Yəqin ki, üçüncü infarkta bu ürəyim dözməz bala. Meyidimin sizin evdən götürülməsini istəmirəm ağrın alım. Bu evə sevinc, toy-düyn elə yaraşır ki, buranın şadlığını, bərəkətini, hüsurunu pozmaq istəmirəm. Nəysə, başınızı ağrıtmayım dərdlərimlə...

Limonlu sudan bir qurtum içib, – “Danış deyirsiniz, danışım...” – dedi. Yerində azca qurcuxub başına gələnləri danışmağa başladı:

– Mən yazıçıyam... Xudavəndi aləm məni bir az kövrək yaradıb. Haqsızlığa, nadanlığa, ədalətsizliyə dözə bilmirəm. Ətrafdakı pisliklər məni hamıdan uzaqlaşdırır, dar bir çərçivəyə dürtürdü. Özümə ayrı bir dünya axtarmaqdan başqa çarəm qalmadı. Gündüzlər hamıdan qaçır, gecələr isə öz dünyamın azadlığında səhərədək xoşbəxt yuxular yaşayırdım. Həmişə gecə səssizliyində tapmışam öz xoşbəxtliyimi.

Səssizliyin səsi, sevdiyim ən şirin musiqiydi mənimçün. Yuxularımdan, səssiz dünyamın, xəyallarımın qəhrəmanlarından yazmağa başladım. Elə bil ki mənə vəhy gəlmişdi, vergi verilmişdi. Dayanmadan yazdım və öz dünyamın kitabını əlimə alanda sevincimdən az qala ən xoşbəxt insan olduğumu bağırmaq istədim.

Mən:

– Mən də deyirəm, niyə mənim broşürlərimə heç baxmadınız.

– Broşüründə maraqlı nə vardı ki, mən də baxam – gündə gördüyümüz adi şəkillər, bir də qısa, mənasız altyazılar. Bunları hər gün televiziyadan onsuz da izləyirik...

– Sizə verilən vəhydən mənə verilməyib hələ Şəmşid əmi. Yoxsa, mən də filologiyanı bitirmişəm – mən də yazmaq istərdim. Bir də ki, indiki zamanədə yazmağa nə verirlər ki, kimdir kiminsə kitabını oxuyan...

– Heç bədi bir şey yazmamısan indiyədək?

– Şeirəbənzər bir neçə cızmaqaram var ...

– Demək qığılcımın var, qalır tonqalı qalamaq...

– Allah kəssin o cür qığılcımı – özüm utanıram onları vərəqləyəndə. Əsas yazmaq deyil, məsələ necə yazmaqdır. Minlərlə əsərlər var ki, öz vaxtında bobma kimi partlayış yaradıblar. Ancaq bir müddət sonra unudulub gediblər. Kitab çıxarmaq, müxtəlif dillərə tərcümə olunmaq da əsas şərt deyil. Əsas odur ki, kitab uzunömürlü olsun. Bax onda əsər ədəbiyyatda daim qalır. Mən isə bu qabiliyyət sahibi deyiləm.

– Burasıyla mən də razıyam – xısın-xısın gülümsündü. Altyazıların belə, sönük və qurudur. Yazıçı gərək sözün üstündə yarpaq kimi əssin, sözün qədrini-qiymətinə bilsin,

oxucunu inandırmağı bacarsın. Xəstəlikdir yazmaq... Təcrübən, müşahidən güclü olmalıdır ki, sözləri cilalamağa bacarsan – lap rəssamlar, heykəltaraşlar, zərgərlər kimi... Yaratdığın bir obraz uzun müddət yadda qalarsa, demək bu işi bacarmısan. Şekspirin “Otellosu”, İsmayıl Şıxlının “Cahandar ağası”, Leonardo Da Vinçinin “Cakondası”, Viktor Hüqonun “Jan Valjan”ı kimi... Ədəbiyyatda ölümsüzlük buna deyirlər. Sən isə istedadını yalnız səmtdə korlayırsan.

Namiq müdaxilə etdi:

– Az qala bütün xalq bu səmtdədir babacan...

– Heç kim bilmir ki, sabah nə olacaq. Bu gün yazdığın sabah necə qiymətləndiriləcək. Mən isə külfətimi ac qoymamaq üçün vurnuxuram əmicən, sabahı düşünməyə vaxtım yoxdur – dedim.

– Gələcəyin sənin haqqında nə deyəcəyini sən elə gələcəyin özünə burax. Bu gün üçün və bu gündən yaz. Hökmü verən və əsl hökmdar zamandır. Sabahın hökmündən heç vaxt qorxma. Hər şey gəldi-gedərdir, qalan bircə dahiyənə sözdür. Sən adi bir broşürdə də dahilik göstərə bilərsən.

– Deyirsən yəni məndə nəysə alına bilər?..

– Səndəki enerjini, həvəsi və üstünü kül basmış bacarığı görməsəydim özümə əziyyət verib bunları danışmazdım. Sənin 5-3 manata əl uzadan zaman çəkdiklərini gözümün qabağına gətirəndə həm acığım gəlir, həm də halına acıyıram.

– Vallah məni həvəsə gətirirsiniz ha...

– Sən bir Şekspiri, Dostoyevskini, Tolstoyu, Hüqonu, Servantesi, Hemenqueyi oxu, onda yazmağını nə qədər asan olduğunu özün dərk edəcəksən. Onda nə yazmalı olduğunu, necə yazmalı olduğunu anlayacaqsan – ən yaxşısını yazmağı məqsəd seçib yazacaqsan. Sənin üstünlüyün ondadır ki, səy-

yah kimi xalqın arasındasan. Müşahidə etmək, qeydlər aparmaq şansın çoxdur. Mahir söz ustalarının çoxunda heç belə imkan olmayıb.

– Deyirsiniz yəni zəmanəmizin ən mükəmməl əsərini yazmaq mənim qismətimdədir?

– İnsan ən mükəmməl əsəri yaratmaq iqtidarında deyil. Amma sənin söz sərrafı olmaq şansın var.

Namiq:

– Mən, yazıçı olmağı bir insan faciəsi kimi duyuram. Nə qədər kövrək və duyğulu olmalısan ki, hisslərin içinə girməli, onları yaşamalı və üstəlik, həqiqət kimi oxucuya sirayət etdirməyi bacarmalısan. Buna insan ürəyi tab gətirməz.

Şəmşid:

– Haqlısan. Ancaq yazmağın gözəlliyi də elə bundadır. Yazıçı dediyin, bir sözün üstündə əsim-əsim əsənlərə deyirlər. Arı min bir gülü ələk-vələk edib bir damla şirə çəkən kimi, yazıçı da düzgün sözü yerində seçməyi, işlətməyi bacaranlardır. Sözlə əlləşib-vuruşanlar, onunla “haqq-hesab çəkmək”dən zövq alanlardır. Bu zövq mənimçün hər ali hissdən üstündür. Sənin dilənçi, mikrob, qarışqa, ölkə başçısı, oğru, qəhrəman olmaq, başqa planetə getmək imkanın var və sən bu səyahətdən zövq alırsan. Uşaq vaxtı məcara kitablarını oxuduqca, mən də özümü insan ayağı dəyməyən adada hiss edirdim, piratlarla vuruşub xəzinələr tapırdım...

– Şəmşid dayı, ədəbiyyat elə budursa, onda yazmağına dəyər – məni düz yola çəkmək üçün məlhəm canfəşanlığına görə ona xeyli qanım qaynayırdı.

– Sən yazmağa məhkumsan! – səsinin tonunu qaldırdı. Gündə minyol rastlaşdığın haqsızlığa, şərəfsizliyə göz yummaq haqqın yoxdur. Sən ziyalısan, bu vətənin övladısan,

haqsız yerə incidilən isə sənin həmvətənlərin – qardaş-bacılarındır.

Yatağımda dirsəkləndim:

– Vallah yazacağam. De, nədən başlayım?

– Lap elə siftə olaraq Selen balamızı gəlini kimi qəbul etməyən yaşlıların dirənib qaldığı ürf-adətimizin ziyanlı tərəfindən başla. Sonra, çamadanımı oğurlayan uşağın, onu oğurluğa məcbur edən həyatından yaz. Mənim yol yoldaşım olan Cavidin, Əsgərin və üçüncünün adı nəyidi – yadımdan çıxdı – bax onların yad bir qıza olan səmimi qardaş hisslərini işıqlandır. Namiqin atasının qonaqpərvərliyini göstər. Öz dolaşq həyatını yaz.

– Oxuyanlar da oxuyub tullasınlar...

– Yazdığını oxuyan adam darıxıb kitabı yana tullayırsa, demək hələ bacarmamısan. Düzdür, “pis oxucu” deyilən bir məvhum da var. Elə mən özüm pis oxucuyam. Amma Viktor Hüqonu oxuya-oxuya bu əsərdən düz beş hekayə yazmağa girişmişəm – “Səfilləri” bəlkə də on dəfə oxumuşam. Amma öz hekayələrimi yazmaq, Hüqonun özündən də yaxşı yazmaq məqsədilə oxumuşam. Ancaq hər dəfə təkrar oxuyanda mənim “səfillərim” Hüqonun kölgəsində itib-batıb. Belə qaralamaları işığa həsrət qoymuşam. Ancaq birdən Hüqodan da güclü bir şey yazdığımı inanaraq günlərcə xoşbəxt olmuşam. Ta ki, növbəti Hüqo kimi nəhəng “qayalarla” rastlaşanadək...

– Vallah bir məktəbsiniz siz. Keçmişdə “usta yanına gədən şəyird” qaydalarımız yaşasaydı, məmnuniyyətlə sizin şəyirdiniz olardım. Gündə bir hekayə, novella yazanlar da var, amma nə olsun – adları it dəftərində də yoxdur. Yazdıqları bir qara qəpiyə dəyməz. Hələ gör mən neçə il yazma-

lıyam ki, alababat bir yazıyla ortaya çıxa bilim. Bu yaşdan sonra...

– Latin Amerikası yazıçısı var – Qabriel Qarsia Markes, deyir ki, – “əgər hekayə yazıramsa, gündə bir sətirlə kifayətlənirəm, roman yazıramsa, bir səhifə ilə”. Düzdür, məhsuldar yazıçı deyil, ancaq yazdığına söz ola bilməz. Başa düşürsənmi? Yazmaq xatirinə yazmaq, mənasız işdir. Mənim də yazdıqlarımın içində tələsik yazdığım – heç oxumadıqlarım var. Ancaq eləsi var ki, sözlə açıq meydanda tək qalib vuruşmuşam – beləsi də var. Onsuz da sonda söz qalib gəlir, ancaq bu çarpışmadan böyük əsərlər yarana bilir. Gərək tələsmədən, hansısa pul, mükafat və ya qalib gəlmək xatirinə yazmayasan.

– Onda niyə yazım ki? Dolanışıqdır ey əsas dərd Şəmşid əmi, dolanışq... Yenə Namiq deyənə gəlirsiniz, – yazmaqla dolana bilməyəcəyəmsə, niyə ömrümü el yolunda köz eliyim? Ailəm, övladlarım qarşısında atalıq borcum var, əsas vəzifəm budur. Ailəmin yolunda kiminsə cibinə girməkdən belə çəkinmirəmsə, bu yalnız...

– Çarəsizlikdən, acizlikdən və xətrinə dəyməsin – yaşda səndən şox böyüyəm – alçaqlıqdandır! – kişi hırslandırdı. Gerçəkliyi, düşünülmüş qərəzli ideologiya naminə dəyişənlər ədəbiyyat tarixinin zibilliyində çürüyəcəklər və daim lənətlə anılacaqlar. Yaxın tarixin yazıçılarının aqibətini görmürsənmi – hanı “Kapital”, “Xam torpaqlar”, nə bilim nələr?

– İncimirəm. Bunları bəlkə də yüz dəfə başqasından, yüz min dəfə də vicdanımla təkbəşinə qalanda öz dilimdən eşitmişəm. Filoloq olsam da, mən ədəbiyyat deyilən elmdən heç nə qanmıram və bu barədə heç vaxt fikir yürütmürəm. Onu bilirəm ki, ədəbiyyat olmasaydı dünyaya heç nə olmazdı.

Ancaq ədəbiyyat dünyanı daha da gözəlləşdirir, insanlığı cilalayır. Hərdən fikirləşirəm ki, jurnalist yox, bağban olsaydım, daha faydalı biri olardım. Müxbirliyim, qorxaqlığımdandır, çarəsizlikdəndir, ümumi axında üzmək məcburiyyəti tələndir...

– Mən də yazıçıların çoxu kimi cəsarətsizliyimdən yazıçı olmuşam, qorxudan ədəbiyyat cəngəlliyində gizlənmişəm. Çünki, “hər günahı üzə deyən də abırsızdır”. Mən gördüyüm günahları kitabın dəri üzünü altında gizləməyə çalışmışam.

– Yoxsa, gündə minlərlə insanın doğulub öldüyü bir dünyada nə qədər istəsən mövzu var yazmağa.

Namiq:

– Bir az da reallığı bədii dillə bəzəmək, şişirtmək, təbliğ etmək qabiliyyətin olsa, olursan əsl yazıçı.

Şəmşid:

– Məsələ də burasındadır ki, pisin gətirdiyi pisliyi şişirdib elə murdar göstərmək, gözə elə soxmaq lazımdır ki, insan ondan uzaq dursun. Yaxşını elə bəzəmək, elə cilalayib parlatmaq lazımdır ki, hamı yaxşılığa – işığa can atsın. Yazıçının əsas vəzifəsi budur. Yoxsa, bəzən reallığı yalnız yöndə – məddahcasına şərh edəndə isə həmin yazıçı tənha qalır, azadlığı, açıq fikri bir az da məhv edir, sözün gözünə kül üfürür – sözü boğur.

Namiq:

– İndiyədək yazanlarımız bizi Qafqazın və ya Şərqlin bir hissəsi kimi deyil, həm də dünyanın bir parçası kimi göstərsəydilər, dünyanın da bizdən xəbəri olardı, bundan ən çox özümüz qazanardıq. Qayda-qanun tanımayan cavanlar kimi, indiki dünya da əmindir ki, xırda dövlətlər mütləq dünyanın

iki dövlətinin ağılığı altında yaşamaladırlar. Tənhalığımız bu qədər acıdır. Dünyanın gözəlliyinə rəng qatan əsərlərimiz çox azdır. Nə qədər və nə vaxta qədər Fizuli, Nizamiylə öyünmək olar – onların da parası bizimdi, yarısı da farsın?

Şəmşid:

– Haqlısan oğul... Heç bir təbii fəlakət, xəstəlik, müharibə həyatın ölüm üzrərindəki üstünlüyünü əldən ala bilməz. İnsanları yaşamağa sövq etdirən xoş ruhlu mövzular, sonluqlar düşünülüb tapılmalıdır. “Bəşəriyyətin sonu yetişib” – deyənlərdən zəndeyi-zəhləm gedir. Bil, bu dünya hələ ən azı milyon il yaşayacaq. İnsanlarda dünyanın sonuna hazırlıq əhval-ruhiyyəsi hakim kəsilib. Bu mövzu şeytani mövzudur. Sevgi həqiqətdir, xoşbəxtlik mümkündür, tənhalıq fəlakətdir, insanın hər zaman özünü dikəldib həyatı yenidən başlamağa şansı var. Bax bunlardan yazmaq lazımdır. Utopik həyata can atanları real həyata cilovlamaq lazımdır. Yazıçı zamanəsinin ağırlığını həmişə öz çiyinlərində hiss etməlidir. Daha ədalətli cəmiyyət qurulanadək amansız və barışmaz olmalıdır. Əslində bu hamının borcudur, ancaq ilk növbədə yazıçının ali vəzifəsidir. Qarsia Markes deyir ki, – “Yaxşı yazmaq mənim borcumdur, həm də inqilabi borcum!”.

– Deyəsən bu Markes kimdirsə, onu çox oxuyursunuz ha... – dilləndim.

Şəmşid:

– Hərənin bir ideali olur, mənim də ən sevdiyim yazıçı Markes və Selincerdir. Ədəbiyyat məddahlığı sevmir. O baxımdan, ruhuma ən yaxın olan, amma farsca yazan dahi Nizamiyə heç qanım qaynamır. Di gəl ki, Nizaminin “Fərhad və Şirin”i kimi bir əsər yazsa bilsəydim, daha əlimə qələm almadan dərdsiz yaşayardım.

Araya söz qatdım:

– Ədəbiyyata başımız elə qarışdı ki, öz həyatınızı danışmağı unuttunuz Şəmşid əmi... Amma səmimi deyirəm, məndə də yazmaq həvəsi yaratdınız. Düzünü deyin, ən yaxşı əsərinizi yazmısınız mı?

– Buna mənim əsəblərim dözməz, lazımı təcrübəm, texnikam, iş vərdisim çatmaz. Amma bilirəm ki, gerçəkliyin astarını göstərə bilən əsər ideala ən yaxındır. Qara rəngdə ağ seçənlərdir dahilər, dahiyanə yazılar...

– Bəs hansı rüzgar sizi Ukraynaya atdı?

– Yazıçıların və əsərlərin bir mənası olmayan ölkədə yaşamaq məni çox geri saldı. Hamı məni məsxərəyə qoydu. Arzuladığım oxucumdan min kilometrərlə məsafə aralıda qaldım – oxucumdan aralı düşdüm. Heç oxuyanımdı ki, yazdıqlarımın təsirini hiss edə bilim... Yazıçı üçün yeganə göstərici oxucu və həyatdır. Qalan göstəricilər bunların yanında yalandır. Yazılarımla öz qəbrimi qazdım, özümü və təndən didirgin saldım... Sifəti yanğın qəzasında eybəcər halda düşmüş, küçələrdə siqaret satmaqla gününü sovuran, elə küçələrdə yatan, kimsəsiz saydığım Orxan adlı qəhrəmanımın sən demə kalan kimsəsi varmış. Bir gün qabağımı kəsdilər ki, – “Orxanın gününə düşmək istəmirsənsə, kitablarının hamısını yandır!”. Başqa bir qəhrəmanım bomj həyatı sürən “Cimi” içkili halda bizim zibillikdə eşələnəndə soruşdu ki, – “Bir mahnı bəstələmişəm, qulaq asırsan mı?”, “Hə” – dedim. Qulaq asdım. Bu, gurultudan başqa bir şey deyildi. Ancaq sonda topladığı şüşə butulka kisəsini başıma çırpıb, – “Bir də mənə dəli desən, səni dəlixanalıq edəcəyəm” – hər ikisini öyrədib üstümə salmışdılar. Orxan və Cimmi küçələrin bərəkətiylə qarnını doyuran, atılmış kimsəsiz, ça-

rəsiz və ətraf üçün dəyərsiz məxluqlar olsa da, onların hər iki mənim yazılarımda dünyanın ən xoşbəxt insanlarıydı.

Onlar zibil yeşiklərində qida eşələdiyi kimi, mən də cəmiyyətin “zibilliyində” ümid, insanlıq eşələyirdim. Yazılarımı hərə bir cür yozdu. Hər kəs öz ağlından o yana gedə bilmədi. Evimizə gündə bir dəstə gəlirdi – “haqq-hesab çürütməyə”. Yeyib-içdiyimiz zəhərə dönmüşdü, ailənin ipini itirmişdim. Arvadım yazdıqlarımı elə hirs-hikkəylə oxudu ki, axırda dedi, – “Dilbərlə nə vaxtdan birlikdəsən? Kimdir bu Kəbutər, Şikufə, Nargilə, Aynışan...!? Gərək elə Aşa kimi sənənin başının ətinə yeyəydim, onda ağlın başında olardı!”. Hamının fahişə kimi tanıdığı Kəbutərin söz-söhbəti onun ailəsinə çatanda “namus davası”na düşdüm. Aləm bir-birinə dəydi. Ailəm məndən bezdi. Haqqı tapdanmış bir alimin halını yazdım, o qədər qahmar çıxanı üzə çıxdı ki, halımı anlatmaq çox çətindir. Dedilər ki, – “Deyəsən başın bədəninə ağırlıq edir ha.., yığışdır kitablarını, yoxsa səni məhv edərək!”. Özümdən və ətrafımdakı hər kəsdən bezdim.

Vəzifədə olan qardaşım oğlu gəldi ki, – “Sən qanmırsan ki, mənim nazirimin çörəyini yeyirik!? Ağılna gələni cənab nazirim haqqında yazırsan!?”

– Nazirinin pisliyinə nə yazmışam axı! Gəlib qırmızı lent kəsməyə, kəsib getsin, daha yolları niyə bağlatdırıb camaatı yayın istisində ac-susuz saatlarla yollarda saxlayır! – dedim.

– Əcəb eliyir! Nazirdir o. Özü bilər, öz xalqını necə istəyər, elə də saxlayar!

– Mən də yazıram ki, – “Ay möhtərəm nazir, sən axı prezident deyilsən... Vallah bu tıxaclarda qalanlar sənənin ünvanına söyüş-qarğış tökür...”

– Qələt eləmisən! – deyib özündən 28 yaş böyük olan mən əmisinin qulağının dibinə bir sillə də çəkdi.

Nəysə qohum-əqrabam da mənə qənim kəsildi, əzizlərimdən də bezdim. Səs-səda yuxarıların qulağına çatdı. “On günə rədd ol bu məmləkətdən!” – dedilər. Bütün yollarım bağlandı...

Mənə qahmar çıxan, toxtaqlıq verən, halıma acıyan olmadı. Hər şeyə – ailə, canım qədər sevdiyim vətən, qonum-qonşu., hər şeyi atıb, dedikləri kimi “rədd oldum”. Mən isə məmurların qəlbində insaf yaratmaq, xalqın böyük hissəsinin qəlbində mərhəmət oyatmaq, onların ehtiramını qazanmaq istəyirdim. Alınmadı...

Ukraynada azadlıq nəfəsi aldım. Azərbaycana və azərbaycanlılara dəxli olan bütün yazılarımı tullayıb qalan yazılarımı rus və ukrayna dilində çap etdirdim. Ən qısa vaxtda üç yüz min tirajla çap olunanda, vətənimə, vətənimdə qoyub gəldiklərimə yazığım gəldi. Sözə, insana, azadlığa bu qədər önəm verən qürbət bir məmləkətdə yaşamaqdan zövq alsam da, bu lənətə gəlmiş ürəyim övladlarım yanımda olmadan dözmürdü. Fikirdən ikinci infarktı qürbətdə keçirdim. Övvəllər qürbət dərdindən yazanlara gülürdüm ki, – “Fantaziya, torpaq elə hər yerdə torpaqdır, sənə nə var harda ölüb-dəfn olunacaqsan...”. Ancaq ölümün qoxusunu qulağının dibində hiss edəndə, sən demə adamı vətən torpağı yaman çəkirmiş. Gecəm-gündüzüm olmadı, bütün xoş həyatı vətən dərdi üstələdi. Yeyib-içdiyim, deyib-güldüyüm günlərin keyfi gecələr qan yaş kimi gözümdən gəldi. Hər şeyi tullayıb ölməyə vətənə gəldim. Burda da çamadanımı oğurladılar. Azərbaycan heç dəyişməyib, – oğru, cibkəsənlər hələ də durur.

Araya bir müddət sakitlik çökdü. Şəmşid kişinin söhbətinin qurtardığını görüb, – Bu milləti nə qədər qandırısan da, burnundan və nəfsindən qırağı görən deyil. İstəyir min yazıçısı, şairi, divanəsi olsun, bu millət “topların səsinə dik-sinməyən” həmən millətdir – dedim.

Namiq sözə qoşuldu:

– Azərbaycanda cibkəsənlik heç vaxt ara verməyib.

Şəmşid kişi:

– Elə deməyin bala. Bu millət elliklə abırına bürünən, böyük-kiçik yanında hədyan danışmağa ayıb baxan, gözütox millətdir. Ona görə bizə “dözümlü” xalq deyirlər. Bizdə olan hamıda var, hamıda olan bizdə yoxdur. Bizə nə lazım olduğunu dərk edəndək belə olacağıq.

Namiq:

– Axı bizə nə lazımdır ki! Neftimiz, qazımız var, dünyayla əlaqələr elə həddədir ki, bunun pulunu illərlə yığb-yığışdırmaq olmaz.

Şəmşid kişi:

– Amma millətin çoxu yenə də zəlil gündədir. Millətin dərdi, millətin varıyla harınlayanların vecinə deyil oğul. Bu harınlar kasıbları görəndə ürəkləri bulanır, əti ürpənir, sanki qabaqlarından qara pişik keçirmiş kimi təpiklə vurub qovurlar.

– Xalqın halına yananları isə, sonda, elə bu xalqın özü daş-qalaq edib səsinə batırıbdır – dedim.

Namiq:

– Axı niyə belədir baba? Bax Rusiyada, Ukraynanın özündə bir qərardan xalqın xoşu gəlməyəndə hamı meydanlara axışb haqsızlığa qarşı səsinə qaldırır və istədiyinə nail olmadıqca dinc oturmurlar...

Şəmşid kişi:

– Bizdə isə buna mane olan çoxlu ürf-adətlər, məsəllər var, – “Başçı Allahın yerdəki kölgəsidir”, “Adam yediyi qaba tüpürməz”, “Dövlətə qarşı çıxan, Allaha qarşı çıxar”... Bizi əvvəlki nəsillər belə itaətkar öyrədiblər. Bizə avropanın söz azadlığı, demokratiyası çox lazımdır. Əgər bu xalq dediklərimin dadını bilsə, birmərrə bunlardan əl çəkməzlər. Çünki bu xalq nizam-intizamı, qayda-qanunu sevən xalqdır. Başbilənlərimizdir bizə rüşvəti, “mənəm-mənəm”liyi, şəriəti, saxta “namus-qeyrət”i, “vətənpərvər”liyi sıırışt edib insanca düşünməyi yadırgadanlar. Xalq başqa bir dünya barədə ucundan-qulağından eşidir, ancaq həmin şeyi xalqa elə çirkin donda təlqin edirlər ki, millət özü bu xülyadan əl çəkir.

Namiq:

– Düzələcəkmi görəsən bu məmləkət, baba?

– Mütləq düzələcək oğul. Bax sən Ukraynanı görüb gəlmişən. Ürf-adətimizə, valideynlərə ehtiram xatirinə yəqin ki, 5-6 il burda yaşayarsan. Ancaq həyatın səni gözləyən acı sürprizlərini görəndə, – “Nə qələt elədim gəldim bu məmləkətə” – deyəcəksən. İmkanın olsa yenidən qaçacaqsan, olmasa, üstünü kif basmış azadlıq yanğısının çürütdüyü bədənidlə bu torpağa qarışacaqsan. Amma xaricdə oxuyan sən kimi yüzü, mini vətənə qayıtsa, onda sizin qarşınızı heç nəylə almaq olmaz. Siz özünüzlə təzə ab-hava, azadlıq qoxusu gətirirsiniz.

Namiq:

– Elə ona görə də bilirlər kimin uşağını hara göndərmək lazımdır. Kimin ki, yaxını hakimiyyətin tələsindən çıxıb bil-mir, onun balasını oxumağa dövlət özü girov olaraq göndərir. O da, qurtarıb gələndən sonra ya yuxarıdakı yaxınıyla

düşmən olmalıdır, ya da atasının qatili olmamaq üçün canını qurtarıb geri dönməlidir...

Şəmşid kişi:

– Daha gecdir, bu məmləkətin işi sizə qalmayıb, yatın, sabah hələ mən uzun yol gedəcəyəm.

Namiq arxası üstə dönüb, – “Gecəniz xeyirə qalsın. Öz yorğan-döşəyimizin qoxusunu az qala unutmuşdum”, – deyib yorğanı başına çəkdi. Şəmşid kişi limonlu suyu axıradək içib – “Xeyirli sabahlar nəсібimiz olsun” – deyib yanıüstə çöndü.

* * *

Səhər ertədən toyuq-cücənin səsinə oyandıq. Şəmşid kişi namazını bitirib, təsbeh çəkirdi. Qalxanda hava artıq işıqlanırdı. Selen və Sumaya isə səhər yeməyini yeyib gündəlik işlərinə girişmişdilər. Selen qaynanasının yanından əl çək-mirdi – quzu, çəpiş, cücələrə elə həvəslə baxırdı ki, sanki birinci dəfə görürdü. Selen, – “Sabahınız xeyir”, – deyib stəkan-nəlbəkini samovarın yanına düzdü – çox xoşbəxt görünürdü. Əl-üzümüzü yuyub həyətdəki süfrə arxasına keçdik. Kərə yağı və şüyüdlü şordan bürmələdiyimiz dürməyi ağzımıza aparanda Vəzir kişi yanımızda peyda oldu.

– Sabahınız xeyir tənbəllər. Deyin görüm necə yatmışınız, yeriniz narahat deyildi ki?

Şəmşid kişi:

– Hər vaxtınız xeyir. İnanmazsan, son 4 ildə ən rahat yatdığım gecəydi.

Mən:

– Mən onsuz da elə bu vaxtları dururam. İşsiz-gücsüz adamam...

Vəzir kişi:

– Biz isə Selcan balamla saat 5-dən qalxmışıq, mal-heyvanı, tövlə-bacanı rahatlayınca saat 8 olur. Samovarınız soyumayıb ki?

Selen:

– Kömür atmışdım ata, qaynardır. Sizə də süzümmü? – Vəzirdən soruşdu.

– Süz qızım, süz. Gəlinimin çayını içməkdən doymamışam bu səhər. Şəmşid kişi, vallah səhərə kimi o qədər fikirləşmişəm ki, axı niyə başqa millətdən, başqa dindən olan biriylə ailə qurmaq bizdə bu qədər pis qəbul olunur. Allah haqqı biri gəlinimin başqa millətdən olduğunu başıma qaxarsa, onun gözlərini oyaram. Selcan balam bütün hər şeyiylə müsəlmanmış. Qurban olum yaradana, gör nə möcüzələri varmış ey...

Şəmşid kişi :

– Biz də qorxurduq ki, qızı qəbul etməzssən birdən, dəstə-ittifaq yanına minnətə gəlmişdik.

– Allah sizdən razı olsun. Yaxşı ki, gəlmisiniz. Kim bilir bəlkə siz olmasaydınız şeytan qəlbimə başqa şeylər salardı. Çox savab iş gördünüz. Allah hamınızın qabağına xeyir çıxarsın inşallah.

Vəzir kişinin arvadı böyürdən çıxdı, – “Çünkü, qaynaları onların dilini, dinini bilmirlər, ona görə... Sabahınız xeyir, nuş olsun”. Hamımız “Sağ olun” – dedik.

Vəzir zarafatla arvadına:

– İndi görək Selcan balam sənə rus dilini öyrədəcək, ya sən ona ana dilimizi...

Selen:

– Mən Sumaya anamın dilini, adətlərini bir aya öyrənəcəyəm inşallah.

Şəmşid kişi:

– Ay bərəkallah qızım. Allah sizi Namiqlə xoşbəxt eləsin. Vəzir kişi sizi də yarıyanlardan, nəvə-nəticə sahibi olarsınız!

– Sağ ol ağsaqqal. Düzü sizə necə təşəkkür edəcəyimi heç özüm də bilmirəm. Bəlkə də siz olmasaydınız şeytan təkəbbürümü əlimə verib övladımın günahına soxardı məni. Allah sizdən razı olsun. Bura öz evinizdir, nə vaxt yolunuz düşsə, sizi and verirəm Allaha, yan keçməyin, mütləq bir bizə baş çəkin. Sən Namiqin babası, Valid müəllim də bu gündən əmisi sayılırsınız. Toyda onsuz da görüşəcəyik. Ancaq arada-bərədə tez-tez gəlin.

Yeməyimizi yedik, sağollaşıb getməyə izn istədik. Vəzir kişinin səmimi qonaqpərvərliyi bizim əhvalımızı xeyli kökəltmişdi. Kənddən bir maşın tutub bizi şəhərdək yola saldılar. Şəmşid kişini avtovağzaladək gətirdim. Tələsik işim olmadığından yol yoldaşımı tək qoymağı arıma sığışdırmadım. Avtobusun çıxmağına hələ bir saatdan da çox vaxt qalırdı. Bazarlıq edib Şəmşid kişinin çamadanını yarıyadək konfet-şokalad, küncüt-qoğalla doldurduq. Çay sifariş verib stol arxasında əyləşdik. Şəmşid kişi hələ də mənimçün tam açılmamış bir sirr olaraq qalırdı. Axşamkı söhbətimizdən sonra qəti qərara gəlmişdim ki, köşə yazarlığına başlayım – heç olmazsa, ədəbiyyat saytlarında, qəzetlərdə kiçikhəcmli yazılarımla gücümü sınayım. Burda ki, kifayət qədər dost-tanışım vardı...

– Bundan sonra nə edəcəksiniz? Ukraynaya qayıdacaqsınızmı? Kimsə yaxınınız qalıbmı Ukraynada? – soruşdum.

Nimdaş çamadanını gülümsəyərək ayaqlarının arasına aldı və dizləriylə sıxdı, – “Yenə oğurlasalar, ta günah özümüzdədir” – dedi. O baxır, məni unudub-unutmadıqlarına. Əgər gəldiyimdən xəbər tutsalar, yəqin ki, yenə də məni qurcalayacaqlar. Yox, unutmuş olsalar, Fatma bacımın yanında bir müddət dinc yaşamaq istəyirəm. Düzdü, Ağdaş bir o qədər də ürəkaçan təbiət guşəsi deyil, ancaq bacımın yanında olmaq hər halda cənnətdən də yaxşıdır. Ukraynaya qayıtmaq istəmirəm. Qalanını da ömür vəfasız çıxmasa, sonra baxarıq... Bəs sən neyləyəcəksən, onun-bunun şəkillərini satmaqla nə vaxtadək belə dolanacaqsan?

– Vallah özüm də bilmirəm neyləyim Şəmşid dayı... Əlimdən başqa bir iş gəlsəydi, vallah bu gün tullayardım jurnalistliyi. Ancaq axşamkı söhbətimizdən sonra qəti qərara gəlmişəm ki, qapı-qapı sülənməyi tərgizim. Artıq qəzet və ədəbiyyat saytlarında künc yazıları yazacağam. Görüm, sizin məndə gördüyünüz o “istedadı” özüm də tapa biləcəyəmmi?

– Əhsən! Axı sən heç jurnalistlik də etmirdin? Publisistika, sənin öhdəsindən gələcəyin ən yaxşı yoldur. Bax sənə hörmətim artdı, daha çox sevdim səni.

– Bilirəm. Jurnalisti, publisisti guya ürəyi istədiyi kimi yazmağa qoyurlar ki...

– Amma mənə nədənsə elə gəlir ki, sən yaxşı hekayələr, romanlar da yazırsən.

– Sağ olmuş, hardan başlayıb, harda qurtarmağın qaydasını bilsəydim yazardım da bu vaxtadək.

– Hələ Selen və Namiqin hekayəsini yaz bir... Kitab-zad oxumursanmı heç?

– Vaxt var ki... Amma sizin kitabınızı məmnuniyyətlə oxuyardım. Birini mənə verə bilərsinizmi?

– Oğru hər şeyimlə birlikdə, vətənə gətirdiyim üç cildlik kitablarımı da oğurladı... Amma dur bir.., – əlini pencəyinin qoltuq cibinə salıb iki ədəd diski çıxaranda iki nimdaş şəkil yerə düşdü. Əyilib şəkilləri götürdüm. Gözucu baxdım. Şəmşid kişinin cavan vaxtları ailəsiylə birlikdə çəkdiyi şəkli, bir də təkcə cavan bir qızıydı. Soruşdum:

– Bağışla, amma soruşacağam, ailəndən xəbərin varmı? Bu şəkildəki qız nəyindir?

– Qızımdır. İndi ərəddir. Deyilənə görə qızımdan üç, oğlumdan isə iki nəvəm var... Ancaq heç birinin üzünü də görməmişəm. Allah pis qədər üzünü qara eləsin. Həm özümü, həm də ailəmi el içində biabır elədim, özümü yaman günə qoydum... Bəlkə bacımın əliylə qızımı, oğlumu, nəvələrimi görəəm... Onları görsəm, daha heç bir dərdim qalmaz, rahat ölərəm.

Diskləri bir-iki dəfə çamadana vurub taqqıldatdıqca nəysə düşünür və dodaqlarını çeynəyirdi. Birdən diskləri mənə uzatdı:

– Götür bunları! Bütün yazılarım burdadır – çap olunanlar da, olunmayanlar da. Artıq bundan sonra çətin ki bir də yazam. Oxu və səhvlərimi tap, həm də yazmağa bir çırağın olsun deyə qaydalara bax.

– Yazmağın qaydasını bilsəm, həvəsim var, yazaram – dedim və diskləri aldım.

– Çətini ilk sətirdir. Bu sətir bütün yazına ruh və üslub verəcəkdir. Başladınsa, vaxtın, günün necə keçdiyindən xə-

bərin olmayacaq. Sonrakı yazdığın mütləq əvvəlkindən yaxşı olacaq, təcrübə toplayacaqsan. Və sonda Allah nəsib eləsə, yazıçı kimi ortaya çıxacaqsan. Sonra sənətkarlıq vərdişlərinə və yazı texnikasına yeyələnəcəksən, öz səhvlərini özün tapacaqsan. Əsərlərinin ən yaxşı tənqidçisi özün olacaqsan. Dahilərin əsərləri suda üzən iri aysberqə bənzəyir. Buz qayasının əsas hissəsi suyun altındadır və aysberqi suda saxlayan da məhz bu hissədir. Tənqidçilər isə aysberqin görünən hissəsini tənqid edirlər. Odur ki, yazıcının hələ nələr yazacağı müəmma olaraq qalmalıdır. Ən yaxşısını ortaya çıxaranda hamı təslim olacaq, – “Bəli. Valid dahi yazıcıdır, dahi insandır...” – deyəcəklər və sənin keçmişdə “zəif” hesab edilən yazılarını da yenidən gözlərinə təpib dönə-dönə oxuyacaqlar. Çünki dahinin cılız sözü də dahi sözüdür axı...

– Şirəyə çəkirsiniz ha məni...

– Bax. Açıq danışacağam səninlə. Axşamkı söhbəti elə-belə, boş-boşuna açmamışdım. Məqsədim əsla sənə ədəbiyyat dərsi keçmək deyildi. Vətənə ayaq basandan bəri məni ancaq bir fikir üzürdü, – “İllərdir, min əziyyətlə ərsəyə gətirdiyim yazılarımı neyləyim?” – deyə onları tullamağa əlim gəlmirdi. Oğru oğurlaya bilmədi. Sənin isə yazı-pozu adamı olmağın allahın bir qisməti olmalıdır. Bundan sonra dəbdə-bəli həyat yaşayası deyiləm. Yazdıqlarımdan gördüyümü, yetərinə görmüşəm. Bu diskləri sənə təkcə əmanət vermirəm, həm də çörək ağacı olaraq hədiyyə edirəm. Oxuyarsan, ora-burasına əl gəzdirib öz adından çap etdirərsən – çoxu işıq üzü görməmiş yazılardır. Bu əmələndən xəcalət çəkməməlisən – çünki bunu özüm istəyirəm, ana südü kimi halal xoşun olsun.

– Şəmsid əmi, xəcalət verirsiniz mənə. Məndə o qədər pul hardadır ki, kitab çap etdirim. Hələ vicdanım da yol verməz ki, başqasının əsərinə öz adımı yapışdırıb ondan pul da qazanım.

– Bunu xahiş, əmr, ya vəsiyyətim kimi qəbul et. Lap, Namiq və Selenə etdiyini yaxşılığın əvəzi olaraq mükafat kimi qəbul elə. Yazılarım sənə olsun, mən öldükdən sonra oxuyacağın duaların isə mənim – əlini saqqalına çəkib gülümsündü.

Aman allah, onun saqqalı gözlərinin nuruna işıq saçdı. Duyurdum ki, bu təklifi sidq ürəkdən edir və imtina etsəm, qəlbini qırmış olaram. Odur ki, razılaşdım, – “Əvvəlcə oxuyaram, görüm necə yazıçısınız. Sonra isə elə öz adınızdan nəşriyyata verərəm” – dedim.

– Mən onsuz da el içində yetərincə biabır olmuşam. Əgər vətənə döndüyümü bilsələr, qorxuram yenə də məni rahat buraxmasınlar. Öz adından və halallıqla dərc etdir. Köhnə maşının var deyirsən, onu sat və ilk kitabını onun puluyla buraxdır. Sonra özünə daha yaxşısını alarsan.

– Yaxşı, burasını qəbul edirəm. Ancaq, bir sualıma səmimi cavab istəyirəm, – “Həqiqətənmi, məndə yazma biləcək bir istedad işartısı güürsünüz?”.

– Qətiyyətlə deyirəm, – “Hə!”. – Deyirlər ki, insanın sifəti onun qəlbini aynasıdır. Çörək dalınca qaçmaq, bu yolda yorulmağın, hər yola əl atmağın belə sənə ürəyindəki mərhəməti ram edə bilməyib. Sən insaniyyəti hiss edə bilirsən, sən romantiksən və elə həyatının ağırlığı yazmağa başlaman üçün ilk təkandır.

– Quran haqqı yazacağam, söz verirəm! Elə ilk yazımı da götürüb sizin yanınıza qaçacağam – tənqid etməyiniz üçün.

– Tənqidi vecə aldinsa, batdın! Ernest Hemenqueyin dahiliyi onun sadəliyindədir, zərgər dəqiqliyindədir, lakin, yazılarındakı tələyə düşməkdən qorxan tənqidçilər ona yaxın dura bilmirlər. Canavar sürüsü kimi Hemenqueyin əsərlərinin başına fırlanan tənqidçilərə baxmaqdan zövq alıram.

Sənə verdiyim bu disklər hələ hər şey demək deyil. Unutma ki, gerçəklik və şəxsi təcrübəyə söykənməyən yazıçı iflasa məhkumdur. Elə əsərləri oxumalısan ki, səni ədəbiyyata bağlasın. Bax sənə bir misal deyim., uşaq vaxtın söhbətidir, kənddəki ayaqyolumuzda vərəqləri saralmış bir kitab vardı – ayıb olmasın bu kitabın vərəqlərilə dalımızı silərdik. Lakin mən hər dəfə ayaqyolunda oturanda dəqiqələrlə qapını arxadan kilidləyib bu vərəqləri oxuyardım. Kimsə vərəqi ortadan – növbəsiz cıranda və həmin itkin vərəqi oxumadığım üçün itə dönürdüm. Kitabın üz qabığı olmadığından müəllifini bilmirəm kimdir, ancaq əsərin adı “İncə Məmməd” idi. Avdı bəyin əlindən sevdini qaçıran oğlan dalda mağaraların birində vüsalına yetişib o böyük işi görür. İndiyədək yadımdan çıxmayıb – kitabın 64 ya da 84-cü səhifəsində bu səhnə bir sətirle təsvir olunmuşdu, – “Zəhra artıq qadın olmuşdu...”. Burdakı hadisə o qədər təbii təsvir olunmuşdu ki, məktəbi bitirənədək o vərəqi şəkil albomumun arasında saxlayırdım. Sonralar yazılarımda intim səhnələrdəki ehtirası nə qədər çalışsam da, belə təsirli kəlmə ilə ifadə edə biləcək söz düşünə bilmirdim. Ancaq bütün intim parçalarımın mənbəyi bax elə bu sətirdən gəlir. Heyif ki, bu kitabı sonralar tapıb bütöv oxuya bilmədim. Bax

tələ buna deyirlər – kefinin və arzusunun üst-üstə düşdüyü anda səni elə bir söz tilsimləyir ki, təsirindən illərlə yaxa qurtara bilmirsən. Birdən düşük bir şeirdə, yazıda elə bir dəyərli sözlə qarşılaşırsan ki, bu sözün ucundan tutub irihəcmli gözəl bir roman yazırsan. Buna görə həmin şeiri yazan adama borclu deyilsən ki... Sözü Allah yaradıb və bu nemət tükənəndir. Lakin yerində deyilən söz misilsizdir. Mən nəşə bir yenilik demirəm. Çünki mümkün olan bütün sözlər deyilib, qalır deyilənləri cilalamaq, bəzəyib-düzəmək. Yeni söz icad edəsi deyilik, sözlər artıq deyilib... Amma baxır həmin sözü sən necə deyəcəksən. Bax budur əsas olan!

– Arxayın olun. Elə evə gedən kimi bunların hamısını bir-bir oxuyacağam. Hələ maraqlı bir məqalə də yazacağam haqqınızda. Bayaqdan danışdıqlarımızdan yadımda qalanları da qələmə almağa çalışacağam. Deyəsən adamlar avtobusa minirlər, ayrılmaq vaxtıdır.

– Gözüm üstə yerin var Valid. Yetər ki, məni tək qoyma. Yoxsa doğma vətənimdə darıxmağın ayıbını yaşasam arımdan ölərəm. Bəlkə.., sən demişkən, köməyinə də ehtiyacım oldu. Unutma, bu dünyada hər kəsin başqa birinə ehtiyacı var. Di salamat qal. Neçə gündür evdən aralısan, yəqin narahatdırlar, get sən də. Sağ ol. Tanış olduğumuza görə çox şadam, yolunu mütləq gözləyəcəyəm.

Avtobus mühərriki işə salmışdı. Qapının ağzında bir-birimizə sarıldıq. Kefini qaldırmaq üçün, – “Söz verirəm ki, sizin yazılarınızın hesabına şöhrət qazanan kimi sizi ziyarət üçün mütləq Ağdaşa gələcəyəm, – gərək gəlib sizi də yaxınlarınızla, ailənizlə barışdırım – bu işdə pərgarlaşmışıq axı...

Güldü və, – “Şöhrət əhliləşməmiş at kimidir. Mindinsə səni hara gəldi götürüb qaçaq. Gücün çatsa onu ram edə-

cəksən, yoxsa səni uçurumların birindən aşağı tullayacaq” – dedi.

– Yəqin əminsiz ki, yazdıqlarınız məni şöhrətə çatdıracaq?

– Söz ver ki, şöhrətli biri olsan soyadından “Qılınclı”nı götürüb və Valid Şəmşid olacaqsan.

– Söz verirəm!

– Di salamat qal. Gözləyəcəyəm ha...

Şəmşid kişiylə qucaqlaşdım. Ona avtobusa minməyə kömək elədim. Yerinə keçdi və pəncərədən mənə əl elədi. Onun nurlu çöhrəsindəki sevinci gözlərimin bütün toxumalarına həkk etdim. Avtobus yerindən tərpəndi. Onun gülümsəyən üzünün nuruna əl edirdim... – “Yazıq qoca, görəsən əzizlərin səni görməyə sevinəcəklərmi?” Bu qoca ilə ayrıldığıma üzüldüm – “Gərək onunla gedəydim”... Cəmi iki gün tanış olduğum bu insana elə bağlanmışdım ki, sanki, əmim və ya dayım kimi əzizimə uzun ayrılıqdan sonra qovuşmuşdum.

Evə gələndə halımdan və bu dəfəki səyahətimdən çox məmnun idim.

* * *

Aradan iki gün ötmüşdü. Adətim üzrə divana yayxanıb televizora baxırdım – evdə ən sevimli məşğuliyyətim televizorun pultunu əlimə alıb kanalları mənasız yerə dayanmadan aşağı-yuxarı çevirməkdir. Ani ötürdüyüm kanalda gördüyüm şəkil mənə tanış gəldi – geri qaytardım. Diktorun son sözlərini eşitdim, – “Meyidi tanıyanlardan xahiş edirik ki, ekranda gördüyünüz telefonlara zəng vurasınız...”. Meyidin kimliyini əvvəlcə anışdıra bilmədim. Ancaq xəbərlərin

növbəti buraxılışında ölən Şəmşid kişi olduğunu görüb yerimdə qurudum, əlim ağzımda qaldı, dünyam qaraldı. Nömrəni götürüb televiziyanı yığdım, – “Hardadır mərhumun meyidi?” – soruşdum, – “Ucar rayon mərkəzi xəstəxanasının morqunda” – dedilər. Tez paltarımı dəyişib yola düzəldim. Ucarın xəstəxanasında Şəmşid kişinin donmuş meyidinə baxanda tüklərim biz-biz oldu. Mən onun mehriban gülüşü əvəzinə tam yad sifət – gülüşün yorulub qajımış şəklini gördüm. Bu sifət əsl dahilərə məxsus tam ciddi bir sifət idi. Mənə doğma olan bir insanın cansız meyidi ilə dar, cansıxıcı morqda tək qalmışdım.

Sağ olsunlar, təcili tibbi yardım maşını verdilər. Meyidi götürüb Ağdaşa yollandım. Soraqlaşa-soraqlaşa Qumlaq kəndini tapdım. Sən demə lap magistral yolun kənarındaymış. Qumlağın girəcəyindəki arxın (burda belə arxa “keşkal” deyirlər) lilli suyu diyirlənə-diyirlənə axırdı, sanki su öz məcrasında yumalanırdı. Fatmanı soruşduq, kənddə iki Fatma varmış. Birincidən, – “Şəmşid adlı qardaşın varmı?” – deyə soruşduq, – “Yox” – dedi. İkincisi isə eyni cavaba, göz yaşı tökdü, – “Yoxsa maşında onu gətirmisiniz..!? Qardaş..!!!” – deyib maşına cumdu. Fatma ortası şalla dolanmış 48-50 yaşlarında arıq bir qadındı. Səsinə evdəkilər çölə qaçdılar. Fatma qardaşının meyidinə sarılıb hönkür-hönkür ağlayırdı. Səsə bütün kənd tökülüb gəldi.

Kəndin mollası üsuluyla Quranını oxudu, kəfənləyib Şəmşid kişini dəfn etməyə tələsdirdi – çünki meyid göyər-məkdən çıxıb qoxumağa başlamışdı. Şəmşidi kənd qəbristanlığında dəfn etdik. Fatmadan başqa hamı yalandan ağlayırdı. Niyə də ağlasınlar, onu heç tanımırdılar axı... Dişim bağar-sağımı doğrayırdı, – “Axı necə ola bilər ki, belə bir nurani

kişi Ucarın çöllüyündə – kimsəsiz bir yerdə canını tapşırsın. Bəs avtobusdakı camaat yoxa çıxıbmı? Axı Şəmşid kişi Ağdaşa getməliydi, Ucarda onun nə işi vardı..?”. Ərinmədim – düz Ağdaş avtovağzalına yollandım. O gün Bakı-Ağdaş reysini sürən sürücü bu gecə yenə Bakıdan qayıdasıydı. Sürücünün adını öyrəndim – Səfər idi, ağdaşlıydı. Mehmanxanada yata bilmədim – tezliklə bu müəmmarı çözmək istəyirdim. Gecə bir də geri qayıdıb Səfəri baqajları boşaldarkən yaxaladım.

– İki gün öncə Bakıdan sizin avtobusla Ağdaşa bir nəfər qoca kişini yola salmışdım. O Ucarda düşüb...

Şəmşid kişini bir qədər də təsvir edəndən sonra deyəsən xatırladı:

– Hə., çamadanını da avtobusda unudub. Ağsaqqal, nurani kişiydi...

– Hə. Onu niyə Ucarda düşürmüsünüz?!

– Nəysə olub?

– Kimsəsiz bir yerdə can verib, dünyasını dəyişib.

– Nə danışırırsınız!? Sən bir işə bax ey, lənət şeytana!

– Niyə düşüb?!

– Vallah yolboyu elə şən, elə söhbətçil idi... Sərnişinlər onun söhbətinə qulaq asmaq üçün başına toplaşmışdılar. Yaman oxumuş adama oxşayırdı. Kürdəmirdə yeməyə düşəndə özünü narahat hiss etməyə başladı. Deyəsən ürəyi ydi. Nə qədər axtarsaq da dərmanı olan adam tapa bilmədik. “Əşşi, birtəhər çataram” – deyib avtobusa mindisə də ağrıları onu rahat buraxmırdı. Karrar kəndinə çatanda dedi ki, – “Bala saxla bir az hava alım”. Saxladım. 10-15 dəqiqə gözlədik. Avtobusdakı cavanlardan bir neçəsi üstümə çıxmırdı ki, – “Əşşi, sür da, işimiz-gücümüz var axı!”. Düzü heç əllərindən iş gələn zibilə

də oxşamırdılar. Amma mənə düzgün başa düşün, camaatı yolda saxlaya bilməzdim axı. Soruşdum ki, – “Dayı indi necəsən?”, dedi ki, – “Siz gedin bala, mənə burda bir qohumum var, onlara dəyib sonra yol maşınıyla özüm gələrəm. Həm də namazımın vaxtıdır, qoyun rahat namazımı qılım”. “İstəyirsən bir az da gözləyim..”. Amma arxada biri yenə bağırdı, – “Nəyi gözləyirsən a kişi, nə vaxt çatdıracaqsan bizi xarabamıza!?”. Qoca da dedi ki, – “Yox bala sür get, camaatın haqqına girməyim, narahat olma, sür. Siz yolunuzdan qalmayın”. Mən də sürüb getdim. Amma indi deyirsən, it peşimanı olmuşam, gərək gözləyəydim.

– İstəsən də gözləməzdin! Bu millətin cibkəsəniylə, biganəsi heç vaxt əskik olmayıb. Biz insanlığın nə olduğunu qananadək dünyada insanlıq deyilən şey yerlə bir olacaq. Səni lənətə gələsən, kaş biləydin biganəliyinizin qurbanı olan o kişi kimdir.

Səfər büzüşmüş halda soruşdu, – “Kim idi ki?”

Gözlərim dolmuşdu:

– İllərcə vətəndən didərgin salınmış, uzun ayrılıqdan sonra bacısına qovuşmaq, övladlarına bir az yaxın olmaq eşqiylə yanan dəyərli bir yazıçı idi. Axirətdə yaxandan ikiəlli yapışanda, səndən haqq-hesab soranda özün verərsən cavabını, lənətə gəlmiş məlun!

– Düz deyirsən qardaş, nə desən haqlısan...

– Tfu sənə də, gətirdiyin o insansuratlı mürdar sənişin leşlərinə də, lənətə gəlmişlər!

Artıq Səfərə deyəcək bir sözüm yox idi...

* * *

...Şəmşid kişinin məzarı başında bacısı Fatma, Şəmşid kişinin doğma balaları, nəvələri və bir də mən idim. Qəbristanlıqdan qayıtdıqdan sonra Fatmagilin evinə toplandıq. Şəmşid kişiylə tanışlığımızdan, ölümünədək hər şeyi onlara danışdım. Mərhumun pencəyinin cibindən götürdüyüm şəkilləri qızı Gülşənə verəndə, qızı göz yaşlarını saxlaya bilmədi.

– Hələ indiyədək yazıb çap etdirmədiyi bütün əsərlərinin diski də məndə durur, gələn dəfə qırxına gələndə özüm-lə götürərəm – dedim.

Şəmşid kişinin həyat yoldaşı bu sözümdən heç xoşhal olmadı, – “Hamısını oxumuşam, tulla getsin!” – dedi.

* * *

Lap sonralar təsadüfən Namiqlə görüşdüm. Şəmşid kişinin öldüyünü eşidəndə çox pis oldu. Ruhuna dua oxudu, mən də, o ki var, “amin” dedim. Çünki, ömrümün sonuna-dək Şəmşid kişiylə borcluyam. İndi onun çörəyini yedirdirəm balalarım. Şəmşid kişinin arvadı, dediyim kimi yazılara yeyə durmadı. Qızı da dolayısı ilə anlatdı ki, – “Onsuz da bu yazıları nəşr etdirəcək imkanımız da yoxdur, qoyun sizdə qalsın”. Mən də Şəmşid kişinin yazılarının müəlliflik hüququna özünün halallığı ilə sahib çıxıb imkan düşdükcə çap etdirdim – həm də razılaşdığımız kimi Valid Şəmşid adıyla. Şəmşid kişinin ölümündə mənim də əlim vardı – başını o qədər söhbətə qatdım ki, avtovağzalda dərman almağı da unutmuşduq. İlk cildləcə Şəmşid kişiylə tanışlığımızı, onun verdiyi disklər, yazmaq üçün dəyərli öyüd-nəsihətlərini, Namiq və Selenlə tanışlığımızı ön söz əvəzinə yazdım. Nəticə mən gözlədiyimdən də səmərəli olmuşdu. Kitab evləri kitab-

larımı indi havadaca qapırlar. İndi Valid Şəmşid adıyla şöhrətin pillələrini qalxmaqdayam.

Kitabın birinci tiraj buraxılışı ilə Şəmşid kişinin qəbrinin üstünü götürdüm. Namiqgildə xatirə üçün birlikdə çəkirdiyimiz şəkildəki (bu şəkli Selen öz fotoapparatıyla çəkmişdi) gülər üzünü qara mərmərə Bakıda döydürdüm. İndi hər dəfə Ağdaş tərəfə yolum düşəndə əzablı günlərimə son qoyan o ağsaqqal nuraninin baş daşından gülümsəyən üzünə baxmaqdan doymuram, – “Bu riyakar dünyada ovladlarıma ata ola bilmədiyim, onları taleyin hökmünə buraxdığım üçün çox peşimanam” – deyirdin, artıq mən və mənim balalarım da sənin övladlarıyıq. Ruhun şad olsun gözəl insan, haqqını halal elə. Keç bizim günahımızdan, səni qoruya bilmədik, qədrini bilmədik. Allah sənə min rəhmət eləsin Şəmşid kişi...

24-30 aprel 2011

Mutant

– **K**ərəm, sən allah tez dur bura gəl... Tez ol, tələs!

Yuxudan oyansam da, hələ də isti yorğanımın altından qalxmaq fikrim yox idi. Saata baxdım – 7.30-u görsədirdi.

– Nədi ki!

– Tez ol dedim!..

Elə alt paltardaca otelin balkonuna çıxdım. Narın çis, havanı bulanıq pərdəyə bürəmişdi. Ətrafa boylandım, maraqlı bir şey sezə bilmədim.

– Di hı! Nə olub? – soruşdum.

– Yolun o tərəfindəki adamlara bax, gör neyləyəcəklər...

5-6 nəfər adam səhər-səhər işə gedirlər, 10-15 nəfər isə yolun kənarında dayanıblar. Maraqlı bir şey yenə seçmədim.

– Axı nə olsun..!

– Səbr elə, gör yolu necə keçirlər...

Adamlar yolboyu uzun məsafə qət edib piyadaların keçidi üçün xəttlənmiş yerə çatıb dayandılar. Yolda bir maşın da gözə dəymirdi. Lakin, adamlar işıqforun yaşıl işığı yanmayınca yolu keçmirdilər.

– Hə, nə olsun! – soruşdum.

– Canına dərd, boyuna ağ kəfən olsun! İribuynuzlusan ki, iribuynuzlu! Heç belə intizamlı millətin vətəndaşı olmaq istəməzdin?

– Yox! Düşükdürlər də! 1-2 qriven⁴¹ cərimənin qorxusundan gör nə qədər yolu piyada gedirlər. Bizimkilər olsaydı indi yolu kəsdirmə basıb keçmişdilər. Hələ bir, onu az qala vurub əzən sürücülərin üstünə də, – “Əşşi korsan, mən boyda adamı görmürsən!” – deyə bağırıbmışdılar. Sən də bu dəymədüşərlərin tayısan!

* * *

Həftənin 5-ci günüdür. “Uliss” otelində qalırıq. Dünən təyyarə ilə Odessaya gəlmişik – mən və iş yoldaşım Aydın. Aydın Xarkovda ali təhsilini bitirdiyindən Ukraynanı əl içi kimi tanıyırdı. Gələcəyimizin məqsədi, “Ecoroads” kimyəvi qatqıllarının Bakıda ekskluziv satışını təşkil etmək, yol-tikinti işlərini yarımbarar ucuzlaşdırma biləcək bu mayenin tətbiq sahələrini, istifadə qaydalarını araşdırmaqdır.

Yuyunub, əyin başımızı geyib otelin birinci mərtəbəsinə dəki bara düşdük. Otel puluna səhər yeməyi də daxil idi. Axşamkı diskoteka ziyafətində o qədər siqaret çəkmişdilər ki, tütünün kəşif qoxusu adamın beynini çatladırdı. Səhər yeməyimizi sifariş verdik. Çox tərsi-məshəb və səbrli millətlər – əvvəlcə adama yarım litrlik çaynıq gətirdilər. Sonra çörəyi, qaşığı və bıçaqları. Daha sonra isə qaynadılmış yumurta və yağ-pendiri. Ən axırda isə şəkər tozunu. Hər birinin də arasında ən azı 15-20 dəqiqəlik fasilələrlə. Sanki, –

⁴¹ Ukraynanın pul vahidi

“elə elə ki, canavar qoyunu, qoyunsa otu yeməsin” tapmacasındakı kimi bir məzəli sual hazırlayırdılar bizə. Əlimizi çaynıqlərə atanda, çay artıq buz kimi soyumuşdu.

– Bax bizdə ofisiant bunları iki dəqiqə gec gətirsəydi, indi səsımız barı başına götürmüşdü. Sən də bunların intizamından danışırısan – dostumun bayaqkı dediklərinə işarə vurdum.

Donquldana-donquldana yeməyimizi yeyib küçəyə çıxdıq. Ukraynalı tərəf müqabillərimizlə günorta görüşməliydik. Odur ki, fotoapparatlarımızı da götürüb Odessa şəhərinin gəzməli-görməli yerlərinə baxmağa çıxdıq.

Gözəl şəhərmiş Odessa. Lap 20-25 il bundan əvvəlki Bakımızı xatırladır. Qara və münbit torpağına söz ola bilməz. İnsanları sevgi dolu, şən və mehribandırlar. Bütün günü Aydınla bakılıları və odessalıları bir-biriylə müqayisə edə-edə xeyli boğuşduq. Mən öz adətlərimizin, o isə buranın tərəfini tuturdu. Bizi gözləyənlərlə görüşə çatanda az qala küsülüydük. Vladimir Qayevski “Stucco&construction materials Inc.” şirkətinin rəhbəridir. O, bizə təklif olunan qatqının kimyəvi xassələri, tətbiq sahələri, qarışdırılma normaları və sair xüsusiyyətləri barədə geniş məlumat verdi. Lazımı sənədlər və təlimatlar, maye nümunəsini də verdikdən sonra günorta yeməyi üçün həmvətənlərimizin yenicə açdıqları “Bakı gecələri” restoranına yollandıq. Birgünlük ayrı düşdüyümüz milli xörəklərimizdən gözüdolu yeyib toqqamızı bərkitdik. Yerli sayıldığımız üçün yeməyin hesabını özümüz ödədik. Yeməkdən sonra kimyəvi qatqının artıq tətbiq olunduğu yolun strukturuna da baxış keçirib işimizi bitirdik.

Aydın:

– Hə! İndi neyliyək? Təyyarə Bakıya bir də gələn həftənin cümə günü uçacaq. Kiyevdən qayıdaq, yoxsa bir az qalıb gəzək buraları?

– Yox, əvvəlcə biletlərimizi sifariş edək, sonrasına baxarıq – dedim.

Qayevski aeroportla əlaqə saxladı. Kiyevdən Bakıya gedən bütün reyslərinə gələn həftəyədək bütün biletlər satılmışdı. Nələc qalıb gələn həftəyədək gözləməyi qərara aldıq. Həm də, – “Gəlmişkən, bir az gəzək buraları” – fikrirlə ikimiz də razılaşdıq.

Yorğunluğumuzu çıxarmaq üçün ilk növbədə özümüzü bir saunaya verdik. “İvan Qrozni” saunası Odessada çox məşhur bir saunadır. Amma istəyimiz ürəyimizdə qalsa necədir? Sən demə bu sauna üç rejimdə işləyirmiş – qadınlar günü, kişilər günü və ailəvi günlər. Ədəb-ərkanla soyunma otağına girəndə, bir “xaxol” pülüyü sallana-sallana paltarını geyinib yığışdı. Dedik, yəqin Bakıdakı kimidir – soyunma otağı ümumi, kabinetləri isə ayrıca. “Ana bülbül” lütlənib ilk qapını açdıq. Özümüzü geniş bir barda lüt-ürəyə tapdıq. Arvad-uşaq, kişilər skamyalarda oturub yemək yeyir, içirdilər. “Eşşəyə minmək bir ayıb, düşmək iki ayıb”, “əşşi, bunlar da rus kimi şeydilər də, çıpaq gəzmək bunlarda ayıb deyil ki...” – deyib qırılmış addımlarımızı inamsız irəliyə doğru atdıq. Kimisi gülür, kimi üzünü döndərir, uşaqlar isə bizi barmaqla göstərdilər. Uzun dar dəhliz yəqin ki, bardan keçib buxar kameralarına aparırdı – çünki alt geyimli ər-arvad əl-ələ tutub o başdan gəlirdilər. Nəyinsə düz olmadığını hiss edirdik, ancaq geriye qayıdıb rəzil günə qalması arımıza sığışdıra bilmirdik. Qarşıdan gələn ər, arvadının qolundan tutub dəhlizin bir tərəfinə çəkdi:

– Çəkil bu yana, yoxsa bu qaradərili hindular səni bu saat zorlayacaqlar!...

Utandığımızdan qabığımıza girdik. Yenə də inadımızdan dönmədik – irəliyə doğru addımladıq. Önümüzdəki qapını açıb dumanlı salona daxil olanda Roma hərəmxanalarının lüt mənzərəsi gözlərimizi qamaşdırdı – qadın, uşaq, qoca, kişi – hamı bir-birinə qarışmışdı. Axır ki, içlərindən qabağa düşən biri oldu və bizi bu rəzillikdən qurtardı:

– Hara soxulursunuz adə! Görmürsünüz bu qədər arvad-uşağı, itilin burdan!

Düz sözə nə deyəsən, bizə də elə itilmək lazım idi və itildik! Geriyə – soyunma otağına qayıdıb dinməzcə tərləmiş bədənimizi sildik, paltarlarımızı geyindik. Yarım saatlıq xəcalətimizə görə “sauna pulu”nu ödəyib tərləmək qoxusu burnumuzda dilxor halda küçəyə çıxdıq. Ovqatımız əməllicə təlx olmuşdu, – “Görəsən türk olduğumuzu bildilər? Millətin adını lap biabır elədik!..”

Aydın:

– Yəqin elə bildilər ki, erməniyik...

– Erməni özünsən! Özü də, ermənilər də sünnətsiz olurlar... – dedim.

– Denən sənin harana yaraşır saunaya getmək! Otelin hamamında çim, qaxıl otur da yerində!

– Di yaxşı! Az töhmətlə bizi! Bir qələtdir da elədik!

...Cibimizdəki pulları gözdən keçirib cumduq supermarketlərə – alış-verişə. Allah kəssin biz müsəlmanın arvaddan qorxmağını. Kişi ki çölə çıxdı, evdəkinin ürəyini dərhal şeytan ələ alır – “Yüz faiz rus nataşasıynan mazaqlaşır indi!” – düşünməyə başlayırlar. Evə də əliboş qayıtdınsa, vay halına – “Deməli, Nataşaya o qədər aludə olub ki, arvad-uşağına bir

pay-püş almağı da unudub” – deyəcəklər. Gözümüzün tutduğu ucuz şeylərdən alıb doldurduq çantalarımıza. Hər kəsə bir şey aldığımızdan əmin olduqdan sonra isə avara qalıb küçələri, gəzməli yerləri təkrar veyilləndik. Kimimiz-kim-səmiz olmayan bu qərib şəhərdə bircə tanışımız vardı – o da Qayevski. Günün qüruba enən vaxtı Qaevskini yenidən axşam yeməyinə dəvət etdik.

– Uşaqlar məni bağışlayın, Moldovadan tanışım gəlib onunla yemək yeyirik, siz məni gözləməyin – deyib o da bizi başından elədi.

Nələc qalıb “Qoreç” restoranında milli “antrikot” kabablarımızı dartışdırdıq. Amma Ukraynanın “Xortiça” arağının dadı bir başqa aləmdir. İçdikcə, səhərki sauna əhvalatını bəzəyib-düzəyir, dayanmadan hey gülüşürdük. Beynimiz dumanlananda Aydın Xarkovda oxuduğu illərdən, burdakı dostlarından söhbət saldı. Di gəl ki, onda, Ukraynadakı dostlarından heç birinin əlaqə telefonu yox idi. Və birdən xatırladı ki, bu dostlardan biri elə Moldovada yaşayırmış – Slavik Çurkan. Bakıya – öz evlərinə zəng vurdu, telefon kitabçasından Slavikin telefon nömrəsini öyrəndi. Slaviklə telefonda xeyli danışdı. Slavik ısrarla keçmiş tələbə dostunu Kişinyova dəvət etdi. Aydının dumanlı başından Slaviklə keçən xatirələrini şeytan da çıxara bilməzdi. Dedi, – “Öldürsən də Slaviki görməsəm Bakıya qayıtmaram!”. Çox çək-çevirdən sonra Qayevskiyə yenidən zəng vurduq, – “Moldovadan olan qonağın nə vaxt geri qayıdır?”. Dedi ki, – “Yarım saata çıxırlar”. “Bizi də apara bilərmisən?”. “Əlbəttə! İki nəfərdir, yanlarında ikinizə də yer var”. Durduq və “Tavriya” ticarət mərkəzinədək taksilə yollandıq. Dostum dayanmadan yol-boyu elə hey Slaviklə keçmiş xatirələrini üyüdüb töküdü.

Qayevkigilə çatanda, o, bizi törəboy, kök və sarışın bir cavan oğlanla tanış elədi:

– Zaxar, bunlar mənim portnyorlarımdır – Aydın və Kərəm – azərbaycandan gəliblər, bakılıdılar.

– Hə, xoş gördük qardaşlar, xoş gəlmisiniz – Zaxar türkcə əməlli-başlı “çırtlayırmış”.

Sən demə bizim Zaxar qaqauzmuş. Əl yükümüzü Qayevskinin maşınına əmanət kimi qoyub onunla sağollaşdıq və Zaxarın maşınına mindik. Dörd nəfər idik – Zaxar, sürücüsü Roman, mən və Aydın. Zaxar maşını Odessanın küçələrində ora-bura xeyli sürdürdü – aramsız olaraq telefonla danışdı. Artıq qaranlıq düşmüşdü. Odessanın çıxacağında – səssiz meşənin yanından keçən yolda maşını kənara verib kimisə gözləməli olduq. Zaxar kiməsə zəng vurdu, – “Gətirin bura o zibili” – dedi. Təxminən 20 dəqiqədən sonra iki nəfər qara kölgə, arıq bir adamı maşına doğru gətirdilər. Zaxar maşından düşüb iki qoluzorbanın çiynlərindən sallanan zavallının sifətinə bir yumruq ilişdirib arxaya – bizim yanımıza keçdi. Kölgələr arıq adamı qabaqda oturdub, yenidən meşənin qaranlığında gözdən itdilər. Bax hər şey də elə bundan sonra başladı.

Zaxar yenə harasa zəng vurub danışdı. Biz isə laldinməz oturmuşduq. Təxminən 20-30 kilometr yol getdik. Səssizliyi Zaxar pozdu. Telefonu sol əlinə keçirib boş əlini düyünləyərək naməlum müsafirin çiyninə təzədən ilişdirdi, – “Hə Kostya.., fahişənin oğlu, necəsən indi, axır ki əlimə düşdün hə!”

Kostya qafqazlılara məxsus aksentlə:

– Zaxar, səndən xahiş edirəm, əgər dediyim vaxtda ödəməsəm istədiyini edə bilərsən...

– Ona da baxarıq..! – Zaxar dedi.

Kostya:

– Zaxar, mən adamlarıma zəng vurmaliyam...

Zaxar:

– Vur...

– Olarmı səninkiylə zəng edim? – Kostya ilk dəfə arxaya boylandı. Onun arıq, ağrıdan büzüşmüş, azca tüklənmiş üzünü aydınca görə bildik – burnundan qan gəlirdi.

Zaxar üzünü bizə tutdu:

– Hansınızda Ukrayna nömrəsi var?

Mən təzəcə “life kart” taxmış və 150 qrıvenlik də kontur yükləmişdim.

– Məndə layfdır⁴² – dedim.

Zaxar:

– Ver danışsın.

Telefonu Kostyaya uzatdım. Kostya nömrəni yığıb iki-üç sözlərini başa düşdüyüm erməni dilində uzun-uzadı danışdı. Bəli, düz bildiniz – müsafirimiz erməniymiş – üzlərini iyirmi ildən bəri görmədiyim erməni... Telefonu mənə qaytarıb təşəkkür etdi. Sonra Zaxara boylanıb:

– Uşaqlar bizi Tiraspollda gözləyəcəklər – dedi.

– Nə olar, gedərik – Zaxar sakitcə dilləndi.

Maşınımız Ukrayna ilə tanınmamış Dnestryanı Respublikasının sərhəddində “Kuçuqan” yoxlama məntəqəsində dayandı. Rus əsgəri pasportlarımızı yığıb getdi. Bir qədər sonra mayor rütbəli zabitlə yanımıza qayıtdılar.

Mayor:

⁴² Life – Ukraynada mobil operatorudur.

– Azərbaycan vətəndaşları hansı məqsədlə bizim ölkəyə gəliblər?

Zaxar şüşəni endirib dedi:

– Sizin xaraba qoyduğunuz Tiraspolu deyil, zəlil günə saldıığınız Moldovanı gəzməyə gəliblər...

Rus mayor Zaxarı tanıdı:

– Zaxar, qonaqlar bir-iki sənəd doldurmalıdırlar.

Zaxar cibindən 50 dollarlıq əskinası ona uzadıb:

– Mənim qonaqlarımdır. Özün doldurarsan, biz tələsirik – dedi.

Sərhədçilər şlaqbaumu qaldırıb bizi buraxdılar. Zaxar rusların gönünə o ki var döşədi:

– İt uşağı, gör bir ölkəni neçə yerə parçalayıblar – Qaqauz, Dnestryanı Respublika nə bilim nə..! Moldovanı Avropanın ən bədbəxt ölkəsinə çevirdilər. İki ölkə arasında da üç sərhədd keçid məntəqəsi olarmı heç? Hər ay təzə pasport dəyişməkdən nəfəsimiz kəsilib, pasporta nə qədər möhür vururlar a kişi..!

– Sizdən nə istəyirlər ki..? – soruşdum.

– Canlarına dərd istəyirlər! Dnestryanı deyilən yerin əhalisinin yarısı Rusiya, yarısı Ukrayna, yarısı da Moldova pasportu daşıyır. Bunların burnunu soxmadığı yer qalıb ki... Hara da soxulurlarsa, oranı xarabazara döndərib çıxırlar.

Maşınımız çöllüyün ortasında güclə qaralan qıvrım yolda sürətlə şütüyürdü. Hərdən yolboyu seyrək kəndlərin lampası işıqları gözə dəyirdi. Arada Aydınla oğrun-oğrun bir-birimizə baxır, nəysə axmaq bir işin şahidi olduğumuza əminliklə başımızı yellədirdik. Ürəyimdə Slavik Çurkanın yeddi arxa dönəninə lənət oxuyurdum. Artıq sərxoşluğumuzdan

əsər-ələmət qalmamışdı. Başım ağrımağa başlamışdı, həm də gic bir yuxu məni basırdı. Aydın dilini dinc saxlamadı:

– Zaxar, nə işlə məşğulsan? – soruşdu.

– Kontrabandayla, anaşa daşıyıram – Zaxar heç tövrünü pozmadan rahatca dilləndi.

Aydınla bir-birimizə dikildik, – “Yaman yerdə axşamladıq!”

Zaxar:

– Dnestryanı Respublikası yaranandan sonra buralar kontrabanda üçün çox əlverişli yer sayılır. Üçqat sərhədd olmağına baxmayın, rüşvətini ver, ürəyin nə istəyirsə daşı – konyak, silah, istədiyin narkotik, hər şey... Dünyanın bütün kontrabanda həvəskarları burada cəmləşiblər. Mən də narkotik və saxta sənəd işlərinə baxıram. Bəs siz xeyir ola, Odesada?

Aydın:

– İş dalınca gəlmişdik... Odessada Qayevski ilə birgə iş qurmaq istəyirdik.

Zaxar:

– Valodya yaxşı oğlandır, onunla iş qurmaq olar. Onun da ata tərəfi türkdür, anası isə gürcü rumlarındandır.

Kosta dilini fərağat qoymadı:

– Bizim yerlidir ki...

Zaxar:

– Sizin yeriniz varmı ki, yerliniz də olsun... Həm də sən ki, dağıstanlısan...

Kostya dilini dinc saxlamadı:

– Qafqazlı oldunsa, həmyerli sayılırsan demək...

Zaxar yerində azca qurcalandı:

– İndi sən özünü çeçenlər, avarlar, türklər, gürcülərlə bir tutmaq istəyirsən? Mən səni düz 4 ildir ki axtarıram. Amma dediklərim öz namusu uğrunda ölərlər, qaçıb arvad kimi gizlənməzlər...

Kostya:

– Ara Zaxar, allah kasıblığın üzünü qara eləsin. Pul-suzluq adamı dost yanında da xəcalətli edər. Sən gəl məni bağışla. Onsuz da məni tapmağı bacarmısan və onsuz da əlindən heç yana qaçan deyiləm.

Aydın yenə dilini dinc saxlamadı, gözəl türkcəmizdə:

– Bizim kirvə nə qələt qarışdırıb ki belə... – Zaxardan soruşdu.

Zaxar:

– Bu kirvə dediyin bişərəf pülük manyakı mənə düz 12 milyon dollar atıb...

İkimizin də gözləri bərələ qaldı, – “On iki milyon..?!”

– Hə! Düz 12 milyon! Mən bunu adam elədim, o boyda Dağıstanda deputat seçdirdim, çörək verdim, hazır loxmanı gövşəyib ağzına da qoydum ki, – “ud”, o isə, loxmanı üzümə tükürüb aradan çıxıb. İndi siyasi mühacir kimi aradan çıxmaq istərkən Hollandiyada tutmuşam bu “mavi” köpəyoğlunu.

İndi mattım-mattım Zaxarın gözlərinin içinə baxırdıq.

– Mən istədiyin ölkənin pasportunu da düzəltdirə bilərəm, həm də tam qanuni. Bu kazyol⁴³ da, mənim adamlarıma xarici pasport sifariş vermişdi...

Kostya arsız-arsız irişdi:

– 6000 dollar da burda itirdim.

⁴³ Kazyol - rusca “keçi” demək olsa da, burada daha alçaldıcı mənə verir

Zaxar:

– Borcundan çıxaram... İndi isə əlimə düşüb...

Aydın:

– Bəs bunun axırı necə olacaq..?

Zaxar:

– Xainlərin axırı necə olur? Ya pulumu qaytaracaq, ya da it kimi gəbərdəcəyəm.

Kostya:

– Sən qeyrətli adamsan, bunu eləməzsən. Onsuz da iki dəfə infarkt keçirmişəm, bu gün-sabah öləcəyəm, əlini niyə erməni qanına batırırsan?

– Xəyanət cəzasız qalmasın deyə!

Mən də könülsüz söhbətə qarışdım:

– Qaytarmağa pulu varmı?

– Deyir ki, varıdı. Məndən oğurladıqlarını İsveçrə banklarında gizlədib. Elə ona görə Hollandiyaya qaçmaq istəyirmiş də... – “mavi” qohumlarının yanına... Onu da yoxlayacağıq, pul orda da olmasa, batdı sizin kirvəniz... Axı bu bildirdi ki, Zaxarın əlindən hara getsə də xilas ola bilməz! – Zaxar yerindən Kostyanın kəlləsinə bir yumruq ilişdirdi. Kostya ikiqat əyilmişdi. Bir xeyli tərpənmədən ikiqat qaldı – “beyninə qan sızdı yəqin” – düşündük.

Tiraspolə girhagirdə Zaxar sürücüsünə göstəriş verdi:

– Mənim maşınım buralarda olmalıdır. Bizi düşür və mənə Kişinyovda gözlə, mən bu “dığa”nın adamlarıyla görüşəcəyəm – dedi.

Yolboyu cıqqırı da çıxmayan Roman çevrilib Zaxara baxdı, – “Bəs, qardaşları hara aparım?” – soruşdu.

Zaxar:

– Onlar da mənimlə gedəcəklər.

Mən:

– Zaxar, bəlkə Roman bizi Kişinyovun girəcəyinədək aparsın? Sizin kriminala şahid olmasaydıq...

Zaxar ötkəm tövrlə, – “Yox, bu gecə mənim qonağım-sınız. Sabah isə özüm sizi Moldovaya çatdıraram” – dedi.

Sözü döndərməyin yeri yox idi. Aydın da mənə göz elədi ki, – “Üz vurma, bu gecə burda qalaq”. Bir xeyli də yol getdikdən sonra qamışlığın yanında dayanmış “Mercedes” markalı maşına yan alıb dayandıq – bu, Zaxarın maşınıydı. Hamımız düşdük. Kostyanı indi daha aydın görə bildim. O, təxminən 50-52 yaşlarında, gözlərinin altı torbalanmış, özünün də dediyi kimi şəkər xəstəsiydi. Beli bükülmüşdü. Əynindəki nimdaş pencəyi onu daha da yazıq göstərirdi. Erməni olanda nolar, vallah ona yazığım gəldi. Həm də axı onlar yazığa gəlməyi bacarırlar... Roman bizimlə görüşüb maşına oturub getdi. Zaxar “Mercedes”in açarını cibindən çıxarıb, heç mühərriki qızdırmadan, bomba qoyulub-qoyulmadığını yoxlamadan yerində şütüdü. Tiraspolun mərkəzinədək maşının sürəti 200-dən aşağı düşmədi. Artıq tam ayılmışdıq. Müharibədən yenicə çıxmış Tiraspol qorxulu ruhların yaşadığı xarabalığı xatırladırdı.

...Maşınımız “Ararat” adlı bir saunanın yanında saxladı. “Sauna” yazısını görəndə çiçəyimiz çırtladı. Düşdük. İki nəfər maşına yaxınlaşıb bizimlə əl verib görüşdü. Zaxar bizi onlardan birinə göstərib:

– Həmyerlilərimdir – dedi.

Törəboy oğlan bizə yenidən əl verdi və bizim dildə:

– Adım Fedyadır – dedi.

Hərçənd ki, görüşdüyümüzə şad olmasaq da:

– Lap yaxşı. Mən Kərəm, dostum isə Aydındır – dedim.

Bizi içəri dəvət etdilər. İçəridəki barda təkəmseyrək adam vardı, hamısı da qabaqlarına fıstıq tumları səpib məşhur “Moldova” konyakı içirdilər. Bizi bir kabinetə dəvət etdilər. Kabinetdə əsl erməni əyləşmişdi – piyli, sallaq göbəkli, daz başının arxası düz, iri yağlı burnu, sallaq buxaqlı, ağ, yağlavça sıfətli bir erməni. Qalxıb Zaxarla öpüşdülər və bizimlə əl verib görüşdü. 48-50 yaşlarında olan bu erməninin adı Aşot idi. Aşot Fedyaya göstəriş verdi:

– İçərini hazırlayın, bizə də konyak gətirin.

İki dəqiqədən sonra gözəl bir qız içəri daxil oldu – əlində məcməyi, məcməyidə badələr və iki şüşə konyak. Astaca hər şeyi stolun üstünə düzüb konyakları süzdü və getdi. Aşot Zaxarın sağlığına deyib konyakı başına çəkdi. Zaxarın sağlığına biz də içdik. Konyak boğazımızdan keçməsə də bu qərib və xatalı yerdə yeganə pənahımız göydə Allah, Tiras-polda isə Zaxar idi. Konyak şüşələrini boşaltdıq. Kostya yetim kimi hələ də divanda büzüşüb oturmuşdu, onu adam yerinə qoyan yox idi. Aşot qalxdı və biz də qeyri ixtiyari ayağa durduq – zəhmi ağır ermənilərdən idi Aşot – kinofilmlərdəki mafiya “baba”larından heç nə ilə fərqlənmirdi. Hamımız saunaya keçdik. Saunaya söz ola bilməzdi. Həm də içimdə sevinirdim ki, axır ki soyuqdəyməmi çıxarmaq üçün bir yer tapa bildim. Ağrıdan çiyrimi qaldıra bilmirdim. Maşının arxa oturacağında üç nəfərə yer darısqallıq etdiyindən, yolboyu sağ qolum söykəncəyin üstündə gəlmişdim. Aşot, Zaxar, mən və Aydın paltarlarımızı soyunub özümüzü buxar kamerasına – “parnoy”a saldıq. Başqa bir çılpaq qız adama bir soyuq pivə gətirdi. Saunanın yemək zalında isə digər iki qız bizim üçün kabablar və soyuq yeməklər düzürdülər. Yazıq Kostya elə paltardaca, – kresloda oturub bir gözüylə

bizə, bir gözüylə də stola düzülən yeməklərə baxırdı. Aşotla Zaxarın söhbətlərinə mane olmamaq üçün iki dost kamera-nın bir küncünə çəkildik. Pivələrimizi içir, – “Allah, sən bizi bu xətdən-bələdan sağ-salamat qurtar” – deyə qayğılı zara-fatlaşırıdıq. Amma qulaqlarımız Aşotgilin söhbətindəydi – Kostyaya nə cəza verəcəklərini, pulu qaytarmaq, İsveçrə ban-kından məlumat almaq barədə dərdləşirdilər. Birdən Aşot bizə səsləndi:

– Uşaqlar, zəhmət olmazsa Kostyanı içəri çağırın.

Mən qapını ehmalca açıb Kostyanı gözüümün işərisilə içəri dəvət etdim. Kostya suda islanmış cücə kimi daha da büzüşdü, pencəyinin düymələrini bağlayıb içəri dürtüldü. Düz Aşotla Zaxarın qabağında müntəzir dayandı.

Aşot:

– Yəni aldatmırsan ki, İsveçrədə pul tapa biləcəyikmi, yoxsa mənə də yalan danışırısan!

Kostya:

– Var, əmin ola bilərsən. Lap internetlə yoxlaya da bilərsiniz, arvadımın adınadır...

Aşot:

– Sənin arvadını da, özünü də.., it oğlu it..! – Aşot pən-cəsiylə Kostyanın sinəsindən elə vurdu ki, bədbəxtin balası düz ayaqlarımızın altına sərildi.

Məsələnin qızıxdığını görüb, daha da çox şeyə şahid ol-mamaq üçün Zaxara:

– İcazə versəydin biz sizə mane olmazdıq, biz bir az yemək yeyərdik – dedim.

Başının işarəsilə razılıq verdi. Cəld durub özümüzü süf-rə arxasına verdik. Lal kimi Aydınla bir-birimizə baxırıdık.

– Bu it oğlunu öldürəcəklər, biz də zibilə düşəcəyik... – dedim.

– Əşşi, cəhənnəmə öldürsünlər, erməninin biri də azalar, yeməyini ye...

Bizim Fedya içəri girdi:

– Uşaqlar ürəyiniz bir şey istəyir – narkotik, qızlar..?

Aydın:

– Hə, Fecirt (öz millətimizdən olan “baştutan” a nifrətini belə bildirdi), bizə içki və qızları göndər...

– Sən hara, Tiraspol hara? – “Fecirt” dan soruşdum.

– Moldovada oxumuşam, burda evlənib qalmışam. İndi də Aşotla işləyirəm.

– Başqasını tapa bilmədin, elə gərək erməni mafiyasına qulluq edəydin..? – soruşdum.

– Xahiş edirəm ki, təhqirə keçməyəsiniz. Dediğiniz “erməni-müsəlman davası” ancaq sizin beyninizdə qalıb. Buralarda belə söhbətlər edib özünüzü güldürməyin. Nəyiniz artıq düşüb, doğrudanmı torpaq uğrunda bu qədər qan tökməyə dəyər? Allahın verdiyi bol torpaq, biz qafqazlılar üçün yəni bu qədər candan əzizdir? Bəs siz nə vaxt yaşamağa da vaxt ayıracaqsınız, elə ömrünüz Babək, Koroğlu, Nəbi, nə bilim kimlər kimi torpaq uğrunda vuruşmalarda keçəcək? Elə biz müsəlmanların alnına yazılıb çürüyüb qarışacağımız torpaq uğrunda mənasız müharibələrdə ağcaqanad kimi qırılmaq!? Sizi bilmirəm, amma qardaşlar, mən yaşamaq istəyirəm.

Aydın acı dilini dinc saxlamadı:

– Fecirt, sən həm də biqeyrətsənmiş ki...

Fedya:

– Biqeyrət sənin atandır, köpəyoğlu köpək!

Bir andaca ara qarışdı-məshəb itdi. İkisi də döyüşməyə hazır hinduşka kimi sinələriylə gah toqquşur, gah da yumruqlarını düyünləyib bir-birinə qıcanırdılar...

Mən onları aralamaq istədim:

– Əşşi qurtarın düşüklüyü, erməninin yanında milləti rəzil etməkmi istəyirsiniz! Hərənin bir fikri var, kim necə istəyir elə də qoy yaşasın da..! Sənin nə dərdinə qalıb Fedya biqeyrətdi, ya qeyrət ağacıdır...

Fedya mənə də dil uzatdı:

– Sən də tikanlı sözlərini yığışdır, baxmaram həmyerli olduğumuza, sizi bu Tiraspolun küçə itlərinə yem edəram. Əsəblərimlə oynayıb məni zibilə salmayın, tərini töküb vızqırdın burdan! – dedi.

Bu heynidə Kostya alnından bıldır-bıldır tər süzülə süzülə buxar kamerasından çıxdı. Bütün paltarı suyun içindəydi. Yəqin ki, canında soyuqdəymə deyilən şey qalmamışdı. Yaxşı oldu ki, elə gəldi də, yoxsa, erməninin yanında üzü-qara olacağdıq. Yazıq Kostya başını yelləyə-yelləyə, – “Nə zibilə düşdük...” – deyib yanımızda əyləşdi:

– Uşaqlar olar mən də bir “əlli” vurum?

Mən:

– Əlbəttə, vur getsin, dünya atıb-aldatdım dünyasıdır, heç vecinə də alma (ürəyimizdəki bu rəhm kaş yerli-dibli olmaydı)...

Kostyaya iri bir stəkanda konyak süzüb qabağına itələdim. Zavallı Kostya, sarımsaq tutmasından bir dilim götürüb, konyakı birnəfəsə başına çəkdi. İkinci doldurdum, toqquşdurub içdik.

Fedya:

– Bayaqdan mənə qeyrətdən dərs verirsiniz, nə oldu, bi-qeyrət “atənşik”lə rumka toqquşdurursunuz...?

Aydın Fedyaya:

– Kostya səndən min dəfə qeyrətlidir!

Fedya:

– Heç mən də Aşotu sənə kimi 100 müsəlmana dəyişməyəm!

Yenə dartışma başladı, nə başladı... Aydın yavaşca yumruğu elə havadaydı ki, Aşotla Zaxar buxar kamerasından çıxdı.

Aşot bizə:

– Hə dostlar, əziz kirvələr, necə istirahət edirsiniz?

Kostya əlindəki növbəti badəni tələm-tələsik yerə qoyanda konyak stolun üstünə dağıldı.

Zaxar bizə:

– Deyəsən tanışlığınız davayla başlayıb...?

Kostya:

– Erməni-müsəlman davası gedir burda...

Mən bu xəbərçiliyə dözməyib yağlı bir silləni Kostyanın tüklənməkdə olan tərli sifətinə ilişdirdim.

Aşot mənə acıqlandı:

– Sənə kim ixtiyar verib ki, mənim qonağımı vurursan?!

Zaxar əda ilə:

– Mən..! – dedi. İnanın ki, dərimin bütün tükləri Zaxarın bu qahmarından biz-biz durdu. Bu sözüne görə Zaxara ələ minnətdar oldum ki, bunu anlada bilməyəm...

Aşot sakitcə:

– Sənə bütün Tiraspol qurbandır Zaxar... – dedi.

Ara sakitləşdi, Kostya və Fedya otağı tərk etdilər. Biz dörd nəfər isə süfrə arxasına keçdik. Gecə saatlarından yavaşca

yib içib “şelləndik” – Odessadakı sauna yangımızın əvəzini artıqlamasıyla çıxdıq.

...Səhər saat 4-ə qalmış ayrılmaq vaxtının gəldiyini hiss etdirdik. Zaxar getmək istədiyimizi anladı, sürücüsü Romanə zəng vurub bəzi tapşırıqlar verdi. Saat 5-də Zaxarın maşınına oturduq. Aşotun israrlarına baxmayaraq Zaxar Kostyanı da özüylə götürdü.

...Yer kürəsinin digər tərəfindən yol gələn günəş, yarım-kürənin bəridəki səmasına ilk şəfəqlərini salanda maşınımız böyük bir əkin sahəsinin ortasında dayandı. Zaxar maşından düşüb Kostyanın pencəyinin boyunluğundan yapışdı, sonra da maşından çəkib çıxararaq onu yerlə sürüdü. Qorxudan quruyub maşında qalmışdıq. Zaxar Kostyanı bir xeyli sürüdükdən sonra dizüstə oturdub əlini kəmərinin arxasına taxdığı tapançaya atdı. Silahı çıxarıb zavallı Kostyanın kəlləsinə dirədi. Uşaqlıqdan qandan qorxanam. Üzümü yana çevirib gözlərimi yumdum, əllərimlə qulaqlarımı qapadım. Zaxarın yeddimərtəbəli, əndrabadi söyüşlərindən qulağımın pası tər-pəndi. Ürəyim durmadı, maşından düşüb ölüm səhnəsinin düz yanına qaçdım. Zaxarın əlindən yapışıb:

– Xahiş edirəm Zaxar, rəhm elə, onsuz da bu yazığı Allah vurub. Əlini köməksiz adamın qanına bulama, Allahdan qorx, axı sən müsəlmansan... – yalvardım.

Zaxarın üzü güldü:

– Qardaş.., mən müsəlman deyiləm, xristianam.

– Axı qaqauzlar türklərdir..!

– Amma xristian türkləridir...

– Siz lap bədbəxt gündəymişsiniz ki..! – lap yersiz olsa da, söz dilimdən çıxmışdı. “Bu necə ola bilər – xristian türk?..”

– fikirli-fikirli geri qayıtdım. Həqiqətən də qaqauzların xristian olduğunu bu vaxtadək bilmirdim.

Zaxarı dəli bir gülmək tutdu. Artıq Kostya da əmin idi ki, ölüm anları ən azından bir qədər ləngiyəcək. Zaxar Kostyanı ayağa qaldırıb güclü əliylə onun nazik boynunu sıxdı. Kostya ağrıdan büzüşüb yumağa dönmüşdü. Zaxarın telefonunu zəng çaldı – Roman idi. Kostyanı güllələnmədən qoruduğum üçün sevinirdim. Kostyanın sönük gözlərindən minnətdarlıq işartılarını duya bilirdim. Yenidən maşına qayıtdıq. Kostya maşına oturmaq istəmədi...

Zaxar:

– Niyə minmirsən! Yoxsa ölməyin gəlib?

Kostya, sanki o biri dünyadan səslənirmiş kimi:

– Şalvarımı batırmışam, maşın heyifdir... – dedi.

Hamımızı dəli bir gülmək tutdu. Məncə, öləcəyini qəti bilən adamı nə qədər tez öldürsən, bir o qədər savabdır. Könülsüz də olsa, zavallı “kirvə”mizin ölümünü arzuladım. Həm də ona görə arzuladım ki, Zaxarın maşınını batırmaqdan xəcalət çəkməsin. Onsuz da Kostyanın bütün paltarları hələ də saunanın suyu ilə tam islaq idi.

Zaxar:

– Otur, eybi yoxdur.

Kostya:

– Yox, otura bilmərəm...

– Sənə otur dedim! – Zaxar acıqlandı.

– Yox Zaxar xahiş edirəm...

Zaxar yenidən əlini tapançasına atıb, Kostyaya atəş açdı...

Bir anda nurlu dünyama qaranlıq çökdü. Allah özü bilir ki həmin anda nəfəsim nə qədər içimdə qaldı. Bədənimin bü-

tün çıxıntılı orqanları qorxudan büzüşüb içimin dərinliklərində gizləndi. Büzüşdüm və xeyli sonra ehtiyatla gözlərimi açdım. Elə bu heynidə qoca günəş də gözlərini tam açdı – ətrafa işıq gur saçqları yayıldı. Kostya yerə sərilib qapısı açıq maşının oturacağından yapışmışdı – bədəni hələ də maşının altında büzüşməkdəydi. Qorxudan səsimizi elə kəsmişdik ki, Zaxar çətin ki, yaxınlıqda bir ins-cinsin olduğundan xəbər tutaydı... Kostyaya tərəf boylandım, yazıq baldırını qucaqlayıb qıvrılırdı – güllə baldırından dəymişdi. Dayana bilmədim – yerə düşüb onun biləyindən yapışib ayağa qaldırdım. Son nəfəsini mərdliklə vermək qərarına gəlmiş kişilər kimi qəddini dikəltdi. Ancaq müqəssir sifətini Zaxara süzdürüb pencəyini çıxardı. Pencəyi maşının oturacağına sərdi və əvvəlcə özü oturdu, sonra da yaralı sağ ayağını əlləriylə maşına soxdu. Lal-dinməz xeyli yol getdik, Yuri Şatunovun retro mahnılarından başqa heç nə eşidilmirdi. Zaxar, atəşdən aldığı adrenalinlə maşının sürətini 220-yə qaldırmış, musiqini fitlə müşaiyət edirdi.

Nəhayət Romanın bizi gözlədiyi yerə çatdıq. Roman bizi mehriban qarşıladı – sanki sağ qaldığımıza o da sevinirdi. Zaxarın göztərişi kəsə və çox ciddi oldu:

– Qardaşlarımızı düz Kişinyova çatdır. Qayıdanda bu zibilin meyidini – Kostyanı göstərdi – isə “Fartuna”dan götürüb zibilliyə, ya da bataqlığa atarsan.

Zaxar bizimlə mehribancasına qucaqlaşib vidalaşdı.

– İstədiyiniz ölkənin pasportunu almaq, öz ölkənizdə narkotik biznesinə girişmək istəsəniz məni – qaqauz Zaxarı axtararsınız. Geri qayıdanda xəbər edin, qalıb qonağım olarsınız.

Təşəkkürümüzü bildirib Romanın maşınına əyləşdik. Arxa pəncərənin şüşəsini endirib Zaxara əziz qardaşım kimi öyüd nəsihət vermək qərarına gəldim – həm də yaşda ondan böyük olduğuma əminiydim:

– Qardaş, səninlə tanış olmağıma çox şad oldum. Özünü qoru. Sən türk igidi kimi hələ qaqauz xalqına çox lazımsan. Səni heç vaxt unutmayacağıq. Qanla bu qədər oynama, yoxsa bir gün özün öz qanında boğularsan...

Zaxar:

– Mənə mühazirə oxuma! Basın bayıra, narkotikimin vaxtıdır, yoxsa Kostya Aşuryanın güdazına siz də gedərsiniz...

Qorxumdan şüşəni qaldırdım , – “Xristian ki, xristian...” – düşündüm. Zaxar qapını döyəclədi, – “Amma doğrudan da gülməlidir – xristian qaqauz türkü..!”

– Kostyanın aqibəti necə olacaq? – cürət edib yenə soruşdum.

– Xəyanətin yalnız bir cəzası var – ölüm!

Maşınımız yerindən tərpəndi. Zaxar hələ də arxadan bizə əl eləyirdi. Zavallı Kostya isə yaralı baldırını qucaqlayıb ağrıdan qabaq oturacaqda enib-qalxırdı. Qan çanağı Tiras-poldan – tanınmamış Dnestryanı Respublikasından ta Kişinyovadək gözümüz arxada qalmışdı – görəsən 23 yaşlı Zaxarı nə vaxt öldürəcəklər, bir dəliqanlı xristian qaqauz türkünün aqibəti necə olacaq..?

25.10 - 24.11.2010
(Odessa-Kişinyov-Baki)

Bəxti-xuda

Vallah mənə görsəniz çoxunuz tanıyarsınız... Vaxtilə adım bir-iki dəfə televizorda qabaqcıl pambıqçı kimi çəkilib, bir dəfə də özümü lap ekranda göstəriblər – müsahibə vermişdim. Özümü sosializm yarışlarına o qədər qurban verdim ki, axırda baxdım ki, bütün yaxınlarım, əzizlərim dünyasını dəyişib, mənsə, tək və 43 yaşında subay qalmışam. Ümid bəslədiyim sovet hökuməti də mənə atıb dağıldı. Başınızı çox ağrıtmayım, onsuz da indi dərisi bir qəpiyə dəyməyənin biriyəm...

Günlərin birində maddi sıxıntım həddini lap aşdı. Artıq 7-ci ay idi ki, məvacib almırdım. Sanki sovet hökuməti dövründə əldə etdiyim nailiyyətlərimlə, indiki iş adamlarının gözüne çöp soxurammış. Haqq üçünə biznesmen görəndə mən də bizim o vaxtkı kitablarda deyilən əsl kapitalistləri görürəm. O səbəbdən də bir qədər onlara qarşı acıdıləm, onlardan iş istəməyə deyil, sanki haqqım olanı tələb etməyə gedirəm. Elə bil ki, onun mütləq mənə ehtiyacı olmalıdır və mənə qeyd-şərtsiz işə götürməyə borcludurlar. Haqlı oldu-

ğuma əmin deyiləm, ancaq haqqı çatmayan birinin, birdən-birə böyük bir haqq sahibi olması, sizcə ədalətsizlik deyilmi?

Mən bu düşüncə sahibiyəm ki, varlı adam həmişə kəsibin düşmənidir. Ona görə yox ki, sovetlərdən qalma psixologiyadır, əsla yox! Ona görə ki, bu bərabərsizliyi kapitalizm qaydaları yaradır. Yoxsa, ədalətli cəmiyyət və ədalətli oyun qaydaları olsaydı, fərasətli və ağıllılar qabağa düşərdilər. İndi isə əksinədir – qabağa düşənlər ağılsız müştəbəhlər, nəfsinə qul olan savadsız kütbeyinlər, pula həris, alverçi-biznesmenlərdir. Nədənsə, mənə elə gəlir ki, siyasətçiylə biznesmen arasında kəskin bir sədd yoxdur, sanki ikisi də əxlaqsızlıq uçurumunun həndəvərində oynayan qayğısız nadinə qohum uşaqlardır. Bu iki zümrə cəmiyyəti və bəşəriyyəti heç vaxt işıqlı gələcəyə aparıb çıxara bilməz. Çünki biznesmen “batıranda” siyəsətə, siyasətçi isə işləri korlayan da biznesə keçir. Demək ki, cəmiyyətin əsas meyarı olan əxlaq prinsipləri bu çək-çevirdə ciddi zədələnir və kütləvi sırtıqlaşma, gönüqalınlaşma prosesi başlayır. Aqıl və təcrübəli insanlar cəmiyyətin idarəsini ələ almalıdırlar. Bərabərliyi təkcə sosializm demir ki, elə kapitalizm də, Quran da, hər şey deyir... Bir misal deyim. Qonşum Rəfailin, babadanqalma bir “Zim” maşını vardı. Mənim kimi bir qəpiyə dəyməyən bu “zimbala” sən demə antik bir şeyimiş və kalan pula gəldirmiş. Nəysə, sağlıqlarına qismət, satdılar və ondan sonra Rəfaili tanımaq mümkün olmadı qardaş... Sınıfimizdə ən kütbeyin olan bu vələdüzina, indi bizim alnımıza tüpürüb oramıza Corc Vaşinqtonun şəkli olan dollar əskinaslarını yapışdırır. Kişi əməlli-başlı iş qurdu, varlandı və “zimbalanın” hesabına rayonumuzun birinci pullu kişisi oldu. İndi hamı ona arxasınca “Zimbala Rəfail” deyir. Siz Allah elə fikirləş-

məyin ki, qarnıqurdlu paxılın biriyəm. Yox vallah, sadəcə istərdim ki, Rəfail bu var-dövləti mənimlə yanaşı pambıq yarışında qazanaydı. Bax o zaman onunla bir dost kimi ürək-dən qürur duyardım. İndi isə o, gözümdə kapitalist ünsür-dən başqa bir şey deyil.

Amma Rəfailin “zimbala” təcrübəsi ağılabatan idi. Mənim maşınım olmasa da, əmək qəhrəmanı və sosializm yarışının qalibi kimi dəfələrlə aldığım ordenlərim, medallarım vardı. Odur ki, artıq heç nəyə yaramayan bu dəmir-dümür parçalarını satıb özümə maya düzəltmək məqsədilə Bakıya üz tutdum.

* * *

Orden-medal alverçilərini yerini soruşdum. “Hə... numizmatikləri deyirsiniz...” – “Tarqovu”nu istinad verdilər. Gəlib deyilən yeri tapdım. Qabağına köhnə pullar, orden və medallar, Jukovun şəxsən igidliyə görə təqdim etdiyi qızıl qol saatları, ağılnıza gətirə bildiyiniz bütün növ metal antikvariat satan tacirlərə yaxınlaşdım. Öz medalımın eynisini piştaxtadan götürüb qiymətini soruşdum, – “6 manat” – dedi. Ürəyimin giziltisi gözümdən və qulaqlarımdan cərəyan kimi keçdi. Demək mənim gecə-gündüz eşşək kimi tarlada işləməyimin son qiyməti 6 manat dəyərində olacaqmış. Səni lənətə gələsən sovet hökuməti, səni dağılasan belə zəmanə! Yox, mən hələki 6 manata qalacaq halda deyiləm, min bir əziyyətlə qazandığım, 12 il ürəyimin başında qürurla gəzdirdiyim medalımı çölə ataram, amma bu qiymətə satmaram.

– Bundan məndə də ikisi var, satsam neçəyə alarsınız!?

– 2 manata alıb, 6-ya satırıq...

– Satın, dilənçinin milyoner balaları! Birdən-birə milyoner olmaq xəstəliyi sizin ağılnızı başınızdan alıb. Hər gün evdən çıxanda, – “Allah işimi avand elə” demək əvəzinə, – “Allahım, bu gün də mənə cibinə girməyə bir axmaq adam ürcəh elə” – deyirsiniz. Heç Allahın, insafın yoxdurmu sənin, 2-yə aldığını, 6-ya satırsan. Heç olmazsa, üstünə aldığın qədər qoy – 4-ə sat da!..

– A kişi baş-beynimi aparmagınən, alırsan-al, satırsan-sat, qoy işimizi görək, onsuzda bütün günü qara qəpiyin sahibi olmamış, heç olmazsa, qanımı qaraltma.

– Olmazsan da, kapitalist tör-töküntüsü! Camaatın min əziyyətlə qazandığı halal medalını 6 manata satanda bilmirsən ki, evinin bini-bərəkəti qaçacaq?!

– Kişi cəhənnəm ol burdan, oruc tutan, namaz qılan adamam, məni imandan-dindən çıxartma, adamını get başqa yerdə axtar, məni qanı-xataya salma, polisə verməyə artıq pulum yoxdu mənim, çıx get burdan.

– Dədənin xarabasına gəlmişəm, məni qovursan? Bəlkə atanının ehsanını yeyib nəmərinə yazdırmadan gedirəm, hə?

– Əşşi, sən var-yoxuna...!

Sözünün arxasını üzümə bir sillə, çiynimə bir yumruq, arxama bir təpiklə bitirdi. Ətrafdakıların hamısının mənə güldüyünü görüb, yenə də günahkar olduğumu anladım və oradan uzaqlaşdım. Yaxşı ki, ətrafdakıların çoxu məni ağıldankəm hesab elədi. Kaş bu dilimi dinc saxlamağın yolunu biləydim...

* * *

Səki başqa şeydən danışacaqdım, gör söhbəti gətirib halalara çıxardım ey..! Bax belə olduğumu bilirəm, amma ney-niyim ki, özümdən asılı deyil. Gedirəm qonşudan balta almağa, yazığın başını baltayla yarıb qayıdıram. Hamısı da bax bu zəvzəkliyimin ucbatından!

Amma danışmaq istədiyim başqa bir hadisədir...

Bu yaşdan sonra evlənəcəyimi, kimisə sevib-seçəcəyimi ağıma da gətirməzdim. Ancaq indi mən evlənmişəm. "Necə?". "Bax belə!"

...Deyirlər ki, züryəti olmayanlar bir az paxıl və qısqanc olurlar. Əslinə baxanda mən də o siyahıda olmalıydım. Ancaq, bəribaşdan deyim ki, uşaqları, xüsusən hələ indi-indi yeriməyə başlayan körpələri daha şox sevirəm. Niyəsini bilmirəm, Allah məni də belə yaradıb – zəvzək və körpələrə qarşı sevgi dolu...

Hə indi yadıma düşdü!... Numizmatik arxama təpik vuranda üzü "Malakan bağı"na tərəf dayandığımdan, əlindən buraxılan kimi elə o səmti tutub düz getdim və gəlib dəniz-kənarı bulvara çıxdım. Medalımın və özümün təhqir olunmağımın acı yangısı o qədər ağır idi ki, çiyinlərim əyilmişdi. Gözlərim yeri-yən ayaqqabılarımdan şiş burnuna zillənmişdi. Ətrafda küt uğultudan başqa heç nə eşitmirdim. Bükülü kağızda mənə tum uzadan uşağın səsinə gözümlü qaldırdım.

– Əmi, tum istəyirsiniz?

– ...Hə, birini ver. Neçəyədir?

– 20 qəpiyə.

– Bahadır...

– Siz 10 qəpik verin, alın.

– Bu başqa məsələ, onda ikisini ver – hər şeydə xeyir güdmək yaxşı hal olmasa da, insan gərək gəlir-çıxarını bilsin.

Bükmənin birini cibimə qoydum. İndi tum çırtlayır, qabıqlarını yerə tüpürür, mənə amansızcasına mənəvi sıxıntının ən pis dalanına təpmiş vətənimin torpağını tum qabıqlarıyla kirlətməkdən zövq alırdım. Hər dəfə torpağa tüpürdükcə üzüm gülürdü, eynim açılırdı, çünki gözümün qabağına zəhləmgetmişlərin hamısını gətirib onların üzünə tüpürürdüm – Qorbaçovun, Leninin, keçmiş kolxoz sədrimiz Bəndalının (ilk ordeni yaxama o sancmışdı), mənə partiyaya keçirən Hikmətin, mənə dəfələrlə öz bizneslərinə qoşulmamı təklif etmiş dostlarım Aydın, Şahlar, Sakit və Kərəmin, numizmatikin, Rəfailin – hamının!..

Deyəsən tüpürməyimin səsi etik norma səviyyəsini aşıb diqqəti cəlb edəcək həddəymiş. Bayaqdan qabağımca gedən, hər əlində bir uşaq tutmuş qadına sanki indi fikir verdim. Uşaqların ikisi də oğlan idi. Biri 10-11, digəri isə 3-4 yaşlarında olardı. Balaca olan dil boğaza qoymurdu.

– Ana, mən yenə “dığın⁴⁴” istəsəm alacan?

Ana laqeydcəsinə uşağın başını aldadırdı:

– Hə...

– Bateria da çoxqulu al ki, xayab olanda, tez taxaq, heylə?...

– Heylə balam, heylə...

Böyük oğlan:

– Ana, bəlkə atam birdəfəlik getməyib, nə vaxtsa biz yadına düşəcəyik və geri qayıdacaq?

– Yox bala qayıtmayacaq, qayıtmağını da istəmirəm. Mən cəhənnəm, amma övladlarını atan ata kişi deyil, beləsinə arvad olan isə əxlaqsızın ən əxlaqsızıdır.

⁴⁴ Körpə dilində dığın – maşın, bateria – batareya, çoxqulu – çoxlu.

– Ana bəs indi dolanışığımız necə olacaq, bu şəhərdə iş tapa biləcəksənmi? Bəlkə mən də məktəbdən çıxıb iş axtarıram?

– Bir də belə sözü ağlına gətirsən, səni tikə-tikə doğruyub atanın heyifini səndən alaram! Oxu, adam, kişi ol, sonra da nakişi atana sübut elə ki, – “uduzan sən oldun, biz yox, ay şorgöz şərəfsiz!”. Allah kərimdir, əlbət bir yerdən işıq yeri verər bizə də. Varlının pulu varsa, kasıbın da Allahı var...

Balaca oğlan:

– Ana, ayyah baba haydadı, niyə gəlib adamlaya kömək eləmiy? Qıymızı xayab dığınınımı ayyah baba düzəldə biləy?

– Düzəldər oğul, düzəldər. Allah baba hər müşkül işi düzəldər...

Böyük oğlan:

– Ana yenə ərə getməyi fikirləşirsən?

– Elə bu tələm-tələsiklikdə ərə getmək yadımdan çıxmışdı! Sən icazə verərsən mənə ərə getməyimə?

– Niyə vermirəm ki...

– Biqeyrətin belindən gələn oğul necə olmalıydı ki!

– Bəs indi neyniyəcəksən, bütün ömrünü bizim üçün çürüdəcəksən?

– Bəs nə üçün ana yaranmışam, sizi doğmuşam? Ata olsaydım, quyruğunu belinə dolayıb mozalan tutmuş danalar kimi çoxdan qaçmışdım..! Bundan sonra sizin üçün yaşıyacağam ki, adam olasınız. Sonra da insafınız olsa yekələndə siz mənə baxarsınız.

Balaca oğlan:

– Ana mən ata istiyiyəm...

– Sənin atan ölsün! Ondan sənə ata olmaz!

– Onda təzəsini istiyiyəm..!

– Gedək bazardan alaq – qomunu 20 qəpiyə satırlar!

– Aldatmıysan ki?

– Yox...

Böyük oğlan:

– Sən ərinin necə olmağını istərdin ana?

– Mərd, sözü üzə deyən, düzü deməkdən çəkinməyən, zəhmətkeş, yorulmaqdan qorxmayan, dəmir biləkli, əliqabarı, daşdan yonulmuş enli sinə, sərt baxışlı... – hiss olundu ki, dili danışsa da fikri tam başqa şeylərdə idi.

Balaca oğlan mənə tərəf çönüb anasının donunu dartdı:

– Ana, bax bu əmi kimi eyəmi?...

Onların hər üçü çönüb mənə baxdılar. Söhbətlərinə xəlvəti şahid olduğumu bildikləri üçün utandım, öldüm yerə girdim. Əlimi cibimə soxub tum bükməsinə çıxardım.

– Salam, tum çırtıyırsınız?...

Qadın:

– Yox, sağ olun!

Böyük oğlan:

– Mən istəyirəm.

Balaca oğlan:

– Mən də.

Bükməni böyük oğlana verdim. Kənardan baxan deyər-di ki, – “Bu kişinin boyuna-buxununa bax, utanmır, düşüb ikiuşaqlı qadının dalınca...”. Amma Allaha and olsun ki, məqsədim qadının dalınca düşmək deyildi, bu təsadüfdən belə alınmışdı. İnanın Allaha ki, bu yarım saatlıq şahidliyim, qadının xasiyyəti haqqında məndə böyük bir təəssürat yaratmışdı. Sanki mən bu qadını və onun başsız qalmış övladlarını lap çoxdan tanıyırdım.

Biz əvvəlki qaydada yeriməyə davam elədik. Böyük oğul ilk əvvəl anasının ovcunu tumla doldurdu. Ana tumu qabıqdan təmizləyib hərdən balaca oğlunun da ağzına durtürdü.

Balaca oğlan:

– Ana, mən istiyəm ki, mənim atam bax bu əmi çimi oysun...

Böyük oğlan:

– Hə ana, tam sən deyən kimi bir ərdir...

Qadın bir də dönüb müştəri gözüylə mənə baxdı, astadan, – “Hə oxşuyur...” – dedi.

Əlimdəki tum bükməsini yerə tullayıb balaca oğlanın əlindən tutdum. Ömründə heç kimin ağlına gəlməyən bir partlayış elədim, – “İstəyirsinizmi ki, bu gündən sizin atanız olum?” – soruşdum.

Balaca oğlan:

– Hə, mən istiyəm...

Onu qucağıma aldım.

Böyük oğlan xeyli anasına baxdı, görünür nəysə sezdi və:

– Mən də istəyirəm! – dedi.

Utanmadan üzümü qadına tutub ondan soruşdum:

– Mənə ərə gələrsiniz?

Yerə baxıb gülümsündü. Sakitcə 10-15 addım da yol getdik:

– Üç sualıma tam düzgün cavab ver və mən də cavabımı deyim – dedi.

– Buyur – dedim.

– Sizdə qalacağıq, yoxsa bizdə?

– Rayonda – kənddə böyük evim, bağ-bağatım, mal-qaram var, əlbəttə mənimlə qalacağıq.

– İkiuşaqlı, 38 yaşlı təzə dul qadını almaqdan heç vaxt peşiman olmayacaqsan ki?

– 43 yaşınadək subay yaşamağın peşimançılığını o qədər çəkmişəm ki, heç olmazsa, hazır iki uşaqla itirdiyim zamanı qabaqlamış olaram.

– Adın nədir?

– Bərxudar.

– İçki, qadın...

– Elə şeylərdən başın salamat!

– Onda, mən də razıyam...

İnanın Allaha, uşaqların ikisi də ayaqlarıma sarmaşıb elə sevindilər ki, elə bil ataları müharibədən qayıtmışdı. Cibimdəki medallarımı çıxarıb uşaqların hərəsinin yaxasından birini asdım. Medalları böyük bir hədiyyə kimi qəbul etmişdilər. İlk hədiyyəm o qədər qiymətli olmuşdu ki, uşaqlar elə sevinmişdilər ki., nə deyim, gözümdən axan iki damla yaşı qadın incə barmaqlarıyla sildi. Bax bu andaca içimdən keçən gizilti, ta bu günədək sevgi adıyla içimdə sayrışır, zəvzəkliklə keçən ömrümə bir səbr, xoşbəxtlik iksiri kimi şəfa qatdı. Nə şirin şeymiş bu sevgi...

– Nə medallarıdır belə? – qadın soruşdu.

– “Əmək qabaqcılı”, “Zərbəçi” ordeni...

– Salıb itirərlər birdən...

– Onlara medal da, canım da qurbandır – dedim.

* * *

Bax beləcə mən, mənə ehtiyacı olan bir ailəyə qovuşdum. Həmin gecə Səfurəgildə (həyat yoldaşımdır) gecələdim. Bütün gecəni oğlanlarım yanımdan çəkilmədilər. Onlara lap tez isinişdim, onlar da mənə sevdilər. Səfurəylə bir-birimizi təzə sevgililər kimi süzürdük. Sabah onları da götürüb kəndimizə gətirdim. Elə həmin gün rayonda Səfurəylə kəbinimizi kəsdirdik.

İndi iki oğul atasıyam və üçüncüsü 2 aydan sonra dünyaya gələcəkdir.

Etirazlarıma baxmayaraq Səfurə Bakıdakı üçotaqlı mənzilini satdı. Həmin pula Bakıda iri bir dükan aldım. İndi həmin dükanın icarə puluyla kənddə ailəmlə birlikdə padşahlar kimi xoşbəxt ömür sürürəm. Nə Rəfailə ehtiyacım var, nə də başqa kapitalist ünsürlərə. Amma öz aramızda qalsın – daha onlara əvvəlki kimi nifrət etmirəm. Çox qüdrətli şeymiş bu sevgi deyilən şey...

Allah hamının bəxtini bax belə xeyirə açsın. Amin! Amin deyən dillər var olsun! Ona da bir amin!..

28 avqust 2010-cu il

Kitabın içindəkilər

Ön söz əvəzi	3
“Sağır nun” - ɳ	9
Türkün məsəli	17
Yarımçıq qalan gündəlik	48
İşıq pulu	146
Lənət	166
Dik	186
Təhqir edilmiş vicdan	199
Namus dağı	207
Dəmir duası	226
Təbrizin küçələri dolanbadolan	235
Dovşan	267
Sahibsiz yolçu	270
Mutant... ..	322
Bəxti-xuda	344

Yığılmağa verilib: 16.11.2013
Çapa imzalanıb: 8.01.2014
Həcmi: 22,25
Tirajı: 300